

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mustafa AKBAYIR

DARBE DÖNEMLERİNDE TÜRK MEDYASI: 27 MAYIS, 12 EYLÜL VE 15 TEMMUZ
ÖRNEKLEMİNDE MEDYA–DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Gazetecilik Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mustafa AKBAYIR

DARBE DÖNEMLERİNDE TÜRK MEDYASI: 27 MAYIS, 12 EYLÜL VE 15 TEMMUZ
ÖRNEKLEMİNDE MEDYA–DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Danışman

Prof. Dr. Mustafa ŞEKER

Gazetecilik Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mustafa AKBAYIR'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Gazetecilik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Murad KARADUMAN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Mustafa ŞEKER (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Seyfi KILIÇ (İmza)

Tez Başlığı: Darbe Dönemlerinde Türk Medyası: 27 Mayıs, 12 Eylül ve 15 Temmuz
Örnekleminde Medya–Demokrasi İlişkisi

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 21/12/2018

Mezuniyet Tarihi : 27/12/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Darbe Dönemlerinde Türk Medyası: 27 Mayıs, 12 Eylül ve 15 Temmuz Örneğinde Medya–Demokrasi İlişkisi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Mustafa AKBAYIR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Mustafa AKBAYIR
Öğrenci Numarası	20155251014
Enstitü Ana Bilim Dalı	Gazetecilik
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Mustafa ŞEKER
Tez Başlığı	Darbe Dönemlerinde Türk Medyası: 27 Mayıs, 12 Eylül ve 15 Temmuz Örneklerinde Medya–Demokrasi İlişkisi
Turnitin Ödev Numarası	1060471438

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 183 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 24/12/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 3

alıntılar dahil % 5'tir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylıyorum.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

25/12/2018

(imzası)
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
Prof. Dr. Mustafa ŞEKER

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ÖZET.....	ix
SUMMARY.....	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İLETİŞİM KURAMLARI İÇERİSİNDE MEDYA–DEMOKRASİ İLİŞKİSİ VE HABER, SÖYLEM, İDEOLOJİ KAVRAMLARI

1.1. İletişim Kuramlarına Genel Bir Bakış.....	4
1.2. İktidar/Erk ve Demokrasi Kavramları Çerçevesinde Medya – Demokrasi İlişkisi.....	9
1.2.1. İktidar/Erk Kavramı.....	9
1.2.2. Demokrasi Kavramı.....	11
1.2.2.1. Demokrasi Bağlamında Medyanın Bağımsızlığının Önemi.....	13
1.3. Haber Üretim Süreci.....	17
1.4. Söylem Kavramına Genel Bir Bakış.....	19
1.4.1. Haber ve Söylem İlişkisi.....	22
1.5. İdeoloji Kavramına Genel Bir Bakış.....	24
1.5.1. Althusser ve Devletin İdeolojik Aygıtları.....	26
1.5.2. Gramsci ve Hegemonya Kavramı.....	28
1.5.3. İdeoloji ve Medya İlişkisi.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

DARBE DÖNEMLERİNDE TÜRK MEDYASI

2.1. Askeri Darbe.....	34
2.2. Türkiye’de Askeri Darbe Dönemleri ve Darbe Basını.....	37
2.2.1. Çok Partili Hayata Geçiş.....	37
2.2.1.1. Demokrat Parti’nin Muhalefet Dönemi.....	39
2.2.1.1.1. Demokrat Parti’nin Muhalefet Dönemi ve Basın.....	40
2.2.1.2. Demokrat Parti’nin İktidar Dönemi.....	41
2.2.1.2.1. Demokrat Parti’nin İktidar Dönemi ve Basın.....	43

2.2.2.	27 Mayıs 1960 Darbesi ve Basın.....	45
2.2.3.	12 Mart 1971 Muhtırası ve Basın.....	50
2.2.4.	12 Eylül 1980 Darbesi ve Basın.....	55
2.2.5.	12 Eylül 1980 Darbesi'nin Ardından Türkiye'de Genel Durum.....	59
2.2.6.	15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ve Basın.....	62
2.2.6.1.	Türkiye'nin Adalet ve Kalkınma Partisi ile Tanışması.....	62
2.2.6.1.1.	AK Parti ve Ordu İlişkisi.....	66
2.2.6.1.2.	AK Parti ve Basın İlişkisi.....	68
2.2.6.1.3.	15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HABER ANALİZLERİ

3.1.	Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi.....	74
3.2.	Darbe Dönemlerinin Ard Alan Bilgisi.....	75
3.2.1.	27 Mayıs 1960 Darbesi Ard Alan Bilgisi.....	76
3.2.2.	12 Eylül 1980 Darbesi Ard Alan Bilgisi.....	76
3.2.3.	15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Ard Alan Bilgisi.....	77
3.3.	Makro Yapı.....	78
3.3.1.	Tematik Çözümleme.....	78
3.3.1.1.	Haber Başlıkları, Spotlar ve Girişler.....	78
3.3.1.1.1.	27 Mayıs 1960 Darbesi Haberleri.....	79
3.3.1.1.1.1.	24 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	79
3.3.1.1.1.2.	25 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	82
3.3.1.1.1.3.	26 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	84
3.3.1.1.1.4.	27 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	88
3.3.1.1.1.5.	28 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	91
3.3.1.1.1.6.	29 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	93
3.3.1.1.1.7.	30 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	95
3.3.1.1.2.	12 Eylül 1980 Darbesi Haberleri.....	99
3.3.1.1.2.1.	09 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	99
3.3.1.1.2.2.	10 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	101
3.3.1.1.2.3.	11 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	103
3.3.1.1.2.4.	12 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	105
3.3.1.1.2.5.	13 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	106

3.3.1.1.2.6.	14 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri	108
3.3.1.1.2.7.	15 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri	110
3.3.1.1.3.	15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Haberleri	112
3.3.1.1.3.1.	12 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	112
3.3.1.1.3.2.	13 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	115
3.3.1.1.3.3.	14 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	118
3.3.1.1.3.4.	15 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	121
3.3.1.1.3.5.	16 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	124
3.3.1.1.3.6.	17 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	127
3.3.1.1.3.7.	18 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	130
3.3.1.1.3.8.	19 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri.....	133
3.3.2.	Şematik Çözümleme.....	137
3.3.2.1.	Durum.....	137
3.3.2.1.1.	Ana Olayın Sunumu.....	137
3.3.2.1.1.1.	27 Mayıs 1960 Darbesi Gazetelerinde Ana Olayın Sunumu	137
3.3.2.1.1.2.	12 Eylül 1980 Darbesi Gazetelerinde Ana Olayın Sunumu	140
3.3.2.1.1.3.	15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Gazetelerinde Ana Olayın Sunumu.....	142
3.3.2.1.2.	Sonuçlar	145
3.3.2.1.2.1.	27 Mayıs 1960 Darbesi Sonuçları.....	145
3.3.2.1.2.2.	12 Eylül 1980 Darbesi Sonuçları	145
3.3.2.1.2.3.	15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonuçları.....	145
3.3.2.1.3.	Ard Alan ve Bağlam Bilgisi.....	146
3.3.2.1.3.1.	27 Mayıs 1960 Darbesi Ard Alan ve Bağlam Bilgisi	146
3.3.2.1.3.2.	12 Eylül 1980 Darbesi Ard Alan ve Bağlam Bilgisi.....	147
3.3.2.1.3.3.	15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Ard Alan ve Bağlam Bilgisi	148
3.3.2.1.4.	Yorum	150
3.3.2.1.4.1.	Haber Kaynakları	150
3.3.2.1.4.1.1.	27 Mayıs 1960 Darbesi Haber Kaynakları	150
3.3.2.1.4.1.2.	12 Eylül 1980 Darbesi Haber Kaynakları.....	150
3.3.2.1.4.1.3.	15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Haber Kaynakları.....	151
3.3.2.1.4.2.	Tarafların Olaya Getirdikleri Yorumlar.....	151
3.3.2.1.4.2.1.	27 Mayıs 1960 Darbesi Tarafların Olaya Getirdikleri Yorumlar.....	151

3.3.2.1.4.2.2. 12 Eylül 1980 Darbesi Tarafların Olaya Getirdikleri Yorumlar	153
3.3.2.1.4.2.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Tarafların Olaya Getirdikleri Yorumlar.....	154
3.3.3. Bulguların Değerlendirilmesi	155
SONUÇ	158
KAYNAKÇA.....	160
Ö Z G E Ç M İ Ş.....	167

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 3.1 Cumhuriyet Gazetesi 30 Mayıs 1960 Karikatürü ve Demokrat Parti 1950 Seçim Afişi Karşılaştırması.....96
- Şekil 3.2 Tercüman Gazetesi 14 Eylül 1980 Tankların Gölgesinde Çekilen Haber Fotoğrafı ve AP, CHP Parti Temsilciliklerinin Aynı Binada Olduğunu Gösteren Haber Fotoğrafı.....110
- Şekil 3.3 Cumhuriyet Gazetesi 19 Temmuz 2016 “Meydanlarda Demokrasiden Söz Eden Yok” Haberi Üç Hilal Fotoğrafı ve İşkence Görüntülerine Ait Haber Fotoğrafı.....134

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1 Darbe Dönemleri Gazetelerinde Haber Başlıklarının Karşılaştırılması.....	157
Tablo 3.2 Darbe Dönemleri Gazetelerinde Başyazıların Karşılaştırılması.....	157

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Age.	Adı Geçen Eser
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AK PARTİ	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
AYM	Anayasa Mahkemesi
BBC	Britanya Yayın Kuruluşu
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CIA	Amerikan Merkezî İstihbarat Teşkilatı
DBP	Demokratik Bölgeler Partisi
DİSK	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	Demokrat Parti
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HP	Halk Partisi
HSYK	Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
IMF	Uluslararası Para Fonu
IPI	Uluslararası Basın Kurumu
İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
İHA	İnsansız Hava Aracı
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülü

MBK	Milli Birlik Komitesi
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	Milli Güvenlik Konseyi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Millî İstihbarat Teşkilatı
MNP	Milli Nizam Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TARİŞ	Tarış İncir, Üzüm, Pamuk ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
THKO	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
YAŞ	Yüksek Askerî Şûra
Vd.	Ve Diğerleri

ÖZET

Bu çalışmada darbe dönemlerinde medya ve demokrasi ilişkisi, örneklem içerisine yer alan gazetelerin birinci sayfalarından yer verdikleri haberler bağlamında incelenmektedir. Çalışmada eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak, makro yapı içerisinde yer alan konu başlıklarına bağlı kalınmaktadır. Teun A. Van Dijk'in analiz şematığı kullanılarak, darbe dönemlerinde Türk basınında yer verilen haberlerin medya ve demokrasi ilişkisi içerisinde üstlendikleri rol ele alınmaktadır. Çalışma, Türkiye'de gerçekleşen üç darbe dönemini kapsamaktadır. Bunlar; 27 Mayıs 1960 askeri darbesi, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve son olarak ise 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimidir. Örneklem içerisinde yer alan gazeteler darbe dönemlerine göre; 27 Mayıs 1960 darbesi için, "Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Tercüman ve Vatan" gazeteleri olurken, 12 Eylül 1980 darbesi için, "Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Tercüman" gazeteleri olup ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi içinse, "Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Sözcü ve Vatan" gazeteleri olmuştur. Çalışma, yazılı basında yer alan haberler üzerinden medya ve demokrasi arasındaki ikili ilişkiye ışık tutma amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Darbe, Eleştirel Söylem Analizi, Medya, Demokrasi.

SUMMARY

TURKISH MEDIA IN COUP PERIODS: THE RELATIONSHIP BETWEEN MEDIA AND DEMOCRACY IN THE MAY 27, SEPTEMBER 12 AND JULY 15

In this study the relationship between media and democracy in periods of the coup is examined in the context of the news published on the first pages of the newspapers in the sample. By using critical discourse analysis method the study sticks to the topics covered in macro structure. Using the analysis schema of Teun A. Van Dijk, the role of news that are published in the Turkish media and the relationship between media and democracy during the coup periods are discussed. The study covers three coups happened in Turkey. These are; 27 May 1960, 12 September 1980 and lastly 15 July 2016 Military Coups. The newspapers in the sample are "Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Tercüman and Vatan" for the 27 May 1960 Military Coup, "Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet and Tercüman" for the 12 September 1980 Military Coup and "Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Sözcü and Vatan" for the 15 July 2016 Military Coup according to the coup periods. The study aims to shed light on the bilateral relations between media and democracy through the news in the printed press.

Keywords: Coup, Critical Discourse Analysis, Media, Democracy.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türk basın tarihinin en karanlık zamanlarını oluşturan darbe dönemlerinde yayınlanan haberleri ele almaktadır. Başarı ile sonuçlanan bir darbe girişimi sonucunda basın tarafgir duruma düşmekte ve özgürlüğünü kaybetmektedir. Kamuoyunun oluşturulması ve halkın tarafsız bir şekilde bilinçlendirilebilmesi için basın özgürlüğünün her ne olursa olsun güvence altına alınması gerekmektedir. Fakat darbe süreçleri gibi olağanüstü hal durumlarında ortaya çıkan dikta yönetimleri, merkezîyetçi bir yapıda ülke içerisindeki kişisel hak ve özgürlüklerin yanı sıra haberleşme hakkını da gasp edebilmektedir. Bu çalışma açıkça ortaya koymaktadır ki başarıya ulaşan bir darbe sonucu oluşan dikta yönetimleri basın özgürlüğünü kısıtlamakta ve kurumları yanlış yayınlar yapmaya zorlamaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde yardımlarını esirgemeyen dostlarıma, hayat arkadaşşıma, aileme ve her türlü problemimde yardımcı olarak bana yol gösteren akıl hocam, kıymetli bilim insanı Prof. Dr. Mustafa ŞEKER'e teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Mustafa AKBAYIR

Antalya, 2018

GİRİŞ

Demokrasi halkın kendi kendisini yönetmesi; tiranlara, diktatörlere ve dikta yönetimlerine karşı gelmesi olarak tanımlanabilmektedir. Türk demokrasisi, inşa edildiği 1945 yılından bu yana 2 başarılı darbe girişimi ile karşılaşmış, 2 askeri muhtıraya, bir postmodern darbeye maruz kalmış ve bir de başarısız darbe girişimini atlatmıştır. Bu girişimlerde ülke demokrasisi kimi zaman sekteye uğramış kimi zaman da geçici bir süre boyunca askıya alınmıştır. Bu tarihlerden birisi olarak 15 Temmuz 2016'da yaşanan kanlı darbe girişimi, sivil halkın darbeye kalkışan yapılanmaya karşı gösterdiği direniş itkisi ile önlenebilmiştir.

Darbeler, tarih içerisinde kara lekeler olarak anılmaktadır. Bu kara lekelerin sayfalarına ait tutanaklar medyanın kontrolünde yer almakta ve bu tutanaklar geçmişini anlamının, bu yolla da geleceği yorumlamanın en önemli araçları olarak akıllarda yer edinmektedir. Demokrasilerde medyanın üstlendiği rol, kamuoyunu tarafsız bir gözle yansıtması olacaktır. Lakin ekonomik çıkarları doğrultusunda yahut çeşitli ideolojik nedenlerle medya kurumları yayınlarında yanlı, taraflı ve etik usullere uymayan haberler yapabilmektedir. Bunun dışında medya kuruluşları, dikta yönetimlerinin aldığı kararlar sonucunda, sahip olduğu kamuoyunu oluşturma ve yansıtma işlevleri doğrultusunda önemli görülebilmekte ve kontrol altına alınmak istenilebilmektedir.

Nitekim darbe dönemlerinin ortaya koyduğu dikta yönetimleri tarafsız medya kurumlarını kontrol altına alabilmektedir. Türkiye'nin yaşadığı 1960 ve 1980 askeri darbeleri başarıya ulaşmış ve ülke içerisinde sıkıyönetim uygulanmıştır. Meclis fesih edilmiş, ülke içerisinde haberleşme dâhil birçok özgürlük kısıtlanmıştır. Kamuoyuna ulaşma ve kamuoyunu oluşturarak yansıtmanın en önemli aracı konumundaki medya kontrol altına alınmıştır. Böylelikle başarıya ulaşan darbe yönetiminin propagandası yapılabilmiş ve basın tarafsızlık ilkesini işletememiştir. Rahatlıkla ifade edilebilecektir ki başarıya ulaşan darbe girişimleri sonucunda medya özgürlüğünü kaybetmektedir. Türkiye'nin en son 2016 yılında yaşadığı darbe girişimi başarıya ulaşmamıştır. Bu başarısızlık neticesinde bir dikta süreci oluşmamış ve bu doğrultuda da özgür medya yayınlarını demokrasi zaferi adı altında ulusa geçebilmiştir.

Darbeler, demokrasi yönetimlerine en büyük zararı verebilmektedir. Ülke içerisinde haber alma dâhil olmak üzere, birçok temel hak ve özgürlükler kısıtlanmaktadır. Bu doğrultuda başarıya ulaşan darbe girişimleri sonucunda oluşan dikta yönetimleri, özgürlükleri kısıtlamak doğrultusunda hareket edebilmektedir. Türkiye'nin yaşadığı 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbeleri sonrası basın özgürlüğünü kaybetmiş, haberlerinde yanlı bir tutum

sergilemiştir. Bu durumun en temel nedeni ise darbe yönetimlerinin başarı ile ülke içerisinde sıkıyönetim ilan etmiş olmasıdır.

Problem

Medya kuruluşları sahip oldukları en önemli araçlarından birisi olan haber metinlerini kullanarak kitleleri etkilemekte ve yönlendirmektedir. Bu sistem içerisinde sahip oldukları çeşitli ideolojik örüntüler doğrultusunda haberlerini kitlelere aktaran gazeteler, halkın genelini ilgilendiren yayınlarında tarafgir konuma düşebilmektedir. Etik değerlerin ortadan kalktığı, kişisel hak ve özgürlüklerin dahi askıya alındığı olağanüstü hal dönemlerinde bu durumla karşılaşmak oldukça olasıdır. Darbe dönemlerinde dikta yönetimlerinin oluşturduğu komiteler, halkın geneline hitap edebilmek ve kitleleri kontrol edebilmek adına sıklıkla gazeteleri kullanmıştır. Bu durumun örneklerine yer verilen çalışmada, başarıya ulaşan darbe dönemlerinin ardından basının özgürlüğünü kaybederek yayınlarında tarafgir duruma düştüğü görüşü üzerinde durulmaktadır.

Amaç

Çalışmada incelenen 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980 darbeleri ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi tezin örneklemini oluşturmaktadır. Evren, darbe dönemlerinde Türk basını kapsamaktadır. Bu doğrultuda çalışmada dönemin egemen, muhalif ve ana akım gazetelerinin darbe haberleri eleştirel söylem analizine tabi tutulmuştur. Çalışmanın en temel amacı başarıya ulaşan darbe dönemleri ile başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişimlerinin ardından özgür basın organlarının haberlerindeki söylemlerin analiz edilmesidir.

Önem

Toplumun genelini ilgilendiren ve kişisel hak, özgürlükleri alakadar eden bir durum hakkında yapılan haberler toplumu doğrudan etkilemektedir. Medyanın sahip olduğu etkileme ve güdüleme işlevleri yadsınamayacak bir gerçektir. Bu doğrultuda darbe dönemlerinde yapılan haberlerde tarafgir metinler incelenmelidir. Haber metinleri içerisine saklanan söylemler açığa çıkarılmalı ve darbe dönemlerinde kamuoyunu oluşturarak yansıtan basın organları mercek altına alınmalıdır. Başarıya ulaşan darbecilerin basın özgürlüğünün yanı sıra diğer hak ve özgürlükleri kısıtladıkları bir gerçektir. Bu bakış açısı ile basın organlarının demokrasiye destek olmaları ya da darbe yönetimlerinin kontrolüne girmeleri işlevleri bakımından önemlidir. Çalışmada söz konusu bu durum, darbe dönemi gazetelerinin haber söylemi incelenerek ortaya konulmakta ve bu bağlamda önem taşımaktadır.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980 ve 15 Temmuz 2016 darbe haberlerini içeren tüm yazılı basın olarak belirlenmiştir. Çalışmanın örneklemini ise söz konusu evren içerisinde dönemsal olarak yer alan Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet, Tercüman, Vatan ve Sözcü gazeteleri oluşturmuştur. Üç darbe dönemine ilişkin incelenen gazetelerin gruplanması ise 27 Mayıs 1960 darbesi için Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet, Tercüman ve Vatan olurken, 12 Eylül 1980 darbesi için Vatan gazetesi arşiv kayıtlarına ulaşamadığı için örnekleme de almamıştır. 15 Temmuz 2016 tarihinde yayın hayatına devam etmeyen Tercüman gazetesi de örneklemden çıkarılarak; Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet, Vatan ve Sözcü gazeteleri örneklem içerisinde yerini almıştır. Çalışma her üç darbe girişimi tarihinden üç gün önce ve üç gün sonra yayımlanan gazetelerin birinci sayfaları ile sınırlandırılmıştır. 15 Temmuz darbe girişimi örneklemini içerisine, askeri kalkışmanın 15 Temmuz akşam saatlerinde gerçekleşmesi sebebiyle 19 Temmuz günü gazeteleri de dâhil edilmiştir.

Çalışmada seçilen gazeteler, gazetelerin sahiplik yapıları, ideolojileri ve politik yayınlarının yanı sıra kendi dönemlerinin önemli gazeteleri olmaları sebebiyle seçilmiştir.

Varsayımlar

Çalışmada üzerinde durulan varsayımlar arasında şunlar yer almaktadır:

- 1- Başarıya ulaşan darbe dönemlerinde yalnızca kişisel hak ve özgürlükler kısıtlanmamakta aynı zamanda toplumun genelini ilgilendiren bir durum olarak basın özgürlüğü de kısıtlanmaktadır.
- 2- Darbe dönemlerinde basın tarafgir duruma düşmekte, başarıya ulaşan darbeler sonrası basın kuruluşları birer propaganda mekanizması olarak işlev görmektedir. Başarıya ulaşmayan darbe girişimlerinde ise basın demokrasiye sahip çıkan bir habercilik yaklaşımı içindedir.

Yöntem

Çalışmanın analiz kısmında eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan darbe dönemlerinde çıkan gazetelerin söz konusu tarih aralığında yayınlanan ve gazetelerin birinci sayfasında değerlendirilen darbe haberlerine “Eleştirel Söylem Analizi” uygulanmıştır. Eleştirel Söylem Analizi yöntemi için Teun A. Van Dijk’in sistematığı temel alınmıştır. Eleştirel Söylem Analizi yönteminin ayrıntılarına ise haber analizleri bölümünün başında yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLETİŞİM KURAMLARI İÇERİSİNDE MEDYA–DEMOKRASİ İLİŞKİSİ VE HABER, SÖYLEM, İDEOLOJİ KAVRAMLARI

1.1. İletişim Kuramlarına Genel Bir Bakış

Genel itibari ile iletişim alanında çalışmalar içerisinde habere ve haberin oluşturma, yansıtma görevi üstlendiği kamuoyu kavramına yönelik ilk geniş kapsamlı inceleme 1922 yılında Walter Lippman'ın “Kamuoyu” (Public Opinion) kitabı ile gelmiştir. Kamuoyu terimi, toplum üyelerinin siyasi ya da toplumsal süreçleri ilgilendiren güncel durumlarla ilgili tutumları olarak da tanımlanabilmektedir (Mutlu, 1998: 117). Bir toplumda çok çeşitli gruplar barınmaktadır. Bu grupların çeşitli konular hakkındaki kanaatleri ve tutumlarında da değişiklikler yaşanacağı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kamuoyunun sadece çoğunluğun kanaati olarak düşünülmesi de hatalı olacaktır. Kamuoyunun çoğunluk ve azınlık grupların ortak kanaatlerinin uzlaşısı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Vural, 1999: 1). Lippman kitabında, haberler ve toplumsal gerçekler arasında ayrımın iyi yapılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Haber konusunda çeşitli analizler ortaya koyan Lippman, akademik çalışmaların yönünün habere doğru genişlemesine de katkı sağlamıştır. Haber incelemeleri alanında iki temel yaklaşım pratiği ortaya çıkmıştır. Bunlar liberal ve eleştirel yaklaşımlar olarak değerlendirilmektedir. Liberal yaklaşım pratiğinde haberin değil kurumun hatalı olduğu fikri üstünde durulmaktadır. Haber gerçekte bir bütündür ve gerçekliği yansıtmaktadır. Eleştirel pratikse, felsefi olarak temellerini Marksizm'den beslenerek oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre ise haberler gerçekliği çarpıtma ve kamuoyunu tahakküm yapılarına açık hale getirmektedir.

Liberal yaklaşımın temel olarak beslendiği ana felsefe Amerikan pragmatist gelenek olmuştur. Özellikle Adam Smith ve diğerlerinin savunduğu “laissez passer, laissez faire” geleneği yani “bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar” sözü serbest piyasanın her şeyin çözümü olduğu görüşüne tezahür etmektedir. Bu bağlamda serbest piyasa içerisinde yer alacak olan medya kurumları liberal kuram için oldukça önemlidir. Demokrasinin temel işleyiş süreci için başat bir konumda yer aldığı fikrine dayanan Amerikan pragmatizmine göre liberal kuram, iletişim sürecini iletilerin aktarılması şeklinde basit bir yapıya indirgemektedir. Bu süreçte asıl mesele iletinin ne kadar etkili ve doğru bir şekilde kodlanarak alıcı tarafından kodaçımamaya tabi tutularak algılandığı ile ilgilidir (Alemdar ve Erdoğan, 1990: 51). Liberal teori içerisinde iletişim çalışmalarının ilk aşamasını oluşturan güçlü etkiler döneminde araştırmacılar iletişim sürecini tek yönlü, doğrusal bir olgu olarak ele almıştır. İletişim

çalışmalarının kurucuları olarak da anılan Lasswell, Shannon-Weaver ve Berlo, modellerinde kaynağı etkin bir şekilde kurgularken alıcının edilgen bir şekilde yer aldığı fikrini ileri sürmüştür. Bu modellerde ortaya konulan temel fikir kaynağın, iletinin temel argümanını hedef kitleye kabul ettirmesi üstüne şekillendirilmiştir. Yani süreç organik değil daha çok teknik bir süreç olarak dizayn edilmiştir (Avcı, 1988: 25).

Tutucu, geleneksel ya da liberal iletişim araştırmaları olarak da nitelendirilen pratiklerde, iletişim araştırmalarının ana sorunsalı medya mesajlarının etkileri üstüne olmuştur. Güçlü, sınırlı ve zayıf etkiler dönemlerinin geçirildiği bu süreçlerde, başlangıç itibari ile izler - dinler kitle edilgen bir konumda değerlendirilmiştir. Her ne kadar sınırlı etkiler dönemi ile başlayan ve kitlelerin medyanın mesajlarına yönelik bir takım savunmalar geliştirdiği ileri sürerek zayıf etkiler dönemine geçiş yapılsa da her üç dönemde de asıl sorunsal mesajların etkilerindeki başarıları olmuştur. Amerika merkezli olarak ortaya çıkan liberal iletişim araştırmalarında asıl kaygı ticari kâr ile ilgili gözükmemektedir. Özel ve kamu kuruluşlarınca finanse edilen iletişim araştırmalarında, propoganda dâhil olmak üzere medya mesajlarının etkileri incelenmiştir. Her ne kadar şınga ve sihirli mermi teorilerinde iletişim süreci mutlak bir süreç olarak değerlendirilmiş olsa da, zaman içerisinde psikoloji temelli modeller de ortaya çıkmıştır. Bu modellerle birlikte iletişim süreci bir başlangıç ve sonu olan mekanik bir çizgi olarak algılanmaktan çıkarak, organik bir bilgi paylaşımı olarak değerlendirilmeye de başlamıştır. Bu noktadan itibaren sınırlı etkiler modeli üzerinde durulmuştur. İki aşamalı akış olarak da değerlendirilen modelin türetildiği bu dönemde, kanaat önderlerinin etkileme potansiyelinden söz edilmektedir. Kitle iletişim araçlarının etkileri güçlü olmaktan çıkarılarak sınırlı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Sürece organik yapılar da dâhil edilerek, mekanik ve tek düze olan ilk dönem modelleri terk edilmiştir.

Son dönemde ise iletişim üstüne yapılan araştırmaların çeşitlenmesi ve interdisipliner bir alan haline alması ile iletişim, kültürel boyutta gerçekleşen toplumsal bilgi üretimi ve paylaşımı alanı olarak değerlendirilmiştir. İletişimin doğrudan ve güçlü etkileri bir kenara bırakılarak, çok aşamalı akış ve eşik bekçiliği kavramlarının da devreye girdiği yeni modeller üstüne çalışılmıştır. Aynı zamanda izleyicilerin edilgen bir yapıda pasif alıcılar olduğunu iddia eden ilk dönem modellerinin aksine kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı ile izler-dinler kitle aktif bir katılımcı olarak iletişim sürecine dâhil edilmiştir. İletişimin toplumbilimsel olarak ele alınmaya başlaması ile birlikte psikoloji temelli değerlendirmeler de etkinliğini arttırmıştır. Davranışçı psikolojiden çıkarak bilişsel psikolojik değerlendirmelere uzanan yolculuğunda iletişim çalışmalarında artık gündem oluşturma teorisi, bilgi açığı hipotezi ve

suskunluk sarmalı gibi bilişsel teoriler konuşulmuştur. Bu alandaki pozitivist ve davranışçı temelli modellerin eskimeye başlaması ile birlikte temeli toplumbilimsel olan eleştirel teoriler ortaya çıkmıştır. Kısaca, liberal iletişim çalışmalarının uğraştığı temel problem etki olmuştur. Bu anlayışın toplumbilimsel temelli araştırmalarla çeşitlendirilmesi, iletişim alanını eleştirel teorilere açık hale getirmiştir. Bu konuda Lazarsfeld, ileri görüşlü bir yaklaşımla Frankfurt Okulu'nun teorilerini doğru okumuş ve iletişimi; yönetsel ve eleştirel araştırma alanı şeklinde iki gruba ayırmıştır (Hardt, 1999: 17).

Liberal paradigma ile birlikte temellerini hemen hemen aynı zamanlarda inşa etse dahi, eleştirel kuram gelişme şansını ancak 1930'lu yılların akabinde bulmuştur. Ana akım kuramlara karşıt olarak ortaya çıkan teori, gelişme ivmesi kazandığı çoğu dönemde baskı altına alınarak engellenmiştir. Bunda etkili olan sebepler yoğunlukla dünyanın toptekün geçirdiği değişim süreçleri olmuştur. Eleştirel paradigmanın kendisine geniş bir çalışma alanı bulmasında ortaya çıktığı dönem itibari ile siyasal, sosyal birçok değişimin yaşanması, endüstri alanında, teknolojik olarak yoğun gelişmelerin yaşanması ve bu gelişmelerin toplumsal anlamda geniş yankılar bulması etkili olmuştur. Eleştirel paradigma, iletişime bakış açısını şu şekilde ortaya koymaktadır: İnsanların etkileşim içerisinde bulunması iletişimi doğurmaktadır. Yani iletişimi, toplum olma bilincinin temelinde yatan etken olarak görmek mümkündür. Bireyler arası ilişkilerde iletişim bir zorunluluktur. İletişim sadece bireyler arası iletilerin gönderilmesi ve alınması değil aynı zamanda iletişim, üretilen malların dağıtımı ve alışverişi de demektir. Bu gibi nedenlerle iletişimi mekanik bir düzen olarak ele almak hatalı olmaktadır. İletişim, toplumsal olmasından ötürü siyasal, ekonomik ve tarihsel süreçlerle de doğrudan ilintilidir (Korkmaz ve Alemdar, 1990: 170).

Liberal paradigma ile eleştirel yaklaşımlar arasındaki en etkili tartışmalar televizyon üstüne olmuştur. Güçlü bir kitle iletişim aracı olarak televizyonun gündelik hayatta kendisine geniş bir kullanım alanı bulduğu 1960'lı yıllarda, kitle kültürü teorisi ortaya atılmıştır. Bu tarz iletişim araçlarının toplumun gündelik hayatının büyük bir kısmını kapsamakta olduğunu ileri süren düşünürler, toplumda yaşanan kültürel değişim üstüne çekincelerinden bahsetmiştir. Ortaya çıkmakta olan bu kültürü modern kapitalist toplum anlayışının bir tezahürü olarak değerlendirerek, kitle iletişim araçlarının özellikle de televizyonun etkisinden bahsetmiştir. Ortaya çıkan bu yeni durumu kitle kültürü olarak nitelendiren eleştirel teorisyenler, kitle kültürünün standartlaştırıcı bir etkisi olduğunu ifade etmiştir. Eleştirel teorinin kökenlerinin inşa edildiği Frankfurt Okulu'na göre bu yeni durum kültür endüstrisi anlamına gelmektedir. Amerikancı geleneğe göre oluşan ve temeli pragmatist felsefeye dayanan ana akım kuramlar ise kitle kültürünü onaylamaktadır. Eleştirel kuramın temsilcileri ise kültür endüstrisi olarak

nitelendirdikleri bu duruma katı bir şekilde karşı çıkmaktadır. Bu konuda iletişim araçlarına negatif bir bakış açısının benimsendiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Frankfurt Okulu teorisyenlerine göre teknolojide yaşanan bu hızlı gelişmelerle insanlar birbirinden uzaklaştırılmaktadır. Özellikle televizyon ve diğer kitle iletişim araçları iktidar erkinin baskı araçları olarak işlev görmektedir. İnsanların toplumsal yaşantıları içerisinde giderek kısıtlı bir özgürlüğe sahip olmaları durumu ile mücadelelerinde kaçış noktaları olarak, onlara sadece kitle iletişim araçları ve televizyonun eğlendirici etkisi sunulmaktadır.

Eleştirel yaklaşımlar ve ana akım yaklaşımlar arasındaki temel farklılıklardan bir diğeri ise iletişim sürecinde izler-dinler kitleye yükledikleri anlama ilişkindir. Liberal paradigmanın ileri sürdüğü alıcı savı, bireylerin pasif olmalarına ilişkindir. Yani kısacası ana akım yaklaşım modellerinde izler-dinler kitle sadece mesaj içeriklerini alımlamakta ve o mesajların güçlü etkilerine maruz kalmaktadır. Eleştirel yaklaşımlarda ise bu durum tam tersine çevrilmiştir. İzler-dinler kitlenin, iletişim araçları ile ne yapmakta olduğu sorusuna odaklanılmıştır. Yani burada alıcılar iletişim sürecine doğrudan katılarak mesajlara yönelik tepki gösterebilmektedir. Mekanik bir süreç görünümü kazandırılan iletişim süreci eleştirel yaklaşımlarla birlikte organik bir sürece evrilmiştir. Bu hali ile alıcılar da mesajlar ve bu mesajları aktarmakla görevli araçlar üstünde etki edebilmektedir. Toparlanacak olursa, ana akım yaklaşımlar metodolojik bir tavır sergilemektedir. Eleştirel yaklaşımlarsa kuramsal temelli teoriler üstünden iletişim sürecini anlamak ve anlatmak çabası içerisindedir. Her iki teorinin de birbirinden farklı birçok yanı bulunduğu gibi benzer tarafları da vardır. Zaman zaman bu iki temel yaklaşım biçimi uzlaştırılmaya çalışılsa da, bu konuda başarılı olunamamıştır. Bu sorunsalın nedeni içinse Mutlu (1998: 132), eleştirel paradigmanın yöntembilimsel olarak yetersiz kalması ve ana akım yaklaşımların ise kuram temelli olmayışı bu uzlaşma için girişimleri sonuçsuz bırakmıştır, demektedir.

En temelde eleştirel yaklaşımları kendi içerisinde üç temel kategoriye ayırarak incelemek mümkündür. Bunlar yapısalcı yaklaşım, ekonomi-politik yaklaşım ve kültürel çalışmalar ekolüdür. İdeoloji nosyonuna yaklaşımları itibariyle birbirlerinden temel farklılıklar barındıran bu üç kategori içerisinde ele alınacak olan ilk yaklaşım yapısalcılık olacaktır. Yapısalcı teoride inceleme alanı, medyanın anlamlandırma sistemleri üzerinedir. Temsil süreçleri üzerinden analizler ortaya konularak anlamlar açıklanmaya çalışılmaktadır. Uğraşları arasında televizyon dizi ve programları, filmler, reklamlar, gazete ve dergi metinleri gibi medya ürünleri yer almaktadır. İdeolojinin çarpıtılmış bir dünya görüşü olduğu fikri üzerinde uzlaşım sağlansa dahi, yapısalcı teori ekonomik indirgemecilik nosyonuna düşmemiştir. Daha çok Althusserci bir tavırla ideolojinin kişinin dünyayı görüş biçimi olduğu

fikrinde birleşmektedir. Bu bağlamda da ideolojinin izi medya metinlerinde sürülmektedir. Yapısalcı yaklaşım içerisinde medya metinlerinin üstü kapalı bir şekilde sunduğu mesajlar çeşitli analiz yöntemleri ile açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır (Fejes, 2005: 253).

Eleştirel teori içerisinde geniş bir çalışma alanı bulan ikinci kategori ise ekonomi-politik yaklaşım olmuştur. Medya üretim süreçlerinin ekonomik yapısını politik ilişkiler ağı üstünden analiz etmeye çalışılmaktadır. Bu yaklaşımda ele alınan temel unsur medya endüstrilerinde yaşanan tekelleşme ve sektörel bazda ekonomik el değiştirmeler olmuştur. Bu tekelleşme süreçleri ile birlikte sahiplik yapılarında yaşanan değişmelerin politik düzeyde nasıl tepkiler topladığı bu alanın temel sorunsalları arasında yer almaktadır. Bu dolayısıyla da kapitalist toplum dinamikleri ortaya çıkarılmaktadır. Söz konusu bu dinamikler, medya içerikleri üzerinde temel etkileyici rolünde yer almaktadır. Bu kuramsal bakış açısına göre izleyici ya da okuyucunun medya metinlerini ne şekilde okudukları önemli görülmemektedir (İnal, 1996: 61). İzler, dinler ve okur kitlenin beklentileri, tüketim alışkanlıkları sınıfsal konuları tarafından belirlenmektedir. İdeoloji konusunda belirledikleri temel argüman ise geleneksel Marksist ideoloji nosyonu ile eş çizgide yer almaktadır. İdeolojinin yanlış bilinç olarak değerlendirilmesi ve bu bilincin medya dolayımı ile topluma yayıldığı düşüncesi benimsenmektedir. Bu yanlış bilinci yaymakla görevli olan medyanın en temel amacı toplumsal tahakkümün inşa edilmesine katkı sağlamaktır. Toplumsal süreçlere hâkim olan ideoloji, medya dolayımı ile topluma yayılmakta ve sınıfsal farklılıklarına göre izler, dinler ve okur kitleler bu mesajları içselleştirmektedir. Böylece hâkim sınıflar tahakküm yapılarını inşa edebilmektedir. Bu sürecin gelişmesi ve etki alanını yaymasının yöntemi ise medya endüstrilerinde yaşanan satın almalar ile birlikte ortaya çıkan küresel tekellerdir (Curran ve diğerleri, 1990: 248).

Eleştirel teori içerisinde üçüncü ve son yaklaşım ise kültürel çalışmalar ekolüdür. Alanın en önemli yaklaşım biçimi olarak değerlendirilen kültürel çalışmalar her ne kadar yapısalcı yaklaşım gibi medya metinlerinin analizi ile ilgilenirse de bazı temel yapılar da farklılıklar görmektedir. Yapısalcı yaklaşım medya metinlerini toplumsal süreçlerden soyut bir şekilde özerk olarak değerlendirirken, Kültürel çalışmalar mesajların içerisinde buldukları toplumun temel kültürel değerleri tarafından ön belirlenimli olarak üretildiği fikrini savunmaktadır. Kültürel çalışmalar, altyapı ve üstyapı anlayışını da reddetmekte ve ekonomi-politik yaklaşımın bu argümanına karşı çıkmaktadır. Kültürün sahip olduğu karmaşık yapısının sadece bu iki yapı arasında sıkıştırılmayacağı görüşü hâkimdir (Hardt, 1999: 35). Kültürel çalışmalar, temelde toplumu siyasal ve düşünsel pratikler içerisinde kalarak incelemektedir. Klasik Marksist nosyona bağlı kalan Frankfurt Okulu temsilcileri,

İngiliz Kültürel Çalışmalar ekolünden ayrılarak toplumu üstyapı ve altyapı ikileminde analiz etmektedir. Her ne kadar yaklaşım tavırları ile izleyicileri pasif olarak görerek liberal yaklaşımların düşünce yapısına yaklaşırsa dahi, Frankfurt Okulu'nun temel argümanı Marksist görüşle birdir. Üretim araçlarını elinde tutan sınıfın entelektüel topluma da yön vereceği fikrine sadık kalınmaktadır. İngiliz Kültürel Çalışmalar ekolünün temeli Frankfurt Okulu'ndan geliyor olsa da onlar bu yaklaşıma karşı çıkararak etki araştırmaları içerisinde izleyicilere aktif bir rol biçmektedir.

1.2. İktidar/Erk ve Demokrasi Kavramları Çerçevesinde Medya–Demokrasi İlişkisi

Bu bölümde medya ve demokrasi arasındaki ilişki, iktidar ve demokrasi kavramları çerçevesinde incelenmektedir.

1.2.1. İktidar/Erk Kavramı

Etimolojik kökeni incelendiği zaman iktidar kavramının erk, saltanat, kontrol edebilme gücü anlamlarına geldiği gözlenmektedir (Hançerlioğlu, 1986: 92). Bir erk olmak, yönetmek ve kontrol edebilmek gücü olarak tanımlanan iktidar kavramı, bir birey ya da topluluğun rızası aranmaksızın kontrol edilebilmesi anlamını da ifade etmektedir. İktidar kavramının en temelde bir yetki kullanımına karşılık geldiğini savunan Sartori (1996: 30), iktidarı bir süreç olarak ele almayı tercih etmiştir. Bu önerme, yönetme gücünü elinde bulunduran bir erk, o gücü kullanan bir sınıf ve gücün korkusunu üstlerinde hissederek yaşamlarını devam ettiren diğerlerinin bulunduğu etkileşimli bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır.

İktidar kavramının tanımları ele alındıktan sonra kullanım alanları açısından çeşitli iktidar olgularının olduğuna da dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunlar kendi aralarında üçe ayrılan ekonomik, tehdit ve bütünleştirici iktidar güçleri olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik iktidar, toplumsal süreçlerde üretim ve tüketim dengesini sağlamaktadır. Tehdit temelli iktidar ise yok etmeyi, hâkimiyeti altına alarak tahakküm yapılarını kurmayı hedeflemektedir. Bütünleştirici iktidar da, tehdit iktidarının yerine getirdiği işlevlerin taban tabana zıttı hedeflerle hareket etmektedir. Bütünleştirici iktidar gücü, toplumsal süreçlerde kapsayıcı politikalar üreterek yasalar çerçevesinde saygı, dostluk ve düzeni inşa etmektedir (Boulding, 1989: 10). İktidar kavramı incelendiğinde onu güç olgusundan ayrı olarak düşünmek ve değerlendirmek mümkün gözükmemektedir. Zaman zaman kavramsal olarak birbirlerinin yerlerine de kullanılabilen bu iki kavramdan güç, toplumsal süreçlerde daha görünür ve göz önünde bulunmaktadır. İktidar olgusu ise daha sinsi ve gizil bir şekilde toplumsal yaşama sirayet etmektedir. Güç, doğrudan ve etkili bir şekilde zorlayıcı olma hedefinde iken, iktidar daha dolaylı ve amaca ulaşmak için tüm yolları hedefleyen bir yapıda gözükmemektedir.

Toplumsal iktidar, insan ilişkilerinden doğmaktadır. Bir bireyin bir diğer bireye ya da bir topluluğun bir başka topluluk üzerinde iktidar kurması da, yine bu ilişkilerin bir sonucudur. Yani toplumsal etkileşimlerin bir sonucu olarak iktidar olgusu ile karşılaşmaktadır.

Toplumsal süreçlerde en yüksekte yer alan iktidar erki devlettir. Modern demokratik toplumlarda dahi, iktidar erkinin ikna gücü yasalar, hapisaneler ve kolluk kuvvetleri olarak görülmektedir. En temelde şiddet korkusu ile toplum disipline edilmeye gayret edilmektedir. İktidar erklerinin fiziksel şiddet korkusunu toplumsal ilişkilerde bir denetim aracı olarak kullanması kaçınılmazdır. Şiddet araçlarına sahip olması devleti, toplumsal ilişkilerde en üst yetki erki olarak korumaktadır (Poggi, 1990: 5). Bu bağlamda güç, toplumsal süreçlerde bir bireyin bir diğerine görüşünü zorla kabul ettirme olgusu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tarz bir ilişkide toplumsal ya da bireysel uzlaşma beklenemeyecektir. Tam tersine boyun eğmek ve dayatılan olguları kabul etmek gerekmektedir. İktidar ise toplumsal süreçlerde verili bir hakkı kullanan normatif bir olgudur. İktidar, bir kişi ya da bir grubun geri kalanlara taleplerinin kabul edilebilmesi konusunda meşru hakkı ile baskı yapabilmesi durumudur. Bütün bu durumları ortaya çıkaran ise toplumsal ilişkilerin yer aldığı ve inşa edildiği yere ait değerler, kurallar sistemi olarak görülmektedir. Her ne kadar emirlere itaat beklenilmesi durumunda iktidar erkinin güçle doğrudan ilişkisi bulursa dahi, güçsüz iktidarlar olduğu kadar iktidar erkine ihtiyaç duymayan güç sistemleri de görülmektedir.

İktidar olgusu üzerine geniş çalışmalar ortaya koyan Michel Foucault, post-yapısalcı bir yaklaşım ile birlikte negatif iktidar anlayışını reddetmektedir. Özellikleri arasında baskı, zor kullanma ve ön belirlenimcilik görülen negatif iktidarlara karşı çıkan Foucault, aynı zamanda Marksist temelli geleneksel iktidar anlayışına da eleştiri getirmektedir. Klasik iktidar biçimlerinde iktidar erkine geniş güç yelpazesi sunulurken, Foucault iktidarı çoğul, üretken ve olumlu bir şekilde değerlendirmektedir (Whimster, 2001: 62). Foucault'a göre iktidar tüm toplumsal ilişkilere sirayet etmiştir. Tek ve kesin bir iktidar biçiminden bahsedilemeyecektir. İktidar bir öz olarak değerlendirilemeyeceği için erkin tek bir kişi tarafından ele geçirilmesi ve kullanılması da mümkün gözükmemektedir. İktidar, bir güçler ilişkisi olarak görülmeli ve rekabet içerisinde olan taraflar arasında süre giden stratejik mücadele alanlarından ibaret bir ilişkiler ağı olarak tanımlanmaktadır (Dean, 2001: 325). Foucault, iktidarın her yere ipliklerini uzatabilen bir ağ olduğunu ileri sürmektedir. İktidar incelemeleri, niyeler üstüne değil iktidarın kendini toplumda nasıl uyguladığı konusunda yapılmalıdır. Foucault'a göre, iktidarın incelenmesi ve tam manası ile anlaşılabilmesi için onun yapısal faaliyetlerinin araştırılması gerekmektedir. Ancak bu yolla iktidarın toplumsal ilişkilere nasıl sirayet ettiği ve öznenin değişimi üzerinde ne gibi etkisi olduğu incelenebilecektir (Sarup, 1995: 92).

Foucault, iktidarın bireyler arası güç mücadelesinde homojen bir egemenlik anlayışı olarak ele alınmaması gerektiğini ifade etmektedir. Nasıl ki bir iktidar sürecinde gücü elinde tutan bir erk, iktidarın meşru gücünü kullandığı bir öteki sınıfı ve bu iki gruba ait olmayanlar arasında bir ilişki varsa, iktidarın da bu ilişkiler ağı içerisinde aranması gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenle iktidarı toplumsal süreçlerin her alanına sirayet ettiğini vurgulayan Foucault, iktidarın yerinin belirlenmesinin zorluğundan da bahsetmektedir. İktidarı bir zenginlik ya da bir mal olarak düşünmek, sahiplenebilir bir olgu olarak görmek hatalı olacaktır. Sürekli dolaşımda olan iktidar, gizil kalmakta, toplumsal ilişkiler ağında devamlı işlemektedir. Bu bağlamda bireyler, iktidarın birer parçası olarak görülmektedir. Onlar, iktidarın karşısında dururken dahi, iktidar sürecinin bir parçası olmakta ve bu güçler ilişkisini meşru kılmaktadır (Foucault, 2002: 43-44).

1.2.2. Demokrasi Kavramı

Her şeyden önce medyanın demokratik sistemlerde üstlendiği öneminin incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada analiz edilen yazılı basın haberlerinin demokratik toplumlarda üstlendiği görevlere değinilerek, bu dolayısıyla etkin bir denetim sürecinin oluşturulmasındaki öneminin ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda demokrasi anlayışının etimolojik kökeninden başlanılarak, bir yönetim anlayışından da öte felsefi düşüncenin ortaya konulması gerekmektedir. Bu tanımlardan sonra ise bağımsız medya kavramının demokratik toplumlar için ne kadar hayati bir öneme sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Demokrasi kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığı zaman en basit hali ile halkın iktidarı anlamı ortaya çıkmaktadır. Hemen hemen her kavramsal açıklamada karşılaşıldığı gibi, demokrasi terimi üzerinde de tartışmalar sürmektedir. Tek ve kesin ortak bir tanıma ulaşma çabası sürmektedir. Yine de bu konuda harcanan çabalar çoğunlukla beyhude olmaktadır. Fakat burada özetlenecek olan demokrasi kavramı, Batı toplumlarında içselleştirilen bir kavramdır. Bu doğrultuda demokrasi tanımının Türkiye'deki yansımaları da açıklanmaya çalışılacaktır.

Batı demokrasisinin temellerini Ortaçağ'a kadar götürmek mümkündür. Ortaçağ'da dahi ilkel bir şekli ile demokratik uygulamalara rastlandığının ifade edilmesi gerekmektedir. Fakat günümüzdeki demokrasi anlayışının temelleri 20. yüzyılın başlarında atılmaya başlanmıştır. Demokrasi anlayışının gelişmesinde büyük paya sahip Aydınlanma dönemi ve Fransız İhtilali olgularını da unutmamak gerekmektedir. Bütün bu gelişmeler günümüz Batı tipi demokrasisinin gelişmesinde, tarihi olgunluğa ulaşmasında arka plan oluşturmuştur. Bu tarz bir yönetim anlayışının en belirgin özelliği halkın kendini temsil edecek adaylar bulması

ve onları bağımsız seçimlerde kendilerinin atamasına ilişkindir. Halkın kendi içerisinde seçerek oluşturduğu temsilcilerin bağımsız seçimlerle başa geçmesi ile oluşan parlamento, ülkenin yönetilmesinden sorumlu kılınmaktadır. Demokratik yönetimlerde üç temel güçten ve liberal paradigmanın iler sürdüğü üzere dördüncü denetleyici bir güçten bahsedilmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına bu güçler de açıklanmaya çalışılacaktır. Parlamento, yasalar çıkarma ve yürürlüğe koyma gücü olarak yasama erkini teşkil etmektedir. Yürütme gücü, yasalara bağlı olarak seçilmiş parlamentonun tayin ettiği ülkenin yönetiminde söz sahibi olan bakanlar kurulunu ifade etmektedir. Yargı ise yasamanın çıkardığı ve yürütme gücünün onayladığı yasalar çerçevesinde anayasal hakların korunmasında en yetkin merci olan bağımsız mahkemeler sistemini teşkil etmekte ve adaletin gücünü ortaya koymakla görevlidir.

Demokrasi sisteminin toplumsal süreçlerde gelişmesi ve daha kapsayıcı bir anlayışa ulaşabilmesi adına, söz konusu toplumda demokrasi kültürünün inşa edilmesi gerekmektedir. Günümüz demokrasilerinde hâkim olan demokrasi kültürünün temel yapı taşlarını bilgi, beceri ve değerler oluşturmaktadır (Lipset, 1959: 73). Demokratik bir toplumun bilgisi; anayasası, hükümet sistemi ile birlikte partileri ve seçim sistemlerine karşılık gelmektedir. Demokratik beceri ise toplumda seçme ve seçilme hakkına sahip olan vatandaşların demokratik hayata aktif katılımını ifade etmektedir. Demokrasi kültürünün son yapı taşı ise değerler sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değerlerden kasıt ise demokratik rejimlerde vatandaşların bilgi ve becerilerini nasıl kullanacağını belirleyen fikir, din ve basın hürriyeti ile siyasi alanda eşit temsiliyet hakkı olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda toplumsal süreçlerde farklılıklara karşı olan saygı, hoşgörü ve siyasi alanda hüküm süren ahlak, sorumluluk ve dürüstlük bilinci de değerler sistemini meydana getirmektedir. Kısacası demokrasi kültürünün temel yapı taşlarının bir arada bulunması ile ancak modern demokrasi anlayışı inşa edilebilecek ve sürekliliği sağlanabilecektir (Özcan, 2002: 53).

Modern demokrasi anlayışında, demokratik kültürün oturmuş bir yapıya sahip olması beklenilmekte ve toplumun tüm kesimlerince içselleştirilmesi gerekmektedir. Demokratik katılım hakkının seçme ve seçilme hakkına sahip tüm özgür yurttaşlara sunulması temel şartlar arasında yer almaktadır. Azınlık haklarına saygı gösterilmesi, eleştirel düşüncelerin yaşayabileceği alanların yaratılması ve onların da bir gün iktidarı teşkil edebilmesi için gerekli imkânların sunulması beklenmektedir. Bu şartların sağlandığı bir anlayışta çoğunluğu temsil eden seçilmişler tarafından oluşturulan yasama ve yürütme erki, modern demokrasiyi de temsil ederek oluşturmaktadır (Kışlalı, 2000: 238). Burada ifade edilen çoğunluğun temsileti anlayışında azınlık hakları inkâr edilmemekte, aksine azınlıkta kalanlara da bir gün iktidarı ele alma imkânı sunabilecek alanlar yaratma görevi iktidar erkine verilmektedir.

Burada toplumsal güçlerin sadece seçkin bir zümreye ait olduğu fikri ifade edilmemektedir. Aksine, demokratik sistemlerde seçme seçilme hakkına sahip tüm yurttaşların bir gün halkın çıkarlarına hizmet edebilecek etkin bir hükümet kurma hakkı saklı tutulmakta ve bu girişimler sivil toplum dolayımıyla da teşvik edilmektedir (Aron, 1976: 376).

1.2.2.1. Demokrasi Bağlamında Medyanın Bağımsızlığının Önemi

Medyanın ve çalışmada örneklem içerisinde ele alınan yazılı basın tarafımsızlığının önemine dikkat çekilmesi gerekmektedir. Buradaki "bağımsız basın" ediminin demokratik yönetimler adına ne denli önemli olduğunun açık bir dille ifade edilebilmesi şarttır. Liberal paradigmanın da ileri sürdüğü gibi demokratik rejimlerde dördüncü güç medyadır. Diğer üç gücün karşısında yer alan medya, onları denetlemek, onlar hakkında değerlendirmelerde bulunmak ve bu süreçlerde elde ettiği bilgileri tarafsız bir gözle kamuoyuna aktarmakla yükümlüdür. İktidar erklerinin denetimini bu yöntemle sağlayan medya, bağımsız seçimlerde halkın doğru seçimde bulunabilmesinin yegâne yolu olarak gözükmektedir. Kamuoyunu oluşturan medya, aynı zamanda oluşan bu kamuoyunun sesi olma görevini de üstlenmektedir. Halkın kendi seçtiği temsilcilerinden oluşan iktidar erkine yine kendi sesini duyurmasında aracı görevini üstlenen medya, adeta bir köprü vazifesi üstlenmektedir. Böylesi hayati bir görev atfedilen medyanın bağımsızlığına dair önem bu noktada ortaya çıkmaktadır. Medyanın politik hayata egemen iktidar erki ile iç içe geçmesi, karşılıklı çıkar ilişkileri kurması demokratik rejimler açısından büyük bir sorundur. Böylesi bir ortamda, halkın kendi sesi olması ve denetim mekanizması olarak işlemlerini beklediği bağımsız medya organlarına olan güveni giderek azalmaktadır. Bu itibarla da demokrasinin işleyişi sekteye uğrayabilmektedir (Ramonet, 2000: 46).

Medyanın bağımsızlığını yitirdiği bir ortamda demokratik denetim süreci işleyemeyecektir. Eğer bu durumla karşılaşır ve medya bağımsızlığını yitirirse, basın organları adeta birer propaganda aracına dönüşecektir. Medya, toplumsal süreçlerde kamusal çıkarları gözetmekten vazgeçerek, iktidar erklerinin kontrolünde hareket etmeye başlayacaktır. İktidarı, olası sorunlardan koruyan ve kollayan, halkın gözünde aklama faaliyetleri yürüten besleme basın haline dönüştürecektir. Bir bekçi köpeği gibi hareket eden medya, kamusal vicdanı temsil edemeyecek, ülke yönetiminde olumsuz yönde olan gelişmeleri halka özgürce aktaramayacak ve haberlerinde tarafsızlık ilkesini işletemeyecektir. Bu dolayısıyla da halk tarafsız bir şekilde bilgilendirmelerden haberdar olamayarak kendisini propaganda sarmalının içerisinde bulacaktır. İdeolojik mesajlara açık hale gelecek olan ve korumasız bir kitle olarak hareket etmek durumunda bırakılan halkın seçimi, bağımsız olma işlevini kaybedecektir.

Halkın kendi kendisini temsilciler aracılığıyla yönetme sürecinin yani demokrasi rejiminin de işlemez hale gelmesi sorunu ortaya çıkacaktır.

Bağımsız bir medyanın demokratik rejimlerde hayati bir görev üstlendiği şüphesizdir. Fakat ne yazık ki günümüzde medya kurumlarının ideolojik ve ekonomik sebeplerle kendilerini yakın hissettikleri iktidar erkleri ile işbirliğine gidebildiği gözlenmektedir. Çeşitli sebeplerle gerçekleşen bu ortaklıklar sonucunda haber dilinde de bir takım değişimler gerçekleşebilmektedir. İdeolojik örüntülerin sıçradığı metinlerde, söylemsel farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Böylesi bir durum “medyakrasi” kavramı ile açıklanmaktadır. Bu kavram ile haberin, medya – demokrasi rejimini temsil eden iktidar erki adına üstlendiği konuma vurgu yapılmaktadır. Kavram, medyanın demokrasisini ifade etmektedir. Çeşitli imtiyazlara sahip olmak ya da tahakküme boyun eğmek dolayımı ile medya kurum yöneticileri, haberlere doğrudan müdahale edebilmektedir. Bir anlamda medyanın yayın politikasının da yerini alan medyakrasi, kurumun bağımsızlığını kaybetmesine neden olmaktadır. Haber üretim sürecinde aktif rol üstlenen muhabirler baskılanmakta, editörler ve en tepede yer alan patronların da müdahalesi ile haber metinleri ideolojik ya da ekonomik çıkarlara göre düzenlenmektedir (Aslan, 2004: 21). Günümüzde ise bu durum yoğunlukla Türkiye gibi demokratikleşme sürecinde yavaş ilerleyen ülkelerde görülmektedir. Etki alanını arttıran medyakrasi sonucunda editörlerin ya da patronların müdahalesine bile zaman içerisinde gerek kalmamaktadır. Durum önemini giderek arttırmakta ve muhabirler henüz haberin yazım aşamasında iken dahi metinlerini medyakrasiye göre baştan “check” yani kontrol etmektedir.

Medyakrasi, siyasi erkin bilgilendirme için medyayı kullanması sonucunda ortaya çıkmıştır. Siyasiler ne kadar medyaya bağımlı olurlarsa, medya da gündemi belirlemek için giderek onlara bağımlı hale gelmektedir. Medyanın, siyasetin gündemini belirlemesine fırsat sunan bu durum, görece olumlu iken, ekonomik ve ideolojik çıkar politikalarının da göz önünde bulundurulması ile tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır. Siyaset manipüle edilebileceği gibi, medyanın bağımsızlığı da tehlikeye girebilmektedir (Mutlu, 2005: 403). Medyakrasi ile işleyen devletlerin yeni bir yönetim tanımlamasına ihtiyacı vardır. Burada ise medyatokrasi kavramsallaştırması ön plana çıkmaktadır (Dağdelen, 2017: 460). Medya demokrasisi, yani medyakrasinin yapı bozumuna uğramış hali olarak da ifade edilen medyatokrasi, halkın iktidar üstündeki kontrolünü kaybederek azınlık bir grubun ülkenin kontrolünü ele almasını ifade etmektedir. Medyakrasi, siyaset ve medya arasındaki ilişkileri incelerken, medyatokrasi daha geniş bir perspektiften toplum bilinci temelinde demokrasi ve medya ilişkisini incelemektedir. İleri sürülen savlardan birisi de medyanın sadece demokrasi rejimi içerisinde

siyaseti yönetmediği aksine toplumun tüm kesimlerinin gündelik hayatına da müdahil olduğuna ilişkindir. Bu fikre göre otokrasi ile medya kavramlarının birleşiminden oluşan medyatokrasi anlayışı, medyanın tahakkümü altında çarpıtılmış bir şekilde işleyen demokrasi rejimini ifade etmektedir.

Demokratik toplumlarda güçler ayrılığı ilkesi esas alınmaktadır. Yürütme erkinin diğer iki gücü de kontrolü altına alması durumunda diktatöryel bir yönetim anlayışının doğması mümkündür. Bu nedenle medyanın bağımsızlığına yönelik önem giderek artmaktadır. Diktatöryel yönetimlerin henüz oluşmadığı, yürütmenin diğer erkler üstünde görece daha az kontrolü bulunduğu temsili demokrasilerde dahi zaman zaman yürütme erki gücünü kötüye kullanabilmektedir. Yolsuzluklarla karşılaşmakta, kişisel hak ve özgürlükler hiçe sayılarak ifade özgürlüğü kısıtlanabilmektedir. Bu gibi durumlarda bağımsız bir medya kurumunun mevcut oluşu, o toplumun geleceğini kurtarabilecek bağımsız seçimlerde etkin bir rol üstlenmesini sağlamaktadır. Çünkü halkın yegâne bilgi alım kaynağı yine medya kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal vicdana göre hareket ederek demokrasinin temel yapı taşlarından birisi olduğu gerçeğini unutmamış sorumlu medya organları, insan hakları ihlallerini ortaya çıkarabilecek, yolsuzlukları halka duyurabilecek ve sonuçta demokratik sürecin sağlıklı bir biçimde işlemesine katkı sağlayabilecektir. Fakat küresel kapitalizmin hâkimiyet kazanması ile birlikte medya bağımsızlığını giderek kaybetmekte ve daha az eleştirel bir konumda yer almaktadır. Medya patronlarının tek politik kaygısının ekonomik çıkarlarını korumak olduğu bir ortamda, medyanın tarafsız olabileceği fikrini düşünmek de ayrıca zorlayıcı gözükmektedir.

Demokratik rejimlerde, gözlemci ve denetleyici olma görevi sadece medyaya ait değildir. Aynı zamanda sivil toplum örgütleri de bu denetleme işlevini yerine getirebilmekte ve demokrasinin işlemesinde faal bir görev üstlenebilmektedir. Kâr amacına sahip olmayan sivil toplum örgütleri, medya kadar olmasa dahi güvenilir enformasyon kaynağı sunması ile bilinmektedir. Bir beşinci güç olarak da değerlendirilen bu tarz yapılanmaların yasama ve yürütme erkini gözetim altında tutarak, yayın kanalları aracılığı ile toplumu bilgilendirmesi ve üyelerini olumsuz durumlarda harekete geçirebilmesi mümkündür. Beşinci güç tanımlamasının içerisine sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ile birlikte kanaat önderleri ve en nihayetinde politik bilince erişmiş tüm sorumlu yurttaşların da dâhil edilmesi ile bu kişilerin internet araçlarını kullanma alışkanlıkları da eklenmektedir. Günümüzde yaygın bir kullanım alanına sahip olan mikro blog sitesi "Twitter", canlı yayın imkânı sunan "Youtube" ve "Scope", tıpkı 15 Temmuz 2016 gecesinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kullanmış olduğu gibi Apple markalı Iphone telefonlarının sunduğu "FaceTime" teknolojisi

gibi araçlar da beşinci güç internetin içerisinde yer almaktadır. Mevcut statükoya boyun eğerek eleştirel olma işlevini kaybeden, gözlemci statüsünden çıkarak iktidar erkinin açıklarını kapatan, yürütme ile etkin işbirliğine giden geleneksel medyayı eleştiren bilinçli yurttaşlar, bu araçları kullanarak beşinci gücü teşkil etmekte ve dördüncü gücü de izleyerek, kontrol edebilmektedir (Hayes, 2008: 3).

Ülke yönetiminde söz sahibi olan siyasilerin de gündemini belirleyen medya demokrasisinde, geleneksel medyaya olan güven giderek azalmaktadır. Bu nedenle alternatif fikirlerin ön plana çıkabileceği ve baskı politikalarının işlevsellik kazanamayacağı bir ortam arayışı sürmüştür. İnternetin ortaya çıkması ve internet teknolojilerinin hızlı gelişmesi ile birlikte sosyal adı verilen mecralar doğmuştur. Bu ortamlarda kişiler özgün fikirlerini dile getirebilmekte, toplumun gündemini özgürce tartışabilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi sosyal medya alanlarında geleneksel medyanın yanlış haberleri eleştirilebilmekte ve birbirini tanımayan binler adeta birer sivil toplum örgütü gibi hareket ederek dijital aktivizm hareketlerini doğurabilmektedir. Bu sadece geleneksel medyayı kontrol altında tutmak noktasında işlevsellik göstermemektedir. Aynı zamanda siyasi erkin işlemleri de oldukça hızlı ve denetimden uzak bir şekilde binlerce kişi tarafından okunabilmekte, görülüp, dinlenilebilmektedir. Bu noktada internetin de demokratik sistemler içerisinde beşinci güç olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Söz konusu internet alanı ile ilgili kuramsal tartışmalar hali hazırda sürmektedir. Sahip olduğu özgürleştirici yapısı ve denetime uzak doğası gereğince, yeni bir kamusal alan olarak değerlendirilmesi de mümkün gözükmektedir. Jürgen Habermas'ın ifade ettiği kamusal alan kavramsallaştırması burada işlevsellik kazanmaktadır. Demokratikleşme süreçlerini tam ve eksiksiz bir şekilde yaşayamamış olan toplumlarda kamu kavramı, iktidar erki ile eş değer tutulmaktadır. Fakat kamu, halkı temsil etmektedir. Kısacası kamu, halkın ta kendisidir. Bu bağlamda kamusal alanlar da kamunun, yani halkın alanlarıdır. Halkın periyodik seçimlerle yetki atfettiği seçilmişlerden oluşan yürütme gücü ise sadece kamusal alanları halk adına düzenleme yetkisine sahip ve yetkisini halktan alan demokratik bir yapıdan ibarettir. Böylesi bir durumda kamuyu ilgilendiren tartışmalı konuların, vatandaşların bir araya gelerek görüş birliğinde bulunduğu mekânlara karşılık gelen kamusal alan tanımı, internetin sunduğu imkânlarla eş değer görülmektedir (Dutton, 2012: 587).

İnternetin demokratik rejimlerde beşinci güç olarak yeni bir kamusal alan rolünü üstlendiği önermesinde de bulunulmuştur. Bu doğrultuda günümüzde internetin toplumsal süreçlerde üstlendiği siyasetten ekonomiye, gündelik hayattan politik skandallara kadar geniş bir perspektiften seçkiler sunma potansiyeli taşıdığı ifade edilmektedir. Dördüncü güç sayılan geleneksel medyadan farklı özellikleri de içerisinde barındıran internet ortamlarının

incelenmesi gerekmektedir. Bu noktada Dutton (2009: 2-3) internet ortamlarının özelliklerini üç kategoride ele almıştır.

- **Teknik Anlamda Yenilik:** Günümüz modern toplumlarında internetin kullanım alanları oldukça geniştir. Demokratik tabanda e-devlet uygulamalarından sağlık verilerine, eğlence sektöründen haber medyasına kadar geniş bir perspektiften bahsetmek mümkündür. Böylesi bir ortamın kapsayıcı ve genişlemeci rolü kimi taraflarca başlangıçta reddedilmiştir. Gelip geçici bir heves olarak değerlendirilen internet, günümüzde neredeyse her eve girmekte, insanların geleneksel medyadan daha çok başvurdukları haberdar olma araçları halini almaktadır. Sahip olduğu yenilikçi doğası ile sürekli gelişmekte ve teknolojiye hızla adapte olmaktadır. Daha doğru bir ifade ile günümüzde teknolojik yenilikler kendisini internete göre geliştirme çabası içerisinde yer almaktadır.

- **Denetime Kapalı Olması:** İnternetin sahip olduğu ön belirsizlik havası gereğince, geleneksel medyaya oranla daha geniş bir özgürlük yelpazesi sunmaktadır. Kullanıcılar kendilerini ağlar içerisinde gizleyebilmekte ve ifade özgürlüğünü rahatça kullanabilmektedir. Yatay bir hiyerarşi görülen internette, kullanıcıların çoğu eşittir. Fakat aksi bir ifade ile internette faaliyet gösteren çoğu kurumun ticari bir şirket olduğu ve belli başlı etik kodlara göre hareket ettiği, en önemlisi ise şirketin faaliyet gösterdiği ülkenin yasalarına göre işlemler yürüttüğü gerçeği de unutmamalıdır. Siyasi erk ise bu ortamlara hızla adapte olmakta ve yasalarını bu doğrultuda şekillendirebilmektedir.

- **Ağların Ağı Rolünde İnternet:** İnternet, doğası gereği alternatifler sunmaktadır. Bir sitenin yerini bir başkası alabilmektedir. Ağ içerisinde başka ağlar kurulabilmekte, denetimden kaçılabilen ve tamamıyla görünmez olunabilmektedir. İnternetin bir yere, kişiye ya da kuruma bağlı olması gerekmemektedir. Çeşitli yazılımlarla kurulan "tor" ağında kullanıcılar ağlar arasında gezinti yapabilmekte ve bilgisayarların birbirine bağlanması ile internete açılan kapıların yerleri değiştirilebilmektedir. Böylelikle kullanıcılar internetin yasaklı dünyasından özgürlükler dünyasına rahatlıkla geçebilmektedir.

1.3. Haber Üretim Süreci

Basının görevi, bir toplumda yer alan bireylere çevrelerinde olan biten gelişmeleri aktarmaktır. Bu bilgi aktarım işini yürütürken en hızlı ve en doğru şekilde bilginin aktarılması yükümlülüğü gazeteciye ve o gazetecinin bağlı olduğu basın kurumuna aittir. Elbette basın sadece bilgi aktarmakla yükümlü olan bir kurum olarak işlevsellik göstermemektedir. Bu işlevinin yanı sıra sahip olduğu etki altına alma gücü nedeniyle çoğunlukla kontrol altında tutulmak istenmektedir. Toplumda hâkimiyet kuran siyasi ve ekonomik iktidarların ana

hedeflerinden birisi de basın kuruluşlarını doğrudan ya da dolaylı yollardan kontrol etmektir (Kılıç, 2005: 131). Bu doğrultuda haberin üretim süreci ve haberde nelerin yer alarak nelerin almayacağına karar verilmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle haberin ortaya çıkış süreçlerinin ele alınarak açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Toplumsal süreçlerde insanlara çevrelerinde olan bitenleri aktarmakla yükümlü gazetecilerin sahadan topladıkları enformasyonları kuralına göre kurguladıktan sonra, uygun araçlar yardımı ile kitlelere aktarması süreci temelde haberin oluşum aşamalarını teşkil etmektedir. Gazetecilerin temel işi kaynaktan aldığı bilgiyi uygun kodlar yardımı ile kitlelere aktarmaktır. Temelde iki kaynak bulunmaktadır. Bunlar birinci el kaynaklar ve ikinci el kaynaklar olarak birbirinden ayrılmaktadır. Gazetecilerin asli işlevleri ve haberlerine değer katacak olan kaynak bilgisi birinci el kaynaklardır. Bu kaynak bilgisi sahadan, olayın cereyan ettiği alandan toplanılan bilgilerdir. Habere konu olan olayı gören, yaşayan ya da olayla ilgili bilgi verebilecek her tür kaynak birinci el kaynaktır. Aynı zamanda muhabirin bizatihi olayın cereyan ettiği alanda topladığı bilgi de birinci el kaynak olarak değerlendirilmektedir. Gazetecinin haber olarak değerlendireceği tören, toplantı, basın açıklaması gibi sosyal, kültürel, siyasi etkinliklerde hazır bulunarak gözlemci olarak topladığı ham bilgiyi uygun kodlarla metne dönüştürmesi de birinci el kaynak bilgisi olarak görülmektedir. İkinci el kaynaklar ise gazetecinin doğrudan gözlemleyemeyeceği, şahsen katılarak alandan bilgiyi toplayamayacağı durumlarda başvurduğu bir yöntemdir. Burada ifade edilen ikinci el kaynaklar arasında ise haber ajansları, basın bildirimleri, dernek ve vakıflar gibi sivil toplum örgütlerinin de yer aldığı geniş çaplı bir alandan gelen bilgilerin, gazeteci tarafından habere dönüştürülmesinde kullanılan kaynak bilgisinden bahsedilmektedir.

Haberciliğin asli görevlerinden birisi haber bilgisinin doğruluğunu tespit etmektir. Bunu başarmak için de gazetecinin haber kaynaklarını sıkı bir denetim altında tutması gerekmektedir. Birinci el kaynak bilgisinde ispat sorunu daha az yaşanırken, ikinci el kaynaklarda habercinin dikkatli olmaması durumunda haberin doğruluğu ile ilgili sorunlar yaşanabilmektedir. Her ne kadar bu durumun birinci el kaynaklarda görece daha az yaşandığı ifade edilse dahi bu kaynakların da habercilik problemleri doğurabileceğini unutmamak gerekmektedir. Haber kaynağı kasıtlı ve bilinçli bir şekilde haberciye bilgi aktarmamayı seçebilecektir. Bu durum disinformation yani hiç bilgi vermeme şeklinde tanımlanabilmektedir. Bir diğer sakıncalı durum ise misinformation yani kasıtlı ve bilinçli bir şekilde haber kaynağının gazeteciye eksik bilgi ile olayı aktarması durumudur (Tokgöz, 2010: 244). Böyle problemlerle karşılaşmak istemeyen gazetecinin haberin kaynağından şüpheye düşmesi durumunda, o haber bilgisini farklı kaynaklardan teyit ederek doğrulama yapması

gerekmektedir. Günümüz internet teknolojilerinin gelişme hızını da göz önünde bulundurarak bu doğrulama işlemi daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir.

1.4. Söylem Kavramına Genel Bir Bakış

Söylem, bireyin sözlü ya da yazılı olarak, kurallı bir bütün olmaksızın tümce sınırlarını aşan dili olarak tanımlanabilmektedir. Birden fazla disipline araştırma konusu olan söylem, kültürel alanın içerisinde yer almakta ve ideolojik örüntüler de barındırmaktadır. Bu tarz örüntülerin ve kültürel değer yargılarının da katkısı ise söylem, toplumla bir bütün olarak ele alınmaktadır. Söylemi tanımlayan Mutlu, dilin örgütlü bir şekilde, tümceler üstü kullanımı açıklamasını yapmaktadır (1998: 309). Fakat söylemin yalnızca dille açıklanabilmesi mümkün gözükmemektedir. Söylem, dil üstü bir kullanımla gerçeklik kazanmaktadır. Bu gerçekliği de dilin ortaya çıkardığı kelimeler bağlamında, toplumsal pratikler ve değerlerle birleşerek kazanmaktadır. Söylem üzerine yürütülen çalışmalar yapısalcılıkla birlikte gelişme göstermiştir. Göstergibilimsel analiz pratiklerinin geliştirilmesi ile birlikte dil üstüne incelemeler gerçekleştirilmiş ve gösteren, gösterilen dünyasında anlamlar üstüne araştırmalar ortaya konulmuştur. Dilbiliminin gelişim gösterdiği dönemde, söylem analizi üstüne araştırmalar da ortaya konulmuştur.

Söylem üzerine araştırmalarda ismi yoğunlukla ön plana çıkan Michel Foucault olmuştur. Foucault'a göre söylem, bir göstergeler dünyasından öte, sosyoloji temelli, iktidar olgusu ile sürekli iç içe hareket eden bir durumdur. Söylem temelli çalışmalarında iktidar ve bilgi arasında da yakın bir bağ olduğunu ifade eden Foucault, söylemin doğrudan bu ikili arasında araç görevi gördüğünü belirtmektedir. İktidarın gücünü kullanma hakkını fiziksel şiddet dolayımı ile işletmediği, aksine bilgi ile düşünsel dünyaları kontrol etmeye çalıştığı ifade edilmektedir. Bu nedenlerle söylemi sadece işaretler dizisi olarak ele almak hatalı olacaktır. Bilginin büyük bir güç kabul edildiği modern iktidar yapılarında söylem, toplumu kontrol edebilmek için işlevsellik göstermektedir. Topluma bir durumu açıklamak için iktidar erki tarafından kullanılan söylem pratikleri zerk edilmekte, düşünsel dünyaları etkilenmekte ve bu işlevinin yanında bilginin de inşa edilmesine olanak sağlanmaktadır. İktidar, söylem dolayımı ile düşünsel dünyaları kontrol etme işlevini rahatlıkla gerçekleştirebilmektedir. Bu nedenle iktidar her yerdedir, en çok da söylemler içerisinde gizil konumda yer almaktadır (Özer, 2011: 48).

Söylem konusunda bir otorite olarak kabul edilen Michel Foucault'a göre, dışlama ve denetleme dolayımı ile söylem üretilmektedir. Bu dışlama ve denetim altına alma edimleri ilk olarak kendisini yasaklar altında göstermektedir. Yasak, söylemsel olarak herkesin her şeyi

konuşma hürriyetine ket vurulması anlamını doğurmaktadır. Yasaklar yoğunlukla kendilerini politik bir zeminde yahut cinsellik olgusunun temel alındığı durumlarda göstermektedir. Konuşulan konunun tabu kabul edilmesi, konuşmayı yapan öznenin ayrıcalıklara sahip olmaması, en temelde bireyin özgürlük hakkına sahip olamaması durumuna yasak adı verilmektedir. Cinsellik ve politika bir bütün olarak değerlendirilmekte ve bu alanda yasak kabul edilen söylemlerin yoğunluğuna dikkat çekilmektedir. Nedeni içinse söylem dolayımı ile arzu ve iktidar arasındaki yakın ilişkiye atıfta bulunmaktadır. Söylem yalnızca bir araç konumunda değil aksine erki ele geçirme mücadelesi olarak da değerlendirilmektedir. Foucault, delilik ve akıllılık kavramlarına da söylemsel farklılıklar üstünden açıklama getirmiştir. Toplumsal bir dışlama ilkesi kabul edilen delilik ve akıllılık karşıtlığı, Foucault tarafından deli kabul edilenlerin dışlama edimi ile karşı karşıya kaldığına dikkat çekmektedir. Sözü toplumsal ilişkilerde kabul görmeyen, adalet önünde yetersiz kabul edilen, kilisenin koruyuculuğu altında bile kutsal kabul edilmeyerek söylemsel açıdan dışlanan insanlar bulunmaktadır. Bütün bu dışlama girişimlerine karşın, delilerin gelecekte haber verebileceğine inanan söylemler de toplumda dolaşım halindedir (Foucault, 1993: 11-12). Foucault ayrıca doğruluk istencine de dikkat çekmektedir. Doğru söyleminin, zaman içerisinde en yüce doğruluk payesi ile iktidarın kontrolünden çıkacağı önermesinde bulunan Foucault, değişimin kaçınılmaz olduğundan bahsetmektedir. Ona göre gelişen teknoloji ile birlikte doğruluk ve yanlışlık arasındaki açık, bilme istenci ile giderek artmaktadır. İnsanların bilime ve bilme istencine karşı olan istekleri, onları kurumsal baskılardan ve iktidar erkinin yanlış söylemlerini yayma tehlikesinden koruyacak bir noktaya ulaşmaktadır (Foucault, 1993: 13-14).

Foucault, söylemsel dizilimleri ancak dilbilimsel sistemde görebileceğimizi belirtir. Kopuk bir şekilde olayların birbirine bağlanmaya çalışıldığı söylemler, ancak dil üstünden çözülebilecektir. Çünkü bir dilbilimsel sistemi var etmenin yolu, ifadeler birliği ya da söylemlerin bir araya getirilmesi ile mümkündür (Foucault, 1993: 46). Bir çözümleme biçimi olarak da ele alınan söylem, Foucault için hayati bir noktadadır. İfadelerin doğru ya da yanlış olduğuna kanaat getirmek konusunda yardımcı olan söylem, belirli kurallara göre oluşmaktadır. Söz konusu bu kuralların açığa çıkarılması ile birlikte söylemsel oluşumlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Söylemsel oluşumlar karmaşık bir yapıda bulunurlar ve felsefeden, ahlaki tutumlardan, yasalardan kısacası söylenen her şeyden oluşabilmektedir (Urhan, 2000: 19-21).

Söylem en basit tanımı ile dil ve dil pratikleridir; hayatın tüm alanları ile ilintili bir vaziyettedir. Sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda söylemler üretilmekte ve dolaşıma

konulmaktadır. Güç ve gücün mübadelesi ile eyleme çevrilen dil pratiklerine ilişkindir. İdeolojinin, bilginin, anlatım ve beyan tarzının, müzakere isteğinin ya da çatışma edimlerinin aktarılmasında işlevseldir (Sözen, 1999: 20). Sosyal ilişkiler temeline dayandığı sürece söylem içerisinde sarf edilen sözcükler değerlendirilebilir bir hale dönüşmektedir. Söylemler, ilişkiler ağı kurmakta ve bu ağ içerisinde anlam kazanmaktadır. Bu nedenle söylemin tarafsız olması beklenemeyecektir. Tekil bir vaziyette, diğer söylemlerle ilişkiye geçmeksizin boşlukta süzülen bir söylemsel anlatım mümkün gözükmemektedir. Söylemler, taraflı ve yoruma dayalı bir vaziyettedir. Söylemlerin oluşturulduğu toplumun kültürü ve sosyal tarihi ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Söylemlerin kişiler arası yolculuğu ancak söz ve yazı aracılığıyla gerçekleşebilmektedir. Gösterilenlerin, göstergeler aracılığı ile dışarı yansıtılması olarak da ifade edilebilecek olan söylemsel süreçte, kelimelere ihtiyaç duyulmaktadır. Dil pratiklerinin oluşturulması, sosyo-kültürel bir bağlamda anlamlar yüklenmesi gerekmektedir. Bu nedenlerle söylemi tarafsız, tekil ve gerçek üstü bir vaziyette değerlendirmek mümkün görülmemektedir. Söylemlerin biçimsel bir form kazanması beklenecektir. Bu formlar yazılı ve sözel olabilmekte; kendisini semboller, resimler, cisimler olarak tezahür edebilmektedir.

Söylemin analizi içinse birbirinden farklı tanımlar yapılmaktadır. Tarihsel süreci içerisinde izi sürülecek olursa, üç ana kategoride söylem analizini ele almak mümkündür. Yapısalcı dilbilimsel gelişim süreci, dilsel felsefi gelişmelerden etkilenen post – pozitivist yaklaşımlar ve yarı yapısalcı yarı da yorumlayıcı yaklaşımlar içerisinde değerlendirilebilmektedir (Sözen, 1999: 81). Söylem analizini diğer niteliksel araştırma yöntemlerinden ayıran bir takım temel farklılıklar bulunmaktadır. Söylemsel analiz yöntemi eleştiren bir bakış açısını gerektirmektedir. Verili olan metnin arkasında yatan gizil anlamları açığa çıkarma uğraşısı içerisinde yer almaktadır. Foucault'un da ifade ettiği gibi iktidarla doğrudan ilişki içerisinde olan bir alanın masum olduğunu düşünmek mümkün değildir. Veriyi olduğu gibi analiz etmek de mümkün değildir. Yorumlayıcı bir yaklaşım belirlenerek verili olan metinlerin arkasında yatan anlamlar açığa çıkartılmaya çalışılmaktadır. Diğer araştırma türlerinde, incelemesi yapılacak olan konunun önceden verili olduğu ilkesi kabul edilmektedir. Örneğin kapitalist ekonomik sistem üstüne bir araştırma yapılması düşünülüyor ise bu sistemi insanların nasıl algıladığı üstüne odaklanılmaktadır. Söylem analizinde ise bu konunun gerçekliğinin nasıl inşa edildiği üstünde durulmaktadır. Medyanın, akademinin ve diğer toplumsal süreçlerin bu konuda ne gibi işlevleri olduğu araştırılmaya çalışılmaktadır (Phillips ve Hardy, 2002: 9).

1.4.1. Haber ve Söylem İlişkisi

Medya kuruluşlarının üretimleri, medya metinleri olarak ele alınmaktadır. Ürettikleri bu metinler aracılığı ile toplumu bilgilendirme, güdüleme, eğitime ve son zamanlarda yoğunlukla eğlendirme işlevlerini yerine getiren medya, modern kapitalist toplumlarda başat bir konumda yer almaktadır. Görsel ve işitsel olmak üzere temelde iki alanda faaliyet gösteren medya, bir taraftan gelişen teknoloji ile etki alanını giderek arttırırken diğer yandan da değişen toplumsal isteklere uyum sağlamak için yenilikleri içselleştirmektedir. Bu iki tür medya içerisinde medya metinlerini yazılı olarak kullanan gazeteler, bu çalışmanın örnekleme içerisinde yer almaktadır.

Toplumsal ilişkilerde iktidar erki, haber dolayımı ile tahakküm yapılarını üretme çabası içerisinde yer almaktadır. Daha önce de değinildiği gibi bu girişimde iktidara doğrudan yardım sağlamak da medya kuruluşlarının görevi olarak kabul edilmektedir. Geniş kitlelere ulaşmak ve reklam pastasından daha büyük bir pay almak isteyen medya kuruluşları, gerekli imtiyazlara sahip olabilmek adına iktidar erki ile işbirliğine gidebilmektedir. Böylelikle simbiyotik bir ilişki ortaya çıkmakta ve karşılıklı kazanç ile iktidar tahakküm yapılarını kurabilmektedir. Burada değerli görülen medya içeriği ise haber metinleri olarak kabul edilmektedir. Türkiye gibi demokratikleşme çabasında olan bir ülkede, geleneksel aklın devam ettiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar gelişen teknoloji ile birlikte daha anlık ve hızlı içerik paylaşım imkânı sunan sosyal medya mecraları oluşsa dahi bu mecralar henüz tüm kesimlerce benimsenmemiştir. Bu nedenle yazılı basın mevcut gücünü korumaya devam etmektedir. Bu doğrultuda ana perspektif yazılı basın haberlerine odaklanmaktadır. Yazılı basını daha iyi kavrayabilmek adına haber ve haber söyleminin açıklamalarına bakılmasında yarar görülmektedir.

Yazılı basın, gazete ve dergiler gibi sadece göze hitap eden mecralardır. Okuma yazma bilmeyenlerin haber metinlerini incelemesi mümkün değildir. Bu işlev ancak bir başkasının haber metinlerini o kişiye aktarması ile mümkün olacaktır. Yazılı basının haber metinlerini diğer mecralardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi metinlerin saklanabilir olmasıdır. Bir meta olarak bireylerin ellerine alabildiği, saklayabildiği ve tekrar inceleyebilmek üzere arşivleyebildiği bir olgudur. Yazılı basın, diğer basın türlerine oranla haber içeriğini daha detaylı olarak ele alabilmektedir. Fakat bir handikabı da bulunmaktadır ki o da zaman açısından süratinin düşük olmasıdır (Tokgöz, 2010: 115). Bu noktada haberin ne olduğunun açıklanması da önem arz etmektedir. İnsanların toplumsal yaşam içerisine meydana gelen gelişmelerden bilgi sahibi olma çabası sonucunda kitle iletişim araçları ve bu araçların aktardığı haber metinleri ortaya çıkmıştır. Her ne kadar üstünde kesin bir şekilde uzlaşılmış

bir tanımı olmasa da en temelde haber, insanları ilgilendiren bir olayın kuralına göre kurgulandıktan sonra uygun araçlarla hedef kitleye aktarılmış görsel yahut işitsel içerik tanımlamasını yapmak mümkün gözükmemektedir.

Haberin işi, yeni olan bilgiyi kitle iletişim araçları dolayısıyla topluma aktarmaktır. Teknolojik ve sosyal gelişmeler sonucunda değişen toplumların istekleri neticesinde haber konularında da değişim gözlenmekte olduğunu ifade edilmektedir. Buradan haberin de sürekli bir değişim içerisinde olduğu fikrine ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Toplumsal süreçlerde yaşanan değişimlerin etkisi bilginin aktarım aracı olan haber üzerinde de değişime sebebiyet vermektedir. Böylesi bir durum sahadan haberi, yani ham bilgi olarak enformasyonu toplayarak kuralına göre kodlamak ve uygun araçlarla kitlelere ulaştırmak görev bilinci ile hareket eden gazeteciyi de etkilemektedir. Çünkü bu sorun, neyin haber olup neyin olamayacağını seçilmesi ile ilgili soruları da beraberinde getirmektedir. Bu konu ile ilgili olarak haberin tanımlamasını yapmak çabası üstünde durulmaktadır. Tokgöz (2010: 209), haberin bir olaya ya da soruna dayanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu olayların özetlenerek sunulması gerekecektir. Burada haberin özetlenmesi aşamasında gazetecinin gerçeklikle olan bağı koparmaması beklenmektedir. Bunu başarabilmenin en önemli ölçütlerinden birisi ise zamansal bağı koparılmamasıdır. Haberın değeri, haberin ne kadar çok kişiye aktarıldığı ile ilişkindir. Bir haberi başarılı kılan ne kadar çok kişi tarafından alınıldığı ve bir diğerine aktarıldığına aittir.

Haberin tanımlamasının yapılmasının ardından haber değeri olgusuna dikkat edilmesi gerekecektir. Haber metninin içerisinde yer alan başlıca öğeler, o haberin değerlerini özetlemektedir. Bunlar kısaca zamansal yakınlık, mekânsal yakınlık, önem arz etmesi, ilgi çekici olması, tahmin edilebilir bir sonucu açığa çıkarması olarak sıralanabilecektir (Tokgöz, 2010: 222). Bir haberin güncelliği en önemli özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamansal yakınlık olarak da nitelendirilen bu özellik haberin kokması deyimine karşılık gelen önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Güncel olan bilgi kitleler tarafından daha çok ilgiyle takip edilmektedir. Fakat elde bekletilen ya da güncelliği kaybedildikten, kottuktan sonra kitlelere aktarılan bilgi artık yeni ve ilgi çekici olmayacak yani haber değeri taşımayacaktır. Mekânsal yakınlık taşıyan haberler, o çevreden olan kitlelerce daha fazla ilgiyle takip edilmektedir. Örneğin bölgesel yayın yapan basın kuruluşları kısıtlı imkânları doğrultusunda okuyucu kitlesine o bölgenin gelişmelerini ulaştırmaktadır. Diğer taraftan ulusun geneline hitap eden yaygın basın kuruluşlarının yaptığı haberlerde, Antalya çevresinde çıkan bir orman yangını haberi mekânsal yakınlığı bulunan insanların daha fazla ilgisini cezp edecektir. Önemli kişilerle ilgili olan haberler, kitlelerce daha fazla ilgiyle takip edilmektedir. Haber

içerisinde ünlü bir kişiye olan atıf ya da doğrudan o ünlü kişiyle ilgili olan gelişmenin habere konu edilmesi, kamuoyundan olumlu tepki alabilmektedir. Ünlü kişilerin hayatlarını yakından takip etmek, önemli kişilerle bağlantı kurabilmek haber değerleri arasında önde gelmektedir. Ayrıca klasik bir habercilik cümlesi olan, "Köpeğin insanı ısırması önemli değilken, insanın köpeği ısırmasının önemli olması"nda da ifade edildiği gibi insanların ilgisini çeken şaşırtıcı olaylar haber değerleri açısından önemli görülmektedir. Son olarak ise haber sonuçlarının kitleler tarafından tahmin edilebilir olması okur kitlesi üzerinde olumlu etki yaratabilmektedir. Her ne kadar haber içeriği ilgi çekici ve beklenmedik olsa da haberin değerli görülebilmesi için köpeğin de adamın da hastaneye kaldırılarak tedavi edilmesi sonucuna ulaşılması daha değerli olacaktır.

1.5. İdeoloji Kavramına Genel Bir Bakış

İdeoloji, sosyal bilimcilerin en çok uğraştığı ve ortak bir uzlaşma çerçevesinde geçerli bir tanım üretmekte zorlandığı kavramların başında gelmektedir. Ortak bir tanıma ulaşılamamasında iki temel neden ileri sürülmektedir. İdeoloji kavramı doğası gereği hem teori hem de pratiği bir araya getirmektedir. Bir taraftan siyasi ve felsefi düşüncelere ilişkin iken diğer taraftan bu düşünce yapılarının maddi hayata dair etkilerine kadar uzanan tezahürleri bulunmaktadır. İkinci olarak ise ideolojinin salt bilimsel bir gerçeklik olarak değerlendirilmesinin mümkün olmamasından ötürü ortak bir tanıma ulaşmak zorlayıcı olabilmektedir. Siyasi, politik ve ekonomik gelişmelerle, çıkar ilişkileri ile doğrudan ilişki içerisinde olan bir alanı temsil ettiğinden ötürü, bağımsız bir kavram olarak düşünülmesi de ayrıca zorlayıcı olabilmektedir (Heywood, 2007: 7).

İdeoloji kavramı üstüne yapılan incelemelerin pek çoğu ilk ortaya çıkış noktasını Fransız İhtilali'ne kadar geriye götürmektedir. Kelimenin modern tanımı ile birlikte ilk kullanımı bir grup devrimci düşünce adamının kendilerini ideologlar olarak adlandırdıkları çalışmaları ile birlikte ortaya çıkmıştır. İdeoloji teriminin Grekçe "eidos ve logos" sözcüklerinin birleşiminden meydana gelen "düşünceler bilimi" olarak değerlendirilmesi de mümkündür (Meriç, 2008: 260). Bugün varılan tanımına bakılacak olursa ideoloji, küçük bir grupça ya da büyük kitlelerce benimsenen, inançlardan ve düşüncelerden beslenen, davranışlar, tutumlar bütünü, dünya görüşüdür. İdeolojinin kapsayıcılığı ya da etki alanı tarihsel süreçlere göre farklılık gösterebilmektedir. Zaman içerisinde giderek daha fazla birey tarafından benimsenen ideolojiler yaygınlık gösterebilirken, diğer taraftan da bazıları giderek küçülebilir ve zaman içerisinde etkinliğini yitirebilir. Bu bağlamda etkinliğini yitirmeksizin,

genel kapsayıcılıkla birlikte anılan ideolojilere, “dünya görüşü” denilmektedir (Ergil, 1983: 69-70).

Dünya görüşü olarak da bilinen tümel ideolojiler, dünyayı meydana getiren tüm maddi ve manevi üretimleri, bunlar arasındaki aktif ilişkileri açıklamaya çalışmaktadır. En temelde tüm ideolojiler yaşananları, yaşayan kişilerin algılama biçimlerine göre açıklamakta ve yansıtmaktadır. Bu dolayısıyla ideolojik gerçekler öznel bir durumda, yorumlu bir biçimde açıklanmaya çalışılmaktadır. Özce ideolojiler, toplumsal koşullardan, bireyin ve ait olduğu grubun toplumsal yaşantılarında hangi pratiklerine yakın olduklarından doğrudan etkilenmektedir. İnsanların bilinç düzeyleri toplumsal yaşantılarından etkilendiği üzere, ideolojinin de bilincin bir parçası olarak toplumsal yaşantıdan ayrı oluşmasını beklemek mümkün gözükmemektedir (Ergil, 1983: 70). İdeolojilerin en önemli özelliklerinden birisi de biz duygusunu yaratma becerisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu en temelde bizler ve onlar ayırıştırma edimini doğurmasından ötürü problemlili bir yapı olarak da görülmektedir. Bu bağlamda her ideoloji kendisini diğer ideolojik görüşlerden ayrı tutmakta ve benzer yanlarını reddetmektedir. Her ne kadar toplumsal yaşantı içerisinde üretilmiş olan tüm felsefi düşünce demetleri bir bütün olarak eklenerek ortaya çıksa dahi, biz kavramında ortaya çıkan ideolojik düşünce demetleri bu konuda katı bir tutum sergilemektedir. İdeolojiler, genellikle büyük düşünce ve duygusal yoğunluk taşımaktadır. Bu ideoloji demetini benimseyen bireylerin de söz konusu bu düşünce ve duygu yoğunluğuna eksiksiz olarak uyması beklenmektedir. Bu dolayısıyla ideolojilerin sosyolojik bir olgu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

İdeoloji, kendisinden önce ortaya çıkan genel ahlaki kurallardan yoksun bir şekilde, bilişsel üretim modellerinden ayrıksı bir biçimde var olamamaktadır. İdeolojiler, tarihsel bir varoluş süreci izlemektedir. Sonuç itibari ile ideolojiler ya özgün bir grubun üretimi olarak ortaya çıkmakta ya da toplum bilinci olarak ortak değerler ve kültürel bilgi birikiminin bir sonucu olarak oluşmaktadır. İdeolojiler, tümüyle otoriteyle ilişkili olarak kurulmaktadır. Toplumsal yaşantı içerisinde faaliyet alanı bulduğu müddetçe siyasi düşünce sistemleri ile bu dolayısıyla da otorite kavramıyla etkin bir ilişki içerisinde var olmaktadır. Modern devlet anlayışları içerisinde otorite olgusu, hâkim, egemen bir vaziyette toplumun geneline hitap etme hakkına sahip bir grubun dünya görüşü ile diğer azınlıkların dünya görüşleri arasında iletişim ya da çatışma ortamının kurulması kaçınılmaz görülmektedir. Bu nedenle ideolojilerin otorite olgusu dolayısıyla siyasallaşmaması mümkün görülmemektedir.

İdeoloji konusunda Teun A. Van Dijk, toplumdaki egemen sınıfın temsil ettiği dünya görüşünün arkasında yatan gerçek inançlar olduğu tanımlamasını yapmaktadır (Van Dijk,

1998: 26). Egemen sınıfın, toplumsal yaşantı içerisinde hâkim olduğu güç kabiliyetini kullanması ve topluma dağılmış küçük grupları etkilemesi de mümkündür. Her ne kadar yansıtılan dünya görüşleri, gerçek inançlarına dair bir ön izleme olanağı sunsa dahi, egemen ideolojilerin incelenmesi oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Genel olarak tüm çalışmalarında ideoloji olgusuyla yakından ilgilenen Marx, ideolojinin yanlış bir bilinç olduğu fikri üzerinde durmaktadır (Sholle, 1999: 268). Ona göre, hâkim sınıf tarafından ortaya atılan ideolojik düşünce demetleri gerçeklikleri görmeyi zorlaştırmaktadır. Yönetilenlerin sınıf bilinçlerini geliştirmesi ve bir arada durarak Marx'ın ideali olan işçi sınıfı egemenliğini kurması için birlikte hareket ederek devrimi gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Fakat toplumsal süreçlere hâkim olan egemen sınıf kimi araçları kullanarak, Van Dijk'in de ifade ettiği gerçek emellerini ideolojik düşünce demetleri ardına gizlemekte ve toplumu yönlendirmektedir.

Bu noktada Marx'ın toplumsal yaşamı biçimlendirdiği alt yapı ve üst yapı kavramlarına da yakından bakılması gerekmektedir. Çünkü işçi sınıfının devrim emellerinin önündeki en önemli engelin ideolojik yanlış bilinç olduğu fikri üzerinde duran Marx, bu yanlış bilincin içerisinde yetiştiği toplumsal yaşantıyı da formüle etmek istemektedir. Marx'ın açıklamalarına göre, toplum altyapı ve üstyapı olarak iki temel kategoriye ayrılmaktadır. Altyapı ekonomik gücü, üretim araçlarını simgelerken, üstyapı da düşünsel formasyonları; siyaset, kültür, ideoloji, hukuk, din ve eğitim ile diğer olguları içerisine almaktadır. Üstyapının varlığını sağlayan altyapının üretim güçleri olarak değerlendirilmektedir. Marx, üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran hâkim güçlerin ideolojik düşünce demetlerini gerçekleri örtmek amacı ile araç olarak kullanıldığını belirtmektedir. Marx'a göre, bu ideolojik temelli düşünce demetlerinin en önemli işlevi insanları uyuşturmak ve üretim güçlerini ele geçirme isteğinden vazgeçirmektir. İdeolojinin yanlış bir bilinç olarak üretildiği fikri üstünde duran Marx, kapitalist bir toplumda insanlar her şeyin iyi ve güzel olduğunu düşünüyorsa, bu ideolojinin yani yanlış bilincin bir işlevi olduğunu ileri sürmektedir (Devran, 2010: 20).

1.5.1. Althusser ve Devletin İdeolojik Aytıları

Louis Althusser, Cezayir asıllı Fransız filozof ve teorisyendir. Çalışmalarında Marx'a ve yoğunluklu olarak da ideoloji kavramına odaklanmıştır. Althusser, 1965 yılında kaleme aldığı "Pour Marx" (Marx İçin) adlı eseriyle, ideoloji üstüne teorilerini ileri sürmüştür. Toplumsal yaşantıyı çeşitli kategoriler üzerinden inceleyen Althusser, ekonomik, politik ve ideolojik düzeylerde incelemeler ortaya koymuştur. Althusser, ekonomik düzeyde insanın üretiminin doğayla olan ilişkine vurgu yapmaktadır. Politik düzeyinde ise toplumsal

yaşantıları içerisinde bireylerin siyasetle olan ilişkisine değinmektedir. Son olarak ideolojik düzeyde ise insanın kendi kendisiyle ve inşa ettiği sosyal çevresiyle olan ilişkine açıklık getirmektedir (Althusser, 2014: 10-11).

Althusser ideolojinin, bilimin karşıtı olduğu fikrine inanmakta ve bu fikrinin temellerinin Marx'a dayandığını belirtmektedir. Althusser, ideolojinin iki anlamı olduğunu ileri sürmektedir. Bu iki anlamlı ideoloji tanımlamasına göre, ideoloji ilk olarak yanlış bilinçtir. İkinci olarak ise üstyapının oluşmasında etkili olan bilimsel bir kavramdır. Fakat Althusser tartıştığı bu kavramların aksine ideolojiyi bilimin karşıtı olarak değerlendirmiştir. İdeolojiyi iki kullanım alanına ayıran Althusser, teorik ideolojinin anlaşılmasının daha zor ve muğlâk bir felsefi düşünce alanına işaret ettiğini ifade etmektedir. Fakat pratik ideoloji ise gündelik hayatta uygulanan tüm maddi üretim ve iletişim becerilerinin kullanılmasına karşılık gelmektedir (Althusser, 1990: 32).

Toplumsal ilişkileri altyapı üstünden açıklayan Althusser, ideolojinin ancak sınıf savaşımı doğrultusunda açıklanabileceğine inanmaktadır. İdeolojinin mevcut ilişkiler ağı içerisinde pratik uygulamalarla kendisini belli ettiğini ileri süren Althusser'e göre, ideoloji zihnin üretimi olarak, pratik uygulamalarını ancak üretim ilişkileri içerisinde kazanabilecektir. Bunu kazanmasının tek yolu ise sınıf mücadelesinin sürdürülmesi ile mümkün gözükmektedir. Sınıflar arası farkların sebep olduğu ideoloji temelli düşünsel ve pratiksel farklılıklar da bu sebeple ortaya çıkmaktadır. Ona göre aile, ahlak ve sevgi, en önemlisi ise devlet gibi olgular sınıf temeline indirgenememektedir. Bu olgular farklı toplumsal ilişkilerde farklı farklı çağrışımlar yapabilmektedir. Fakat temelde bu olgular çerçevesinde oluşturulan çeşitli aygıtlar, ideolojinin araçları haline gelmektedir. Sınıf savaşımı da bu aygıtlar üstünden sürdürülmektedir (Elibol, 1985: 79).

Althusser, "Devletin İdeolojik Aygıtları" kuramını Marksist devlet teorisinden yola çıkarak geliştirmiştir. Marx'ın devlet iktidarı ve devlet aygıtı ayrımını temel alan Althusser, devlet aygıtlarını da ikiye ayırarak kategorize etmektedir. Devletin baskı ve ideolojik aygıtları olarak iki temelde ele aldığı teorisinde Althusser, devletin ideolojik aygıtlarını okul, medya, din, siyaset ve aile olarak nitelendirmektedir. Devletin baskı aygıtları olarak ise iktidar erki olarak hükümet ve onun kontrolünde yer alan hapisaneler, ordu, polis ve mahkemeler düzeni akla gelmektedir. Althusser, devletin ideolojik aygıtlarından bahsederken rızanın önemine dikkat çekmektedir. Devletin baskı aygıtları ile uyguladığı tahakküm yapılarında rızanın bir önemi yokken, ideolojik aygıtlardan söz edilirken rızanın üretiminin gerekliliğinden bahseder. Bunun yolunsa baskı aygıtlarının işlevini yerine getirdikten sonra ideolojik tekdüzeliğin sağlanabilmesi için devletin ideolojik aygıtlarının devreye girmesi gerektiği belirtilmektedir.

Althusser, bütün bu girişimlere rağmen, devletin tüm çabalarının sonuçsuz kalacağına da inanmaktadır. Baskı aygıtlarının işlevini olumsuz bir bakış açısı ile değerlendiren Althusser, mutlak hâkimiyetin elde edilememesinin nedenini de buna bağlamaktadır. Ona göre baskı aygıtları rızayı üretemeyecekleri için başarılı olamayacaktır. Rızanın üretimi yalnızca ideolojik aygıtlarla mümkün olacaktır. Rızayı, dolayısıyla da ideolojik yeniden üretim sürecini başlatamayan devlet, toplum üzerinde olumsuz bir etki bırakacaktır (Althusser, 2014: 52-53).

1.5.2. Gramsci ve Hegemonya Kavramı

İtalyan düşünür ve bilim adamı olan Antonio Gramsci, gençlik yıllarında uzun süre boyunca siyasetle uğraşmıştır. Erken yaşta hayatını kaybeden Gramsci'nin sosyal bilimler alanına geniş katkıları olmuştur. Siyasi düşünceleri ve giriştiği eylem hareketleri ile hapis cezası da alan Gramsci, eleştirel bir Marksist olarak anılmaktadır. Gramsci hegemonya kavramını ilk ortaya attığında etnik temelli sömürü ilişkilerini incelemektedir. Ortaya attığı bu kavramı geliştirerek sınıf temelli ele alan Gramsci, İtalya ekseninde sınıf mücadelelerine katkı sağlama gayreti içerisinde bulunmuştur. İtalya'da ortaya çıkacak olan tarihsel bloğun oluşmasına katkı sağlamak isteyen Gramsci, işçi sınıfının devrim hedefine ulaşmak için köylü sınıfı üstünde hegemonya kurması gerektiğini ifade etmiştir. Böylelikle köylülerle tarihsel bir blok ortaya çıkarılacak ve devrim mücadelesi güç kazanacaktır (Portelli, 1982: 69).

En temelde Gramsci'nin ortaya attığı hegemonya kavramı içerisinde, sınıfsal egemenlik ilişkilerinin yeniden üretilmesini barındırmaktadır. Siyasal hayata egemen olan iktidar erkinin toplumu nasıl idare ettiğini gözlemenin en olası yolunun da hegemonya ilişkilerinin açığa çıkarılması olduğu fikri ileri sürülmektedir. Siyasi hayata egemen olmak iddiasında bulunan erkin, sivil toplum önünde bu güce hâkim olduğunu ispat etmesi gerekmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse, siyasal hayata egemen olmak isteyen iktidar erkinin bu güce sahip olduğunu yönetilen sınıflar önünde ispatı gerekecektir. Bu ispatı sağlamak için yalnızca kendi sınıfını değil toplumun tüm sınıflarını örgütleyerek birlikte harekete geçirmesi, kısacası onlar üstünde hegemonyasını kurması beklenmektedir. Hegemonya kavramını sadece sınıflar arası üstünlük kurma becerisi olarak değil, iktidar erkinin gücünü ispat etmesi ve özgün politikalar üreterek, siyaseti üretme, ona şekil verme becerisine sahip olma yetisi olarak da görmek gerekecektir.

Sivil toplum ve politik toplum arasındaki çatışmaya dikkat çeken Gramsci, devletin mücadelesinin sivil toplum alanında olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda politik toplumun karşısına sivil toplumu yerleştiren Gramsci, politik toplumun tahakküm yapısına sahip

olduğunu belirtmektedir. Hegemonyanın bir uzlaşma kanalı olacağı teorisini geliştiren Gramsci, politik toplumun dayatmaya ve baskıya dayalı işlevselliğine karşı, sivil toplumun hegemonya ilişkileri ile oydaşlık inşa etmesi gerektiğine inanmaktadır. Gramsci'nin ileri sürdüğü üzere, devlet erkinin yönetiminde söz sahibi olmak isteyen politik toplum, öncelikle bu gücü ele geçirebileceğine dair toplumu ikna etmelidir. İktidar erkini ele geçirdikten sonra da karşısına sivil toplumu almalı ve bu sınıfsal mücadelede tahakküm yapılarını kullanmakta ısrarcı olmalıdır. Politik toplumun karşısında konumlanan sivil topluma ise hegemonik ilişkiler ağını kurarak sınıf mücadelesini devlet erkine karşı sürdürmek seçeneği kalmaktadır (Dural, 2012: 313).

Althusser, devletin ideolojik aygıtlarını açıklarken, devletin baskı aygıtlarını da irdelemekten kaçınmamıştır. Rızanın üretilmesi gereğine de dikkat çekerken, politik ve sivil toplum arasındaki farklılığa da değinmiştir. Devletin kullandığı baskı aygıtları politik toplum altında ele alınırken, rızanın üretiminde işlevsellik gösteren ideolojik aygıtlar sivil toplum çatısı altında yer almaktadır. Bu bağlamda sivil toplumun kendisinin de bir ideolojik aygıt işlevi görebileceği fikri üzerinde durulmaktadır¹. Gramsci ise sivil ve politik toplum ayrıştırmasını daha da derinleştirme çabası içerisine girmiştir. Ona göre Doğu toplumlarına oranla Batı'da sivil toplum çok daha gelişmiş bir vaziyette gözükmektedir. Sivil toplumun, politik toplumla olan ilişkilerinin de daha geniş kapsamlı olduğuna değinmektedir. Bu teorisini bir Doğu toplumu olan Rusya üzerinden ispata girişmiştir. Gramsci'ye göre, Doğu'nun temsilcilerinden olan Rusya'da yaşanan ekonomik kriz sonucunda sivil toplum örgütlenememiş ve karşı devrim gerçekleşmiştir. Tam tersine Batı'da ise sivil toplumun gelişmiş yapısı ve hâkimiyeti, politik toplumla olan hegemonik ilişkiler ağı nedeniyle bir ekonomik kriz sonucunda doğrudan etki edilerek devrim süreci başlamadan engellenebilmiştir. Bu dolayısıyla da, bir toplumda sivil toplum ne kadar gelişmiş bir evrede ise o toplumda hegemonyanın da o denli yaygın olduğu önermesine ulaşılmaktadır. Özce ifade etmek gerekirse, bir toplumda hegemonik ilişkiler ağı ne denli gelişmişse, o toplumda baskı aygıtlarına o denli az ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü iktidar erkinin rıza üretimi, sivil toplum ve bu dolayısıyla da ideolojik aygıtlarla o denli iyi bir şekilde yerine getirilmektedir.

1.5.3. İdeoloji ve Medya İlişkisi

Althusser, ideoloji için öznelerin hareket kabiliyeti kazanmasına olanak sağlayan, toplumsal ilişkiler ağı ile ilintili olan bir düşünsel pratik tanımlamasını yapmaktadır. Kısacası

¹ Hall, 1975: 315-318. "Television as a Medium and Its Relation to Culture".
<https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/history/cccs/stencilled-occasional-papers/9and25to37/SOP34.pdf> (erişim tarihi: 07.11.2018)

insanlar kendi öz bilinçlerini bu ideolojik düşünceler ağı ile şekillendirmekte ve toplumsal yaşamlarını da bu ağ çerçevesinde inşa etmektedir. Gerçeklik, ideolojik düşünce yapılarına göre düzenlemekte ve bu bireyler de toplumsal ilişkileri içerisinde elde etmiş oldukları ideolojik bakışları aracılığıyla dünyayı algılamaktadır. Negatif bir bakış açısı ile durum ele alınacak olursa, gerçekliği yaratan ideolojilerle çepçevre sarılmış olan birey, özünü kaybetmektedir. Bilincini verili olan dünya görüşlerine uygun olarak inşa etmek mecburiyetinde kalmaktadır. Adeta ideolojik bombardımana maruz kalan birey, ideolojilerden oluşan bir hapishanede yaşamak durumunda gözükmektedir. Özgür hareket etme yetisini kaybeden birey, eleştirme kabiliyetini de yitirmektedir (Althusser, 2014: 76).

Geleneksel ve yeni medya ise günümüzde etkileme ile güdüleme ilkelerine bağlı kalarak gücüne güç katmakta ve hâkimiyet alanını gün be gün geliştirmektedir. Medyanın ister yeni isterse de geleneksel olsun, ideolojinin en önemli taşıyıcılarından birisi olarak başta geldiğini ifade etmek gerekmektedir. Althusser'e göre ideolojinin taşıyıcıları olarak değerlendirilen toplantılar, ayinler, kitle iletişim araçlarının tümü ve dini törenler iktidara sahip olan erkin yönetiminde hareket etmekte ve rızanın üretilmesi için çabalamaktadır. Althusser daha da ileri giderek bu araçların var olduğu sürece ideolojilerin de yaşayacağı ve hâkimiyet alanlarını genişleteceği fikrini ileri sürmektedir. Ona göre, ideoloji bu taşıyıcılarla birlikte varlığını sürdürmekte ve onların pratiksel kullanımı içerisinde gizlenmektedir (Althusser, 2014: 58). Kitle iletişim araçları toplumsal süreçlerde haber verme ve eğitime işlevini üstlenmektedir. Bunun yanı sıra boş zaman kavramının doğması ile de eğlence amaçlı işlevsellik kazanmıştır. Genel itibari ile kitle iletişim araçlarının bireyler arası iletişim ve bilginin dağıtılması dolayımı ile haberlerin yayılması amacına hizmet ettiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu yolla da iktidar erklerinin ideolojik dünya görüşleri toplumun geneline aktarılmakta ve yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Marksist düşünceye göre, ideoloji bir yanlış bilinç demektir. Bu bağlamda Marx, medyanın da toplumda yer almasının tek nedeninin hakikati çarpıtma işlevine yaradığı fikrini ileri sürmektedir. Marksist toplum kuramına göre ise bu çarpıtılmanın devamı sınıf mücadelelerinin de devam etmesi anlamına gelmektedir. İktidar erki ile yönetilenler arasındaki tahakküm mücadelesi bu sayede diri tutulmaktadır (Dursun, 2013: 39). Modern kapitalist toplumlarda gerek sahiplik yapıları gerekse de ideolojik yakınlıkları nedeni ile çeşitli ekonomik imtiyazlardan yararlanmak ya da en temelde el üstünde tutularak popülarist bir yaklaşımla toplumda kabul görmek isteyen medya kurumları, bu çarpıtma işlevini yerine getirmektedir. Her ne kadar medyanın asli görevi toplumu tarafsız bir şekilde bilgilendirmek ve vicdani kanaatler doğrultusunda ortaya çıkan gerçekleri halka aktarmak olsa da,

yoğunlukla bu süreç bu şekilde ilerlememektedir. Aksine medya, bir ideolojik rıza üretim aracı olarak işlev kazanmakta ve sivil toplumun itaatinde görev üstlenmektedir. En iyi halinde ise hegemonik bir uzlaşma alanı olarak sivil ve politik toplum arasında köprü görevi görmektedir.

Toplumsal süreçlerde haber verme işlevini medya üstlenmektedir. Bireyler arası iletişimden kitle iletişimine kadar tüm yapılarda medya başat bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Enformasyonu sahadan toplayarak çeşitli kurallara göre kodlayan ve işleyen medya kurumları, kapitalist modern toplumda ancak iktidar erkinin kontrolünde hareket edebilmektedir. Böylesi bir tehlikenin ortaya çıkması kamuoyunu oluşturması, yansıtması ve en temelde halkın sesi olarak iktidar erkini kontrol altında tutmasını beklenen medyanın tarafsızlık ilkesine gölge düşürebilmektedir. Kapitalist toplumlarda medyanın temel haber verme, bilgilendirme ve eğitime işlevleri giderek törpülenmektedir. Bu işlevlerden arta kalan alanı ise eğlendirme işlevi doldurmaktadır. Burada yatan gizil anlam ise halkın boş zamanlarını bilgilendikleri haberler üstüne eleştirel düşünme yetisini geliştirmesi amacıyla kullanmasının istenmemesidir. Aksine halk eleştirmeksizin verilen çarpık bilinci kabul edebilme ve iktidar erkinin güdümünde hareket edebilmelidir. Bu şekilde kapitalizm de kendisini eğlence bilgileri içerisine saklayarak göz önünden kaldırabilmektedir. Böylesi bir ortamda ikircilikli bir faaliyet alanı ortaya çıkmakta ve sermayedarlar ile iktidar erkleri arasında çıkara dayalı uzlaşmacı tavırlar sergilenebilmektedir. Marx'ın ideoloji kuramında da ifade edildiği üzere, altyapı ve üstyapı yaklaşımında, iktidar erki toplumu düşünsel boyutta da denetlemekte ve kontrol etmektedir. Bunu da ancak medya ile sağlayabilmektedir. Bu nedenle medyanın ideolojik olarak işlevsel kılındığı bilinmektedir. Hem kapitalist sermaye yapıları tarafından hem de sistemi denetlemek ve tahakküm üreterek halkı boyunduruk altına almak isteyen iktidar erki tarafından medya önemli bir araç olarak görülmektedir.

Küresel kapitalist toplum ölçeğinde medya sektörü ele alınacak olursa, dünya çapında faaliyet gösteren birkaç şirket pazarın büyük bir çoğunluğunu elinde tutmaktadır. Bu büyük medya grupları, küresel ölçekte küçük grupları da satın alarak etki alanlarını giderek geliştirmekte ve tekel halini almaktadır. Böylelikle pazardan daha büyük bir pay alabilmekte ve izleyici sayılarını da arttırabilmektedir (Golding ve Murdock, 2002: 56). Her ekonomik sektörde olduğu gibi medya kurumları da ticari birer işletmedir ve bir "ürünü" pazarlamaktadır. Medya kuruluşlarının pazarladığı ürün ise medya üretimleri olan kodlanmış içeriklerdir. Medya kurumlarının kazançlarının büyük bir kısmı ise reklam gelirlerinden sağlanmaktadır. İzleyici oranları ne kadar yüksekse reklam kazanma şansları da o kadar artmaktadır. Yine burada da ikili bir kazanç sistemi ortaya çıkmaktadır. Reklam verenler

ürünlerini daha fazla izleyici sayısına sahip olan medya kurumlarına vermeye daha isteklidir. Çünkü bu şekilde reklamı yapılan ürün daha geniş kitlelere ulaşacak ve tüketim döngüsünde daha uzun süre kalacaktır. Medya kurumları ise reklam gelirlerini arttırarak, kendilerine rakip olabilecek olan küçük kuruluşları satın alma yoluna gidebilecektir. Pazarın tek hâkimi olan bir kurum, tüm gelirlerin de sahibi olma şansını elinde tutabilecektir. Bu gibi nedenlerle medya kuruluşları her zaman kendilerine en çok kârı ve ekonomik imtiyazı sağlayabilecek izleyicileri, reklam verenleri ve politik güçleri koruyup, kollama yoluna gitmektedir (Chomsky, 2012: 12).

Medya, kaynak ve haber içeriklerinin seçiminde üstlendiği rol ile kimlerin toplumsal ilişkilerde görünür olacağına karar vermektedir. Burada devreye giren etmen ise medya kuruluşuna hâkim olan ideolojidir. Her ne kadar medyanın toplumsal süreçlerdeki rolü kısıtlanabilir olsa da, toplumdaki hâkim ideolojinin yeniden üretilmesinde üstlendiği rolü tartışılmayacak kadar büyüktür (Van Dijk, 1999: 367). Medya, toplumsal süreçlerde neyin nasıl sunulacağına karar vermekten de öte, hâkim ideolojiye alternatif oluşturabilecek tüm ideolojileri de bertaraf etmektedir. Nasıl ki büyük medya grupları hızla yükselen küçük ölçekli olmakla beraber büyük potansiyel barındıran kuruluşları satın alma yolu ile bünyesine katıyorsa, bu bağlamda da hâkim ideolojinin yeniden üretimi alternatif düşünce yapılarının gelişmesine engel teşkil etmektedir. Bunu başarmanın yolları arasında alternatif medyanın kötü olarak gösterilerek güvenilirliğinin azaltılması başta gelmektedir. Zıt güçlerin bir arada bulunmasına dayalı dualist görüşe dayanan bir felsefe ile Dijk, alternatif medyanın var olmasının sebebini de hâkim medyayı tamamlamak olduğunu ileri sürmektedir.

Hall (1999: 232-233) ise medyanın gücünü kültürel alanda maddi ve manevi üretimine bağlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının sahip olduğu etki altına alma gücü ile toplumsal ilişkilerde başat bir yeri olduğu fikri ileri sürülmektedir. Her geçen gün gelişen teknolojik aletlerin de yardımı ile medya kuruluşları bu güçlerini arttırmaktadır. Artık öyle bir noktaya varılmıştır ki toplumsal süreçlerde insanların medyaya olan ihtiyaçları birer bağımlılık halini almıştır. Böylesi bir tablo ile karşı karşıya iken medya, hâkim ideolojileri yeniden üreterek, kültürel alanı sömürmekte ve kapitalist toplum ilkelerine hizmet etmektedir. Birlikte hareket ederek tahakküm yapılarına karşı çıkma güdülerini törpülenen bireyler, boş zaman ve eğlence kavramları ile uyuşturulmaktadır. Uyuşturulan zihinlerin eleştirmesi ve karşı çıkması beklenemeyecek bir durumdur. Giderek parçalanmış toplumsal aidiyet hissi ve birlikte hareket etme güdüsü yerini bireysellik mitine bırakmaktadır. Kalabalıklar içerisinde yalnızlaşmış bireyler tüketmeye, tükettikleri mallar ve boş zamanları ile de bu boşluk hissiyatını

doldurmaya çalışmaktadır. Fakat burada işleyen tek süreç hâkim ideolojinin yeniden üretilmesi ve iktidar erkinin tahakküm yapılarını işletebilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DARBE DÖNEMLERİNDE TÜRK MEDYASI

2.1. Askeri Darbe

Askeri darbe, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin ülke yönetimine önceden haber vermeden el koyması ve emir kademe zincirinin sıkıyönetim altına alması olarak tanımlanabilmektedir. Ülke yönetiminde yer alan sivil yönetimin toplumun geneline yayılan sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde yetersiz kaldığı gerekçesi ile yapılan askeri darbeler sıklıklı görülmektedir. Darbe girişiminde bulunan silahlı kuvvetlerin ilk hedefi ülke yönetiminde söz sahibi olan siyasi liderleri devirmek, varsa meclisi fesih etmek, iletişim kanallarını kontrol altına almak ve bunun yanında enerji nakil noktalarını zapt ederek ülkeyi itaate zorlamaktır.

İnsanlık tarihinde yönetim ilişkileri devreye girdiği andan itibaren siyasi yönetim ile askeri yönetim arasında sıklıkla mücadeleler gerçekleşmiştir. İlk askeri darbenin dünya tarihinde ne zaman gerçekleştiği bilinmese dahi, Osmanlı'da gerçekleşen ilk darbe girişiminin 1859 yılında olduğu belirtilmektedir. Zamanın hükümdarı Sultan Abdülmecid'i öldürme planı yaparak 1859 yılı Eylül ayında harekete geçenlerin planı son anda engellenmiştir. Bu olay tarih kitaplarına ise Kuleli Vak'ası olarak geçmiştir². Fakat bu bilginin aksine Osmanlı'da gerçekleşen ilk darbe girişimi Abdurrahman Dilipak'a göre (1991: 71), II. Osman'ın 1622 yılındaki ölümü vakasıdır. Bu olayı değerlendiren Akkaya (2014: 27) ise II. Osman'a karşı harekete geçen askerler ve ulema sınıfının yanı sıra çoğunluğu kadınlardan oluşan halkın Türk tarihinde ilk cuntacı grubu oluşturduğunu ifade etmektedir.

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde, seçimle yönetime getirilen sivil iktidarlar bulunmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı gibi güçler ayrılığı ilkesi temel alınarak, ordunun ülke siyasetinde söz sahibi olması fikri reddedilmektedir. Fakat sosyal eşitsizlik, ülke içi çatışma, ekonomik buhran gibi çeşitli nedenleri bahane ederek ülke yönetimine el koyma kararı alan askeri gruplar, ülke demokrasisini sekteye uğratarak, işlemez hale getirmektedir. Seçimle gelenler gözetim altına alınmakta, bağımsız meclis fesih edilmekte, ortak uzlaşım anayasası ise askıya alınarak olağanüstü hal ilan edilmektedir. Bu nedenlerle insan hakları ihlalleri yaşanmakta, en temel hak ve özgürlükler dahi işletilemez hale getirilmektedir. Darbeler, demokrasinin tüketildiği, adalet sisteminin ortadan kalktığı ve azınlık haklarının yok sayıldığı dönemler olarak nitelendirilmektedir. Sivil iktidarı temsil eden seçilmişlerin

² Bardakçı, 2012. "Türkiye'nin İlk Darbe Girişimi". <https://www.haberturk.com/polemik/haber/778901-turkiyenin-ilk-darbe-girisimi> (erişim tarihi: 04.12.2017).

hakları gasp edilmekte, silahlı kuvvetlere sahip azınlık bir grup ülke yönetimine el koymaktadır. Böylesi bir ortamda, darbeye karşı gelmek, itiraz ederek muhalefet göstermek mümkün kabul edilmemektedir (Saral, 1991: 55).

Darbeler siyaset tarihinin uzun zamandır bir parçası olarak görülmekte ve zaman zaman askeri grupların ülke yönetimlerine el koyması ile neticelenebilmektedir. Tıpkı Roma İmparatoru Jül Sezar'ın da öldürülmesinde olduğu gibi, bu darbe azınlık bir grup tarafından gerçekleştirilebileceği gibi aynı zamanda askeri denetim altında topyekûn bir hareketlilik olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Tarih sayfalarında dikkat çeken bir diğer askeri darbe ise Fransa'da yönetimi askeri darbe ile devralan Napolyon'un gerçekleştirdiği girişim olarak dikkat çekmektedir.

Türkiye'de ise Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından sıklıkla askeri darbeler yahut askeriye'nin yayımladığı muhtıralarla karşılaşmak mümkündür. Bu konuda ilk olarak 1946 yılında çoklu parti sistemine geçilmesinin ardından 1950 yılında iktidara gelen ve 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin iktidarına son veren Demokrat Parti (DP)'nin incelenmesi gerekmektedir. İktidara "Dur!" işareti yaparak, "Yeter! Söz Milletindir!" sloganıyla seçimleri kazanan DP, söylemlerini özgürleşme ve refah üzerine kurmuştur. Basında özgürlük, ülkede refah, ekonomide rahatlama vaatleri DP iktidarının ilk 5 yılında yerine getirilmiş ve Adnan Menderes yönetimine olan destek devam etmiştir. Lakin tarihler 1957'yi gösterdiği andan itibaren partiye ve yöneticilerine olan güven giderek azalmış, kişisel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, özgür basının susturulması eleştirileri ile DP iktidarı kısıkaç altına alınmıştır. Bütün bu gelişmelerin neticesinde, Atatürk İlke ve İnkılâpları'nın yanı sıra laikliğin tehlikede olduğunu iddia eden ordu, yönetime 27 Mayıs 1960'da el koymuştur.

Türk demokrasisi 1961 Anayasası ile birlikte tekrar rayına girdikten sonraki 10 yıllık süreçte yeniden değişime ihtiyaç duymaya başlamıştır. Tüm dünyanın içerisinde geçmekte olduğu değişim, bireysel hak ve özgürlükler çerçevesinde oluşan yenedünya düzeni ile birlikte genç nüfusun taleplerinin ortaya çıkması ile neticelenmiştir. Bütün bu karmaşa ortamı sonucunda ise ordu, demokratik yönetime ikinci bir müdahalenin gerekliliğine kanaat getirmiştir. Fakat bu seferki müdahale, bir öncekinden farklı olarak yalnızca bir çağrı seviyesinde tutulmuştur. Genelkurmay Başkanı ve yanında yer alan kuvvet komutanları hazırladıkları askeri muhtırayı 12 Mart 1971 tarihinde radyodan okuyarak görevini yerine getiremez hale geldiğini iddia ettikleri zayıflatılmış hükümeti istifaya davet etmişlerdir. Eğer bu istifa talebine cevap verilemeyecek olursa da ordunun tamamen ülke yönetimine el koymasının kaçınılmazlığı üstüne basılarak açıkça ifade edilmiştir (Dursun, 2005: 187).

Radyodan okunarak yürürlüğe giren askeri muhtıra sonucunda Süleyman Demirel hükümeti istifa etmiştir. Fakat hükümet değişikliği ülke içerisinde yaşanan çalkantıları durdurmaya yetmemiştir. Öyle ki sağ ve sol gruplar arasında yaşanan çatışmalar ülke sokaklarına saçılan cesetlerle neticelenmiştir. Özellikle 5 Mayıs 1977 seçimleri yaklaşırken, yüz binlerce insanın Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) öncülüğünde Taksim’de toplandığı “Kanlı 1 Mayıs” günü 34 Türk vatandaşı çıkan çatışma sonucu yaşanan panikte can vermiştir. Bu saldırının ardından 29 Mayıs 1977 tarihinde Sirkeci Garı ve Yeşilköy Havaalanı’na yapılan bombalı saldırılar gerilimi tırmandırmıştır (Mücek, 2009: 151 – 152). Erken seçimler sonucunda iktidar değişimi gerçekleşmiş fakat seçimle başa gelen Bülent Ecevit liderliğindeki CHP azınlık hükümetini kurarak Meclis’ten güvenoyu alamamıştır. Tarihler 1979’u gösterdiğinde terör, pahalılık, döviz yetersizliği, enerji kesintileri, yaşanan ölümler ve çatışmalar halkı bezdirmiş, kurtuluşu askeri müdahalede arar hale getirmiştir. Nitekim 12 Eylül 1980 tarihinde askeri müdahale gerçekleşmiştir. Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren liderliğindeki Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) yönetime el koymuş ve 27 Mayıs ile 12 Mart’ın başaramadığı değişim rüzgârını Türkiye Cumhuriyeti topraklarına getirmiştir (Mücek, 2009: 176 – 177).

Türkiye’nin en son olarak yaşadığı darbe girişimi ise 15 Temmuz 2016’da gerçekleşmiştir. İktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı, 17 – 25 Aralık soruşturmasında yollarını ayırdığı Fethullah Gülen ve cemaati ile tansiyonu yüksek bir sürece girmiştir. AK Parti iktidarı, 2002 yılında geçtiği ülke yönetiminin ilk yıllarından itibaren Fethullah Gülen ve cemaatine yakın durarak birlikte hareket etmiştir. Fakat 7 Şubat 2011 MİT krizi ve daha sonrasında ise 17 – 25 Aralık 2013’te gerçekleşen yolsuzluk iddiaları ile en üst seviyesine çıkan iktidar ve cemaat arasındaki gerginlik, yerini açık bir düşmanlığa terk etmiştir. Nitekim 15 Temmuz 2016 gecesi önce İstanbul’da Boğaziçi Köprüsü’nün trafiğe kapatılması, ardından İstanbul ve Ankara’da önemli bölgelerde asker ve zırhlı araçların boy göstermesi ile darbe söylentileri sosyal medyadan hızla yayılmıştır. Saatler 22.00’yi gösterdiğinde ise Ankara’da jetler alçak uçuş yapmaya başlamış, TRT spikeri Tijen Kardeş kendilerine “Yurtta Sulh Konseyi” adını veren darbe girişimcilerinin bildirisini okumaya zorlanmıştır (Alkan, 2016: 254). Fakat bütün bu girişimlere rağmen darbe girişimi başarıya ulaşamamıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın “FaceTime” adlı yeni medya uygulamasını kullanarak bağlandığı CNN Türk canlı yayınından halkı demokrasiye sahip çıkma çağrısı hızla reaksiyon gösterilmesini sağlamış ve halk sokağa dökülerek başarılı olma potansiyeli taşıyan bu darbe girişimini önlemiştir.

2.2. Türkiye’de Askeri Darbe Dönemleri ve Darbe Basını

Çalışmanın kuramsal kısmını teşkil eden darbe dönemleri; 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980 ve 15 Temmuz 2016 süreçleri bu başlık altında incelenmektedir.

2.2.1. Çok Partili Hayata Geçiş

Dönemin iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yönetimi, II. Dünya Savaşı sona ermek üzereyken ülke içerisinde ve dışında yeni sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu sorunlar toplumsal düzeyde ekonomik, sosyo-kültürel ve etnik problem olarak dikkat çekmektedir. Bütün bu problemlerin başat nedeni ise 1923’ten beri uygulanmakta olan siyasal modelin daha fazla ülke problemlerinde sorun çözücü konumunda yer almıyor olması olarak gösterilmektedir. O yıllarda halkın siyasal rejimin dışında kalması, ülke yönetiminde söz hakkı bulunmaması sonucunda ülke dar boğaza sürüklenebilir ve telafisi imkânsız sorunlarla karşılaşılabilir, düşüncesi ön plana çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı’nın ardından faşizm ideolojisi yaygınlığını kaybetmekte ve dünya genelinde demokrasi zaferi sarhoşluğunun etkisi sürmektedir. Bu doğrultuda Türkiye de kendisini Batı’ya yaklaşmak mecburiyeti içerisinde bulmuştur. Bu durumun nedeni, Sovyetler Birliği’nin boğazlarda sahip olduğu üstün söz hakkı ile Türkiye’nin doğusundan toprak talebinde bulunması ülkeyi ekonomik ve siyasi ihtiyaç durumuna sokmuş olmasıdır. Neticesinde, Batı ile ilişkilerin düzeltilmesi ve dünyayı kasıp kavuran demokrasi dönüşümünden pay çıkarılabilmesi adına değişim kaçınılmaz hale gelmiştir. Nitekim bu değişimin ilk adımı da çok partili hayata geçiş sürecinin başlatılması ile gerçekleşmiştir (Oran, 2001: 472-473).

Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren 1945 yılına kadar tek partili bir şekilde yönetilen Türkiye’de basın, toplumu dönüştürme misyonunu üstlenmiştir. Bu konu hakkında Abdulkadir Gölcü (2014: 69), basının toplumu dönüştürme noktasında radikal bir görevi olduğunu belirtmiştir. Osmanlı’nın yıkılarak küllerinden daha modern ve yüzünü Batıya dönen bir Cumhuriyet anlayışının kurulması sürecinde, Atatürk ve yol arkadaşlarının basının gücüne ihtiyaçları olmuştur. Türk toplumunda başta aydınlar olmak üzere toplumsal süreçlerde söz hakkına sahip olan kesimlerin desteği ile bu modernlik anlayışının topluma aktarılması gerekmiştir. Bu bağlamda da basının radikal bir görev üstlenerek toplumu dönüştürmesi beklenmiştir. Tek partili dönemde basının iktidar partisi güdümünde hareket ederek, Osmanlı sonrasında arkada kalan gelenekselci toplumsal düşünce yapısını değiştirme çabası içerisine girmiştir.

Türkiye, 1923 ile 1945 yılları arasında CHP iktidarı altında tek partili sistem ile yönetilmiştir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya’nın teslim olması ile birlikte, dünya

genelinde yaşanan demokratik gelişmeler ve olumlu havadan Türkiye de etkilenmiştir. Bu noktadan sonra ülke içerisindeki demokratikleşme hareketlerinin bir sonucu olarak öncelikle Milli Kalkınma Partisi kurulmuştur. İş adamı Nuri Demirbağ 18 Temmuz 1945'te valiliğe başvuruda bulunarak, muhalefet partisi sürecine hız kazandırmıştır. Parti, 27 Ekim 1945'te resmi olarak kurulmuş olsa dahi, iktidar ve basın tarafından değerli görülmemiştir. İsmet İnönü, muhalif bir parti için CHP içerisinde ihraç edilen milletvekillerine seslenmiştir. Bu çağrı karşılık bulmuş ve istenilen parti olarak Demokrat Parti (DP) ismi anılmaya başlamıştır. Ülke içerisinde demokratikleşme hareketlerinin hızlandırılması amacıyla CHP milletvekili Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes'in imzalarıyla 7 Haziran tarihli "Dörtlü Takrir" talebi yayınlanmıştır. Fakat bu kararlar CHP grubu tarafından reddedilmiş ve muhalif vekillere iktidarın karşısına geçerek, örgütlü bir parti kurmaları isteği iletilmiştir. Nitekim bu doğrultuda 7 Ocak 1946 tarihi ile birlikte önerge sahipleri tarafından Celal Bayar başkanlığında DP resmen kurulmuştur³. DP'nin kuruluşu, CHP yanlısı basın tarafından sevinçle karşılanırken, yurtdışından bu gelişmeye farklı tepkiler gelmiştir. New York Times'ın yeni partinin iktidara sadık bir muhalefet olacağı yönünde tepkisi dikkat çekmiştir (İncioğlu, 1997: 271).

Adnan Menderes'in siyasi hayata girişi dikkat çekmektedir. Politik hayatı, 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda başlamıştır. Partinin kapatılmasının ardından Adnan Menderes ile Mustafa Kemal Atatürk arasında kısa süreli bir görüşme olması planmış fakat saatlerce süren uzun bir görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşmenin sonucunda, 1931 yılında Adnan Menderes CHP Aydın milletvekili olarak Meclis'e girme hakkını kazanmıştır (Trak, 1984: 1085 – 1089). Menderes'in CHP içerisinde üstlendiği etkin muhalefeti, kendisini partisinden ayırarak diğer arkadaşları ile birlikte DP'ye itmiştir. Menderes'in CHP'den ayrılış sürecini hızlandıran en önemli olay ise 1945 yılında görüşülmek üzere Meclis'e getirilen "Köylüyü Topraklandırma Kanunu Tasarısı"dır. Kendisi de büyük bir toprak sahibi olan Menderes, büyük toprak sahiplerinden alınarak bu alanların sıradan köylülere dağıtılmasını ön gören tasarıya karşı etkin bir muhalefet yürütmüştür. Bu durum sonucunda parti içerisinde sivrilmiş Menderes için artık geriye dönüşü imkânsız bir süreç de başlamıştır (Karpat, 1996: 108 – 125).

³ Erdem vd., 2014: 13-14. "27 Mayıs 1960 Darbesi Raporu".
https://www.academia.edu/5403733/27_MAYIS_1960_DARBES%C4%B0_RAPORU (erişim tarihi: 15.07.2018)

2.2.1.1. Demokrat Parti'nin Muhalefet Dönemi

Her ne kadar yurtdışından gelen eleştiriler DP'nin iktidar partisi güdümünde hareket etmekte olduğuna işaret etse de, yaşanan gelişmeler farklı sonuçları ortaya koymuştur. DP'nin kurulmasını izleyen yıllarda, iktidar partisi bu yeni kurulan muhalif partiye karşı temkinli davranma ve partinin hareket kabiliyetini kısıtlama girişiminde bulunmuştur. Bütün bu baskı politikalarına karşı DP liberal söylemleri ile hızla yükselişe geçmeye devam etmiştir. DP yönetimi, basın da desteğini arkasına alarak ülke içerisinde iş çevrelerinden, aydınlardan ve geniş halk kitlelerinden destek alarak etki alanını hızla genişletmiştir. CHP ise bu gelişme hızını yavaşlatmak için bir takım önlemlere gitme kararı almıştır. Bu doğrultuda 1946 yılından itibaren tek dereceli seçim usulü kabul edilmiş, basın yasasının hükümete sağladığı gazete kapatma yetkisi kaldırılmış, üniversitelere özerklik statüsü verilmiş ve halkın CHP'ye olan desteği yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Fakat muhalefetin gelişme hızı bütün çabalara karşın yavaşlamamıştır. Bunun bir sonucu olarak CHP yönetimi, henüz kurulmasından 6 ay gibi kısa bir zaman geçmesine rağmen muhalefet partisini bir genel seçime zorlama yolunu seçmiştir. Buradaki temel düşünce, henüz örgütlü yapısını oluşturamamış bir partinin, erkenden yenilgiye uğratılmasıdır. Normal takvimi içerisinde 1947 yılında yapılması planlanan genel seçimler apar topar 1 yıl erkene çekilmiştir.

Seçimlerin 21 Temmuz 1946 yılında yapılması planlanmıştır. Fakat henüz seçimler gerçekleştirilmeden önce CHP yönetimi seçim sistemi üzerinde bir değişikliğe giderek, halkın desteğini kazanma yolunu seçmiştir. Seçimlerden önce yayınlanan yeni seçim yasası ile birlikte, iki aşamalı seçim sistemi kaldırılmış ve yerine tek aşamalı, çoğunluğa odaklı seçim sistemi getirilmiştir. Bu basit çoğunluk esasına dayanan yeni sistemle birlikte DP yönetimi henüz hazır olmadıkları yeni bir seçim süreciyle baş başa kalmıştır. Her ne kadar başlarda seçime girilme kararı üzerine tartışılrsa dahi, DP yönetimi seçimlere katılma kararı almıştır. Yapılan mitinglere halk tarafından yoğun ilgi gösterilmiş ve bu ilgi de iktidar partisinin daha fazla baskı ile cevap vermesine neden olmuştur⁴. Yapılan seçimlerde ülke içerisinde ilk çok partili seçim rekabeti yaşanmıştır. Meclis sandalyeleri için mücadele eden iki partiden DP 465 milletvekilliği için gösterdiği 273 adayın sadece 62'sini o sandalyelere oturtabilmiştir. Fakat seçimlerin adil bir ortamda yapılmadığı, usulsüzlüklerin yaşandığı eleştirileri hem seçim esnasında hem de seçimler sonrasında DP tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Seçim sonuçlarına itirazlar olumlu bir netice ile sonuçlanmayınca da, eleştiri dozu arttırılarak birçok büyük kentte mitingler düzenlenmiştir. DP yönetimi iktidarı hırsızlıkla suçlamakta, iktidar

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Erdem vd., 2014: 16.

partisi ise muhalefeti halkı ayaklanmaya teşvik etmekle suçlanmıştır. Türkiye alışık olmadığı bir ortama tanık olmuş, Meclis içerisinde sert eleştiriler dile getirilmiştir (Alkan, 1998: 54).

2.2.1.1.1. Demokrat Parti'nin Muhalefet Dönemi ve Basın

Söz konusu bu dönem 1946 ile 1950 yılları arasını kapsamaktadır. Süre zarfı içerisinde tek partili yılların getirisi olan otoriter niteliğe sahip güdümlü bir basın ve kısıtlı basın hürriyeti bulunmaktadır. Tahrir-i Sükûn kanunuyla birlikte, neyin yazılıp neyin yazılmayacağına kadar kararları Matbuat Umum Müdürlüğü vermektedir (Kabaklı, 1989: 273). II. Dünya Savaşı'nın sonunda kurulmaya çalışılan yenedünya anlayışı içerisinde yer alma çabasına giren Türkiye, dışarıdan farklı yorumlanmıştır. Bu yorumlamada tek partili, tek şefli ve güdümlü kamuoyu oluşturma anlayışına sahip diktatoryel bir yönetim vurgusu yapılmıştır. Bu doğrultuda DP'nin kuruluşu ülke içerisinde bir umut ışığı yakmıştır. DP'nin özgürlükçü vaatleri ile birlikte, tek partili sistemi yıkması ve ardından da ülke yönetimine etkin eleştiriler yöneltmesi sonucunda Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü isimleri sıklıkla basın sütunlarında yer almıştır. Bu noktadan başlayarak DP yönetimi ve basın arasında samimi ilişkilerin de temelleri atılmıştır (Karpaz, 1996: 154).

DP'nin seçimlerde kullandığı en büyük araç her zaman basın olmuştur. Halkın DP yönetimine olan güvenleri bu sayede taze tutulabilmiştir. Bu konuda özellikle Vatan gazetesi ve Ahmet Emin Yalman partiye yoğun ilgi göstermiştir. DP'nin basında tanıtılması, halka sevdirmesi adına başmakaleler kaleme almış ve insanların gözünde güven duyulabilir bir parti imajı yaratmıştır. DP'nin kurulduğu günlerde partinin tanıtımı hususunda etkin bir görev üstlenen Vatan gazetesi, haber için hazırladığı metnin yanına bir de Celal Bayar'ın torunu ile olan bir fotoğrafını koymuş ve böylelikle siyasi yönetimin yanı sıra aile ilişkilerinde de iyi bir birey imajı yakalamaya çalışmıştır. Diğer bir yöntem olarak ise Celal Bayar'ın Atatürk ile olan fotoğrafları da sıklıkla gazetede yer bulmuştur. Özellikle Vatan ve Yeni Asır gazetelerinin sıklıkla başvurduğu bu yöntem, o zamanlarda bir propaganda yöntemi olarak görülmemiştir. Bu çabalar olumlu bir izlenim yaratarak, halk üzerinde etkili olmuştur. DP'yi destekleyerek, partinin tanıtımını üstlenen gazeteler arasında Tasvir de yer almıştır (Topuz, 1973: 172).

DP yönetimi özellikle basına ağırlıklı önem vermiş ve bir propaganda aracı olarak basın sıklıkla kullanılmıştır. Öyle ki dönemin gazetelerine bakıldığı zaman DP'nin yöneticilerinin günasırı yaşanan herhangi bir gelişme ile ilgili demeç verdiği ve partilerinin isminin gazete sütunlarında yer almasını sağladıkları görülmüştür. DP gelişim gösterebilmek ve halk arasında konuşularak destek kazanabilmek adına basını kendisi için can simidi olarak

kullanmıştır. Gazeteler her eve giremse dahi, halkın siyasi durumdan haberdar olması açısından kısıtlı iletişim araçlarının başında geldiği ifade edilmektedir. Türkiye henüz 1950 seçimlerinin öncesinde teknolojik alanda yeni bir gelişme ile tanışma fırsatı yakalamıştır. Seçim konuşmalarının 16 Şubat 1950 tarihi itibari ile radyodan yayınlamasına karar verilmiştir. Çıkarılan kanuna göre, günlük 10 dakika ile kısıtlı olmakla birlikte siyasi partilerin radyodan propaganda yapabilmesi için en az 5 seçim çevresinde aday gösterilmiş olması şartı ile konuşma hakkı tanınmıştır. Siyasi partiler eğer 20'den fazla seçim bölgesinde aday gösterilmişse de günlük olarak 20 dakikalık propaganda hakkına sahip olabilmıştır. Bu propaganda konuşmalarının seçimlerden 10 gün önce başlaması ve seçimler öncesi üçüncü gün sona ermesi karara bağlanmıştır. Partilerin elde edeceği konuşma sırası ise kura çekimi ile belirlenmiştir. Diğer taraftan dönemin iktidar partisi CHP'nin de basınla yakın ilişkileri olmuştur. Ulus gazetesi CHP'nin basın sözcüsü olarak görev yapmıştır⁵.

2.2.1.2. Demokrat Parti'nin İktidar Dönemi

DP, 14 Mayıs 1950'de gerçekleşen seçim sonucunda ülke iktidarını ele almıştır. Daha sonra "Beyaz İhtilal" olarak adlandırılacak bu iktidar değişikliği ile birlikte, Türkiye demokrasisi yeni bir sürece giriş yapmıştır. Seçimler öncesi, 16 Şubat 1950'de Şemsettin Günaltay liderliğindeki mevcut hükümet, DP muhalefetinin eleştirilerini değerlendirmiş ve demokratik nitelikler taşıyan bir seçim yasasını yürürlüğe koymuştur. Bu yeni seçim yasasına göre seçimlerin tek dereceli olarak yapılması uygun görülmüş olup, gizli oy ve açık tasnif esası temel alınması karara bağlanmıştır. Seçim sürecinde propaganda serbest bırakılarak, muhalefet partilerine yargı güvencesi sağlanması kararlaştırılmıştır. Mayıs ayından itibaren seçime girecek olan parti temsilcileri radyodan propaganda konuşmalarını özgürce gerçekleştirmiştir. DP'nin günümüzde dahi halen akıllarda kalan propaganda araçlarından birisi kullandıkları seçim afişi olarak değerlendirilmektedir. Afiş, Selçuk Milar tarafından bir gecede yapılarak dağıtılmış, ülkede çoğu vatandaşın bu afiştten haberdar olması sağlanmıştır. Sonuç olarak afiş başarılı olmuş ve halktan olumlu tepkiler toplamıştır. Afiş temel olarak bir "el" motifi üzerine yazılan "Yeter, Söz Millet!" metininden oluşmuştur. Afiş büyük yankı uyandırmış ve çoğu kesimlerce seçimlerin DP tarafından kazanılmasında büyük katkısı olduğu değerlendirilmiştir. Öyle ki CHP yönetimi dahi afiştten etkilenmiş ve bu nedenle dönemin Ankara Teknik Öğretim Müsteşarlığı'nda çalışan Milar'a afiştten 20 gün sonra Urfa'ya tayin kararı çıkartılmıştır (Alkan, 1998: 54).

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Erdem vd., 2014: 21.

DP'nin "Beyaz İhtilal"i olarak da adlandırılan 14 Mayıs 1950 seçimlerine 7 parti katılmıştır. Bu partilerden CHP tüm illerde seçimlere katılım gösterirken, DP Hakkâri ili hariç tüm illerde aday göstermiştir. Millet Partisi 2 ilde aday gösterirken, Milli Kalkınma Partisi 3 ilde, İşçi Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ile Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi yalnızca İstanbul'dan seçimlere katılmıştır. Yapılan seçimlerin sonucunda DP 408 sandalye kazanırken CHP sadece 69 sandalye kazanabilmiştir. Seçim sonuçlarına göre sandalye sahibi olan bağımsız vekil sayısı ise 9 olarak belirtilmiştir. Türkiye ilk iktidar değişikliğini barışçıl bir ortamda, demokratik bir çerçevede gerçekleştirmiştir. Seçimlerin ardından Meclis ilk kez 22 Mayıs'ta toplanmış ve Meclis Başkanlığı'na Refik Koraltan atanırken, Cumhurbaşkanlığı'na da Celal Bayar seçilmiştir. Hükümet Adnan Menderes başkanlığında kurularak faaliyetlerine girişmiştir (Güdekli, 2014: 61).

Beyaz İhtilal seçiminin kaybedeni CHP, yeni iktidar DP'yi gaspçı olarak nitelemiş ve muhalefet koltuğuna rahatsız bir şekilde oturmuştur. CHP'nin iktidar koltuğundan bu denli beklenmedik ve hızlıca düşmesi, iktidara alışık partinin muhalefet koltuklarında bocalamasına da sebep olmuştur. DP'de ise durum daha farklı olarak tezahür etmiştir. İktidarda bulunduğu süre içerisinde CHP'nin askeriye ve sivil toplumla özdeşleşmiş bir yapısı ve derin bağları oluşmuştur. Bu durumun karşısında DP iktidarı güvensizlik hissetmiş ve bu güvensizliğin acısını da her zaman CHP'den çıkarma yolunu seçmiştir. Muhalefet koltuğunda oturan, bir dönemin yenilmez iktidarı CHP üzerinde baskılar artmış ve en üst seviyelerde seyretmiştir. Çünkü bu durumun zemini yine CHP döneminde atılmıştır. İktidarın eline, muhalefet üstünde oldukça geniş yetkiler tanıyan mekanizmalar teslim edilmiştir. CHP'nin karşısında ilk yıllarını liberal ve demokratik söylemler üzerine kuran DP, 1950 ortalarından itibaren eksenini milli iradeye çevirmiştir. Bu doğrultuda azınlık hakları hiçe sayılmış, seçimleri kazanan tarafın mutlak hâkimiyetinin kabul edildiği bir anlayışa geçilmiştir. Böylelikle muhalefet koltuğu yalnızca sembolik temsilciler tarafından işgal edilir hale dönüşmüştür.

Henüz seçimler yeni sonuçlanmışken dahi ülke yönetiminin en tepesinde darbe söylentileri oluşmaya başlamıştır. Hürriyet gazetesinin 9 Haziran 1950 tarihli haberinde 15 Mayıs akşamı orduda bir hareketlilik yaşandığı dile getirilmektedir. Bu habere göre komutanların Çankaya'ya çıkararak Cumhurbaşkanı İnönü'ye bir emri olup olmadığı sorulduğu belirtilmektedir. Seçimlerin akabinde üst düzey ordu komutanları yine İnönü'ye gelerek sonuçların iptali için darbe girişiminde bulunulması önerisini sunmuştur. Fakat İnönü bu duruma karşı çıkarak demokrasi vurgusu yapmış, önerileri geri çevirmiştir (Neziroğlu, 1998: 1238). Bu gergin ortamı dağıtan ise Genelkurmay Başkanı Abdurrahman Gürman'ın DP yöneticilerine seçim sonuçlarına saygı duyulduğunu belirtmesi olmuştur. Ordunun bu duruma

müdahil olmamasının nedenleri arasında tartışılan bir başka neden ise aslında meselenin tarafsızlıkla alakası olmadığı aksine ordu içerisinde dahi Menderes yanlıları ve karşıtları olarak iki hizip oluştuğu düşüncesi olarak ifade edilmektedir (Hale, 1996: 88). Menderes'in ise bu konuda başka düşünceleri bulunmaktadır. Bu konuya verdiği bir demecinde açıklık getiren Menderes, 1954 seçimlerinden sonra ordu üzerinde İnönü etkisinin fazla olduğuna inandığını kanıtlar niteliktedir: “Ben orduyu yedek subaylarla idare ederim, kravatlı şövalyelerin burunlarını kıracağım.” Bu sözler ordu içerisinde tepkilere sebep olmuş ve büyük bir karışıklıkla sonuçlanmıştır (Erkanlı, 1972: 7).

Ülkede bu gergin ortamın geride bırakılmasının ardından başlayan bir sefahat dönemi oluşmuştur. Bu ara dönem içerisinde ülkede ekonomik gelişmeler yaşanmış, azınlıklara yönelik faaliyetler arttırılmış fakat bunun yanı sıra CHP üzerindeki basılar da arttırılmıştır. DP'nin ilk iktidar dönemi sona erdikten sonra 2 Mayıs 1954 seçimlerinde de mevcut iktidar CHP'ye ezici bir üstünlük kurmuştur. Bu seçimin sonuçlarında DP oyların %57'sini almasına rağmen Meclis sandalyelerinin 503'ünü alarak %93'lük bir vekil oranına ulaşmıştır. CHP ise oyların %35'ini almış olmasına rağmen 31 sandalye ile vekil oranı olarak %6'da kalmıştır. Böylesi bir Meclis üstünlüğü DP yönetimine geniş haklar ve hareket kabiliyeti kazandırmıştır. Bu noktadan sonra DP yönetimi 1950 seçimlerinin ardından sahip oldukları güvensizliği üzerlerinden atmıştır. Her ne kadar karizmatik bir lider olarak anılmasa dahi, Atatürk'ün silah arkadaşı olan İnönü'ye olan bağlılık Menderes yönetimini her daim rahatsız etmiştir. DP'liler çoğu zaman bu “paşa faktörü” adlandırmasını yaptıkları durumla karşı karşıya kalmıştır. Fakat 1954 seçimlerinde elde ettikleri kesin galibiyet, kendilerine olan güveni arttırmış ve geçmiş korkuları bir kenara bırakmalarını sağlamıştır (Ahmad, 1999: 34).

2.2.1.2.1. Demokrat Parti'nin İktidar Dönemi ve Basın

Çok partili hayata geçilmesi ile birlikte uzun bir süre boyunca ülkenin yönetiminde söz sahibi olan CHP, bir anda kendini muhalefet koltuğunda bulmuştur. Bu durumu hazmedemeyen ve yönetimi halkla paylaşma konusunda çekinceleri bulunan askeri komutanlar da, soluğu İnönü'nün yanında alarak henüz seçimlerin akşamında darbe yapma fikrini ortaya atmıştır. Bu da doğrudan göstermiştir ki Türkiye demokrasisinin ipleri oldukça incedir. Bu iplerin her an kopma tehlikesi altında olması da yaşanan darbe girişimleri ile ispat edilmiştir. DP hükümetinin seçimlerin ardından ülkede yarattığı olumlu hava, çok geçmeden DP'nin ikinci yönetim yarıyılıının akabinde yerini olumsuzluklara terk etmiştir. Ekonomik düzende yaşanan bozulmaların yanı sıra, bir dönem muhalefet koltuğunda oturan DP yönetiminin şimdiki muhalefet CHP üzerinde baskısını arttırması ve basın özgürlüğü üzerine

getirilen sivil vesayet, darbe ortamını oluşturmuştur. Yaşanan olumsuzlukların sonucunda, ülkenin kurtarılmasına karar veren ve basından gördüğü destekle de birlikte ordu 27 Mayıs 1960'ta yönetime el koymuştur.

DP'nin iktidara gelmesinde basının rolü büyüktür. Başta Vatan gazetesi olmakla birlikte, Tasfir-i Efkar ve Yeni Sabah gazeteleri DP'nin yanında yer almıştır. Ankara'da yayın yapmakta olan Kuvvet gazetesi ise DP'ye en sert muhalefet yapan gazetelerin başında yer almıştır. Bu muhalefet sebebi ile kapatılmış daha sonra Kudret adı ile açılmıştır. Yeniden kapatılma kararı ile karşılaşınca ise tekrar isim değiştirerek Yeni Kudret adı altında, muhalif çizgisini devam ettirmiştir. Her ne kadar tek partili hayatı eleştirerek değişim çağrısında bulunan basın DP'yi iktidara taşıdığı ifade edilse dahi, yine aynı basının CHP'nin yanında yer aldığı da bir gerçektir. Nitekim bu gerçeğe DP iktidarı da çok geçmeden karşılaşacaktır. Bu konuda en yalın bilgiyi ise gazeteci Nazlı Ilıcak vermektedir. Ilıcak, "Demokrat Parti basın desteğiyle iktidara geldi. Basın kanununda değişiklikler yaptı, daha sonra hürriyetleri geri aldı." demektedir (1975: 460).

İktidarının henüz başında iken DP hükümeti, kendisini zirveye taşıyan basına büyük bir minnet duymaktadır. Aynı zamanda duyduğu bu minnetin bedelini geri vermeye de hazırdır. Bu konuda basın sorunlarına eğilerek, köklü değişiklikler gündeme getirilmiştir. En başta ise basın özgürlüğü konusu bulunmaktadır. Seçimlerin ardından ülkede büyük bir mutluluk havası hâkimken, Cumhurbaşkanlığı tarafından gazetecilere yönelik bir yemek verilmiştir. Bu organizasyona Cumhurbaşkanı makamında yer alan Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ile Meclis Başkanı Refik Koraltan da katılmıştır. Bu görüşmede Adnan Menderes tarafından basın temsilcilerine bir takım özgürlük sözleri verilmiştir. Bunlar arasında en önemlisi ise hiç şüphesiz basın suçlarına yönelik çıkarılacak olan af kanunu ile birlikte gazete kapatma yetkisinin hükümet elinden alınarak bağımsız mahkemelere verilmesi olmuştur (Karakuş, 1977: 166). Bu olumlu hava içerisinde hazırlanan basın tasarısı hemen Meclis'e sunulmuş ve ezici bir üstünlükle kabul edilerek seçimlerden hemen 2 ay sonra 5 Temmuz 1950'de yürürlüğe girmiştir.

DP'nin basınla yaşadığı iyi ilişkiler uzun sürmemiş iktidarının ikinci yılında gerilmeler yaşanmaya başlamıştır. Söylemlerini özgürlük ve demokrasi temelli oluşturan DP yönetimi zamanla bu özgürlük ve demokrasi isteğinin toplumun tüm kesimine yayılması ve kendilerinin de bu özgürlükler çerçevesinde eleştirilmesi karşısında sıkıntı yaşamıştır. DP yönetiminin ezanın Arapça okunacağına yönelik karar alması ile birlikte basın bu kararı sert bir dille eleştirmiş ve ülkede gerici düşüncelerin kol gezmeye başladığına yönelik yayınlar yapılmıştır. Basın ve iktidar arasında yaşanan gerginliklerin belki de ilk örneği olarak "Vur

Abasıza” adlı mizah dergisi gösterilmektedir. Derginin yayıncısı olan Samim Akay’ın tutuklanması ve bu karar ile birlikte 2 yıl 11 ay hapis cezasına çarptırılması sonucu derginin sütunları boş yayımlanmış ve “Sahibi hapis hane de olmadığı zamanlarda çıkar” üst başlığı ile basılmıştır (Savcı, 2006: 61).

Basınla DP hükümeti arasındaki gerilimi tırmandıran bir diğer olay ise Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman’a karşı gerçekleştirilen suikast girişimidir. Malatya’da 22 Kasım 1952 tarihinde gerçekleşen bu olay, bazı gazeteciler tarafından Menderes’e mal edilmiştir. Basın, DP’nin ikinci dönemi ile birlikte artık yavaş yavaş muhalefet saflarına geçmiştir. Sıkı ilişkilerle başlayan DP ve basın arasındaki etkileşim 1955 yılından itibaren hükümeti eleştirme, yerme noktasına ulaşmıştır. Basın kanununun daha da ağırlaştırılması, ispat hakkının kaldırılması gibi nedenlerle gazeteciler hedef gösterilmeye başlanmıştır. Hükümet yetkilileri tarafından gazeteciler ve gazetelerin yazı işleri müdürleri “baldırı çıplaklar” olarak nitelendirilmiş ve bu olay üstüne de gazetelerde uzun süre protesto yazıları kaleme alınmıştır (Savcı, 2006: 63).

2.2.2. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Basın

DP’nin ikinci iktidar dönemi sona ererken, seçimler öncesi darbe söylentileri de ön plana çıkmaya başlamıştır. Darbe planı yapan askerler, İnönü’ye fikir danışmışlar fakat İnönü bu teklifi ret ederek seçimlerin CHP tarafından kazanılacağı cevabını iletmiştir. Siyasi destek bulamayan darbecilerin önünü kesen bu tavır, belki de aceleyle gerçekleştirilecek olan bir darbe girişiminin de önüne geçebilmiştir (Aydemir, 1968: 96). Darbe söylentileri bir tarafta, diğer tarafta ise 27 Ekim 1957 günü gerçekleştirilen seçim gerçeği bulunmaktadır. Bu seçimlerin sonucunda DP 424, CHP 178 vekil kazanabilmiştir. CHP ve İnönü’nün inançlı bekleyişi sonuç bulamamış, orduda ise yaşanan durumlardan ötürü rahatsızlıklar devam etmiştir. Bu noktada darbeciler planlarını dönemin Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin’e götürmüştür. Faruk Güventürk tüm ikazlara rağmen açıkça darbe liderliğini üstlenmesi için Ergin’e teklif götürmüştü fakat Ergin bu talebi, “Ben basit bir avukatım bir ihtilale liderlik yapacak adam değilim, böyle işlerle uğraşamam.” diyerek red etmiştir (İpekçi ve Coşar, 1965: 65).

DP’nin 1957 seçimlerinin ardından oy kaybına uğraması, ülkede yaşanan ekonomik sorunlar ve CHP’nin sert eleştirilerinin neticesi olarak yorumlanabilecektir. Fakat diğer bir taraftan CHP’nin eleştirel tavrını giderek arttırması da, basının eleştirilerinde giderek ön plana çıkmasına neden olmuştur. Basında yaşanan ispat hakkı tartışmaları, basın emekçilerine yönelik toplu mahkemelerde verilen cezalar ve tutuklu gazeteciler sorunu basınla DP arasında

aşılabilir uçurumlar yaratmıştır. Basın ile ilişkilerin iyi tutulması gerektiğini düşünen Adnan Menderes ise zaman zaman basın patronları ile yemeklerde bir araya gelerek kendilerine çeşitli imtiyazlar tanıma sözü vermiştir. Her ne kadar bu çabalar küçük sonuçlar doğuruyor olsa dahi, zamanla besleme basın iddialarının da gazete sayfalarında yer almasına neden olmuştur. Bu tartışmalı dönemde kurulan Hürriyet ve Milliyet gazeteleri de, hükümetin imtiyazlarından yararlanmak için sus payı alma politikası izlemiştir. Eleştirel bir tavır takınan iki basın organı, eleştirilerinin ardından gelen imtiyazlarla haberlerine ara vermeyi seçmiştir.

Bu dönemde ülke içerisinde yaşanan problemler, ekonominin kötü gidişatı, hükümetin vaat ettiklerini yerine getirmemesi gibi iç problemlerin yanı sıra Kıbrıs'ta yaşanan sorunlar da gündemi sıklıkla meşgul etmektedir. Ülke içerisinde gerilen ortamı yatıştırmaktansa, unutturmayı tercih eden DP hükümeti, Kıbrıs sorununu gündemde tutmak gayreti içerisinde yer almıştır. Bu sorunlar gündemdeyken, 6-7 Eylül Olayları olarak da tarihe geçecek olan bir sorunla karşılaşmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik'teki evinin Yunanlılar tarafından bombalandığına ilişkin asılsız bir haberin basına servis edilmesi ile halk galeyana gelerek azınlıklara ait evlere, iş yerlerine saldırmış, tecavüz ve darp olaylarının yaşanmasına sebep olmuştur. Bu basit bir hata olarak ifade edilse dahi, işin bir başka boyutu daha olduğu daha sonra anlaşılmıştır. Menderes hükümetine yakın olan İstanbul Ekspres gazetesi olayın gerçekleşmesinden saatler önce, "Ata'mızın evi bombalandı" manşeti ile ikinci baskısını yapmış ve bu durum da dikkat çekmiştir. Ayrıca tirajı 20 bin olan bir gazetenin 6 Eylül tarihinde baskı sayısı 290 bini bulmuştur. Olaylar 6 Eylül 1955 günü başlayarak 7 Eylül sabahına kadar sürmüştür. Sonucunda ise İstanbul ve İzmir başta olmak üzere azınlıklara ait dükkânlar, yerleşim yerleri, ibadet yerleri tahrip edilerek yağmalanmıştır. Bu olayların neticesinde İstanbul'da toplanan Başbakan Menderes ve yönetimi sıkıyönetim kararı alarak, 7 Eylül tarihli gazetelere sansür uygulamıştır (Kabacalı, 1995: 301).

Sıkıyönetim ilan edildiği tarihten 9 ay sonra kalktığında, Haziran 1956 döneminde TBMM'de basınla ilgili iki kanun tasarısı görüşülerek karara bağlanmıştır. Bu tasarı DP tarafından görüşülerek onaylanmış ve yapılan toplantıda 1950'de basına sunulan özgürlüklerin büyük bir hata olduğu ifade edilmiştir (Karakuş, 1977: 311). Yasa değişikliği büyük tepki çekmiş, Meclis içerisinde yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Aynı zamanda Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) de bu duruma karşı çıkarak, kanunun sıkıyönetimin bittiği bir anda ortaya atılmasının sıkıyönetimin devam edeceği yorumunu doğuracağını belirtmiştir (Savcı, 2006: 70-71). Bu kanun tasarıları ile birlikte gazetecilere yönelik baskılar artmış ve açılan davalarda mahkûmiyet kararları verilmiştir. Özellikle devlet erkânına yönelik koruma yasası olarak da ifade edilebilecek olan bu kanunlarla, gazetecilerin eleştiri dozunu

arttırmaları, mübalağa yapmaları dahi cezaya tabi görülmüştür. Bu durum ülke içerisinde eleştirildiği kadar yurt dışında da tepki çekmiştir. IPI gibi örgütler tarafından elem verici bir durum olarak değerlendirilen bu kanun sonucunda, sıkıyönetimin kalkmayacağı aksine kanunen meşrulaştırılacağı yorumları yapılmaya başlanmıştır.

Seçimler yaklaşmakta ve ülke gündemi yeniden çalkalanmaktadır. 1957 seçimleri öncesinde ve seçimlerin ardından darbe yapmak için fırsat kolladığı iddia edilen 9 subay tutuklanmıştır. Faruk Güventürk'ün dönemin Milli Savunma Bakanı Semi Ergin'e darbe önderliğini önermesinin ardından, 25, 26 ve 27 Aralık 1957 tarihinde General Faruk Güventürk'ün de aralarında bulunduğu biri emekli olan, 9 subay tutuklanmıştır. O dönemde basına getirilen yayın yasakları sebebiyle, kamuoyunun bu durumdan haberdar olması bir ayı bulmuştur. Bu tutuklama kararını gerçekleştiren iktidarın ortaya attığı iddia ise darbecilerin DP hükümetini devirmek istedikleri ve yerine de İnönü önderliğinde yeni bir hükümet kurmak istedikleri yönünde olmuştur. Girişimin başarısız olacağından korkan Binbaşı Samet Kuşçu, üyesi olduğu bu yapılanmayı ihbar etmiş ve olası bir darbeyi de engellemiştir. 26 Mayıs 1958'de başlayan mahkeme sürecinde 8 subay delil yetersizliği nedeniyle beraat ederken, ihbarı gerçekleştiren Binbaşı Samet Kuşçu orduyu isyana teşvik suçu ile 2 yıl hükme mahkûm edilmiştir (Toker, 1992: 44).

Gündem bu kadar yoğun ve gerginken, DP yönetimi tarafından, bir başka eleştirilecek uygulama yürürlüğe koyulmuştur. Muhalefet ile ipleri koparan bu gelişme, basınla olan gergin ilişkilerin de iyice gerilmesine sebep olmuştur. CHP ve bir takım basın faaliyetlerine yönelik izin ve takip işlemini uygulamaya geçiren Meclis Tahkikat Komisyonu, 18 Nisan 1960 tarihi ile 2247 sayılı kanunla birlikte kurulmuştur. Bu komisyonun iznine tabi kılınan Meclis konuşmaları dâhil resmi açıklamalar ile belgeler, izinsiz basına servis edilemeyecektir. Bu noktada ulaşılmak istenilen amaç ise İnönü'nün konuşmasının yayınlanmasının önüne geçilebilmesidir. Fakat Ulus gazetesinin İnönü'nün Meclis konuşmasını yayınlaması üzerine, gazetenin matbaası basılmış ve gazetelere el konulmuştur (Karakuş, 1977: 433). Kararın yayınlanmasının ardından ertesi günkü gazete manşetleri, “Yurtta siyasi faaliyetler durduruldu.” olarak çıkmıştır. CHP'nin yanı sıra basının ve üniversite çevrelerinin de şiddetle karşı çıktığı komisyon, gün aşırı yeni kararlar çıkararak yasaklar getirmiş ve ülke içerisinde sesini yükselten muhalefeti baskı altına alarak susturmaya çalışmıştır (Savcı, 2006: 75). Meclis Tahkikat Komisyonu tartışmaları devam ederken, 27 Mayıs 1960'ta bir başka kanun Meclis gündemini meşgul etmiştir. Bu kanuna göre komisyon Meclis'ten yahut adli yargılama makamlarına bağlı kalmaksızın, yayın yasağı koyup her türlü siyasi çalışmayı engelleyebilecektir. Bu komisyonun çalışmaları gizli olarak yürütülmesi karara bağlanmış

olunup, görüşmeleri açığa vuranlar kadar bu görüşmelerde alınan kararlara muhalefet edenlere de hapis cezası uygulanması öngörülmüştür.

Böylesi elem verici olayların yaşandığı karanlık zamanlarda, ülke demokrasisi için endişe de duyulmaktadır. Basına getirilen yayın yasakları ve sansürler, toplumda gerçek bilgiye ulaşılmasının önünü de kapatmaktadır. Hükümet yanlısı gazeteler Başbakan Menderes'in açıklamalarını manşetten duyururken, muhalif gazeteler sayfalarında hiçbir şekilde yer vermemektedir. Menderes ise katıldığı radyo programları ve gazetelere verdiği demeçlerinde halktan, asılsız haber yapanları ihbar etmelerini istemektedir. Zafer gazetesi DP hükümetine açık destek göstererek bu açıklamaları manşetten halka duyurmaya çalışmıştır. 28 Nisan'da İstanbul'da başlayan ve ertesi gün Ankara'ya sıçrayan gösterilerde kanlı müdahaleler olmuş ve 28 Nisan 1960 günü sıkıyönetim ilan edilmiştir. Ortada kalarak ılımlı bir tutum sergileyen Milliyet gazetesi, ülkede sıkıyönetim ilan edilmesine kadar sergilediği sağduyulu tavrını değiştirerek, o günden sonra gelişmeleri sayfalarına taşımamayı seçmiş, başyazılarını dahi kaldırmıştır. Oysaki gazete 24 Nisan tarihli başyazısında Güney Kore'de gerçekleşen iktidar değişikliğini ana sayfasına taşımış, Menderes'e üstü kapalı uyarıda bulunmuştur (Savcı, 2006: 76).

Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı olarak görev yapan Orgeneral Cemal Gürsel ise 3 Mayıs günü izinli olduğuna dair Bakanlık emri almış ve bir veda mesajı niteliği taşıyan 13 maddelik muhtıra yayınlamıştır. Orgeneral Gürsel mektubunda yaşanan olumsuzlukların ana adresi olarak Cumhurbaşkanı'nı göstermiş ve kendisini istifaya davet etmiştir. Celal Bayar'ın yerine ise Adnan Menderes'in getirilmesinin yegâne kurtuluş olduğu mektupta yer almakta iken 27 Mayıs sonrası gündeme gelen mektuptan Menderes ile ilgili cümle de çıkarılmıştır (Öymen, 1986: 214). Gönderilen bu muhtıra mektubu darbe sonrası 13 Haziran 1960 tarihinde gazetelerde yer almıştır. Mektupta yer almakta olan talepler, dönemin gazetelerinde yayınlandığı andan itibaren ülkenin içerisinde bulunduğu kötü durumdan çıkması için sunulan tavsiyeler olarak değerlendirilmiştir. Fakat bu tavsiyelerin DP hükümetince değerlendirmeye alınmadığı ve göz ardı edilmiş olduğu da belirtilmiştir. Orgeneral Gürsel'in veda mesajına yer verilen yazıda, mektubun askeriye içerisinde yayılması istenildiği belirtilmiş, askerlere yönelik memlekette esen hırslı politikanın zehirli tesirlerinden uzak durulması gerektiği salık verilmiştir. Bu yazıda ayrıca Orgeneral Gürsel ilkeli bir ordu mensubu olarak tanıtılmış ve ilgili çevrelerce sevilen bir insan olduğu da dile getirilmiştir (Savcı, 2006: 77 – 78) .

Artan öfke patlamaları, Ankara ve İstanbul'da üniversite öğrencilerine sıçramıştır. Hemen hemen her gün hükümet karşıtı eylemler gerçekleştirilmiştir. Bir süre sonra ise bu eylemler genç askerler arasında da yaygınlık göstermeye başlamış ve destek görmüştür.

Askeriye öğrencileri, sessiz yürüyüş gerçekleştirmiş, kimisi de Harp Okulu'ndan çıkarak üniversitelerdeki eylemlere katılmıştır. Tarihler 15 Mayıs 1960'ı gösterdiğinde, Ankara Harp Okulu öğrencileri önce Kızılay'a oradan da Meclis'e sessiz yürüyüşe çıkmıştır. Adını 5. ayın 5. gününün saat 5'inden alan "555 K" eylemi, Cumhuriyet tarihinin ilk sivil itaatsizlik eylemi olarak da anılmaktadır. 5 Mayıs 1960 saat 5'te Kızılay'da şifresini kodlayan bu eyleme katılamadıkları için üzülen askeri okul öğrencileri ise 21 Mayıs günü Çankaya Köşkü'ne yürüme kararı almıştır. Toplanan kalabalık arasında her rütbeden asker olduğu, hatta albay ve bir de general olduğu ifade edilmiştir (Dursun, 2001: 62). Askeriye öğrencilerinin gerçekleştirdiği bu yürüyüşler o dönemde basında yer almamıştır. Fakat darbenin ardından Emin Karakuş, Hürriyet gazetesinde 31 Mayıs 1960'da yayınlanan köşe yazısında "Harbiyelilerin Yürüyüşü" başlıklı yazısı ile olayları duyurmuş ve bu yürüyüşleri büyük bir kâbustan kurtulmanın ilk adımı olarak nitelemiştir. Yine Hürriyet gazetesinden Nizam Payzın ise 21 Mayıs yürüyüşü için askerin yürüdüğünü, daha önceleri tozu dumana katan polis ise çil yavrusu misali dağıldığını kaleme almıştır (Savcı, 2006: 79).

Askeriyenin durumdan rahatsızlığı ve harekete geçme isteğine dair diğer bir önemli olay ise Eskişehir'de yaşanmıştır. Bir fabrika açılışı için 25 Mayıs 1960'ta Eskişehir'e giden Menderes, burada askerler tarafından protesto edilmiştir. Başbakanın yaklaşması üzerine selam durması gereken askerler, komutanın geri dön çağrısına uyarak geriye dönmüş ve ellerini alınlarına değil, arkalarına götürerek alandan uzaklaşmıştır. Yine bu olay dönemin gazetelerinde yer almamıştır. Darbenin gerçekleşmesinin ardından basın radikal bir tutum değişikliğine imza atmıştır. Aralarında Cumhuriyet, Milliyet, Vatan, Dünya, Yeni Sabah ve Hürriyet gazetelerinin de olduğu önde gelen basın kuruluşları, yayınladıkları ortak bildiriyle Milli Birlik Komitesi (MBK)'ne şükranlarını sunmuştur. Bu şükranın ardında da kâğıt tahsisi ile birlikte, resmi ilan problemlerine de el atılması ve düzenin oturtulmasını isteği gelmiştir. Darbenin ardından incelenen çoğu gazete ve bu kurumlarda çalışan gazeteciler darbeyi sevinç içerisinde karşılamış ve darbeye destek vermiştir.

Basının tutum değişikliğini anlamak için öncelikle bilinmesi gerekmektedir ki, Tercüman ve Hürriyet gazeteleri darbe öncesinde DP hükümetine yakın bir yayın politikası izlemiştir. Bu iki gazetenin karşısında ise Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri de muhalif bir çizgide yer almıştır. Bu doğrultuda tutum değişikliğini algılamak daha mümkündür. Darbenin gerçekleşmesini sevinç ile karşılamasında bir tutarsızlık olmayacak olan Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri aynı yayın politikasında kaldıkları yerden devam etmiştir. Fakat başarıya ulaşan bir darbe ile daha öncesinde gözü kapalı bir şekilde destekledikleri iktidarın el değiştirdiğine tanık olan Tercüman ve Hürriyet gazeteleri yayın politikasında keskin bir

dönüşe imza atmıştır. Milliyet gazetesi darbe öncesinde hükümetin aldığı kararları eleştiren yayınlar yaparak haberlerini özellikle İstanbul ve Ankara'daki olaylara odaklamıştır. Bu nedenle de gazete, 9 Mayıs 1960 günü 15 günlük kapatılma cezası ile karşılaşmıştır (İnuğur, 1992: 361). Hürriyet gazetesi ise darbe öncesi yayınlarında DP destekli bir tutum sergilemiştir. 26 Mayıs 1960 tarihli gazete haberinde Menderes'in Eskişehir konuşmasına ilişkin tek yolun seçim olduğu ifadelerine yer verilmiştir. Fakat darbe sonrasında bu ifadeler huzur bozucu, tahrik edici olarak nitelendirilmiştir.

Darbe, 26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece saat 03.00'te İstanbul'da başlamıştır. Önemli bölgeler ele geçirilerek, haberleşme ağlarına el konulmuştur. Enerji nakil hatlarının yanı sıra, devlet kurumlarına denetim sağlanması adına asker sevk edilmiştir. İstanbul'daki askeri ekipler, işlerini Ankara'dan erken bitirerek önceden planlanan radyo yayını beklemeye başlamıştır. Fakat arada yaşanan saat anlaşmazlığı nedeni ile darbe bildirisi İstanbul'dan okunmuştur. Saatler 04.36'yı gösterdiğinde radyodan darbe olduğu bilgisi Binbaşı Kenan Ersoy tarafından halka iletilmiştir (İpekçi ve Coşar, 1965: 215). Sabah saatlerinde 07.50'de ise Menderes Kütahya'da tutuklanmıştır. İzmir'den havalanan uçakta ise ülkenin lideri olarak atanan Cemal Gürsel Ankara'ya uçmuştur.

Bu tarihten itibaren Türkiye demokrasisi için karanlık bir dönem başlamıştır. Cumhuriyet'in erken tarihlerinden itibaren oturtulmaya çalışılan sivil yönetim anlayışı ağır bir darbe almıştır. Bu ilk darbe sonrası her 10 yılda bir darbe söylentileri ön plana çıkmış ve nitekim de gerçeğe dönüşmüştür. Artık ülke yönetimi üzerinde bir el durmakta ve bu elin varlığı ordu adı ile birlikte kendini hissettirmektedir. 27 Mayıs'ı diğer darbelerden ayıran önemli özellikse, başka ülkelerde olduğu gibi darbeyi yapanların kendilerini bir gecede generalliğe terfi ettirerek ordunun komutasını tek elde toplamaya çalışmaması olarak dikkat çekmektedir. Darbeci subayların 27 Mayıs radyo konuşmaları da önemlidir. Eylem amaçlarını açıkça ifade eden darbeciler, idareyi ellerinde tutmak değil, partiler üstü bir yönetim kurarak, serbest seçimleri yapmak suretiyle siyasi iktidarı kazanan partiye devretmek maksadıyla hareket etmekte olduklarını belirtmiştir. DP yönetimine karşı oluşturulduğunun üstüne basılarak ifade edildiği bu darbe sonrası, ülke içerisinde oluşan karamsar hava yerini bir rahatlamaya bırakmıştır.

2.2.3. 12 Mart 1971 Muhtırası ve Basın

Ülke, 27 Mayıs 1960 darbesinin yaralarını sarmaya çalışırken, yeniden karışmıştır. Sağ ve sol ideolojiler arasındaki çatışmaların fitillerinin ateşlendiği bu dönemde, ülke içerisindeki gerilim giderek tırmanmaktadır. Genç subaylar arasından örgütlenen bir grup

asker ise darbe yapmayı planlamaktadır. Bu haberin MİT tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na iletilmesi ile Generaller karşı harekete geçerek darbeyi engellemiştir. Bir 27 Mayıs daha yaşanmaması için, ülke içerisindeki ekonomik bozulma, para biriminin değer kaybetmesi, yaşanan siyasi çalkantılarla birlikte ülke içerisi huzurun bozulması nedenleri gösterilerek dönemin hükümetine askeri muhtıra verilmiştir. Bu muhtıra sonucunda iktidarda bulunan Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi (AP) istifa etme kararı almıştır.

27 Mayıs Darbesi'nin ardından ilk genel seçimler 14 Ekim 1961 tarihinde gerçekleşmiştir. Seçimlerin ardından 26 Ekim tarihi ile görev başı yapan Meclis, ülke içerisinde demokratik dengenin yeniden tahsis edilmesi için çalışmalara başlamıştır. DP'nin bıraktığı yerden iktidarı devralacak olan AP ise İnönü liderliğindeki CHP ile koalisyon kurmak zorunda bırakılmıştır. 27 Mayıs darbesinin yanında yer alarak bu ihtilalı ve cuntacı yönetimi destekleyen CHP ile çalışmak zorunda kalan AP'nin durumdan rahatsız olduğu ifade edilmektedir. Parti üzerinde yaratılan baskılar ve ordunun Meclis açılmadan önce siyasilere 27 Mayıs'ın eleştirilmemesi sözünü alması işleri demokratik sürecin dışına taşımıştır. Aynı zamanda ordu içerisinde seçimlerin çok erken yapılarak yönetim idaresinin sivil bir iktidara zamansızca terk edildiğine dair görüşler de öne çıkmıştır. Bu görüşler arasından, Harp Akademisi Komutanı Talat Aydemir 22 Şubat 1962 tarihinde başarısız bir darbe girişiminde bulunmuştur. 27 Mayıs gerçekleştiğinde Kore'de olan ve bu nedenle harekâta katılamayan Aydemir, ülke içerisinde huzursuz ortamdan yararlanmak girişiminde bulunmuştur. Ordu kademesinde üst sınıfta yer alan yönetim ise bu girişime destek vermediğinden darbe başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha sonra ilan edilen bir af ile darbeciler serbest bırakılmıştır. Fakat bu durumu kabullenemeyen Aydemir ve darbeci arkadaşları, emellerinden vaz geçmeyerek 15 aylık bir bekleme sürecinden sonra 20-21 Mayıs 1963'te yeni bir darbe girişiminde bulunmuştur. Bu darbenin basın patronları tarafından desteklendiği iddia edilse dahi, bu iddialar asla ispatlanamamıştır (Savcı, 2006: 109 – 110).

1961 ile 1965 yılları arasında geçen çalkantılı dönem, olağanüstü dönemin izlerinin silinmesi çabasıyla geçmiştir. Fakat bu hiç kolay olmamıştır. Sürekli ülke içerisinde yaşanan çalkantılı siyasetin de etkisi ile birlikte, halk her zaman huzursuzluğunu korumuştur. Hükümetin 22 Mart 1963 tarihli af kampanyasını yürürlüğe koymasıyla hapishanede tutulan Celal Bayar serbest bırakılmış ve bu durum sert tepkilere neden olmuştur. Basın bu dönemde artan huzursuzlukları sık sık gazete sayfalarına taşımıştır. Ülke içerisinde artan huzursuzluk, sürekli akıllarda olan bir darbe korkusu ile birlikte dönem dönem görülen darbe girişimlerinin yanı sıra, AP hükümetinin DP izinde ilerlemesi gibi nedenler basın için eleştiri konuları arasına girmiştir. Bütün bu huzursuzluklara rağmen, 12 Ekim 1965'te yapılan genel seçimleri

AP tek başına iktidar olarak kazanmayı başarmıştır. Oyların yarısından fazlasını alarak Meclis'te 240 sandalyeye sahip olan tek başına iktidar, AP yönetimidir. Bu tarihten itibaren ülke, genç bir başbakanla tanışacaktır; o da Süleyman Demirel'dir. Demirel, 41 yaşında başbakanlık koltuğuna oturduktan sonra ülkede bozulan düzeni yeniden inşa etmek için çabalamıştır. Özellikle AP ile ordu arasındaki ilişkileri düzeltmek için uğraş göstermiştir. Denge unsurunu gözetmeyen Demirel, ülke içerisinde sağ ve sol grupların radikalleşmesine de müdahale etmeyerek gelecek günlere zemin hazırlamıştır (Güdekli, 2014: 64).

Org. Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi o dönemde basında askeriyeden ayrılan bir adayın seçilmesi başlığı altında değer görmemiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in hasta olduğunun anlaşılmasının ardından, Sunay görevinden istifa ederek Cumhurbaşkanlığına aday olmuştur. Mecliste yer alan tüm siyasi partilerin adayları olarak anılan Sunay, oyların 532'sinin 461'ini alarak makama atanmıştır. 1969 yılı geldiğinde ise ülke içerisinde ekonomik sorunlar kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. Enflasyon yükselmiş, işçilerin maaşları kesilmiştir. Bu durum sonucunda toplu grevler görülmüş ve ülke içerisinde sıklıkla siyasi krizler sahne almıştır. Dünyayı kasıp kavuran öğrenci hareketlerinden Türkiye de nasibini almış ve üniversiteler de etkilenmiştir. Basın tarafında ise bu durumu destekleyen yayın yapanlar olduğu kadar itidal çağrısı yapanlar da olmuştur. Özellikle Cumhuriyet, Milliyet ve Hürriyet gazeteleri hükümeti eleştirerek, ekonomik gidişatı sert dille eleştirmiştir. Dönemin tartışmalara konu olan, basında sıklıkla yer bulan en önemli konusu ise DP'lilere getirilecek olan siyasi af tasarısı olmuştur. Kamuoyunun tepkilerine rağmen bu tasarı Kasım 1969'da Meclis'ten geçerek yasalaşmıştır. Bu noktadan sonra ülke giderek kutuplara ayrılmış, ya bir iç savaşı andıran sokak çatışmalarının yaşanacağı fikri tartışılmış ya da yeni bir askeri müdahalenin geleceği fikri üzerinde durulmuştur. 1965 genel seçimlerinde Türkiye İşçi Partisi (TİP)'in Meclise girmesi ile birlikte bu konuda tartışmalar giderek alevlenmiştir. 1969 yılına gelindiğinde yapılan seçimlerde muhalefetin ağır yenilgisinin ardından AP'nin seçimleri kazanması, darbeci söylemlerin ön plana çıkmasına neden olmuştur (Savcı, 2006: 111 – 112).

Ülke içerisinde artan öğrenci hareketleri başlarda basın tarafından ilgiyle karşılaşılsa dahi, 1968 itibari ile CHP'nin “yaramaz haytalar” tutumu bu ilgiyi kırmaya yetmiştir. İnönü'nün destek vermemesi, öğrencileri hayta olarak tanımlamasının yanında Ecevit'in de bu gençlik hareketlerini devrim gücü olarak görmemesi dönemin AP muhalifi gazetelerin ana tavrını da belirlemiştir. Buna karşın 1970'lerle birlikte öğrenci hareketleri giderek ivme kazanmış ve şiddet olayları ile birlikte adları anılır hale gelmiştir. Örgütlü yapılarını değiştirerek, devrimin yalnızca silahlı eylemlerle gerçekleştirilebileceğini benimseyen

yapılanmalar ülke içerisinde çeşitli iştiraklere de girişmiştir. Bu durum karşısında Demirel hükümetinin tavrı ise “sokaklar yürümeyle aşınmaz” şeklinde olmuştur. 1971 yılına gelindiğinde ise banka soygunları artmış, silahlı eylemler iyiden iyiye çoğalmıştır. Özellikle 11 Ocak 1971 tarihinde Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının İş Bankası ile Ziraat Bankası şubelerine baskın düzenlemesi iplerin gerilmesine neden olmuş ülkede kaos ve anarşi söylemlerinin artmasını sağlamıştır. Bu noktadan sonra basında özellikle Devrim dergisinin yaptığı yayınlarla darbe çağrıları yapılmıştır (Dursun, 2005: 103).

Bütün bu artan eylemselliğin ardından 4 Mart 1971’de Ankara’da bulunan Amerikan asker üssünden 4 erin kaçırılması olayı, ülke içerisinde büyük yankı uyandırmaya yetmiştir. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)’nun yayınladığı silahlı çatışma ve eylemselliklerde artış bildirisi de bu eyleme denk gelmiştir. Yine aynı gün ODTÜ’yü basan jandarma ve polis arama yapmak istemesi üzerine, kampüste mevzilenen silahlı öğrencilerle çatışma çıkmıştır. Bütün bu olaylar ülke içerisinde yüksek olan tansiyonu en üst seviyeye taşımıştır. Hükümet karşıtları ve sol örgütler iktidara istifa çağrısında bulunurken, hükümet de kendisini ve rejimini savunmak için bu anarşik eylemleri lanetlemektedir. Bütün bu eylemselliklerin kendi rejimlerini yıpratmak için yapıldığını savunan Demirel hükümeti, basından da destek almaktadır. Hükümet yanlısı yayınlarıyla bilinen Son Havadis gazetesi ise olayları, “Bir avuç kızıl zibidinin başını Türkiye’de ezmek mümkündür.” diyerek yorumlamıştır (Savcı, 2006: 115).

Darbe için aktif olarak çalışan ve ordu içerisinde darbe fikrinin kök salmasına olanak sağlayan generallerden Tuğgeneral Celil Gürkan, bu muhtıra için şu sözleri kaydetmiştir: “İçtenlikle inandığımız Kemalist devrim anlayışını, 1970’li yılların koşullarına göre yorumlayıp uygulamak istiyorduk. Hiç bir zaman totaliter bir düzen yanlısı olmadık.” Kendi nezdinde, kendi sözleriyle girişimlerini açıklamak ve meşrulaştırmak isteyen emekli generalin ifade etmek istedikleri ise açıktır. Totaliter bir rejim yanlısı olmaktan çok, gerçek demokrasinin inşası için ülke yönetimine geçici süreyle el koymaktır (Dursun, 2005: 103). Bu çerçevede Devrim dergisinin, 9 Mart toplantısının bir darbe girişimi ile sonuçlanacağına dair inancı tam olmuştur. Derginin bürosu boş, günün ağırlığı ile beklenti içerisinde girmiş çalışanları kulakları radyoda, gözleri televizyon ekranlarında beklemektedir. Uğur Mumcu Ankara’da dolaşmakta ve darbe sonrası olası bir hükümet planına yönelik bakanlar kurulu listesi elden ele iletilmektedir. Dönemin aydınları ve önde gelenleri günü büyük bir gerilimle atlatmaktadır. Fakat darbe planı gerçekleşmemiş ve plan boşa çıkmıştır. 10 Mart 1971 günü Genelkurmay Başkanlığı’nda toplanan üst düzey rütbeliler, genişletilmiş komuta konseyini karar almaya çağırmıştır. Alınacak olası kararlar arasında bir darbe ile hükümeti devirmek

kadar, sert bir uyarı ile ülkenin düzenine doğrudan müdahil olmadan yön vermekte bulunmuştur. Nitekim doğrudan müdahale kararı alınmamış ve sonucunda da askeri bir muhtıra ile hükümeti istifaya davet etme kararı çıkmıştır (Savcı, 2006: 116).

Beklenen darbe kararının 9 Mart'ta alınmamasının ardından, 3 gün bekleyen darbe çağırıcıları amaçlarına 12 Mart 1971'de ulaşmıştır. TRT radyolarından saat 13.00'de ulusa duyurulan muhtıra metni 3 maddeden oluşmaktadır. Bu metne imzasını atanlar arasında ise Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu yer almıştır. Bu muhtıra ile birlikte Türkiye yeni bir döneme taşınmış ve Süleyman Demirel liderliğindeki hükümet istifa etmiştir. Yeni kurulacak hükümeti toplama görevi ise Nihat Erim'e verilmiştir. Muhtıra sonrasında tepkiler olduğu kadar, basında olumlu hava da oluşmuştur. Askeriye için de aynısı geçerlidir; iç işlerini düzenlemek isteyen ordu askeri tasfiyelere de başvurmuştur. Muhtıra öncesinde ülke basınının gündemi kaçırılan Amerikan askerleri kadar ODTÜ baskını ve çıkan çatışma ekseninde şekillenmiştir. 9 Mart'ta planlanan olası darbe girişimi ise basın tarafından önemli bulunmamış fakat muhtıra geniş yer bulmuştur. Muhtıra öncesi olası bir darbe girişimi haberinden bahseden gazete Milliyet olmuştur. 4 Mart tarihli gazete sayısında verilen haberde, ordunun yönetime el koymamak için çabaladığı, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın sözleri altında manşetten halka duyurulmuştur. Yine Milliyet gazetesi muhtıra ardından durumu halka naif bir dille aktarmış ve haberde, "Silahlı Kuvvetler Sunay'a ve Meclis Başkanlarına Muhtıra Verdi, Demirel İstifa Etti" manşetini kullanmayı tercih etmiştir. Cumhuriyet gazetesi ise muhtırayı, "Türk Ordusu İdareyi Üzerine Almaya Kararlı" manşeti ile halka duyurmuştur. Nadir Nadi ise yazısında, "Devrimci Ordunun Sesi" diyerek girişimi devrimci bir nitelik taşımakla övmüştür. Devrilen AP iktidarına yakınlığı ile tanınan Tercüman gazetesi ise büyük bir ikilem içerisinde kalmıştır (Savcı, 2006: 119 – 121).

Hükümetin istifaya zorlanmasının ardından ülke içi durumun düzeleceğine inanç da beslenmiştir. Fakat durum bunu göstermemiştir. Boşalan iktidarı doldurmak ve ülkenin yönetimini kontrol altına almak isteyenler işe hızlıca girişeler de etkin sonuçlar alamamıştır. Kurulan reform kabineleri çözüm üretmekte zorlanmış ve var olan sorunları daha da derinleştirmiştir. Ülke içerisindeki karışıklık artmış, çatışmalar ve soygunlar had safhaya ulaşmıştır. Bu noktadan sonra ise "Balyoz Harekâtı" gelmiştir. Anarşi olayları ile bağlantısı bulunmayan aydınların da arasında bulunduğu çok sayıda gazeteci, yazar ve halktan kesimler tutuklanmıştır. Ülkenin hızla kaosa sürüklenmesini engellemek için ise 26 Nisan 1971 tarihi itibarıyla 11 il için sıkıyönetim kararı çıkartılmıştır. Daha sonra 13 Mayıs'ta Sıkıyönetim

Kanunu çıkarılarak, olağanüstü hali yönetmek için bir komutan atanmış ve bu yetkiliye sınırsız haklar bahşedilmiştir. Öyle ki, gerekçe dahi gösterilmeksizin kişilerin üstü aranabilmekte, özel yaşam alanları basılabilmekte ve dernekler kapatılarak haberleşme sansür edilebilmektedir (Savcı, 2006: 130 – 131). Yürürlüğe koyulan 1488 sayılı yasaya göre, 1961 anayasasında güvence altına alınan basın özgürlüğüne ilişkin maddelerde de değişikliğe gidilmiştir. Bu doğrultuda gazeteleri toplama yetkisi için hâkim kararına ihtiyaç duyulmayacak, savcılar doğrudan toplatılma kararını verebilecektir. Yeni kurulan muhtıra hükümeti burada da kalmayarak bu değişikliğin ardından yeni bir basın kanunu tasarısı hazırlamış fakat gelen yoğun tepkiler sonrasında Meclis'e göndermeme kararı almıştır.

2.2.4. 12 Eylül 1980 Darbesi ve Basın

Muhtıranın ardından gelen dönemde olumlu gelişmeler yaşanmamış, ülke içerisinde hüküm süren kötü koşullar halkın üzerindeki etkisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. 1970'li yıllar Türkiye için istikrarsızlık, terör eylemleri, ekonomik buhran dolu olarak geçmiştir. Muhtıra ile girilen demokratik kesinti dönemi, 14 Ekim 1973 genel seçimleri ile neticelenmiştir. Bülent Ecevit'li CHP oyların %33'ünü alarak seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Fakat yine de hükümet kurmak için gereken oy üstünlüğünü kazanamamış, bu doğrultuda yönetim ibresini koalisyonla çevirmiştir. Muhtıra ile görevine son verilen ve iktidardan koparılan AP oyların %29'unu alarak ikinci parti olmuştur. Seçimlerin kazananları arasında 1971'de kapatılan Milli Nizam Partisi (MNP)'nin devamı niteliğindeki Milli Selamet Partisi (MSP) ile AP'den ayrılarak kurulan Demokrat Parti %11'lik oylarla yer almıştır. AP'nin iktidara olan uzak tutumu, kendilerini muhalefet partisi olarak adlandırmaları koalisyonun kurulamayacağı korkusunu doğurmuştur. Bu nedenle CHP, MSP ile görüşmelere başlamış ve sadece 235 gün görevde kalacak olan yeni hükümeti uzun bir bekleyişin ardından Ocak 1974'de kurabilmiştir. Bu denli kısa bir sürede etkin işler başaran CHP – MSP koalisyonu, ABD ile yapılan görüşmeler sonucunda yasaklanmış olan haşhaş ekimini serbest bırakmış, genel af yasasını çıkarmış ve Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. Bülent Ecevit ise artan baskılar sonucu erken seçime gitme umudu ile görevinden istifa etmiş fakat erken seçim gerçekleşmeyerek aylarca süren bir hükümet krizine sebep olmuştur. Sonucunda ise Süleyman Demirel önderliğinde kurulan Milliyetçi Cephe hükümeti süreci başlamıştır. Bu cephe içerisinde AP, MSP, CGP ile DP'den ayrılmış bağımsız vekiller yer almıştır. Söz konusu bu cephe hükümetinin en belirgin ortak noktası ise sol görüşlere olan sert tutumlarıdır (Güdekli, 2014: 66).

Ülke içerisinde artan terör eylemleri, halkı bıkmaya noktasına getirmiştir. Giderek tırmanan kanlı eylemler, çeşitli şiddet ve vandallık olayları sonucunda erken seçim kararı çıkmıştır. Ülke, istikrar için 1977 yılının Haziran ayında yeniden sandığa gitmiştir. Lider CHP oyunu %41.3'e çıkarıp Meclis'teki sandalyelerin 213'ünü kazanmayı başarmıştır. Fakat bu artan başarı grafiği dahi, ülke için istikrar ortamını sunamamış, koalisyon arayışları yeniden başlamıştır. AP de oylarını arttırarak, ana muhalefet görevini sürdürmüştür. AP'nin aldığı %36.9 oy oranı CHP'nin ardından gelen ikinci büyük parti olmasını sağlamıştır. Yükselişe geçen sağ görüşlerin sonucunda MHP de oylarını arttırmayı başarmış ve %6.4'lük bir kesimin desteğini kazanmıştır. Seçimleri izleyen günler ülke siyaseti için oldukça çalkantılı geçmiştir. İkinci olarak seçimleri tamamlayan AP lideri Demirel, partisinden yükselen itiraz seslerini göz ardı ederek ikinci milliyetçi cephe hükümetini kurma işine girişmiştir. Kendisine MHP ile MSP'nin destek çıkmasıyla birlikte, bu girişimini başarıya ulaştırmayı başarmıştır. Fakat Meclis'e sunulan bir gensoru ile bu hükümet düşürülmüş ve ardından AP'den ayrılan 11 vekilin CHP'ye katılması ile Ecevit liderliğinde hükümet kurulabilmiştir. AP'den transfer edilen vekillere ise yeni hükümette bakanlıklar önerilmiştir (Savcı, 2006: 138).

Yalnızca ekonomik sıkıntılar ya da terör eylemlerinde değil aynı zamanda siyasi istikrarsızlık ve kutuplaşmada da artan bir ivme olmuştur. Bunun sonucunda dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ile birlikte görev yapan kuvvet komutanları Cumhurbaşkanı'na bir muhtıra mektubu daha vermiştir. Ülkenin gidişatından duydukları rahatsızlığı dile getiren kuvvet komutanları ile Evren, anayasal kurumları göreve davet etmiştir. Muhtıranın sahipsiz kalması durumu ortaya çıkmış ve ne Demirel ne de Ecevit iktidarda tam anlamı ile bulunmadıklarını ifade ederek sorumluluğu üzerlerinden atmıştır. Basın ise bu muhtıra karşısında tepkisiz kalarak, demokratik sürece müdahil olduğuna dair tek bir eleştiri yazısı kaleme almayarak durumu desteklemiştir. 2 Ocak 1980 günü kamuoyuna duyurulan muhtıra mektubu için Hürriyet gazetesi "Birliğe çağrı" yorumunu manşete taşımıştır. Mektubun içeriğinin tartışılması gerektiğine dikkat çekilerek, kimden ya da kimlerden geldiğine bakılmaması gerektiği önemle vurgulanmıştır. 1980 yılının geride bıraktığı en elem verici olay ise Şubat ayında İzmir'de yaşanmıştır. TARİŞ'ten kovulan işçilere destek veren üniversite öğrencileri eylemsellik çağrısı yapmış ve il geneline yayılan yağmalama sürecini başlatmıştır. Bu olaylar sonucunda asker müdahalesiyle bastırılan bir süreç ortaya çıkmıştır. 27 Mayıs 1980 günü ise siyasi bir suikast yaşanmıştır. MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak öldürülmüş ve bu cinayetin ardından da yaz ayları şiddet olaylarının zirve yaptığı bir dönem olmuştur. Toplamda 189 kişi öldürülmüş, 240 kişi de yaralanmıştır (Savcı, 2006: 145).

Temmuz ayının yoğun bir çatışma ile geçmesinin ardından 19 Temmuz günü, 12 Mart Muhtıra döneminin Başbakanı Nihat Erim'in suikaste kurban gitmesi ülke basınında büyük bir şok etkisi yaratmıştır. Başta Hürriyet gazetesi olmak üzere, hemen hemen tüm basın organları, "Sıra kimde?" diyerek gidişatın kötülüğüne dikkat çekmiştir. Siyasilere yapılan uzlaşma çağrıları karşılık bulmuş ve Demirel ile Ecevit, dönemin Cumhurbaşkanı Vekili Hasan Sabri Çağlayangil'in konuğu olmuştur. Uzlaşma yolları aranarak siyasi hoşgörü çağrıları yinelenmiştir. Toplantıda sıkıyönetimin devamı ve komutanlara yetki devri konusu tartışılmıştır. Sonuç olarak da diyalogun devamına karar verilmiştir. Fakat basında bu durum farklı yorumlanarak, Hürriyet gazetesi tarafından "İşbirliğinden umut yok" manşeti ile değerlendirilmiştir. Asker ise durumdan rahatsızdır. Bu rahatsızlığı dile getiren ise Orgeneral Kenan Evren olmuştur. Evren yayınladığı 30 Ağustos bildirisinde siyasileri göreve davet etmiş, sıkıyönetimin bir an önce kaldırılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Yeni yasal düzenlemelere gidilerek, ülke içerisinde yaşanan çatışma durumuna bir an evvel son verilmesi gerektiği de vurgulanmıştır.

Ülke içerisinde yaşanan çatışma olayları giderek şiddetlenmiş ve ölü sayısı Ağustos ayı ile birlikte 347'ye yükselmiştir. O dönemde İsrail'in Kudüs'ü ebedi başkent olarak ilan etmesiyle birlikte, Dışişleri Bakanlığı'nın bu duruma tepkisiz kalması ülke siyasetini karıştırmıştır. Darbe için gerekli şartlar oluşmakta ve ülkede çatışmalar hız kesmeden devam etmektedir. Ekonomi sarsılmaya devam etmekte, para birimi değerini yitirmektedir. Siyasi alanda yaşanan uzlaşmasız süreç sonucunda Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen gensoruyla görevinden azledilmiştir. Eylül ayına girildiğinde basın tepkisini açıkça dile getirmeye devam etmiştir. 9 Eylül günü Hürriyet gazetesi, "Usandık" manşeti ile yayınlanmıştır. Siyasilerin uzlaşma tabanından kaymaları ve her gün siyasi polemik içerisine girmeleri ortamı giderek germiştir. Gelen ekonomi bilgileri ise daha da kaygı verici olmuştur. Türkiye 1980 yılı 7 aylık enflasyon rakamlarını %80'e çıkararak dünya birincisi olmuştur. Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya'nın ABD gezisi ise Eylül ayında gerçekleşmiştir. Şahinkaya 10 Eylül tarihli bir kokteylde, 48 saat içerisinde Türkiye'nin yeni bir Cumhurbaşkanı'na sahip olacağını dile getirmiştir. Ertesi gün ise apar topar Türkiye'ye dönmüş ve darbeyi beklemeye başlamıştır.

Uzun zamandır beklenen darbe haberi 12 Eylül sabahı saat 04.00'te gelmiştir. Radyolardan Milli Güvenlik Konseyi'nin darbe bildirisi okunmaya başlanmıştır. Kuvvet komutanlarının yönetime el koymasıyla birlikte basın da tepki vermekte gecikmemiştir. Hak ve özgürlükler ülke içerisinde askıya alınırken, basının yorumu tarafsız olmuştur. Beş kişiden oluşan Milli Güvenlik Konseyi ülke yönetimine el koymuştur. Milliyet gazetesi darbenin

içeride ve dışarıda olumlu karşılandığını yazmıştır. Ülkenin selameti ve demokrasinin tekrardan rayına oturtulması için bu müdahaleyi gerekli olarak tanımlamıştır. Cumhuriyet gazetesi ise Orgeneral Kenan Evren öncülüğünde gerçekleştirilen bu darbeyi, emir kademe zinciri içerisinde oluşması bakımından en başarılı darbe olarak yorumlamıştır. Köşe yazarları ise daha da ileri giderek bu durumu alkışlamıştır. Hürriyet gazetesi yazarlarından Oktay Ekşi darbenin ertesi günü yayımladığı yazısında, “Oh Olsun Demeli mi?” başlıklı bir yazı kaleme almıştır (Saral, 1991: 16 – 17).

Konsey’in hoşuna gitmeyen yazıları kaleme alan medya kuruluşlarına ise kapatma cezaları verilmiştir. Durum öyle bir noktaya varmıştır ki yazarlar, yazı işleri müdürleri gözaltına alınarak haklarında doğru düzgün bir kovuşturma yapılmadan mahkûmiyet kararları verilmiştir. Yeni gazete çıkarmak sıkı denetime tabi tutulmuş, başvurular aylarca uzamıştır. Bu nedenle kimi yayıncılar daha önceden yayın hakları bulunan dergi ve gazetelerin isim haklarını satın alarak yayınlarına bu şekilde devam etme kararı almıştır. Darbenin gerçekleştirilmesinden 5 gün sonra Cumhuriyet gazetesi Yazı İşleri Müdürü Orhan Erinç’e İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından uyarı metni tebliğ edilmiştir. Oktay Akbal ve İlhan Selçuk’un o günkü yazılarının beğenilmediği iletilerek gereğinin yapılması gerektiği özellikle belirtilmiştir (Cemal, 1986: 172). Darbenin üstünden 2 ay geçtikten sonra geçici bir anayasa ilan edilerek, Meclis’in yetkileri Milli Güvenlik Konseyi’ne devredilmiştir. Bu karara göre de Cumhurbaşkanı yerine Konsey Başkanı vekâlet edecektir. Böylelikle MGK’nın ilan ettiği karar ve bildirimlerin anayasaya aykırılığı da ilan edilemeyecektir.

Darbeyi gerçekleştiren cuntacı askerlerin başında yer alan Orgeneral Evren, 1980 – 81 dönemi Kara Harp Okulu açılışında konuşarak harekât ile ilgili, “Biz orduyu politikadan kurtarmak ve politika çamurunun içerisine bulaşmaması için bu harekâtı yaptık.” sözlerini kullanmıştır (Saral, 1991: 72). Darbeyi, ordunun politikaya karışmaması için, emir komuta zinciri içerisinde gerçekleştirdiğini ifade eden Org. Evren, harekâtı olumlamak ve askeri okul öğrencilerine de politikadan uzak durmaları öğütü verme çabasındandır. Söz konusu bu konuşmayı köşesinden yorumlayan Cumhuriyet gazetesi yazarı Uğur Mumcu ise “Evren’in Uyarısı” başlıklı yazısında, 12 Eylül darbesi gününde Orgeneral Evren’in yaptığı konuşma kadar bu açıklamanın da önemli olduğunu ifade etmiştir (Saral, 1991: 73).

Geçici anayasanın devreye girmesinin ardından 11 Kasım 1980’de Cumhuriyet gazetesine kapatılma kararı verilmiştir. Daha sonra ise 9 Ocak günü Hürriyet, Cumhuriyet ve Günaydın gazetelerinin yazı işleri müdürleri İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı’na çağırılarak uyarıda bulunulmuştur. Kendilerinden istenilen bir haberin aynı şekilde sayfalarından yalanlanması olmuştur. Aynı sayfa konumundan, aynı puntolarla yayınlanması istenilen bu

yalanlama haberine birebir riayet etmedikleri gerekçesi ile de Hürriyet gazetesinden Seçkin TÜresay, Tayfun Türe ve Erol Türegün gözaltına alınmıştır. İlerleyen yıllarda basına uygulanan baskı ve kapatma işlemleri hız kesmeden devam etmiştir. Süleyman Demirel'in cevabını yayınlayan Hayat Dergisi sıkıyönetim tarafından toplatılmış, Arayış dergisi ise işkence olaylarını başyazıdan duyurduğu için süresiz olarak kapatılmıştır (Savgı, 2006: 156).

Yeni anayasa hazırlıklarına başlandıktan sonra ülke içerisindeki denetim süreci de giderek sıkılaşmıştır. Basının özgürlüğünü kaybedip giderek güdümlü yayıncılığa zorlanması ülke içerisinde etkin bir kamuoyu ortamının oluşmasına da engel teşkil etmiştir. Böyle bir ortamda anayasa değişikliğine giden ülkenin, kendi geleceğini bilgisiz bir şekilde oylaması beklenmiştir. Konsey'in anayasa hazırlıkları devam ederken beyaz oyun kabul, mavi oyun ise red anlamı taşıyacağı açıklanmıştır. Beyaz devrimden, beyaz oy sürecine geçilen anayasal değişiklik aşamasında, 70 numaralı karar açıklanmıştır. Konsey'in bu kararına göre hayır ya da evet propagandasının ülke içerisinde yapılması yasaklanmıştır. Bu kararı takip eden 71 numaralı kararname ise referandum öncesi Kenan Evren'in yapacağı propaganda konuşmalarının eleştirilmesini yasaklamaktadır.

Zeki Saral'ın "12 Eylül Basınının İkinci Yüzü: Kalemlerin İhaneti" (1991: 7) adlı çalışmasında da ifade ettiği gibi, Evren: "bizi o zamanlar övenler şimdi yerme yarışına girdiler" demektedir. Saral'ın da üzerinde durduğu gibi, dönemin gazeteleri ve önde gelen yazarları darbeyi alkışlamakta ve desteklemektedir. Fakat zaman geçtikçe bu hatalarını görmezden gelme eğiliminde olup, o dönemde yazdıklarını kaleme alınmamış kabul etmektedirler. Dönemin cuntacı iktidarı ile basın temsilcileri arasında yakın bir temas olduğu, Evren liderliğindeki komitenin de basını sıkı denetim altında tuttuğu bilinmektedir. Fakat bundan daha da öte bir vaziyette, özgür basın organlarını temsil eden yazarlar, gazeteciler ve aydınlar dönemin cuntacı iktidarını desteklemektedir.

2.2.5. 12 Eylül 1980 Darbesi'nin Ardından Türkiye'de Genel Durum

Türkiye, 12 Eylül 1980'de yaşadığı darbe sonrası normalleşme sürecine girebilmek için uzun uğraşlar vermiştir. Bu sancılı süreç ancak darbenin üstünden 3 yıl geçmesi ile mümkün olabilmıştır. Genel seçimlerin 1983 yılında yeniden yapılmasına kadar geçen ara dönemde, Milli Güvenlik Konseyi ülkeyi kuvvetler birliği ilkesine bağlı kalarak tek elden yönetmiştir. Askeri hükümetin sıkıyönetim altına alarak kontrol ettiği ülke, gelişme ivmesini yakalayamayarak çağdaş toplumların gerisinde kalmaya mahkûm edilmiştir. Bu karamsar gidişatın önüne ise ancak 6 Kasım 1983 genel seçimleri ile geçilebilmiştir.

Askeri darbenin ardından gerçekleştirilen 1983 genel seçimleri %92 katılım oranı ile Türkiye'nin en yüksek katılımı ile geçen ikinci genel seçimi olmuştur. Seçimler öncesinde kurulan partilerin birçoğu anti demokratik bir uygulama neticesinde, Milli Güvenlik Konseyi tarafından veto edilerek seçimlere girmesi engellenmiştir. Bu girişim sonucunda ise seçimlere yalnızca 3 parti katılabilmiştir. Bu partiler; Anavatan Partisi (ANAP), Halk Partisi (HP) ile Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) olmuştur. Turgut Özal'ın başkanı olduğu ANAP oyların %45.14'ünü almış ve Meclis'te 211 sandalye kazanmıştır. Temsil oranı %52.88 olan ANAP tek başına iktidar olmaya hak kazanmıştır. Seçimlerin ikinci partisi HP %30.46 oy alarak 117 sandalye kazanmış, MDP ise bekleneni veremeyerek seçimlerden sonuncu parti olarak %23.27 oy ile 71 vekil çıkarmıştır (Güdekli, 2014: 67).

Özal'ın başbakan olmasıyla birlikte, Türkiye 1980'li yıllarda özelleştirme furasına katılmıştır. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından hazırlatılan ve Turgut Özal tarafından uygulamaya konulan 24 Ocak 1980 kararları neticesinde Türkiye dışa açılarak, kamu kurumlarında özelleştirme çalışmalarına girişmiştir. Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin yol göstericiliğini kabul eden Özal, ülkeyi dış sermaye için cennete çevirmiştir. Yenidünya olarak da adlandırılan bu düzende kapitalist üretim anlayışı temel felsefe olarak belirlenerek, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT)'ler zarar ettiği gerekçesi gösterilerek özelleştirilmiştir. Ekonomik anlamda enflasyona dayalı bir sistem belirlenmiş, ülke içerisindeki küçük üreticiler küresel çapta işlem gören şirketlerle boy ölçüşemeyerek hırpalanmıştır.

Türkiye yenidünya düzenine ayak uydurmaya çalışırken siyasi alanda çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Son yaşanan 1980 darbesinin yasaklı siyasetçileri 6 Eylül 1987 referandumundan kıl payı farkla geçer oy alarak, 1987 genel seçimlerine katılabilme hakkı kazanmıştır. Böylelikle ülke tekrar siyasi olarak değişim rüzgârının etkisine girmiştir. Bu anlamda 29 Kasım 1987 seçimleri Türkiye tarihinin %92.38 oranı ile katılım oranının en yüksek olduğu seçim olmuş ve apayrı bir değer kazanmıştır. Seçimlere Süleyman Demirel öncülüğünde Doğru Yol Partisi (DYP), Aydın Güven Gürkan başkanlığındaki Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), Bülent Ecevit başkanlığında Demokratik Sol Parti (DSP), Alparslan Türkeş liderliğinde Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP), Necmettin Erbakan'ın Refah Partisi'nin yanı sıra Turgut Özal'ın Anavatan Partisi katılmıştır. Genel bir çeşitliliğe sahip olan böylesi bir seçim sonucunda yine birinci parti ANAP olurken, %10'luk bir oy kaybı yaşamıştır. Refah Partisi ile Milliyetçi Çalışma Partisi ise seçim barajını geçemeyerek vekil çıkaramamıştır (Güdekli, 2014: 68-69).

Türkiye’de yaşanan siyasi alandaki değişimler, asıl neticesine 20 Ekim 1991 seçimleri ile ulaşmıştır. ANAP muhalefete itilirken, iktidara Süleyman Demirel liderliğindeki DYP geçmiştir. Bu noktadan sonra Türkiye koalisyon hükümetleri dönemine geçiş yapmıştır. İlk olarak DYP – SHP koalisyonu kurularak başbakanlık koltuğuna Süleyman Demirel oturmuş ve hükümeti kurma görevini üstlenmiştir. Fakat Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın 17 Nisan 1993’de hayatını kaybetmesi sonucu Süleyman Demirel Başbakanlık koltuğundan ayrılarak Cumhurbaşkanı olarak görev üstlenmiştir. Yerine ise ülkenin ilk kadın başbakanı olacak olan Tansu Çiller geçmiştir. Ülke yönetiminin en üst mevkilerinde yaşanan bu değişim rüzgârı etkisini muhalefet koltuklarında da hissettirmiştir. Koalisyon hükümet ortağı olan SHP tarafında da hareketli süreçler yaşanmıştır. Başkanlık görevini yürüten Erdal İnönü’nün yerine Murat Karayalçın seçilmiştir. Daha sonra ise SHP, CHP çatısı altına girerek kendini fesih etmiştir. Deniz Baykal’ın CHP başkanlığına seçilmesiyle birlikte koalisyon hükümeti son bulmuş, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ise partisinden vaz geçmeyerek hükümet kurma görevini yine Tansu Çiller’e vermiştir. Fakat başarısız girişimin ardından kollar sıvanarak CHP ile tekrar koalisyona gidilmiştir. Yine de bu süreç uzun sürmemiş ve Çiller’in erken seçim sözü tutularak ülke yeniden seçim atmosferi altına girmiştir⁶.

Türkiye 24 Aralık 1995 tarihinde Deniz Baykal ve Tansu Çiller’in kararı doğrultusunda erken seçime gitmiştir. Bu seçim sonucunda kararın ortaklarından olan Deniz Baykal’ın CHP’si hezimete uğramıştır. Seçimin kazananı ise Necmettin Erbakan’lı Refah Partisi olmuştur. Meclise vekil gönderme hakkına sahip olan diğer partiler ise sırası ile ANAP, DYP, DSP ve CHP olmuştur. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in hükümeti kurma görevini Necmettin Erbakan’a vermesiyle siyaset hız kazanmıştır. Fakat girişimler başarısız olarak Erbakan görevi iade etmiş ve bu defa da hükümet kurma görevi ANAP’tan Mesut Yılmaz’a teslim edilmiştir. Mesut Yılmaz, Tansu Çiller ile görüşerek zayıf bir ANAP – DYP koalisyonu kurmuştur. Fakat yine iç anlaşmazlıkların yaşanması ile birlikte, liderlerin birbirlerine ters düşmeleri sonucunda hükümet 4 aylık kısa bir süre sonucunda düşmüştür⁷.

Hükümetin bu kadar kısa bir sürede düşmesinin ardından gözler yeniden Necmettin Erbakan’a dönmüştür. Erbakan bu defa Çiller ile anlaşarak bir Refah – Doğru Yol koalisyonu kurmuştur. Hükümetin icraatlarında sürekli radikal dinci söylemler ön plana çıkarken, toplumda iltica kaygısı artmış ve TSK da bu durumdan rahatsızlığını her zaman dile getirmiştir. Özellikle Susurluk’ta yaşanan kaza olayı ile birlikte ülke içerisinde gerginlik tırmanmış, olaylar 4 Şubat’ta Ankara Sincan sokaklarında tankların dolaşması ile

⁶ Yüksel, 2011. “12 Eylül 1980’den Günümüze Türkiye”. <http://politikakademi.org/2011/09/12-eylul-1980den-gunumuze-turkiye/> (erişim tarihi: 23.01.2018).

⁷ Yüksel, 2011.

neticelenmiştir. Bu durum askeriye tarafından bir “balans ayarı” olarak değerlendirilerek herhangi bir kalkışma olmadığı dile getirilmiştir. Kimi çevrelerce “postmodern darbe” olarak adlandırılan bu süreç çok sürmemiş, ancak yeni yapılacak olan genel seçimlere kadar devam etmiştir (Birand ve Yıldız, 2012: 200-201).

Ülkenin 18 Nisan 1999’da yeniden sandığa gitmesi ile birlikte bir başka değişim rüzgârı esmeye başlamıştır. Seçimler öncesinde yapılan kamuoyu yoklamaları yanılarak yeni gelen hükümetin sol görüşlü bir yapıdan olacağı tahmin edilememiştir. Genel seçimlerin sonucunda zaferini ilan eden parti Bülent Ecevit liderliğindeki DSP olmuştur. Seçimlerin kazanan bir diğer partisi ise Devlet Bahçeli başkanlığındaki MHP’dir. Seçimlerin diğer kazananları Fazilet Partisi, ANAP, DYP olurken hiç şüphesiz bir başka sürpriz ise CHP’den gelmiştir. CHP yalnızca %8.71 oy alarak baraj altında kalmış ve Meclis’e vekil gönderememiştir. Böylesi bir ortamda hükümeti kurma görevini üstlenen DSP lideri Bülent Ecevit, MHP ve DSP ile masaya oturarak DSP – ANAP – MHP koalisyonunu kurmuştur. Bu koalisyon döneminde yaşanan doğal afetler adından çokça söz ettirirken diğer taraftan döneme asıl damgasını vuran ise ekonomik kriz olmuştur. Başbakan Ecevit’i Meclis’e girerken yakalayan bir esnafın yazar kasasını Ecevit’in önüne fırlatması olayı medyada uzun süre yer bularak toplumsal hafızalarda silinmez bir yer edinmiştir. Bu gibi nedenlerle birlikte MHP lideri Devlet Bahçeli ülkeyi erken seçime götürme kararı alarak, Türkiye’yi yeniden bir seçim rüzgârının içerisine sürüklemiştir⁸.

2.2.6. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ve Basın

Türkiye en son darbe girişimini, Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)’ne bağlı askeri yapılanma tarafından organize edilerek 15 Temmuz 2016’da gerçekleştirilen süreçte yaşamıştır. Tez içerisinde incelemeye tabi tutulacak olan darbe süreçleri arasında son olarak yer alan bu girişim, başarıya ulaşmamış ve bir dikta sürecini meydana getirememiştir. Darbe gecesini bulunduğu konumdan CNN Türk ekranlarına “FaceTime” uygulaması ile bağlanan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yaptığı sokağa çıkma çağrısı ve milletvekillerinin Meclis’e giderek demokrasiye destek çağrısı yapması sonucunda darbe girişimi sivil vatandaşlar tarafından engellenmiştir.

2.2.6.1. Türkiye’nin Adalet ve Kalkınma Partisi ile Tanışması

Yakın Türk siyasi tarihinin belki de en dikkat çekici partisi hiç şüphesiz ki Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) olmuştur. 3 Kasım 2002’de yapılan genel seçimlerde halkın

⁸ Yüksel, 2011.

değişim isteği karşılık bularak, dönemin Fazilet Partisi'nden kopan yenilikçi kanat olma özelliği taşıyan AK Parti, bu yarışın mutlak galibi olmuştur. İktidar partisi AK Parti'nin seçimlerin ardından hükümet kurma görevini Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'den almasıyla birlikte, Abdullah Gül liderliğinde tek partili iktidar kurulmuştur. Bu tablo neticesinde koalisyon hükümetleri dönemi sona ermiş ve ülke siyaseti için yeni bir sayfa açılmıştır. Fakat Abdullah Gül liderliğinde kurulan hükümet görevini sadece 11 Mart 2003'e kadar devam ettirebilmiştir. CHP'nin de desteği ile siyasi yasaklı olan Recep Tayyip Erdoğan Siirt seçimlerinin tekrarlanması neticesinde Türk siyasi tarihine geri dönmüş ve partisinin başkanlık görevini de devralmıştır. Hükümeti yeniden kurma görevi Cumhurbaşkanı Sezer tarafından bu defa Recep Tayyip Erdoğan'a verilmiştir. AK Parti hükümetinin kurulduğu andan itibaren politikalarını küreselleşmeye hız vererek ülkeyi dışa açma çabası şeklinde göstermesine rağmen, ülke içerisinde rahatsızlıklar giderek artmış ve aralarında TSK ile yüksek yargı üyelerinin de bulunduğu kişiler tarafından tepkiler gösterilmiştir. Başta İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana olmak üzere ülkenin büyük bir kesiminde Cumhuriyet mitingleri düzenlenmiş ve AK Parti için kapatılma davası açılmıştır. Fakat bu davadan "kıl payı" kurtulan AK Parti hükümeti yoğun eleştiri almıştır⁹.

Cumhuriyet mitinglerinin bir getirisi olarak muhalefet partilerinden bir toparlanma süreci yaşansa dahi 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinin galibi yeniden Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki AK Parti olmuştur. CHP ikinci parti olurken bir önceki seçimlerde %10 barajını aşamayan MHP Meclis'te kendisine yer bulabilmiştir. Bağımsız vekillerin de katkısı ile birlikte, AK Parti'nin aldığı %46.58'lik oya rağmen Meclis'teki sandalye sayısı düşmüştür. "Durmak yok, yola devam!" diyen iktidar partisi, ülkeyi tek parti ile yöneterek yaşanan ekonomik krize ve artan terör eylemlerine rağmen gücünü kaybetmeyerek günümüze kadar gelmeyi başarmıştır (Güdekli, 2014: 72).

AK Parti iktidarı üçüncü döneminde de başarılı olarak, 12 Haziran 2011'de yapılan genel seçimlerden tek başına iktidar olarak çıkmayı başarmıştır. İstikrar tablosu çizen AK Parti, bu seçimden de zaferle çıkmıştır. Meclis'e vekil yollayan diğer partiler ise CHP ve MHP'nin yanında bağımsız adaylarla girdikleri seçimlerden vekil kazanan Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) olmuştur. Ülke siyasetinde istikrar konusu gündemde iken, 2008 yılında ABD'de başlayarak tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik krizden zarar görmeden çıkmayı başaran AK Parti iktidarı en zorlu sınavlarından birisini vermek zorunda kalmıştır. Kurulmasından itibaren yakın ilişkiler içerisinde bulunduğu Fethullah Gülen Cemaati'ne bağlı savcılar tarafından yürütülen yolsuzluk, rüşvet ve ihaleye fesat karıştırma operasyonları

---

⁹ Yüksel, 2011.

iktidarı derinden sarsarak toplumsal hafızaya kazınmıştır. 17 – 25 Aralık Operasyonları olarak da tarihe geçen bu vakada, AK Parti iktidarının önemli isimleri tutuklanmıştır¹⁰.

Türkiye 17 Aralık 2013 sabahına beklenmedik bir hareketlilikle girmiştir. Cumhuriyet Savcısı Celal Kara ve Mehmet Yüzgeç'in emriyle devlet erkânına ait birçok ismin gözaltına alındığı büyük bir operasyon başlatılmıştır. Operasyon, İstanbul Cumhuriyet Başsavcı vekili Zekeriya Öz tarafından yönetilmiştir. Gözaltına alınanlara yöneltilen suçlamalar arasında ise rüşvet, görevi kötüye kullanma, ihaleye fesat karıştırma ve kaçakçılık ithamları ön plana çıkmıştır. Operasyon kapsamında dönemin İçişleri Bakanı Muammer Güler'in oğlu Barış Güler, Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'ın oğlu Salih Kaan Çağlayan, Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar'ın oğlu Abdullah Oğuz Bayraktar, Halkbank Genel Müdürü Süleyman Aslan, işadamları Ali Ağaoğlu, Rıza Sarraf ve Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir'in de aralarında yer aldığı 89 kişi gözaltına alınmıştır. Bakanların oğulları Barış Güler ve Salih Kaan Çağlayan, Halk Bankası Genel Müdürü Süleyman Aslan ve işadamı Rıza Sarraf'ın da aralarında bulunduğu 26 kişi tutuklanmıştır. Diğer şüpheliler ise serbest bırakılmıştır. Tutuklananlar da daha sonra ayrı ayrı dönemlerde serbest bırakılmıştır¹¹.

Dönemin Başbakan'ı Recep Tayyip Erdoğan bu operasyonları paralel yapı olarak da tanımladığı Fethullah Gülen Cemaati'nin bir oyunu olarak nitelendirmiştir. Ekonomik istikrarı bozarak iktidarı devirme amacı güdüldüğünü belirterek sert bir dille eleştirmiştir. 17 Aralık soruşturmasının etkisi sürerken Erdoğan ve bazı bakanların da aralarında bulunduğu üst düzey birçok bürokrat ve iş adamına ait olduğu iddia edilen ses kayıtları internet ortamına sızdırılmıştır. Bu kayıtlara göre ortaya atılan iddialarda yolsuzluk ve ihaleye fesat karıştırmanın yanı sıra görevini kötüye kullanma suçları dile getirilmiştir. Yapılan operasyonların ardından yayınlanan ses kayıtları neticesinde Avrupa Birliği Bakanı Egemen Bağış görevinden alınmıştır. İçişleri Bakanı Muammer Güler, Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan, Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar ise görevlerinden istifa etmiştir. Bu ilk dalga operasyonun ardından 25 Aralık tarihinde ikinci bir girişim söz konusu olmuştur. Savcı Muammer Akkaş'ın organize ettiği bu soruşturmada ise 96 kişiye yöneltilen suçlamalar arasında suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, ihaleye fesat karıştırmak ve rüşvet yer almaktadır. Savcı Akkaş birçok iş adamının arasında bulunduğu 41 kişiye gözaltı kararı çıkartmış ve mahkemeden bazı iş adamlarının mal varlığına el koydurma kararı hazırlatmıştır. Ayrıca Başbakan Erdoğan'ın oğlu Bilal Erdoğan'ın da şüpheli sıfatıyla ifade vermesini

¹⁰ Hamsici, 2014. "10 Soruda: 17-25 Aralık Operasyonları".

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141212_17_25_aralik_operasyonu_neler_oldu_10_soruda (erişim tarihi: 28.01.2018).

¹¹ Hamsici, 2014.

istenmiştir. Fakat Bilal Erdoğan ifadesini ancak Savcı Akkaş görevden alındıktan sonra yerine atanan yeni savcıya vermiştir. Bu operasyonların sonucunda devlet kademelerinin çoğunda, başta Cumhuriyet Savcılığı ile HSYK, birçok il emniyet müdürlüklerinde karşı operasyonlar ve görevden almalar yaşanmıştır. Sonuç olarak İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı 17 Ekim 2014'te dosyayla ilgili takipsizlik kararı vererek operasyonların sona ermesini sağlamıştır¹².

Türkiye'nin AK Parti iktidarı ile birlikte yaşadığı bir diğer kırılma noktası ise Gezi Parkı eylemleri sürecidir. Türkiye, 2013 yılının Mayıs sonu ile birlikte toplumsal hafızalarda yer edinecek bir toplumsal hareketle karşılaşmıştır. İstanbul Taksim Meydanı'nda yer alan Gezi Parkı'nın yayalaştırma projesi kapsamında yıkılacağı iddiasının ortaya atılmasıyla birlikte, çeşitli sivil toplum kuruluşları parka gelerek direniş göstermeye başlamıştır. 27 Mayıs 2013 günü başlayan yıkım işlemlerini protesto eden göstericiler, 28 Mayıs günü çeşitli muhalefet partilerinden temsilcileri de aralarına alarak parkta çadır kurmuş, ağaçlara sahip çıkma çağrısı yapmıştır. Dönemin Başbakan'ı Recep Tayyip Erdoğan'ın çeşitli televizyon kanallarından yaptığı açıklamalarda geri adım atılmayacağı, projenin her ne pahasına olursa olsun tamamlanacağına ilişkin açıklamalar yapması da parka sahip çıkan kitleleri derinden sarsmıştır. Bu noktadan sonra eylemler sadece Gezi Parkı ekseninde kalmayarak yurdun büyük bir kesimine yayılmış ve kitlesel bir nitelik kazanmıştır.

Gezi Parkı eylemleri sürecinde polis kuvvetlerinin kontrolsüz ve aşırı güç kullandığına ilişkin görüşler ön plana çıkarak bu konuda da siyasi iktidar sorumlu tutulmuştur. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2013 Akdeniz Oyunları için yapılan tesisleri gezmek üzere Mersin'e yapacağı çıkarma öncesi Adana'ya geldiğinde gerçekleştirdiği konuşmasında, Gezi Parkı'nda bulunan eylemcileri birkaç çapulcu olarak nitelendirmesi de toplumsal olarak halkı derinden sarsmıştır¹³. Günlerce süren Gezi Parkı eylemleri toplumsal hafızayı derinden etkilemiştir. Siyasi istikrar amacı güden iktidarın bu engel karşısında sergilediği sert tutumu, muhalefetin uzlaşma çabalarını sonuçsuz bırakarak ülke içerisindeki gerilimi daha da tırmandırmıştır. Onlarca ölü, onlarca sakat, binlerce yaralı geride bırakan Gezi Parkı eylemleri yıllarca tartışılarak güncelliğini korumuştur. AK Parti iktidarının önemli sınavlarından birisi olarak dikkat çeken bu süreçte, toplumsal olarak ülkenin kutuplaşmaya başladığına dair fikirler de sıklıkla dile getirilmiştir. Eylemler üzerine sayısız yazılar yazılmış, makaleler

¹² Hamsici, 2014.

¹³ Radikal. 2013. "Başbakan Erdoğan: Biz Birkaç Çapulcunun Yaptıklarını Yapmayız".

<http://www.radikal.com.tr/politika/basbakan-erdogan-biz-birkac-capulcunun-yaptiklarini-yapmayiz-1136875/> (erişim tarihi: 29.01.2018).

kaleme alınarak kitaplar basılmıştır. Eylemlere katılan aktivistlerin ortak açıklaması ise birkaç ağaç ile başlayarak iktidara dur deme girişimine dönüştüğüne yöneliktir.¹⁴

Türkiye'nin yaşadığı bu kırılma süreçlerinin ardından gerginleşen siyasal yaşamda AK Parti iktidarı, Gülen Cemaati ile olan tüm ilişkilerini kesmiştir. Sadece ilişkileri kesmekle kalmayarak, Cemaat'in ülke içerisinde ve dışarıda yürüttüğü tüm faaliyetlerini yasa dışı ilan ederek açık bir savaş süreci başlatmıştır. Bütün bu gelişmeler ve kutuplaşan ülke içerisindeki siyasi gruplar neticesinde, ülkenin siyasi istikrarsızlığa düştüğü yorumları da yapılmaya başlanmıştır. Böylesi bir atmosfer içerisinde ülke 2015 Haziran'ında genel seçimlere gitmiştir. AK Parti iktidarı 2002'den bu yana ülkenin yönetiminde yer almakta olup, genel başkanlık koltuğunda ise Recep Tayyip Erdoğan oturmuştur. Fakat bu seçimlerde AK Parti'de koltuk değişimi yaşanmış ve yapılan halk oylaması neticesinde Cumhurbaşkanı görevine seçilen Recep Tayyip Erdoğan'dan boşalan koltuğa Ahmet Davutoğlu oturmuştur. Davutoğlu liderliğinde 7 Haziran 2015 genel seçimlerine giren AK Parti iktidarı, büyük bir oy kaybı yaşayarak seçimlerden tek başına iktidar olma şansını kaybederek çıkmıştır. AK Parti seçimlerden lider parti olarak 258 milletvekili ile %40.98 oy ile çıkarken, CHP oyların 25'ini almış, MHP %16.3 ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) ise seçimlerden 13.1'lik oy oranı ile ayrılmıştır. Böylesi bir sonuç iktidar tarafından huzursuzlukla karşılanarak, kurulan erken seçim hükümeti neticesinde ülke 6 ay sonra yeniden sandık başına gitmiştir. Bu defa 1 Kasım 2015'de yapılan seçimlerden istikrar söylemi ile AK Parti 49.48 oy alarak zaferle çıkmıştır ve tek başına hükümeti kurma görevini de üstlenmiştir¹⁵.

2.2.6.1.1. AK Parti ve Ordu İlişkisi

Türkiye'de 2000'li yıllar ile birlikte ordu ve siyaset arasındaki dengeler değişmeye başlamıştır. Bu bir taraftan soğuk savaşın sona ermesi ile ilişkiliyken, küreselleşmenin yaygınlaşması ve demokratik hareketlerin gelişmesi ile de alakalıdır. Aynı zamanda Avrupa Birliği üyelik sürecinin hız kazanması, Türkiye'nin 2000'ler ile birlikte yakaladığı ekonomik ve sosyal ivme de bir partinin tek başına iktidarı eline alarak ülke içi dengeyi kurmasının önünü açmıştır (Cansever ve Kiriş, 2015: 372). AK Parti'nin dini söylemleri sonucunda ise TSK ile parti arasında bir gerilim ve tedirginlik ortamı oluşmuştur. Bu durum özellikle hem Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında hissedilmiş hem de üst düzey kademedede yer alan ordu mensuplarının demeçlerine doğrudan yansımıştır.

¹⁴ Bilim Akademisi, 2013. "Siyaset ve Toplum Bilim Perspektifinden Gezi Parkı Olayları".

<https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2013/08/Siyaset-ve-Toplum-Bilim-Perspektifinden-Gezi-Parki-Olaylari.pdf> (erişim tarihi: 25.09.2018).

¹⁵ Yeni Şafak, 2015. "Blok Hareketi: 7 Haziran 2015 Genel Seçimi". <https://www.yenisafak.com/secim-2015> (erişim tarihi: 30.01.2018).

TSK – AK Parti arasındaki ilişkiyi üç döneme ayırarak inceleyen Hale ve Özbudun (2010: 141)’e göre:

- **Kontrollü anlaşmazlık dönemi**, TSK ile AK Parti arasındaki 2002 ile 2006 yılı sonu arasındaki kırılğan dönemi anlatmaktadır. Ordu bu dönemde laikliğin önemine vurgu yaparak, üniter devletin koruması gerektiğini sık sık dile getirmiştir.

- **Meydan okuma ve kriz dönemi**, TSK’nın 27 Nisan 2007 yılında internet sitesi üzerinden yayınladığı basın bildirisini ordu komutanlarının hükümeti açıkça uyardığı ve tepki gösterdiği bir kriz dönemidir.

- **Geri çekilme dönemi**, 2007 yılı sonrasında, ordu ile AK Parti arasında gerginlik devam etse dahi, komutanların siyasi sürece doğrudan katılmadığı ve arka planda kalmayı kabul ettiği dönemdir.

Söz konusu dönemseller farklılıkların nedenleri arasında Genelkurmay Başkanları’nın kişisel özelliklerinin de etkili olduğu görüşü üzerinde durulmaktadır. Örneğin kontrollü anlaşmazlık dönemini karşılayan 2002 – 2006 arasındaki dönemde görev alan Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök’ün hükümeti onaylamasa dahi, siyasi olaylara müdahil olmayarak uzlaşmacı bir tutum sergilemesi hükümet ve ordu arasında ılımlı tutmuştur. Fakat 2006 – 2008 dönemine gelindiğinde laiklik kaygısının baş göstermesi, Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt tarafından da eleştirilmiştir. Özellikle Büyükanıt’ın görevini teslim ederken ki laikliğe sahip çıkmanın görevi ordundur vurgusu bu durumu açıkça ortaya koymuştur. Ordu her ne kadar yayınladığı e – muhtıra ile Abdullah Gül’ün Cumhurbaşkanı seçilmesine engel olamamış olsa dahi, bu duruma tepkisini farklı yöntemlerle ortaya koyma yolunu seçmiştir. Cumhurbaşkanı’nın yemin törenine katılmamaları da bu durumlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Hale ve Özbudun, 2010: 156). Bir diğer gösterge ise 30 Ağustos devir – teslim töreninde bilindik “Sayın Cumhurbaşkanım” hitabının tercih edilmeyerek yerine “Sayın Cumhurbaşkanı” ifadesinin kullanılması olmuştur (Balancar ve Elmas, 2009: 193).

Ordu ile AK Parti arasında yaşanan bir diğer gerilim noktası ise üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağının kaldırılması tartışmaları olmuştur. Bu yasağın kaldırılması için harekete geçen iktidar 30 Ocak 2008’de MHP ile anlaşmıştır. Bu durum üzerine Orgeneral Büyükanıt gazetecilere verdiği bir demecinde, “Türk toplumunun bütün kesimleri ordunun bu konudaki tutumunu çok iyi bilmektedir.” demiştir (Hale ve Özbudun, 2010: 156). Daha sonra toplumda laiklik ile ilgili tartışmalar başlamış ve hemen ardından da AK Parti’ye yönelik kapatma davası açılmış fakat bir netice alınamamıştır. Büyükanıt’ın ardından Genelkurmay Başkanlığı görevine getirilen İlker Başbuğ döneminde ise hükümet ile ipler atılma noktasına gelmiştir. Ergenekon adı verilen süreçte, çoğu muvazzaf ve emekli ordu mensuplarına yönelik

soruşturma, tutuklama işleminin uygulanmasına karşın Genelkurmay Başkanı Başbuğ sert bir dille karşı çıkarak iddiaların yalan olduğunu ifade etmiştir. 2010 yılına gelindiğinde ordu, 17 generalin tutukluluk durumlarına rağmen Yüksek Askeri Şura'ya terfi ettirilmesini istemiştir. Fakat hükümet bu duruma karşı çıkarak reddetmiştir. Bu tablonun oluşmasının ardındansa Genelkurmay Başkanı Orgeneral Işık Koşaner ve diğer kuvvet komutanları istifalarını sunmuşlardır (Cansever ve Kiriş, 2015: 379). Bu noktadan sonra hükümetle ordu arasında sembolik değişimlerin yaşandığı bir süreç başlamıştır. 30 Ağustos Zafer Bayramı törenleri artık genelkurmay başkanı değil, başkomutan olarak cumhurbaşkanı tarafından tertiplenmiştir. 27 Nisan e-muhtırası Genelkurmay Başkanlığı sitesinden 30 Ağustos 2011'de kaldırılmıştır. Gülen Cemaati ile AK Parti iktidarını karşı karşıya getiren 17 – 15 Aralık 2013 soruşturma süreci de ordu hükümet arası gerilimin sona ermesi açısından önemli olmuştur. Başbakanlık Başkanışmanı'nın cemaatin orduya Ergenekon sürecinde siyasi kumpas kurduğunu ifade etmesi de bir değişim sürecinin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu noktadan sonra Mart 2014 ile birlikte Ergenekon'dan tutuklu bulunan isimler tahliye edilmeye başlanmıştır (Cansever ve Kiriş, 2015: 380).

2.2.6.1.2. AK Parti ve Basın İlişkisi

Bu noktadan sonra üzerinde durulması gereken konu başlığı, AK Parti iktidarı ile basın arasındaki ilişkidir. AK Parti, 2002 Genel Seçimleri'nde iktidara gelmesi ile 1957 yılından bu yana ilk defa iki partili bir parlamento oluşmuştur. Aynı zamanda 1991'den bu yana ilk defa bir parti tek başına iktidara gelerek, koalisyon hükümetleri dönemine son vermiştir (İba, 2013: 94). Ülkenin birtakım ilkleri yaşamasına vesile olan bu seçimlerin ardından Türkiye için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde medya endüstrisinin hâkimiyeti Doğan, Uzan, Çukurova ve Doğuş grupları arasında paylaşılmaktadır. Fakat Türkiye'nin AK Parti'li yılları ile birlikte medya düzeni de derin değişikliklerle karşılaşmıştır (Saran, 2014: 360). AK Parti, medyanın desteğini doğrudan kazanabilmek adına, mevcut mülkiyet yapısının değişmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu konuda siyasi iktidarın girişimleri 2007 yılından itibaren başlamıştır. Medya sahipliklerine düzen verilirken, kimi kurumlar el değiştirmiş, kimi kurumlar da kapatılmıştır. Böylelikle merkez medya iktidarın söyleminin dışına çıkmayan bir araç konuma dönüşmüştür. Medya endüstrisinde yer alan pazar payından büyük dilimi alan medya grupları dahi, ekonomik yaptırımlarla karşılaşmak ve ekonomik açıdan güçsüzleşmek tehdidinde boyun eğerek mevcut iktidar ile uzlaşma yolunu seçmiştir (Çaylı ve Depeli, 2012: 43).

Sahiplik yapısı değişen ya da karşılaştıkları siyasi ve ekonomik zorluklar sonucu pazardan birer birer düşen grupların tanınmasında yarar görülmektedir. Bu noktada ilk olarak akıllara gelen isim Uzan (Rumeli) Grubu olmaktadır. Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalını kurması ile adını medya sektörüne altın harflerle kazıyan Cem Uzan, yalnızca medya sektörü ile ilgilenmemiş, sahip olduğu holdingi aracılığıyla çapraz tekelleşme örneği göstermiştir. Bünyesinde çimento, internet, enerji, telekomünikasyon, finans, spor ve havacılık gibi çok alanlı bir yapılanma bulunduran Uzan Grubu Başkanı Cem Uzan, 2002 seçimlerinde de AK Parti'ye karşı iktidar mücadelesi vermiştir. Genç Parti Başkanı olarak katıldığı seçimlerde Uzan, %7.25 oy alarak seçim barajının altında kalmıştır. Yeni kurulmuş bir partinin böylesi bir oy oranına anlık bir sıçrayışla ulaşmasında hiç şüphesiz ki Uzan Grubu bünyesinde barındırılan Star TV ve Star gazetesinin sahiplik yapısındaki ayırt edicilikte önemli rol oynamıştır. Cem Uzan'ın siyasete girmesi sahip olduğu Uzan Medya Grubu için sonun başlangıcı olmuştur. Hem seçimlerden önce hem de seçimlerin ardından Uzan'ın sürdürdüğü ağır eleştirel üslup, AK Parti iktidarı ile arasındaki iplerin gerilmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda Uzan Grubu'na yönelik tasfiye süreci de gecikmemiş ve genel seçimlerin üzerinden birkaç ay geçtikten sonra holding bünyesindeki şirketlere birer birer el konulmaya başlanmıştır. İlk olarak Çukurova Elektrik'e Mayıs 2003'te el konulmuştur. Uzan ise bu duruma Star gazetesinden Başbakan Erdoğan'a seslenerek, "Gücün buna mı yetiniyor kalles?" demiştir. Çok geçmeden ikinci dalga gelerek, holding bünyesindeki İmar Bankası, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na 3 Temmuz 2003'te devrettirilmiştir (Kuyucu, 2012: 436). Bu tarihten itibaren TMSF'ye yönelik yapılan kanun değişiklikleri, kurumun yetkilerini genişleterek Uzan Grubu'na ait tüm kuruluşlara el konularak satışa çıkarılmasının önünü açmıştır. Çok geçmeden Star TV, Doğan Grubu'na satılmıştır. Böylelikle Uzan Grubu bünyesinde bulunan çoğu yayın organı zamanla el değiştirerek iktidara yakınlığı ile tanınan iş adamlarının eline geçmiştir. Özellikle Star gazetesi ilk ihalede teklif almamasına rağmen, ikinci ihalesinde Zaman gazetesinin kurucularından Alaaddin Kaya ve Kıbrıslı iş adamı Ali Özmen Safa'ya satılmıştır. Bu el değişikliğinden sonra ise gazetenin başına Zaman gazetesinin eski imtiyaz sahibi Alaaddin Kaya atanmıştır (Adaklı, 2013: 564).

Bir diğer el değiştiren medya grubu ise Merkez Medya olmuştur. Turgay Ciner, 2000 yılında Sabah gazetesine ortak olması ile adını medya sektörüne kazandırmıştır. Ardından 2002 yılında Cumhuriyet gazetesine ortak olmuş ve 17 Kasım 2003'te TMSF ile anlaşarak Sabah – ATV grubunu da kiralarak bünyesine katmıştır (Kuyucu, 2012: 371-454). 3 Mayıs 2005'te imzalanan anlaşma ile de Sabah – ATV grubu tamamen Merkez Medya bünyesine kazandırılmıştır. Fakat 1 Nisan 2007'ye gelindiğinde TMSF tarafından Merkez Medya grubu

bünyesinde barınan medya kurumlarına el konuşmuştur (Adaklı, 2013: 580). TMSF'nin bu el koyma işlemi için ileriye sürdüğü neden ise daha önceki sahipler arasındaki imzalanan gizli bir protokol maddesidir. Karşılıklı açılan davalar süreci uzatmış olsa da en sonunda iki taraf davadan çekilerek ATV ve Sabah'ın satılması, bazı kanalların Ciner'e iade edilmesine karar verilmiştir (Kuyucu, 2012: 455-459). Sabah ve ATV grubunun satılması işlemi ise toplumda geniş yankı uyandırmıştır. Özellikle 17 – 25 Aralık sürecinden sonra Başbakan Erdoğan'ın olduğu iddia edilen ses kayıtları yayınlanarak, satın alma işlemi için AK Parti'ye yakın olan holdinglerin bir para "havuz"u oluşturduğu iddiası gündeme gelmiştir. Başbakan Erdoğan'a yakınlığıyla bilinen ve aynı zamanda Erdoğan'ın damadı olan Berat Albayrak'ın yöneticisi olduğu Çalık Grubu, Aralık 2007'de Sabah ve ATV Grubu'na sahip olmuştur. Bu tarihten sonra grubun adı ise artık Turkuvaz Medya grubu olarak anılmıştır.

2.2.6.1.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi

Türkiye'de 7 Haziran 2015 seçimlerinin ardından artan bombalı intihar saldırıları ile iktidar ve muhalefet arasındaki siyasi uzlaşmazlık toplumda geniş yankı bulmuştur. 11 Mayıs 2013 Reyhanlı'da yaşanan saldırı, 20 Temmuz 2015 Suruç saldırısı ve 10 Ekim 2015'de Ankara Barış Mitingi esnasında düzenlenen kanlı eylemler toplumda güvenlik tartışmalarının da yaşanmasına sebep olmuştur. Ülkenin özellikle Suriye sınırında yaşanan insanlık dramı ile mücadele ettiği bu dönemde, IŞİD terör örgütünün kanlı eylemleri toplumda geniş yankı uyandırmıştır. Ülke iktidarının bu gibi sorunlara karşı terörle aktif mücadele politikası sonucunda 7 Haziran 2015 ile 21 Ocak 2017 arasındaki şiddet olaylarında 596 sivil, 580 asker ve 311 polis yaşamını yitirmiştir¹⁶. Bütün bu sorunlardan beslenerek etkisini genişletmek isteyen FETÖ ise darbe hazırlıklarına girişerek, yapılacak olan askeri şurada TSK içerisine yerleştirdikleri kripto FETÖ mensubu askerlerin açığa çıkmasından korkarak bir "altın vuruş" arayışı içerisine girmiştir. Ülkenin siyasi ve ekonomik olarak zayıfladığı bir dönemde, 15 Temmuz 2016 akşamı İstanbul ve Ankara başta olmak üzere ülke genelinde askeri bir hareketlilik yaşanmıştır.

Türkiye, 15 Temmuz 2016 gününü kanlı bir anı olarak anmaktadır. FETÖ mensubu TSK üyeleri, askeri bir darbe girişimi başlatmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a suikast düzenlemeyi de hedefleyen FETÖ mensubu askerler, mevcut iktidarı devirerek bir cunta hükümeti kurmayı istemiştir. 15 Temmuz 2016 gecesini İstanbul ve Ankara merkezli olarak başlayan kalkışma, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ulusa seslenmesi ile bastırılabilmiştir.

¹⁶ Diken, 2017. "Terör Bilançosu: 7 Haziran 2015'ten Bu Yana 596 Sivil, 580 Asker, 311 Polis Hayatını Kaybetti". <http://www.diken.com.tr/teror-bilancosu-7-haziran-2015ten-bu-yana-596-sivil-580-asker-311-polis-hayatini-kaybetti/> (erişim tarihi: 30.01.2018).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "FaceTime" adlı uygulama aracılığı ile bağlandığı CNN Türk canlı yayınında ulusa seslenerek halkı sokağa çıkmaya ve darbecilere karşı sivil itaatsizlik göstermeye davet etmiştir. Bu çağrının ardından silahsız on binlerce gösterici, demokrasi ve seçilmiş hükümeti korumak adına sokağa çıkmıştır. Ortaya konulan pasif direniş sonucunda darbe başarıya ulaşamayıp, 16 Temmuz 2016 sabahı bastırılmıştır¹⁷.

Cumhurbaşkanlığı tarafından yayınlanan "10 Soruda 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Fethullahçı Terör Örgütü" adlı kitapçık darbe girişiminin aslında 2012 yılında başlamış olduğuna dikkat çekmektedir. 7 Şubat 2012 tarihinde MİT Müsteşarı Hakan Fidan ile eski müsteşar Emre Taner ve yardımcısı Afet Güneş, İstanbul Özel Yetkili Savcılığı tarafından şüpheli olarak ifadeleri alınmak üzere çağırılmıştır. Bu çağrı, yargı ve polis içerisine sızan FETÖ mensubu kişilerce girişilen seçilmiş iradeye karşı yürütülmüş ilk yasa dışı hamle olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu dönemde Başbakan olarak görev yapmakta olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın talimatıyla PKK ile silahsızlanma sürecine ilişkin görüşmeler yürüten MİT Müsteşarı Fidan, Cumhurbaşkanı'nın talimatı ile ifade çağrısına cevap vermemiştir. Hakan Fidan bu çağrıya göre terör örgütü üyesi olmakla suçlanmıştır. Kitapçıkta ileri sürülen bir diğer darbe girişimi ise Gezi Parkı olaylarıdır. Darbe girişiminin askeri bir kalkışma şekline dönüşmeden önce başvuru son yöntem ise 17 – 25 Aralık soruşturmaları olarak ifade edilmiştir. Gezi Parkı olaylarının ardından hükümetin güç kaybettiğine kanaat getiren FETÖ mensubu kişiler tarafından başlatılan özel görüşmelerin basına sızdırılması olayı da beklenen başarıyı elde edememiştir¹⁸. Kitapçığın üzerinde durduğu bir diğer konu ise darbenin FETÖ tarafından gerçekleştirildiğine ilişkin yapılan anketlere katılanların verdiği cevaplarda %88.2'sinin FETÖ kalkışması dediği bilgisidir. Darbeye katılan askerlerin arkasında FETÖ'nün bulunduğu ilişkin ileri sürülen diğer nedenler ise FETÖ bağlantılı Fatih Celaleddin Sağır, Levent Türkkkan, Erdal Karlıdağ ve Zekeriya Kuzu sadece kendilerinin değil, darbeye iştirak eden diğer askerlerin de FETÖ mensubu olduğunu itiraf etmiştir, denilmektedir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konakladığı oteli bombalayan Yüzbaşı Haldun Gülmez'in cebinden de Gülen duası çıktığı iddia edilmiştir. Aynı zamanda darbeye katılan Haldun Gülmez ve Recep Zafer'in eşleri, FETÖ soruşturması olarak da anılan KPSS soruşturmasında şüpheli sıfatı taşımaktadır¹⁹.

Literatür taramasında elde edilen bulgular da göstermektedir ki, başarıyla sonuçlanan darbe girişimlerinin ardından basın özgürlüğünü kaybederek, cuntacı iktidarların kontrolü

¹⁷ Cumhurbaşkanlığı, 2016: 5. "10 Soruda 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Fetullahçı Terör Örgütü". https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/15Temmuz/onsorudafeto_tr_en.pdf (erişim tarihi: 01.01.2018): s. 5.

¹⁸ Cumhurbaşkanlığı, 2016: 8-10.

¹⁹ Cumhurbaşkanlığı, 2016: 22-24.

altına girmektedir. “Türkiye’de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı” isimli yüksek lisans tezinde Gürhan Savgı (2006: 2), basının her zaman demokrasinin yanında yer alması gerektiğini belirtmektedir. Demokrasinin güçlendirilmesi noktasında incelenen darbe dönemlerinde basının tavrının bu yönde olmadığına ilişkin bulgulara ulaşılmaktadır. Söz konusu bu durumu hükümetlerin meşruiyet kaybına, ülke içerisinde artan huzursuzluk ortamı ile birlikte ekonomik bozulmaya bağlayan Savgı, aynı zamanda gazeteciler ve bağlı oldukları basın organlarının ideolojik tavırlarının da bu sonuca katkı sağlamakta olduğunu ifade etmektedir.

Demokrasi kültürüne vurgu yapan Abdulkadir Gölcü’nün “Demokrasi Kültürü Bağlamında 28 Şubat Sürecini Yeniden Düşünmek: Köşe Yazılarında Demokrasi Söylemi” isimli doktora tez çalışmasında (2014: 1), toplumsal düzeyde demokratik bir kültür oluşturulmasının ön koşulu olarak özgür bir medya ortamının şart olduğu belirtilmektedir. Demokrasi kültürü bilincinin ancak bu dolayısıyla toplumsal süreçte işlerlik kazanabileceği ve medyanın desteği ile katılımcı yurttaşların aktif politik hayatta yer alabileceği belirtilmektedir. Demokrasinin ön koşulu arasında gösterilen medyanın özgür bir vaziyette yayınlarını ulusa aktarabilmesi için de, olağanüstü hal yasalarının hüküm sürdüğü darbe dönemlerinin gerçekleşmemesi ve cuntacı iktidarların ülke yönetiminde söz sahibi olmaması gerekmektedir.

Mehmet Erdoğan’ın “15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Basında Sivil Toplum-Demokrasi Algısı” ismiyle yayınlanan yüksek lisans tezinde ise medyanın 15 Temmuz askeri kalkışma gecesinde demokrasi sınavı verdiği belirtilmektedir (2017: 64 – 65). Çalışmasında gazetelerin 15 Temmuz kalkışması sonrasında demokrasiye sahip çıktığını belirten Erdoğan, basının sorumlu bir şekilde hareket ettiğini belirtmektedir. Türkiye’nin 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980’de yaşadığı darbelerden farklı olarak bu girişim, henüz tüm şiddetiyle devam ederken gazetelerin “Darbeye Geçit Yok” manşetlerini hazırladığını ileri süren Erdoğan (2017: 64), darbe sonrasındaki süreçte de gazetelerin demokrasi nöbetlerini birinci sayfalarına taşıyarak cuntacı iktidarlara karşı geldiğini belirtmektedir.

Bu konuda farklı bir düşünce ileri süren Serpil Seda Şimşek ise “Darbelere Giden Süreçte Medyanın Algı İnşası: 27 Mayıs 1960 ve 15 Temmuz 2016’nın Karşılaştırmalı Analizi” isimli yüksek lisans tezinde, darbe girişiminin bastırılmasının ardından medyada yer alan darbe karşıtı manşetlere değer biçmeyerek, bu başlıkların yanıtıcı olabileceğini ifade etmektedir. Şimşek’e göre, 15 Temmuz kalkışması sürecinde Genelkurmay Başkanı ya da diğer kuvvet komutanlarının sürece doğrudan katkısı bulunsaydı, 16 Temmuz 2016 günü demokrasi zaferi adı altında kalkışmanın bastırılmasını haberleştiren gazeteciler, darbeyi alkışlıyacaktı. Bu durumu Gezi Parkı eylemleri ve 17 – 25 Aralık yolsuzluk soruşturması

sürecinde yapılan haberler üzerinden analiz eden Şimşek, dönemin gazetelerinin algı operasyonu görevi üstlenerek hükümet karşıtı bir tutum sergilediğini belirtmektedir. Şimşek bu çalışmanın da ortaya koyduğu görüşü destekleyerek, başarıyla sonuçlanan askeri kalkışmalar sonucunda basının tarafgir duruma düşerek, darbe süreçlerini olumladığı fikrini ileri sürmektedir (Şimşek, 2018: 132).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HABER ANALİZLERİ

3.1. Eleştirel Söylem Analizi Yöntemi

Bir sosyal bilimci ve felsefeci olarak Michel Foucault'a göre söylem, yaşamı şekillendiren fakat bu şekillendirme işlemi kısıtlanabilen, sınırlanabilen; düşünceler, değerler, semboller ve kelimelerden, en temelde ise dilden oluşan çok boyutlu dev bir yapıdır (Baş ve Akturun, 2008: 35). Söylem; ideoloji, bilgi, diyalog ve beyan tarzı olduğu kadar güç ve güç ilişkilerine de bağlı olarak eyleme dönüşen dil pratikleri ile ilgilidir. Bu anlamda söylem, hayatın hemen hemen her alanına sirayet etmiştir. Sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik ve daha birçok alanla ilgilidir. Bu bağlamda medyalar da gerçekliği söylemler dolayımı ile inşa ederek, ideolojik mücadele sürecinin bir parçası haline gelmektedir. Bu nedenle de medyanın söylemleri ideolojik kodlarla bir bütün olarak incelenmelidir (Şeker vd., 2012: 380).

Söylem analizi ise en temelde söylemi incelemektedir. Yazılı metinler kadar, günlük ifadelerin de söylenme biçimleri bağlamında analizini ortaya koymaktadır. Söylem analizi sosyal psikoloji ve simge bilim alanlarının ortak bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Baş ve Akturun, 2008: 28). Söylem bir mesaj iken ideoloji de söylem içerisine saklanmış kodlardır. Dil bu mesajları, gizil kodları topluma aktarmaya yarayan bir araç olarak görev yapmaktadır. Söylem hem dili hem de ideolojiyi kapsamaktadır. Bu kapsamdan ötürü haber metinlerinin analiz edilmesinde sıklıkla eleştirel söylem analizi yöntemine başvurulmaktadır (Sancar, 2014: 105).

Söylem analizi en basit tanımı ile dilin incelenmesi olarak ele alınmaktadır. Bu inceleme yalnızca dilsel öğelerin incelenmesi aşamasında kalmamaktadır. Bu inceleme öğelerin anlamlarına da odaklanmaktadır. Bu analiz biçiminde söze dökülenlerin, sözdizimsel ve semantik sınırlarının da ötesine geçilmesi hedeflenmektedir. Analiz yöntemi söylemlerin yahut dilin yalnızca biçimsel özellikleri ile ilgilenmemektedir. Bunun da ötesinde söz konusu o söylemlerin inşa edildiği toplumun sosyo kültürel boyutu ile ilgilenmekte ve ana odağını buraya odaklamaktadır.

Söylem analizi ile eleştirel söylem analizi arasındaki farkları da kavramak yerinde olacaktır. Söylem analizi uygulanırken herhangi bir metot kullanılması önerilmemekte, sadece araştırmaya konu edinilen probleme belirli yaklaşımlar getirilmektedir. Eleştirel ön takısını alan söylem analizinde ise söyleme apayrı bir değer atfedilmektedir. Öyle ki söylem, ideolojik ve kültürel tarafları bulunan, egemenlik ve iktidar gibi kavramlarını da içerisinde barındıran hatta onların oluşumunu sağlayan başat bir konumda yer almaktadır (Ülkü, 2004: 385).

Eleştirel söylem analizi alanında bir ekol kabul edilen Teun A. Van Dijk daha çok medya metinlerini açıklamaya çalışmıştır. Van Dijk bu analiz yönteminde medya söylemlerinin gerisinde yatmakta olan toplumsal yapının; güç ilişkileri, değerler sistemi, ideolojiler ve toplumsal kimlikler gibi, nasıl ve ne şekilde dilsel kurguya dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Van Dijk, metinleri makro ve mikro yapı olarak iki ana başlık altında ele almaktadır. Makro yapı içerisinde ilk olarak haber başlıkları, alt başlıklar, haber girişleri ve spotlar tematik açıdan incelenmektedir. İki alt bölüme sahip olan şematik analizde ise durum yani anlatı örgüsü ve yorum kısmı ele alınmaktadır. Mikro yapı incelemesinde ise Dijk, söylemlerin dile yansımada arkada bıraktığı izleri incelemektedir. Sözcük seçimlerinden cümle yapılarına kadar, cümleler arasındaki nedensellik ilişkileri de dâhil olmak üzere retorik açıdan analiz gerçekleştirilmektedir (Van Dijk, 1998: 13 – 35).

Günümüz modern gazetecilik anlayışında dahi nesnellik ilkelerinin sıklıkla ihlal edildiği görülmektedir. Doğrudan gerçekleştirilen nesnellik ihlalleri yoğunlukla meslek etik kurullarından tepkiler çekmektedir. Fakat asıl önemli kabul edilmesi ve araştırılması gereken kısım ise haberlerin içerisine gizlenen söylemsel düzeydeki nesnellik ihalleridir. Bu yapıların ortaya çıkarılabilmesi oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Öyle ki haber söylemi içerisine gizlenen ihlaller, mesleki kurallara dört dörtlük bir uyum sağlandığında dahi gerçekleşebilmektedir. Gizil bir yapıda, söylemsel düzeyde gerçekleşen bu nesnellik ihallerinin anlaşılabilmesi içinse eleştirel söylem analizi yöntemi ile haber metinlerinin detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu durumun açık bir şekilde ortaya konulabilmesi adına sistemli bir analiz gerçekleştirilerek, haber söylemi içerisine gizlenen ideolojik mesajlar açığa çıkarılmalıdır (Şeker, 2003: 100).

3.2. Darbe Dönemlerinin Ard Alan Bilgisi

Bu çalışmada Türkiye'nin demokratik yönetim sürecine geçiş anından itibaren gerçekleşen darbe süreçlerinde etkin bir rol üstlenen medya – demokrasi ilişkisi analiz edilmektedir. Medyanın, modern demokrasilerde dördüncü güç olduğu fikri dile getirilmektedir. Sağlıklı işleyen demokratik rejimlerde medyanın tarafsız kalması ve tartışmalı durumlarda ise “demos” yani halktan yana tercihini kullanması gerekmektedir. Fakat demokratik seçimlerle başa gelen siyasal rejimlere karşı, askeri erkin güç ve zor kullanma yolu ile gerçekleştirdiği darbe girişimlerinin ardından, başarıya ulaşan darbe süreçleri sonucunda medya halkın yanında yer alma işlevini yerine getirememektedir. Tarafgir konuma düşen medya araçları, siyasal erki güç kullanmak suretiyle zapturapt altına alan askeri dikta yönetimlerinin kontrolüne girmektedir. Bu bağlamda medyanın demokratik rejimlerde

üstlendiği görevleri yerine getirilememekte, halkın temsili gerçekleşmemektedir. Bunun da ötesinde, halkın mevcut gelişmelerden haberdar olması engellenebilmektedir. Bu çalışma içerisinde; 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980 ve 15 Temmuz 2016 darbe süreçlerinde örneklem içerisinde yer alan gazetelerin birinci sayfalarında yer alan haberler eleştirel söylem analizi yöntemine bağlı kalınarak analiz edilmektedir. Bu kısımda, darbe dönemlerini üç ayrı başlığa ayırmak suretiyle, söz konusu darbe ortamını meydana getiren ard alan bilgisi paylaşılmaktadır.

3.2.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi Ard Alan Bilgisi

Çok partili hayata geçişin ardından Türkiye’de başlayan refah süreci, 1958 yılı itibari ile yerini ekonomik sıkıntılara ve siyasi çalkantılı bir sürece bırakmıştır. Ekonominin yanı sıra ülke siyasetinde gergin bir hava hüküm sürmektedir. CHP ile iktidar partisi arasında yaşanan uzlaşmaz tavırlar sonucunda 1958 yılı itibariyle ihtilal sözcüğü zikredilmeye başlanmış ve Türkiye demokrasisi tehlikeye girmiştir. Bu problemlerle ülke gündemi yoğunken, ortaya çıkan Kıbrıs sorunu dış politikada DP iktidarını bir çıkmaza sürüklemiştir. İngiliz askerlerinin Kıbrıs'ta Türklere ateş açması sonucunda ortam gerginleşse de, 19 Şubat 1959'da imzalanan Londra Antlaşması ile kriz ötelenmiştir. Dış politikada baskılar artmakta, ülke içerisinde ekonomik buhran yaşanmakta ve CHP muhalefeti iktidar üstündeki baskısını giderek daha fazla hissedilmektedir. Böylesi bir ortamda iken özgür basın üstünde sansür girişimlerinin yoğunlaşması, CHP'ye yakınlığı ile bilinen Ulus gazetesinin yanı sıra iktidara muhalefet gösteren gazetelerin kapatılması darbenin gelişinin de habercisi olmuştur. Nitekim 27 Mayıs 1960 günü sabahında Albay Alparslan Türkeş tarafından darbe bildirisi halka okunmuş ve Milli Birlik Komitesi kurularak, Türk Silahlı Kuvvetleri ülke yönetimine el koymuştur. Bu bağlamda, demokrasi-medya ilişkisinin analiz edildiği bu çalışmada, 27 Mayıs 1960 dönemi gazetelerinden Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Tercüman ve Vatan gazetelerinin 24 ila 30 Mayıs tarihli birinci sayfalarındaki haberler eleştirel söylem analizine tabi tutulmuştur.

3.2.2. 12 Eylül 1980 Darbesi Ard Alan Bilgisi

12 Eylül 1980 darbesi öncesi dönemin son Başbakanı olan Süleyman Demirel'in de kabul ettiği üzere, ülke içerisinde yaşanan ekonomik darboğaz, yükselen işsizlik rakamları ile birlikte dünyanın geçirmekte olduğu neo-liberal dönüşüme ülkenin istikrarsız ortamının izin vermeyişi, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerçekleşme nedenleri arasında gösterilmektedir. Fabrikalarda grevlerin başladığı, yüksek öğretim kurumlarında sağcı ve solcu gruplar arasında çatışmaların yaşandığı bir ortamda ekonomik dönüşümün gerçekleşmesi mümkün gözükmemektedir. Dış siyasette de ayrıca oturmuş bir görüntü çizilmemekte ve sorunlar

yaşanmaktadır. Özellikle NATO içerisinde Türkiye'nin jeopolitik önemi yaşanan gelişmeler ışığında önem kazanmaktadır. Siyasi istikrarsızlığın had safhada olduğu, muhalefetin güçlü olduğu bir ortamda NATO'nun gözü Türkiye'ye çevrilmiş bir vaziyettedir. Aralarında Abdi İpekçi, Nihat Erim ve Kemal Türker'in de bulunduğu tanınan isimlere suikastlar düzenlenmesi de ülke gündeminin çalkalanmasına neden olmuştur. Böylesi bir ortamda siyasi istikrarsızlık, ülke içerisi anarşi ortamının oluşması, kardeşin kardeşe kırdırılması ve ekonomik buhran neden gösterilerek 12 Eylül 1980 tarihinde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren liderliğinde kurulan Milli Güvenlik Konseyi ülkenin yönetimine el koymuştur. Bu bağlamda, 12 Eylül 1980 dönemi gazetelerinden Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Tercüman gazetelerinin 9 ila 15 Eylül tarihli birinci sayfalarındaki haberler eleştirel söylem analizine tabi tutulmuştur.

3.2.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Ard Alan Bilgisi

Günümüz Türkiye'sinin inşa edildiği 2002 seçim sonuçlarına göre çok partili parlamentodan, iki kutuplu bir yapıya dönüldüğünü görülmektedir. Sandık sonuçları AK Parti'nin iktidar partisi olmasını sağlarken, ana muhalefet partisi ise CHP olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in hükümeti kurma görevini Abdullah Gül'e vermesi ile iktidar partisi göreve başlayarak koalisyon hükümetleri dönemine de son vermiştir. Dönemin siyasi yasaklılarından olan Recep Tayyip Erdoğan, Deniz Baykal liderliğindeki CHP'nin girişimleri ile aftan yararlanarak parlamentoya girmiş ve Abdullah Gül'ün istifasının ardından AK Parti'nin de başına geçmiştir. AK Parti'li yıllarla birlikte Türkiye, kürselleşme furyasına doğrudan entegre olmuş ve özelleştirme faaliyetlerine hız vermiştir. Her ne kadar AK Parti yönünü Batıya dönen bir parti olarak kendisini tanımlasa da, ülke içerisinde ve özellikle TSK tarafından kaygı ile takip edilmiştir. Yargının bu kaygı ortamını değerlendirerek AK Parti'ye kapatma davası açılmasına rağmen cezai işlemler kısıtlı tutularak parti faaliyetlerine devam edebilmiştir.

Ülke içerisinde artan huzursuzluk ortamında, TSK sürece dâhil olarak 27 Nisan 2007 gecesi internet sitesi üzerinden bir bildiri yayınlamıştır. Daha sonra "e-muhtıra" olarak da anılacak olan bu bildiri ile özellikle AK Parti hükümetine uyarıda bulunulmakta, adeta bir balans ayarı verilmektedir. Fakat bu müdahaleye rağmen AK Parti iktidarı 12 Haziran 2011 seçimlerinden de zaferle çıkmayı başarmıştır. Her ne kadar işler iyi gidiyor gözükse de, istikrar söylemleri ile hareket eden AK Parti iktidarı en büyük sınavını "17 – 25 Aralık operasyonları" ile birlikte vermiştir. Kuruluşundan bu yana ortak faaliyet içerisinde bulunan iki gücün ülke yönetimi üstünde giriştikleri mücadelenin gözler önüne serilmesi bu

operasyonlarla gerçekleşmiştir. Fethullah Gülen cemaatine bağlı savcılar tarafından AK Parti'nin önde gelen temsilcilerine yönelik yürütülen yolsuzluk soruşturması sonucunda birçok isim tutuklanmış ya da gözaltına alınmıştır. Bu tarihten itibaren FETÖ ismi de siyasal arenada sıklıkla zikredilmeye başlanmıştır. Türkiye'nin geçirdiği bir başka önemli dönüm noktası ise hiç şüphesiz ki 2013 Mayıs'ında başlayan Gezi Parkı eylemleri süreci olmuştur. İstanbul Taksim Gezi Parkı'nda başlayan eylemler, ağaçları koruma isteği ile başlayarak, bir anda ülke yönetimine karşı kitlesel bir eylem süreci haline dönüşmüş ve yurdun birçok iline yayılmıştır. Bu ortamda 2015 Haziran seçimleri gerçekleşmiş ve AK Parti iktidarı sürecinde ilk defa tek başına iktidar olma şansını kaybederek seçimlerden ayrılmıştır. Bu durumdan rahatsızlığını dile getiren AK Parti iktidarı ülkeyi erken seçime götürerek, 1 Kasım 2015 seçimlerinde oyların yarısına yakın bir kısmını alarak yeniden tek başına iktidar olmaya hak kazanmıştır. Ülke, 15 Temmuz 2016 akşamında ise paralel yapı olarak da ifade edilen Fethullah Gülen cemaatine bağlı TSK içerisinde gizlenmiş askerlerce gerçekleştirilen hazin bir darbe girişimini yaşamıştır. Bu bağlamda, 15 Temmuz 2016 dönemi gazetelerinden Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Sözcü ve Vatan gazetelerinin 12 ila 19 Temmuz tarihli birinci sayfalarındaki haberler eleştirel söylem analizine tabi tutulmuştur.

3.3. Makro Yapı

3.3.1. Tematik Çözümleme

3.3.1.1. Haber Başlıkları, Spotlar ve Girişler

Haber üretim sürecinde haber başlıkları ve haberin özeti niteliğini taşıyan spotlar ve girişlerin önemi büyüktür. Başlıklar, habere konu olarak seçilen durumun ortaya konulmasında bir özet görevi görmektedir. Aynı zamanda spotlar, haberin kısa bir özetini geçmekte ve okuyucunun haber içeriğine devam edip etmeyeceğine yönelik genel bir yargı oluşturmasını kolaylaştırmaktadır. Haberleştirilen olayın ana temasını ortaya koyan başlıklar, olayı belli bir çerçeve içerisinde almaktadır. Okuyucunun ilk olarak dikkatini çeken de haber başlıklarıdır. Bu anlamda haber başlıkları bir haberin okunup, okunmamasında olduğu kadarıyla, okuyucunun haber içeriğine dair genel bir yargıya ulaşmasında başat bir öneme sahiptir. Bu bağlamda haber başlıkları genel yayın yönetmeninden muhabirine, imtiyaz sahibinden editörüne kadar bir haber üretim sürecinde etkin rol üstlenen içerik üreticilerinin enformasyona müdahil oldukları alanların başında gelmektedir. Haber girişleri ise okuyucuların yoğun gündemleri içerisinde haber detayına ilişkin genel bir yargı oluşturmasını sağlamaktadır. Haber içeriğini okumakta yeterli zamana sahip olmayan bireyler, yoğunlukla haber başlıkları ve spotları ile haber girişlerini okuyarak haber içeriği hakkında genel bir

kaniya ulaşmaktadır. Bu nedenle haber başlıkları ve spotlarının yanı sıra haber girişlerinin gazetenin en önemli sayfasındaki tezahürlerinin ele alınarak, eleştirel söylem analizi yöntemine biçimsel anlamda bağlı kalınarak incelenmesi gerçekleştirilmektedir.

3.3.1.1.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi Haberleri

3.3.1.1.1.1. 24 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi haber başlıklarında darbe öncesi ülke gündemini sarsan olumsuz durumları manşetten duyurarak ülkenin içerisinde bulunduğu çıkmazı ortaya koymayı hedeflemiştir. Dönemin habercilik pratikleri gereğince daha çok mevcut durumları tarafsız bir gözle okuyucularına aktarmak isteyen Cumhuriyet, yorumsamacı yaklaşımdan kaçınmaktadır. Fakat bu işlevi haber başlıklarını diyaız ederken kullandıkları kelime seçimleri ile kapatmaktadır. Darbenin gerçekleşmesinden 3 gün önce gazete manşetinden, “Gündem dışı görüşmenin neşri yasak edildi” başlığı ile Meclis Tahkikat Encümeni tarafından yürürlüğe konan bir takım yasakları halka duyurmaktadır. Üst başlıkla manşete açıklık getiren Cumhuriyet yasağın, “Tahkikat Encümeninin dünkü Meclis içtimama dair tebliği” ile hükümet kanadının atadığı bir yetkili olarak Denizli mebusu A. Hamdi Sancar’ın gerçekleştirdiğini de belirtmektedir. Demokrat Parti iktidarının uygulamaya koyduğu yasak çerçevesinde, halkın Meclis görüşmelerine dair haber alma hakkı yasak edilmektedir. Burada Cumhuriyet gazetesi, Meclis’in ülke gündemine dair vahim gelişmelerin ele alması için CHP grubu tarafından verilen tahkikat taleplerinin neşrinin yasak edildiğinin, halkın haber alma hakkının işlevselleştirilemeyeceğinden bahsetmektedir. Demokratik bir hak olarak kamuoyunun haber alma isteğinin reddi ile Meclis görüşmelerinde ülke kaderini tayin eden mebusların yegâne iletişim kanalı olan gazetelerde önemli bilgilerin basılması, halka duyurulması “yasak” edilmektedir.

Hürriyet gazetesi daha çok ana akım bir tutum sergileyerek, ülke içerisindeki damarlaşmış görüşlere yakın çizgide ilerlemektedir. Sansasyonel gelişmelerden bahsedilmekte, insanların ilgisini çekecek skandalvari haberlere odaklanılmaktadır. Gazete daha global bir perspektiften olayların önem sırasını dünya ekseninde şekillendirmektedir. Şöyle ki, 24 Mayıs 1960 tarihli sayısında diğer gazetelerin aksine Hürriyet, demokratik bir hakkın Meclis içerisinde gasp edilmesine önem vermektense sürmanşetten, “Güvenlik Konseyi toplandı” başlığı ile Rusya’da düşürülen bir Amerikan uçağına ilişkin görüşmeleri halkına duyurmaktadır. Manşetten daha önem arz eden sıcak bir gelişme alanı olarak sürmanşetin global bir perspektiften değerlendirilerek, ülke yönetiminin anti demokratik girişimlerine odaklanılmamıştır. Manşette ise “Kromit Şirketi için tahkikat: Meclis Encümene

mehil verdi” başlığı ile Meclis’ten geçen kanun tasarılarından bahsedilerek söz konusu şirkete ilişkin açılan soruşturma haberleştirilmektedir. Yine aynı ekseninde değerlendirilen bir başka haber başlığında ise “Bu yıl içinde fiyatlarda yükselme muhtemel”, ifadelerine yer verilerek Odalar ve Borsalar Birliği’nin ekonomiye ilişkin raporu haberleştirilmektedir. Fakat Vatan gazetesinin aksine haberde akredite kaynaklara atıfta bulunularak doğrudan bir demeç başlığa çıkarılmadığı gibi fiyatlarda gözlenecek olan artışın da beklenen bir durum olduğu ifade edilmekte ve söz konusu artış olumlanmakta, haber değersizleştirilmektedir. Diğer gazetelerin manşetten duyurduğu anti demokratik Meclis görüşmeleri yasağı bilgisi ise “Tahkikat Encümeni tebliği...” başlığı ile okuyucuya duyurulmaktadır. Yasak ifadesi kullanılmamakta, haber içeriğinde doğrudan tebliğin aktarıldığı bölümle devam etmekte, her hangi bir olumsuzluktan bahsedilmemektedir.

Milliyet gazetesi ise daha doğrudan bir tutum izleyerek, mevcut olumsuz koşulları başlıklarına taşımaktadır. Darbeden 3 gün önce basılan gazetede, manşet Cumhuriyet gazetesi ile doğru orantılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Gazetenin en değerli konumundan, DP hükümetinin uygulamaya koyduğu yasaklar haberleştirilmiştir. Manşetten duyurulan gelişme, “Meclis’teki görüşmelerin neşri kısmen yasak edildi” olmuştur. Burada gündem dışı görüşmelere atıfta bulunulmazken görüşmelerin kısmen neşredilmesine yasak getirildiği ifade edilmektedir. Yasak kapsamlı olmaktan uzak olmakla birlikte, yine de demokratik sürece müdahale taşımaktan itibarla halka duyurulmaktadır. Manşete dâhil edilen haber detaylarında yer verilen, “Yasak kararı Tahkikat Encümeni tarafından alındı” ifadesi ile hükümet kanadından atanan bir yetkilinin bu yasak uygulamasını hayata geçirdiğinden haber verilmektedir. Yasakların, hükümet uygulaması olarak, halkın haberdar olma şansını engellediği fikrine değinilmekte, haber detayında Tahkikat Encümenliği görevini yürüten DP Denizli mebusu A. Hamdi Sancar’a ismen göndermede bulunulmasa da, makamına hitap edilmektedir. Yine gazetenin aynı sayısında yer verilen bir başka haber başlığında ise “Ankara’da sokağa çıkma yasağı tekrar kısaltıldı” ifadesi dikkat çekmektedir. Gazete, olağanüstü bir hal uygulaması olan sokağa çıkma yasağının mevcut durumundan itibarla yeniden kısaltıldığına vurgu yapmaktadır. “Ankara Örfi İdare Kumandanlığı’nın 27 numaralı tebliği”nden alıntılanarak verilen bu başlıkta, söz konusu demokratik hak kısıtlamasının “tekrar” kısaltıldığı ve olumlu bir gelişme olduğu fikri üstünde durulmaktadır.

Tercüman gazetesi ise daha çok hükümet odaklarının açıklamalarını manşetten ve sürmanşetten duyurmaktadır. Haberlerinde hükümete sözcülük ederek, akredite kaynakların açıklamalarına daha fazla yer verilmektedir. Ülkedeki olumsuz koşullara rağmen gelişmelere dair olumlu bir tablo çizildiği görülmektedir. Örneğin diğer gazetelerde olduğu gibi Tercüman

gazetesi de 24 Mayıs 1960 tarihli sayısında manşetinde Meclis Tahkikat Encümeni'nin anti demokratik yasak uygulamasını haberleştirmektedir. Fakat hem Cumhuriyet hem de Milliyet gazetesinden farklı olarak Tercüman, "Meclis Tahkikat Encümeni dün yeni bir tebliğ daha yayınladı" başlığı ile manşetinden sadece bir tebliğ bilgisi paylaşmaktadır. Haberin başlığı daha çok bir bildirin halka duyurulması niteliği taşıırken, yasak sözcüğü ancak haber detayında yer almaktadır. Okuyucuların haber metinlerinde ve özellikle manşet söz konusu iken ilk odaklandıkları yer, olaya dair yargıda buldukları alan haber başlıklarıdır. Bu bağlamda haber içeriğinde işlenen yasak edilme işlevi haber başlığında yer almamıştır. Yine aynı sayıdan bir başka haber başlığında, "Bölükbaşı'nın dokunulmazlığı" ifadesi ile Meclis dokunulmazlığı altına alınan güvencenin kaldırılması girişimine dikkat çekilmektedir. Haber içeriğinde ifade edilenin aksine burada söz konusu olan sadece Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması değil aksine 7 CHP, 1 DP vekilinin daha iktidara olan muhalefeti sebebiyle dokunulmazlık hakkının elinden alınması girişimidir. Burada enformasyon eksiltimine gidilerek haber içeriğinde dahi bu detaylar izah edilmemektedir. Milliyet gazetesi ile aynı başlık altında, "Ankara: sokağa çıkma yasağı tekrar kısıltıldı" ifadesi kullanılarak, yasağın tekrar kısıltılarak olumlu bir girişim olduğu izahatinde bulunmaktadır.

Vatan gazetesi ise diğer gazetelere oranla daha muhalif bir tabloda yayınlarını sürdürmektedir. Gazetenin daha açık ve doğrudan bir anlatım üslubu belirlendiği gözlenmektedir. Örneğin 24 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasından Vatan gazetesi manşetine diğer gazetelerde olduğu gibi Meclis Tahkikat Encümeni'nin yasağına ilişkin gelişmeler çıkarılmaktadır. Başlıkta, "CHP'nin tahkikat talebi için neşir yasağı..." ifadesi kullanılmaktadır. Meclis'te ana muhalefet partisi olarak CHP'nin isteklerinin Tahkikat Encümeni tarafından neşrinin yasak edildiği bilgisi daha doğrudan ve açık bir üslupla okuyucuya duyurulmaktadır. Taraf bilgisine yer verilerek, ana muhalefetin talebinin hükümet kanadı tarafından yasak edildiği bilgisi ortaya konulmaktadır. Manşeti destekleyen bir başka haberde ise başlık olarak, "Muhalefet, Meclis'i terk etti" tercihi gözlenmektedir. Burada anlam, kopma noktasına gelen görüşmelerde kırılmanın yaşandığı ve Meclis'in demokratik işlevlerini yerine getirmesine mahal vermeyecek bir durumun oluştuğunu göstermektedir. Başta CHP olmak üzere muhalefetin Meclis'i terk etmesi mesajı, demokratik unsurların işlem göremediği ve çözüm üretme kabiliyetinden yoksun bir Meclis tablosu çizilmektedir. Yine bir başka başlıkta ülke içerisindeki mevcut ekonomik olumsuzluklara değinilmekte ve "Fiyat artışı önlenmelidir" demeci ile Odalar ve Borsalar Birliği'nin vahim ifadeleri ön plana

çıkarılmaktadır. Haber detayında ülkenin “bir gün açlıkla” karşılaşılabileceğine dair bilgi verilemekte ve ekonomik düzenin derhal tesis edilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

3.3.1.1.1.2. 25 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi darbeden iki gün önceki birinci sayfasından manşetine Başbakan Adnan Menderes’in Yunanistan gezisini ertelemesi haberini çıkarmıştır. Ülkenin gündeminde ekonomik ve siyasal konular, anti demokratik uygulamalar tartışılırken, Cumhuriyet gazetesi manşetinden, “Başbakan Yunanistan seyahatini geri bıraktı” başlığı ile Başbakan’ın gezisini ertelemesini duyurmayı tercih ederek gündemi belirleme kaygısı içerisine girmiştir. Fakat bu kaygıya rağmen Cumhuriyet sürmanşetinden, “(D.P.) Meclis Grubu dün gece olağanüstü toplantıya çağırıldı” başlığı ile Meclis tatili devam ederken Anayasa’nın uygun hükümleri itibarıyla olağanüstü gelişmelerin tartışılması için DP Meclis grubunun toplantıya çağırılacağını ifade edilmektedir. Gazete burada olağandışı bir gelişme olduğunu kabul etmekte, çağrının DP Meclis Grubu içerisinde yer alan 90’a yakın vekilin isteği ile gerçekleştirildiğini vurgulamaktadır. Cumhuriyet, yine 25 Mayıs tarihli birinci sayfasından bir başka anti demokratik uygulama haberini duyurmaktadır: “Ankara Haber gazetesi dün 10 gün müddetle kapatıldı” başlığında gelişmenin tarafsız bir dille ifade edildiği gözlenmektedir. Haber detayında, Ankara Örfi İdare Kumandanlığı’nın 28 numaralı tebliğ metnine atıfta bulunulmakta ve resmi kanadın açıklamasına yer verilmektedir. Tebliğ içeriğinde söz konusu “Haber” gazetesinin kapatılması kararının açık resim neşri sebebi ile olduğu bilgisi de yer almaktadır.

Hürriyet gazetesi de 25 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasından manşetine Başbakan Menderes’in Yunanistan gezisini ertelemesine ilişkin gelişmeyi haber olarak değerlendirmiştir: “Başvekilin Yunanistan’ı ziyareti dün tehir edildi” başlığında Cumhuriyet gazetesinin aksine gelişmenin üçüncü şahısların kararı ile gerçekleştiği anlamı ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet, etken bir yapıda kurguladığı cümlesinde Başbakan’ın seyahatini geri bıraktığını ifade ederken, Hürriyet gazetesi Başvekil Menderes’in ziyaretinin tehir edildiği cümlesinde edilgen bir anlatım seçimi kullanmıştır. Haber detayında yurt işlerinin çokluğunun zaruri kıldığı bir erteleme olarak değerlendirilen gelişme, ülke içerisindeki yoğun ve karmaşık gündemi ön plana çıkarmaktadır. Hürriyet gazetesi de “Haber” gazetesinin kapatılması kararını birinci sayfasından duyurmaktadır. “Ankara Örfi İdare Komutanlığı Tebliği: ‘Haber gazetesi 10 gün kapatıldı’” başlığı ile duyurulan gelişmede, resmi açıklamaya bağlı kalınmaktadır. Hürriyet gazetesinin çizgisinin 1960’lı yıllardan itibaren daha çok eğlendirici ve okunması kolay içeriklere odaklandığı, sansasyonel haberlere daha çok yer

verildiğini görülmektedir. Yine bu savı destekler nitelikteki birinci sayfasında yer alan haberler arasında: “Aynı kızı kaçırmak isteyen 3 kardeş, 15 saat tavla oynadılar, Tabancalı kadın” başlıkları dikkat çekmektedir.

Milliyet gazetesi de diğer gazeteler gibi manşetinden Yunanistan gezisinin ertelenmesine ilişkin gelişmeyi haberleştirmektedir. Gazetenin, “Menderes’in Yunanistan seyahati yine tehir edildi” başlığında Hürriyet gazetesi gibi edilgen bir cümle yapısı kullanılmaktadır. Gelişmenin tekrarlanan bir yapıda olduğu “yine tehir edildi” ifadesinden anlaşılmaktadır. Milliyet gazetesi, manşete ilişkin kullandığı üst başlığında bir demeç cümlesi kullanılmaktadır: “Memleket içindeki meşgalelerin kesreti dolayısıyla.” Hürriyet gazetesinin haber detayında verdiği bu bilgi, Milliyet gazetesinde üst başlığa taşınarak ülke içerisindeki yoğun ve çalkantılı gündeme göndermede bulunmaktadır. Yine birinci sayfasından Milliyet gazetesinin önemli bir konumdan başlığına taşıdığı gelişmede, “D.P. Meclis Grubu bugün fevkalade toplantıya çağrıldı” ifadesi kullanılmaktadır. Başlıkta yer verilen fevkalade kelimesi hem olumlama anlamında hem de olumsuz bir çıkarımda bulunmaya karşılık gelebilmektedir. Fakat burada ifade edilen, vahim bir tablonun ortaya çıkarak olağandışı bir gelişmenin olduğu fikridir. Haber detayında verilen bilgi itibarıyla, DP grubunun Meclis olağan toplantısı ertesi gün gerçekleştirilecektir. Fakat başkanlığa iletilen 90 DP’li vekilin olağanüstü toplantı kararı ile gündemin dışına çıkıldığı görülmektedir.

Tercüman gazetesi 25 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasında manşetinden Başbakan’ın gezisini haberleştirmektedir. Diğer gazetelerin aksine burada Yunanistan’a düzenlenecek olan gezinin iptalinden söz edilmemektedir. Başlıkta, “Adnan Menderes bugün bir yurt gezisine çıkıyor” ifadesi yer almaktadır. Başbakan Menderes’in kamu kişiliğine yönelik bir atıfta bulunulmamakta, aksine bu görevinden soyutlanarak sunulduğu gözlenmektedir. Başlık, tehir edilen Yunanistan gezisine odaklanmamakta, aksine Menderes’in yurt içerisinde yapacağı geziye dönük bir anlatım tavrı takınmaktadır. Başlık olağan sürecin dışına çıkılarak, yurt içerisindeki vahim durumun bir gerekliliği sonucunda önceden planlanmış bir gezinin iptali sürecinden bahsetmemektedir. Aksine buradaki ifade tarzı ile Adnan Menderes, kamusal kişiliğinden azade bir halde yurt gezisine çıkarak dolaşmaktadır. Yine aynı şekilde gazetenin birinci sayfasında değerlendirilen bir başka haber başlığında ise “DP Meclis Grubu bu sabah saat 10’da toplanıyor” ifadesine yer verilmektedir. Diğer gazetelerin “olağanüstü, fevkalade” olarak nitelendirmeyi tercih ettiği bu gelişme yine bir önceki haberde olduğu gibi Tercüman gazetesi tarafından olağan bir şekilde sunulmuştur. Burada aynı zamanda enformasyon eksilimine de başvurulmuş, haber içeriğinde olağan gündemden bahsedilmektedir. DP’li 90 vekilin Meclis grup başkanlığına sundukları takrirden bahsedilmemektedir.

Vatan gazetesi de manşetinde Başbakan Adnan Menderes'in planlı Yunanistan gezisini iptal etmesine yönelik gelişmeyi değerlendirmektedir. Başlıkta, "Menderes Yunanistan gezisini geri bıraktı" ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Etken bir cümle yapısı ile kararın Başbakan tarafından alındığı belirtilmektedir. Fakat haber detayında, bütün hazırlıkların tamamlanmış olmasına rağmen gezinin yurt meselelerinin çokluğu ve önemi sebebiyle yeniden ertelendiği ifade edilmektedir. Burada başlık seçimi yapılırken diğer gazetelerin aksine enformasyon yoğunluğu başlıkta değil haber detayları kısmında yer almaktadır. Haberi olumlama yöntemi tercih edilmemekle birlikte, etken bir cümle yapısı kullanılmaktadır. Kararın Menderes tarafından alındığı belirtilmektedir. Yine aynı şekilde gazete, anti demokratik bir uygulama kararı ile "Haber" gazetesinin kapatılması haberini "Ankara'da 'Haber' gazetesi kapatıldı" başlığı ile duyurmaktadır. Haber içeriği her hangi bir yorum barındırmamakta, resmi kanadın tebligatı ile devam etmektedir. Tebligatta yer alan ifadelerle birlikte gazetenin kapatılma kararının açık resim ve yazılar sebebiyle olduğu fikri dile getirilmektedir.

3.3.1.1.1.3. 26 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 26 Mayıs 1960 günü birinci sayfasından manşetine Meclis Tahkikat Komisyonu'na ilişkin Başbakan Menderes'in demecini çıkarmaktadır. Başlıkta, "Başbakan 'Komisyon İşini Bitirdi' dedi" ifadesine yer verilmektedir. Başbakan Menderes'in demecinin başlığa çıkarıldığı haberde, alt başlık olarak ise "Tahkik Komisyonu işini iki ay evvel tamamladı" denilmektedir. Demokrat Parti iktidarı tarafından tüm siyasi karar alıcıların üstünde bir yetki ile donatılan Meclis Tahkikat Komisyonu, partiler üstü bir yapıda yer almaktadır. Amacı olağanüstü hal durumlarında teşkil edilen bir güçle hareket edebilecek bir yapının sahip olduğu esneklikle, ülke içerisindeki olumsuzluklarla mücadele etmektedir. Fakat muhalefet üstündeki baskının arttırılması ve özgür basına müdahale edilmesi konusunda yoğunlukla çalışma gösteren Komisyon'un işinin bitirildiğine ilişkin gelişmeler doğrudan Başbakan'dan alınan demeçle duyurulmaktadır. Manşet ile tezat bir yapıda yer verilen sürmanşetten ise gazete, "Meclis görüşmelerinin neşri yasak edildi" başlığını kullanmaktadır. Anti demokratik bir uygulama örneği olarak muhalefet üstünde demir pençe görevi gören Tahkikat Komisyonu'nun işini bitirdiği mesajı ile sürmanşetten değerlendirilen demokratik temsil arenası Meclis'teki görüşmelerin neşrine yasak getirilmesi arasındaki tezat vurgulanmak istenilmektedir. Haber detayında CHP ile bir kısım basının faaliyetlerinin kısıtlandığı ve her suretle fotoğraf, resim ve yazının neşrinin yasak edildiği belirtilmektedir. Demokrasiye vurulan bir "darbe" olarak değerlendirilen bu durum itibarıyla, özgür basın

faaliyetlerini yürütememekte ve adeta Meclis üstü bir kurum olarak Komisyon kararları mutlak sayılmaktadır. Cumhuriyet gazetesinin, darbe öncesi yayınlarında muhalif bir tutum sergilemekle birlikte yorumsuz yaklaşımdan uzak durarak meslek etik ilkelerine uygun hareket ettiği gözlenmektedir. Daha çok haber seçimlerinde ve bu haberleri sunumunda kullandığı etken dille okuyucularına muhalif bir yaklaşımla gelişmeleri servis eden gazete, bu çizgisini korumakta kararlı gözükmektedir.

Hürriyet gazetesi ise manşetinde yine Meclis Tahkikat Komisyonu'nun faaliyetlerinin sona erdiğine yönelik bir haberi başlığına taşımaktadır. “Meclis Tahkikat Encümeni işini bitirdi” başlığı ile tarafsız bir dil kullanıldığı gözlenmektedir. Haber bilgisine dair kaynağa atıfta bulunulmamakta, daha çok genel geçerliliğe sahip bir gelişmenin bilgisi okuyuculara sunulmaktadır. Detay bilgilerine ise haber girişinde ulaşılmaktadır. Başvekil Adnan Menderes'in yaptığı açıklamalara dayandırılan haber başlığının açıklamasında, “Eskişehir’de tezahüratla karşılanan Menderes: ‘Yolumuz seçim yoludur’” ifadelerinin kullanıldığı dikkatleri çekmektedir. Haberin içeriği, daha çok Menderes'in açıklamalarına yöneliktir. Her ne kadar manşete çıkarılan bilgi Meclis Tahkikat Komisyonu'nun faaliyetleri olsa da, asıl bilgi Menderes ve onun Eskişehir’de ne kadar büyük bir sevgi tezahüratı ile karşılandığının sunumudur. Burada abartıya başvurulmuş, gazeteciliğin tarafsızlık ilkesi göz ardı edilmektedir. Hürriyet gazetesi, salt somut gerçekliklerden uzaklaşarak, Adnan Menderes’e odaklı bir yayıncılık örneği sergilemekte ve haber içeriğini Başvekil’in demeçlerine dayandırmaktadır. Manşette değerlendirilen haberin başlığına istinaden Tahkikat Encümeni’ne atıfta bulunulmamakta, aksine atanan görevliyi atayan kişiye yönelik bir bilgi aktarım süreci oluşturulmaktadır. Hürriyet gazetesi haber detaylarında kullandığı bir ara başlıkla da dikkatleri çekmektedir. Ara başlıkta, “Başvekili öptü...” ifadelerine yer verilmektedir. Hava Kuvvetleri Hastanesi Albayları’ndan Necdet Ayla’nın yaptığı konuşmasında Menderes’e duyduğu hayranlığı ifade ederek iki yanağından da iki defa öptüğü bilgisi verilmektedir. Burada ifade edilmek istenen Menderes’e duyulan halkın coşkunun ilgisinin sadece sıradan vatandaşlardan değil aynı zamanda askeri kanadın temsilcileri olarak rütbeli vatandaşlardan da geldiği bilgisidir. Ertesi gün gerçekleşecek olan demokrasiye karşı müdahale girişiminden önce böylesi bilgilerin paylaşılması da ilgi çekmektedir. Hürriyet gazetesinin yoğunlukla yayınlarında hükümete yakın bir tutum sergilediği gözlenmektedir. Sansasyona dayalı, eğlencelik ve ilgi çekici haberlerin siyasi ve ekonomik meselelere oranla gazetede daha fazla yer aldığı görülmektedir.

Milliyet gazetesi 26 Mayıs 1960 tarihli gazetesinin manşetinden halka Meclis Tahkikat Komisyonu'nun işini bitirdiği bilgisini ulaştırmaktadır. Başlıkta, “Başvekile göre Komisyon

işini bitirdi” ifadesi kullanılmaktadır. Burada dikkatleri çeken “göre” kelimesi olmaktadır. Anlatım itibari ile kelime seçimleri arasında böylesi bir vurgu yapılmış olması, haber bilgisine olan şüpheyi gözler önüne sermektedir. Başvekil’e göre, iş bitmiş olabilir fakat Milliyet gazetesine göre bu iş henüz bitmiş değildir. Milliyet gazetesi bu sayısında basına yönelik müdahalelere ilişkin iki gelişmeyi haberleştirmektedir. “Müstehcen neşriyattan 2 gazeteci mahkûm oldu” başlığı ile okuyuculara duyurulan gelişmenin detaylarında, “Ulunay ve gazetemiz mesulleri aleyhinde açılan bir davada duruşma karara kaldı” denilmektedir. Aralarında Tercüman gazetesi haber müdürü Kayhan Türkçü’nün de bulunduğu 2 gazetecinin hapis cezasına çarptırıldıkları ifade edilmektedir. Anti demokratik uygulamaların neticesinde basın özgürlüğüne müdahalenin yoğunlaştığı ifade edilmektedir. Özellikle Meclis Tahkikat Komisyonu aracılığı yürütülen ve siyaset üstü yetkilerle donatılan oluşumun DP hükümetine muhalif kesimlere yaptırımlar uyguladığı ifade edilmektedir. Haber girişinde yer alan “...duruşma karara kaldı” bilgisinden itibarla, kararın önceden belli olduğu fikri üzerinde durulmaktadır. Bir başka haber başlığında, “Dünkü Meclis’e ait neşriyat yasak edildi” denilmektedir. Meclis Tahkikat Encümeni’nin raporunu hazırlamakta olduğu ve Komisyonun faaliyetlerine son verdiği ifade edilse dahi başlıkla içerik bilgisi arasındaki tezat ortaya konulmaktadır. Haber girişinde kullanılan, “Sebebi: Tahkikat Komisyonunun tahkikatı selametle yürütebilmesi” cümlesinde de bu görüşü destekler nitelikte ifadeler yer almaktadır. Genel itibariyle toparlanacak olursa, Milliyet gazetesinin DP iktidarına doğrudan muhalefet göstermekten öte, yayınlarında yoğunlukla hükümetin uyguladığı anti demokratik uygulamaları açığa çıkaran haber seçim yöntemi kullandığı gözlenmektedir.

Tercüman gazetesi darbe öncesi son yayınında manşetinden, “Başvekil Eskişehir’de dün gece çok mühim bir konuşma yaptı” başlığı ile Adnan Menderes’in Eskişehir mitingini okuyucularına ulaştırmaktadır. Haber girişinde Meclis Tahkikat Komisyonu’nun faaliyetlerini tamamlamak üzere olduğunu ifade eden Menderes’ten alıntı yapan gazete, Eskişehirli’lerin Menderes’e olan ilgisini de “büyük tezahüratlar eşliğinde” olarak ifade etmektedir. Başvekil’in konuşmasının önemine “çok mühim” şeklinde dikkat çeken gazete, enformasyonun değerini yükseltme çabası içerisindedir. Yine aynı şekilde bir Başvekil’in karşılanmasında görülebilecek olan görüntülerin önemi “büyük tezahüratlar” ifadeleri ile olduğundan daha değerli gösterilmektedir. Ülkede gerçekleşen anti demokratik uygulamaların ana kaynakları arasında gösterilen Meclis Tahkikat Komisyonu’nun faaliyetlerinin sona erdiği bilgisi paylaşılmakla birlikte, bu Komisyon’un aldığı olumsuz kararlara ve etkilerine yer verilmemektedir. Diğer gazetelerin aksine burada Tercüman’ın manşetinden öne çıkardığı bilgi, Başvekil’in yapmış olduğu konuşmadır. Konuşma içeriğinde yer alan Tahkikat

Komisyonu'nun faaliyetlerini tamamlayacağı bilgisi başlıkta değil, diğer gazetelerden farklı olarak haber girişinde detay bilgisi olarak sunulmaktadır. Bu habere tezat bir yapıda "Meclis'te dünkü müzakerelerin neşri yasak edildi" başlığı ile duyurulan Tahkikat Komisyonu'nun Meclis'e müdahale girişimleri haber sıralamasında alt kısımda yer alarak göz önünden uzak tutulmak istenmektedir. Basın yoluyla işlenen suçlar kapsamında değerlendirilen bir başka haber başlığında ise "23 gazeteci yargılandı" ifadesi yer almaktadır. Başlıkta, yargılanan gazetecilerin bağlı olduğu kurum ve işledikleri suçlar ile ilgili detay bilgisi paylaşılmamakta, olayın kişiselliği üzerinde durulmaktadır. Yargılananlar her ne kadar gazeteci kimliğine sahip olsalar dahi, kişisel suçları sebebiyle yargı önüne çıkarılmıştır. Burada verilen hüküm de başlıkta değerlendirilmemekte, aksine tebligata dayalı bir şekilde resmi açıklama neticesinde okuyucuların bilgisine sunulmaktadır. Genel itibariyle Tercüman gazetesi, aldığı cezalar bir tarafa yayınlarında DP iktidarını olumlayan ve gelişmeleri normal süreci içerisinde değerlendiren bir tutum takınmıştır. Özellikle Başvekil Adnan Menderes'in kişisel olaylara iştirakindeki abartı sözcükleri dikkatleri çekmektedir.

Vatan gazetesi 26 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasından manşetine Başbakan Adnan Menderes'in Eskişehir mitinginde yaptığı konuşmasını çıkarmakta ve Meclis Tahkikat Komisyonu'na ilişkin, "Tahkikat Komisyonu, vazifesini bitirdi" demecini başlık olarak tercih etmektedir. Haber girişinde ise Eskişehir'e gelen Başbakan'ın "yolumuz bir hür seçim yoludur" demecine de vurgu yapılmaktadır. Gazete, söz konusu bu haberde doğrudan akredite bir kaynağın bilgisine başvurmaktadır. Yorumsamacı bir yaklaşımdan uzak durarak, haber içeriğinde ve detay bilgisinde Başbakan Menderes'in demokratik düzene olan inancına yönelik bilgilere yer verilmektedir. Haber girişinde yer alan, "yolumuz bir hür seçim yoludur" ifadesi ile ülke içerisindeki anarşi ortamından çıkışın yegâne yolu olarak demokratik yollarla çözüm üretilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Vatan gazetesi, birinci sayfasından değer görerek yer verdiği bir başka haber başlığında, "Kaldırılan yasaklar" ifadesi ile ülkede ilan edilen sıkıyönetim kararları gereğince yasaklanan demokratik hakların serbest bırakıldığına dikkat çekmektedir. Yine aynı şekilde, "Meclis müzakerelerinin yayını için yasak kararı" başlıklı haberinde, vazifesi sona erdiği ifade edilen Tahkikat Komisyonu'nun anti demokratik uygulamaları haberleştirilmektedir. Ülkedeki basın yoluyla işlenen suçlardaki artışa dikkat çeken bir başka haberde, "Dün de 14 basın duruşması oldu" başlığı tercih edilmiştir. Haber girişinde söz konusu davalar sonucunda ceza alan gazeteciler belirtilerek, sürecin geldiği noktaya dikkat çekilmektedir. Basın davalarının yaygınlığına dikkat çeken "Dün de" vurgusunun yanı sıra "14 basın duruşması" şeklinde ifade edilen rakamsal bilgi, ülkede

sürmekte olan basın üstündeki baskı ortamının bir izahatı olarak yorumlanmaktadır. Vatan gazetesi de Milliyet gazetesi ile benzer bir çizgide yer almaktadır.

3.3.1.1.4. 27 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi gerçekleşen 27 Mayıs 1960 darbesini o günün birinci sayfasında yer alan, “Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı” manşeti ile halka duyurmuştur. Başlıkla, “Kahraman Türk Ordusu”nun müdahalesi ile ülke yönetiminde siyasi erkin bertaraf edildiği ve yönetimden düşürüldüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Ülke, ilk defa bir darbe ile karşılaşmakta ve olan biteni haber almak için basından medet umulmaktadır. Dar bir kapsamda, demokratik sürece vurulan bir darbe girişimi, Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasından darbeci askerlerin bu işi, kahramanlaştırılarak halka sunulmaktadır. Manşeti açıklama gayesi ile “Memleketin bugünkü buhranına ve kardeş kavgasına mani olmak üzere” üst başlığının kullanıldığı gözlenmektedir. Başlıkla birlikte, ülke içerisinde cereyan eden ekonomik ve siyasi sorunlara dikkat çekilmekte ve buhranlı durumun mevcut olduğunun, darbenin de bu nedenle gerçekleştiğinin bilgisi halka aktarılmaktadır. Gazete, sadece ekonomik ve siyasi olumsuzluklara dikkat çekmekten de öte, ülkede hüküm süren bir kardeş kavgasının da mevcut olduğunu ifade etmektedir. Kahraman payesi biçilen Türk Ordusu’nun bu anti demokratik girişimindeki tartışmalı durum üst başlıkta ifade edilen nedenlerle haklı gösterilmeye çalışılmaktadır. Haber girişinde ise darbenin gerçekleştirilmesindeki nedenlerin yanı sıra, darbe sonrasında gerçekleşecek olan girişimlerden de söz edilmektedir. Ordunun amacına açıklık getirilmekte ve “adil seçimler neticesinde hangi taraf kazanırsa idareyi onun ellerine devretmek” gerekliliğinden bahsedilmektedir. Buraya kadar darbe sonrası cuntacı askerler tarafından kurulan Milli Birlik Komitesi’ne göndermede bulunulmamaktadır. Aksine ifade edilenler ne darbe bildirisine dayandırılmakta ne de Konsey temsilcilerinin demeçlerine atıfta bulunulmamaktadır. Kaynak bilgisinin eksiltimi neticesinde, bu görüşlerin gazetenin yayın politikası doğrultusunda oluşturulduğu fikri ön plana çıkmaktadır.

Hürriyet gazetesi ise 27 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasında yer verdiği, “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Millete Tebliğleri” manşeti ile darbenin içeriğine ilişkin detay bilgilerini TSK’ya atıfta bulunarak açıklamaktadır. Sürmanşetinde değerlendirdiği haber bilgisinde, “Türk Ordusu vazife başında: Silahlı kuvvetlerimiz bütün Yurtta idareyi fiilen ele aldı” başlığını tercih ederek, Türk Ordusu’nun ülke yönetimini ele aldığı ifade edilmektedir. Burada Hürriyet gazetesi orduya kahramanlık payesi biçerek durumu yüceltmeye çalışmamaktadır. Aksine, mevcut durumun bir vazifeden ileri geldiğini ifade eden, “Türk Ordusu vazife

başında” başlığını kullanmaktadır. Ordunun görevlerinin arasında yer aldığı anlamını doğuracak olan bu müdahale ile ülke yönetiminin fiilen TSK’ya geçtiği belirtilmektedir. Olağanüstü bir durum, bu başlıkla halka olağanlaştırılarak sunulmaktadır. Hürriyet gazetesinin yine birinci sayfasından değerlendirdiği bir başka haber başlığında, “Bayram sevinci: İstanbul bayraklarla donandı” ifadeleri dikkat çekmektedir. Ordunun yönetimi ele almasının ardından halk ilk defa askeri cuntacı bir yönetimle karşı karşıya kalmakta, sokağa çıkma yasağı ilan edilerek orduya ait tanklar, zırhlı araçlar ve silahlı askerler sokaklarda yürümektedir. Olağanüstü durumun yaşandığı bu günde, halk henüz gelişmelerden haberdar olduğu bir saatte İstanbul sokaklarını bayraklarla donatarak, adeta bir bayram sevinci içerisine girerek şanlı Türk Ordusu’nu kutlamaktadır. Burada gazete, halkın ordunun arkasında yer aldığı izlenimini yaratmakta, girdiği son üç seçimden de zaferle ayrılarak halkın büyük bir kesiminin desteğini arkasına almış olan Demokrat Parti iktidarının zorla devrilmesi durumuna bayram sevinci ile karşılık verdiği izlenimi yaratılmaya çalışılmaktadır. Burada kamuoyunun yansıtılmaktan da öte, oluşturulmaya çalışıldığı gözlenmektedir.

Milliyet gazetesi 27 Mayıs 1960 darbe günü birinci sayfasından manşetine, “İdare Orduda” başlığını çıkarmıştır. Başlıkta yorumsamacı yaklaşımdan uzak durarak, daha doğrudan bir anlatım yönetimi tercih edildiği gözlenmektedir. Temkinli bir yol izleyen Milliyet, somut gerçeklere bağlı kalarak haberleri birinci sayfasına taşımaktadır. Gazete, manşetten duyurduğu darbe eylemine dair detay bilgisini haber girişi kısmında vermektedir. Harekâtın başarısına dikkat çeken Milliyet, “Hareket hiçbir şekilde hiçbir can kaybı olmadan başarılı bir şekilde tamamlanmıştır” şeklinde bir açıklamada bulunmaktadır. Harekâtın başarısına dikkat çekilmekte, yıkıcı bir güç olarak ordunun bu durumda yıkılan demokratik düzenin mevcudiyetinin aksine yapıcı bir durum ortaya konulmaktadır. Ne can ne de mal kaybının yaşanmadığı başarılı bir harekât gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Haber detaylarında darbenin ardından kurulan Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel’e atıfta bulunularak, “Kin güdülmeyecek” açıklamasına yer verilmektedir. Demokratik bir sürece gayrimeşru bir müdahale olarak değerlendirilen askeri darbe girişiminde, taraflar arasında “cadı avı” sürecinin yaşanmayacağı ve kin güdülerek kişiler nezdinde kovuşturmalara mahal verilmeyeceği bilgisi sunularak, darbe sonrası ülkede oluşan korku ortamının kaldırılması amaçlanmaktadır. Haber içerisinde hangi bilginin öne çıkarıldığının ve hangisinin de geri plana atıldığının önemi büyüktür. Basın, bu doğrultuda gündemi kurmakta ve oluşturmaktadır. Burada da cuntacı yönetimin olumsuz girişimlerde bulunmayacağına dikkat çekilerek, daha naif bir dil kullanıldığı gözlenmektedir.

Tercüman gazetesi ise 27 Mayıs 1960 darbesi için ikinci baskıya girmeyerek gelişmeleri ancak 28 Mayıs 1960 tarihli gazetesinden halka duyurmuştur. Bu nedenle, darbe haberleri için 28 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfası esas alınarak incelenmektedir. Gazete manşetinden, “Milletçe bayram sevinci içindeyiz” başlığını halka duyurmaktadır. Ordunun girişimi karşısında, gazetenin tarafsızlık ilkesini bir tarafa bırakarak doğrudan sürece katıldığı ve “Milletçe” bu durumdan büyük bir sevinç duyulduğu belirtilmektedir. Halkla bir bütün olarak hareket eden gazete, kamuoyu ile birlikte karar vermekte, bu kararın içerisine kendisini de doğrudan dâhil ederek yine kamuoyuna iletmektedir. Habere eşlik eden alt başlıklarda, “Meclis feshedildi, Üniversite açılıyor, kısa zamanda yeni seçimlere gidilecek; İsmet İnönü hayatta ve sıhhatte; Hadise bütün dünyada çok müspet karşılandı” ifadelerine yer verilmektedir. İlk alt başlıkta ülkenin darbe sonrasında ilan edilen olağanüstü hal durumuna rağmen hızlıca olağan duruma geçildiği, üniversitenin açıldığı, kısa zamanda yeniden demokratik zemine döneleceği izlenimi verilmektedir. İkinci alt başlıkta ise, dönem içerisinde Türkiye’de “paşa faktörü” olarak adı Meclis tartışmalarına karışan önemli bir siyasal aktörü olan İsmet İnönü’nün sağlıkta ve sıhhatte olduğu bilgisi verilmekte, taraf olunan merciiye ilişkin açıklık getirilmektedir. Son alt başlıkta da, dünyadan yankılarla birlikte, 27 Mayıs darbesinin olumlu bir şekilde karşılandığı bilgisi halka aktarılmaktadır. Darbeye olan desteğin büyüklüğünün dünyadan gelen destek mesajları ile sunulması, ülke içerisinde cuntacı yapı karşıtı muhalefeti de sindirmeye yönelik bir gözdağı olarak değerlendirilmektedir. Darbe sadece ülke içerisindeki bir kısım azınlık grup tarafından değil, dünyanın tamamı tarafından olumlu karşılanarak desteklenmektedir, denilmektedir.

Vatan gazetesi 27 Mayıs 1960 darbe günü cuntacı yönetimin müdahalesini 3. baskısı ile halka duyurmuştur. Manşetinden, “Milli Birlik Komitesi kuruldu” ifadelerine yer veren gazete, halka darbenin önemini azaltarak aktarmaktadır. Milli Birlik Komitesi fikrinin açıklanmasına başvurulmamakta, doğrudan Komite’nin tebliğlerine geçilmektedir. Enformasyon eksilimine başvuran gazete, darbenin meydana gelişinden itibaren kurulan Komite’nin hukuki reformlarını açıklamaktadır. Bu doğrultuda haber girişinde Hukuk Fakültesi’nden çağırılan 7 öğretim üyesinin isimlerine yer verilmektedir. Gazete, sürmanşetine ise Adnan Menderes’in yakalandığı bilgisini çıkarmaktadır. “Milli Birlik Komitesi Başkanlığının 8 numaralı tebliği: ‘A. Menderes yakalandı’” şeklinde sunulan haber, Komite Başkanlığı’nın tebligatlarına dayandırılan bir gelişme olarak açıklanmaktadır. Resmi otoritenin sözcülüğü görevi üstlenilmekte ve anti demokratik bir uygulama olarak, seçilmiş siyasi erkin zor yolu ile devrilmesine dair detay bilgisi paylaşılmamaktadır. Hürriyet gazetesinde olduğu gibi, Vatan da askeri darbenin halk üstünde yarattığı olumlu sevic

“coşkun” bir anlatımla yine halka duyurmaktadır. “Halk, silahlı kuvvetlerimizi, büyük sevinçle bağrına bastı” başlığı ile değerlendirilen haber girişinde, yurttan adeta bir bayram havasının estiği bilgisine yer verilmektedir. Demokrat Parti’nin halk oylaması sonucunda siyasal gücü eline alan seçilmişlerden oluşan bir yönetim olduğu fikri göz ardı edilmekte, bu anlatımla birlikte kapsayıcı bir yapıda DP seçmenin de darbeyi sevinçle karşıladığı izlenimi yaratılmaya çalışılmaktadır.

3.3.1.1.1.5. 28 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi darbe sonrası 28 Mayıs 1960 günü birinci sayfasından manşetine, “Meclis feshedildi, yeni Anayasa ve demokratik müesseselerin kurulma hazırlığına başlandı” başlığını çıkarmıştır. Burada gazete, ülkenin demokratikleşme yolunda normalleşme sürecine girdiğini ifade etmektedir. Manşete eşlik eden üst başlıkta ise “Türkiye’nin kahraman Silahlı Kuvvetlerimiz tarafından idaresinin ikinci günündeyiz” ifadelerine yer verildiği dikkatleri çekmektedir. Meclis’in feshi ve yeni Anayasa ile “demokratik” kurumların tesisi açısından görevin kahraman payesi biçilen cuntacı askerler tarafından gerçekleştirildiği ilan edilmektedir. Gazete, yine tarafsızlık ilkesini ihlal ederek, haber diline müdahil olmaktadır. Gazete, bu sayısında Milli Birlik Komitesi’nin sözcülüğü görevini üstlenmekte, doğrudan karar alma sürecine dâhil olarak daha çok birinci çoğul kişi öznesini haber dilinde kullanmaktadır. Başlıkların çoğunda bu yaklaşım dikkatleri çekmekte ve kapsayıcı olma gayesi içerisinde bulunulduğu gözlenmektedir. Komite tarafından alınan karara destek olunduğu ve bu desteğin halk tabanında tüm kesimleri de kapsayarak ülke içerisinde cuntacı yönetime karşı herhangi bir muhalefet sürecinin işlemediği izlenimi yaratılmaktadır. Bir başka haber başlığında, “27 Mayıs hareketi nasıl hazırlandı?” denilerek haber girişinde de dikkat çekici bir ifade kullanılmaktadır: “Son bir ay zarfında İstanbul’da cereyan edip yazamadığımız olaylar...” Burada gazete, DP iktidarı döneminde özgür basın üstündeki baskı ortamı neticesinde oluşan yayın yasaklarına atıfta bulunmakta ve ordunun müdahalesini haklı çıkaracak gerekçeler arasında saymaktadır. Gazetenin birinci sayfasının çoğunda halkın orduya karşı duyduğu coşkun sevinçle yönelik haberler yer almaktadır. Adeta birer propaganda aracına dönüştürülen basın organlarında, “Gençliğin Silahlı Kuvvetlere teşekkürü” başlığında görüldüğü gibi destek haberleri ile sık sık karşılaşılmaktadır.

Hürriyet gazetesi de 28 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Büyük Millet Meclisi fesholundu. Parti faaliyetleri yasak edildi. Bütün üniversiteler açılacak” başlığını çıkarmıştır. Ülke içerisinde demokratik bir süreç tıkanma noktasına gelmiş olsa da üniversiteler açılarak normalleşme sürecine gidildiğine dair fikir beyan edilmektedir.

Sürmanşetten desteklenen bu görüşte, “Yurtta tam bir huzur hüküm sürüyor. Yeni Anayasanın hazırlıkları ilerliyor” ifadeleri kullanılmaktadır. Ülkenin demokratik kurumları darbe yolu ile zapturapt altına alınsa dahi, mevcut durumdan kurtuluş için yeni Anayasa’nın hazırlıklarına hızla devam edilmektedir. Bu itibarla ülkedeki olağanüstü hale rağmen, darbe öncesi yaşanan çalkantılı süreç ve buhran durumu ortadan kalkmış, ordu yönetimi altında “huzur ortamı” vuku bulmuştur. Bir başka haber başlığında, “Silahlı Kuvvetler yurtta süratle demokrasiyi kurmak kararında” denilmektedir. Bu başlıkta da ifade edildiği gibi, darbe öncesi askıya alınan yahut kaldırılan demokrasi, anti demokratik bir uygulama neticesinde darbe dolayımı ile Silahlı Kuvvetler’in sıkıyönetimi altında baştan inşa edilmektedir. Gazete, “İstanbul’un yaşadığı tarihi an: 27 Mayıs Cuma saat 3” başlığı ile duyurduğu bir başka haber detayında, ordunun darbe başarısını yüceleştirme çabası içerisine girmektedir. Darbenin gerçekleşmesi nedenleri arasında gösterilen ve “memlekette özlenen hürriyet ve demokrasi nizamını kurmak için” ifadeleri ile de, Silahlı Kuvvetler’in müdahalesi öncesinde ülkede hürriyet ve demokrasi nizamından yoksun bir ortamın hüküm sürdüğü izlenimi yaratılmaktadır.

Milliyet gazetesi 28 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasından manşetine diğer gazetelerde olduğu gibi Meclis’in faaliyetlerine son verilmesine ilişkin gelişmeyi, “Meclis feshedildi” başlığı ile çıkarmaktadır. Haber girişinde anti demokratik bu uygulamaya açıklık getirmek maksadı ile kapatılan gazetelerin açıldığı, hapisteki gazeteciler, subaylar ve öğrencilerin serbest bırakıldığı bilgisi eşlik etmektedir. Gazete, ikinci haber başlığında Komite Başkanı olarak cuntacı yapının başında olan ismin demecine yer vermektedir: “Gürsel, ‘Diktatör olmayacağım’ dedi” ifadesi ile cesur bir girişim örneği sergileyen Milliyet gazetesi, ülkedeki sıkıyönetim ortamı neticesinde halkın büyük bir kesiminde oluşan dikta yönetimi korkusuna sözcülük etmekte ve bu soruya itibarla Cemal Gürsel’in cevabını haberleştirmektedir. Haber girişinde, Orgeneral Cemal Gürsel’in bu sözüne açıklık getiren gazete, demece devam etmektedir: “...politika ihtirası ile şuuru bozulanları vaktiyle ikaz ettiğini açıkladı.” Burada üst bir güç olarak ordunun demokratik unsurları zamanında uyardığı, “ikaz” ettiği bilgisi de halka ulaştırılmaktadır. Demokratik unsurlar içerisinde ordunun, yürütme erkinin altında yer alması ve kontrollü bir güç olarak hareket etmesi gerektiği bilgisinden itibarla gazete, ordunun ikaz etme yetkisini kendisinde bulması fikrini başlığa çıkardığı demeçle birlikte, bir bağlam içerisinde sunmakta ve durumun uyumsuzluğuna dikkat çekmektedir.

Vatan gazetesi 28 Mayıs 1980 tarihli sayısı birinci sayfasından manşetine, “Bütün mes’uller mevkuf” başlığını çıkarmıştır. Ucu açık bir şekilde sorumluların tamamının tutuklandığı bilgisini aktaran gazete, habere eşlik eden alt başlıklarda, “Mahkûm gazeteciler, bu sabah serbest bırakıldılar; Büyük Millet Meclis’i dün feshedildi” ifadelerine yer

vermektedir. Gazete, cuntacı yönetimin hareketi sonucu ne ile suçlandıkları dahi belirtilmeyen, sadece sorumluluğa sahip olduğu, hangi suçla mesul olduklarına ilişkin detay bilgisi verilmeyen kişilerin tutuklandığını ifade etmektedir. Habere eşlik eden alt başlıklarda ise Meclis'in güçle dağıtıldığı ve yine zor yolu ile tutuklu gazetecilerin serbest bırakıldığı bilgisi halka ulaştırılmaktadır. Gazete, Demokrat Parti iktidarının devrilmesinin ardından oluşturulan cuntacı yönetime gönderme yaparak, henüz hür seçimler gerçekleşmemiş iken, “sabık (eski) Demokrat Parti iktidarının bütün mesulleri” ifadesini kullanarak rejim değişikliğinin gerçekleştiğini ilan etmektedir. Gazete, cuntacı yapının faaliyetlerini övmekte ve yüceleştirmektedir: “Bir bayram havası bütün yurdu kapladı” başlığı ve haber girişinde ifade edilen, “Milli Birlik Komitesinin idareyi alışı sevinç yaratıyor” cümlesi Konsey'in meşruluğunu savunmak ve ülke içerisinde cunta yönetimine karşı olumlu bir hava oluşturma gayreti içerisinde dir.

3.3.1.1.1.6. 29 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 29 Mayıs 1960 tarihli gazetenin birinci sayasından manşetine, “Tarafsız Şahsiyetlerden Bir Kabine Kuruldu Orgeneral Cemal Gürsel Başbakan Oldu” başlığı çıkarılmaktadır. Habere eşlik eden alt başlıkta ise “Yeni Kabinede 3 asker, 14 sivil var” ifadelerine yer verildiği gözlenmektedir. Demokratik seçimlerle iktidara gelerek halkın temsilini teşkil eden Meclis'i darbe yoluyla deviren cuntacı yönetimin, Komite aracılığı ile aldığı karar itibarıyla, manşette tarafsız şahsiyetler arasına Orgeneral Cemal Gürsel'in de dâhil edildiği görülmektedir. Alt başlıkta ise kabinenin 3 asker, 14 sivilden oluştuğuna yönelik ayırım gözetildiği gözlenmektedir. Bu itibarla gazetenin, Cemal Gürsel ve 3 cuntacı askerinin de dâhil olduğu yeni kabineyi “tarafsız” olarak değerlendirmeye fikri ön plana çıkmaktadır. Buradaki amaç, manşet ve alt başlık bilgileri arasındaki tezat itibarıyla halka taraf olunan bir kabinenin mesajının verildiği yorumunu ortaya çıkarmaktadır.

Hürriyet gazetesi ise 29 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfası manşetine, Cumhuriyet'te olduğu gibi yeni kabinenin kurulmasına yönelik gelişmeyi çıkarmıştır. “Yeni hükümet, Devlet Reisi Orgeneral Cemal Gürsel tarafından dün kuruldu” ifadesi ile duyurulan gelişmede, yeni hükümetin, Devlet Reisi unvanını seçimler olmaksızın üstlenen Orgeneral Cemal Gürsel eliyle kurulduğu ifade edilmektedir. Haber girişinde detay bilgisine yer verilerek, yeni kabinenin, “memleket çapında şöhret yapmış ve siyasi partiye mensup olmayan” zevatlardan oluştuğu aktarılmaktadır. Cumhuriyet gazetesinin aksine yeterli detay bilgisi ile desteklenmeyen haberde, kabinenin tarafsızlık ilkesinin temsiline vurgu yapılmamaktadır. Bunun yerine, “siyasi partiye mensup olmayan” zevatlardan oluşan ifadesi ile bu bilgi

aktarımı örtük bir biçimde sağlanmaktadır. Gazete, eski olarak nitelendirdiği Başvekil Adnan Menderes'in yakalanması sürecini, "Menderes kaçarken nasıl ele geçirildi" başlığı ile haberleştirmektedir. Haberin girişinde ise "Sabık Başvekilin nasıl kaçtığı bütün tafsilatı ile belli oldu" ifadelerinin kullanıldığı dikkatleri çekmektedir. Gazete, Adnan Menderes'in nasıl gözaltına alındığını daha yalın bir dille belirtebilecekken, onun, ordunun gücü ve etkili organlarından korkarak nasıl kaçtığını vurgulayarak, hem haberin başlığında hem de haber girişinde yer vermesi ile tarafgir duruma düştüğü de ortaya konulmaktadır.

Milliyet gazetesi 29 Mayıs 1960 günü birinci sayfasından manşetine, "Hükümet kuruldu" ifadelerini çıkararak, cuntacı yönetim tarafından kurulan hükümetin duyurusunu yapmaktadır. Haberi takip eden giriş kısmında ise "Devlet Reisi, Başvekil ve Başkumandan Orgeneral Cemal Gürsel" ifadelerini birlikte kullanarak, Cemal Gürsel'in sıkıyönetim altında tutulan ülkede üstlendiği görevleri vurgulanmaktadır. Tek elde toplanan güçlerin bir nevi tezahürü niteliğinde olan bu detay, ülkedeki demokratik sorunun da altını çizer niteliktedir. Gazetenin birinci sayfasından okuyuculara duyurulan, "Nezaretteki sabık vekiller birbirlerini itham ediyor" başlığını takiben haber girişinde verilen detaylarda, Bayar, Menderes, Gedik, Koraltan, Ethem Menderes ve Zorlu'nun ayrı ayrı odalarda olmakla birlikte hepsinin Harp Okulu'nda muhafaza edildiği bilgisi açıklanmaktadır. Haber içeriği ile uyuşmayan bir yapıda verilen başlıkta, eski başvekil ve devlet erkânının birbirine düştüğü, anlaşmazlıkla birbirlerini suçladıkları ifade edilmektedir. Eski iktidarın toplum nezdinde destekleri azaltılarak, eski seçilmişler ve demokratik kazanımlar uğruna orduya muhalefet gösteren kesimlere açık bir mesaj verilmek istenmektedir.

Tercüman gazetesi 29 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasından manşetine yeni kabinenin kurulması haberini, "Kabine kuruldu, bütün yurttaki normal hayat başladı" başlığı ile duyurmaktadır. Ülkedeki olağanüstü hal durumunun devamına ve henüz hür seçimlerin gerçekleştirilerek demokratik kazanımların halka teslimi gerçekleşmemiş olmasına rağmen gazete haberi ile normalleşme sürecinin sona erdiği ve hayatın olağan seyrine döndüğünü ifade etmektedir. Gazete, eski idarecilerin korkunç kararları olarak ifade ettiği bir başka haberinde, "Eski idarecilerin korkunç projeleri: Menderes kütle halinde tevkiflere girecekti..." başlığını kullanmaktadır. Menderes'in kalabalık gruplar halinde tasfiye işine gireceği ifade edilmekte fakat bütün bunlar resmi belgelere dayandırılmaksızın, doğruluğu ispatlanamaz bilgiler halinde halka kara propaganda malzemesi olarak servis edilmektedir. Yine söz konusu haberin giriş kısmında ise "Refik Koraltan'ın cebinden kağıda sarılı kadın saçları, Polatkan ve Zorlu'da dolar bulundu. Sabık Başvekil, nezarete durmadan sigara içiyor" ifadesi ile olayın magazinleştirildiği dikkatleri çekmektedir. Aynı zamanda döviz

bulundurmakla itham edilen yöneticilerin, yurt dışı odaklı faaliyet gösterdiğine yönelik ithamlar da görülmektedir. Son olarak eski Başvekil Adnan Menderes'in içerisinde bulunduğu umutsuzluk havası ile kendisini sürekli sigara içmeye verdiği ifade edilerek, destekçileri üzerinde olumsuzluk hissiyatı yaratılmak istenmektedir. Gazete son olarak dış basından yansımalarla darbe sürecini olumlamakta ve “Yabancı gazetecilerin gözü ile ilk medeni ihtilal” başlığını kullanmaktadır.

Vatan gazetesi 29 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasından manşetine diğer gazetelerde olduğu gibi kabinenin kurulduğu bilgisini, “Hükümet dün kuruldu: Başvekil: Org. Cemal Gürsel” başlığı ile duyurmaktadır. Haberin alt başlığında ise “Kurtuluş hareketi nasıl başarılı” ifadesine yer verildiği gözlenmektedir. Ülkenin düşman işgali altında olduğu döneme gönderme yapılarak, cuntacı askerler tarafından gerçekleştirilen bu harekât, “Kurtuluş harekâtı” olarak nitelendirilmektedir. Gazete bir diğer haberinde, demokratik seçimler sonucunda seçilmiş olarak hükümetin başına geçen DP iktidarı dönemini, “Karanlık devrin iç yüzü” başlığı ile aktarmaktadır. Hangi profesörlerden oluştuğuna dair kişi isminin verilmediği bir heyet raporuna atıfta bulunulan haber girişinde ise “Bu vak’a sabık hükümetin sosyal ve milli bir müessese olmaktan çıkarak şahsi bir nüfuz ve ihtiras aleti haline gelmiş bulunduğunu göstermektedir” denilmektedir. DP iktidarının suçlu ilan edildiği görülmektedir. Henüz bağımsız yargı sistemi tarafından bir karara varılmadan, hiçbir vatandaşın suçlu ilan edilemeyeceği bilgisine rağmen gazete tarafgir duruma düşerek, kime ait olduğu kaynak bilgisinde sunulmayan bir rapora ithafen, eski hükümet temsilcilerini kamuoyunun önünde suçlu ilan etmektedir.

3.3.1.1.1.7. 30 Mayıs 1960 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi darbenin ilk şokunu atlatan halka 30 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasında manşetten, “Milli Birlik Komitesi taahhütlerini tekrarlıyor” başlığı ile gelişmeleri duyurmaktadır. Daha önce bir diktatör olmayacağını ilen eden Orgeneral Cemal Gürsel, bu defa da halktan gelen tepkilere karşı, “Seçimi kazananlar kim olursa olsun idare ona devredilecek” diyerek demokrasi vurgusunda bulunmaktadır. Darbenin gerçekleşmesine yönelik nedenler arasında sunulan Meclis Tahkikat Komisyonu'nun uyguladığı özür basını susturma girişimine yönelik, haberin girişinde Org. Gürsel'e dayandırılan, “sansürün orduya tesir edemeyeceği” bilgisi paylaşılmaktadır. Bu itibarla ordunun kendisini açıklama ve harekâtı haklı gösterme çabası içerisine girdiği görülmekle birlikte, gazete de bu vurgulu durumu halka aktarmaktadır. Gazete sürmanşetine ise “İran Şahı Rıza Pehlevi dün İstanbul'a geldi” başlığı ile yurt dışından orduya gelen destek mesajlarını yinelemekte ve olağanüstü bir

durum yaşanan ülkeye yabancı bir devlet adamının korkmadan gelebildiği mesajını vermektedir. Haber girişinde, “Şah, ordumuzun son hareketini benimsediğini bildirdikten sonra hayırlı olduğunu belirtti” açıklaması yer almaktadır. Doğrudan alıntıya başvurmeyen gazete, Şah’ın açıklamalarına itibarla ordunun darbe girişimini olumladığı yönünde bir anlatım tavrını benimsemektedir. Gazete, bu sayısında yer verdiği karikatüründe DP’nin Beyaz Devrimi ile iktidara gelmesinde önemli bir rol üstlendiği belirtilen, “Yeter, Söz Milletindir!” seçim afişine göndermede bulunarak, “Basın, Türk Ordusu, Üniversite” üçlüsünün beyaz el işareti üstüne yazılması ile okuyucularına sunmaktadır. Burada ana hedef Demokrat Parti iktidarına karşı bir cephe oluşturulduğu ve bu cephede yer alanların el birliği ile darbeyi gerçekleştirerek sabık hükümete son verdiği mesajının verilmesidir.

Şekil 3.1 Cumhuriyet Gazetesi 30 Mayıs 1960 Karikatürü ve Demokrat Parti 1950 Seçim Afişi Karşılaştırması

Hürriyet gazetesi ise 30 Mayıs 1960 sayılı birinci sayfasından manşetine yeni kabinenin ilk toplantısını, “Yeni kabine bugün Orgeneral Gürsel’in başkanlığında ilk toplantısını yapıyor” başlığı ile çıkarmaktadır. Alt başlıkta ise “Kıbrıslı Türklerin de imanı çok kuvvetlendi” ifadesine yer verildiği görülmektedir. Bu başlıkla, ana yurttan uzakta yaşayan Türklerin de darbe sonrası kurulan yeni hükümete olan destekleri dile getirilmektedir. Haber girişinde yer verilen detay bilgisinde, yeni kabinenin faaliyetlerinden bahsedilmektedir. “Yeni Anayasa ile beraber Seçim ve Basın Kanunları da hürriyetleri garanti edecek şekle getirilecek” ifadelerinde vurgulanmakta olduğu üzere, DP iktidarı ile yürürlükte olan anayasanın Seçim ve Basın Kanunları açısından hürriyetleri yerine getiremediği, cuntacı yönetimle birlikte inşa edilecek olan yeni Anayasa’da bu hürriyetlerin demokratik çerçevede garanti altına alınacağı bilgisi halka aktarılmaktadır. Habere eşlik eden ara başlıkta, “Milli

Birlik Komitesi kararları ile tarihimizde ilk defa olarak her gün hürriyetler artıyor” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Burada coşkun bir anlatımla halkın sesine sözcülük görevini üstlenen gazete, halk yerine de karar vererek doğrudan anlatımla darbe sonrası ülkenin geçirmekte olduğu demokratikleşme hareketlerinden bahsetmektedir. Cumhuriyet’in ilanından bu yana gerçekleşen gelişmeler göz ardı edilmekte, Milli Birlik Komitesi’ne yüce bir anlam yüklenmektedir. Gazete, DP yönetiminin basına uyguladığı sansür girişimlerine ilişkin örnek olay olarak yer verdiği Orgeneral Cemal Gürsel’in 7 Mayıs 1960 tarihli mesajını haberleştirerek giriş kısmında, “Bu mesajın neşri yasak edildiği gibi, buna dair yasak kararının intişarına da mani olunmuştu” ifadelerine yer vermektedir. Cemal Gürsel’in mesajının yayımlanmasının yasak edilmesi gibi bu yasak kararının da halka duyurulmasına getirilen yasağın anlatıldığı haberde, sansürün boyutlarının geldiği nokta halka anlatılmak istenmektedir. Haber detayında yer verilen, “mazi olan baskı ve şiddet rejimi” ifadeleri ile de artık bu tarz sansür girişimleri ile “Silahlı Kuvvetlerimizin başarılı baskın hareketi” olarak ifade edilen darbe girişimi sonucunda bir daha karşılaşılmayacağı mesajı verilmektedir. Gazete, yurt dışından darbeyi alkışlayan gelişmeleri haberleştirmeye devam etmektedir. “Kibar İnkılâp” başlığı ile halka duyurulan haberde, bir İngiliz gazetesinin ifadesine atıfta bulunulmakta olup haber girişinde, “bütün dünya ordunun hareketini alkışlıyor” denilmektedir. Yine Cumhuriyet gazetesi gibi İstanbul’a gelen İran Şahı’nın darbeyi desteklediğine ilişkin, “İran Şahı, Türkiye’deki İnkılâptan çok memnun” başlığı gazetenin birinci sayfasında yer almaktadır.

Milliyet gazetesi 30 Mayıs 1960 günkü sayısının birinci sayfasından manşetine, “Vesikalar açıklanacak” başlığını çıkarmaktadır. Meclis vesikalarının neşrini yasaklayan Tahkikat Encümeni’nin darbe sonrası görevinin sona ermesi ile birlikte, başlıkta belirtildiği üzere yasaklanmış görüşmelerin yayınlanması gündeme gelmiştir. Haber girişinde, “Orgeneral Gürsel ‘Asil milletimiz yaşadığı karanlık günleri bütün çıplaklığı ile öğrenecektir’ dedi” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. “karanlık günler” olarak da ifade edilen dönem, DP iktidarının uyguladığı yayın yasaklarına tekabül etmektedir. Ayrıca haberde demokratikleşme sürecine devam edildiği ve yayın yasaklarının ortadan kalktığı vurgulanmaktadır. Milliyet gazetesi diğer gazetelere oranla daha tutumlu bir yaklaşım tarzı belirlemekte ve haberlerinde de bu dili kullanmaktadır. Daha çok resmi kanaldan aktarılan demeçlerle haberlerin desteklendiği görülmekte, haber seçimlerinde de darbe hükümetine yoğunlukla yer verilmektedir.

Tercüman gazetesi 30 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Başvekil Org. Cemal Gürsel’e yurdun her yerinden dün binlerce tebrik ve sevgi telgrafı gönderildi”

ifadelerini çıkarmaktadır. Meclis'te yeni kabinenin görevine başladığını duyuran haberde, Başvekil olarak kendisini atayan Org. Cemal Gürsel'e yurdun tamamından tebrik ve sevgi dolu mesajların geldiği bilgisi paylaşılmaktadır. Ordunun zaferinin mutlak ve yoğun bir destek altında gerçekleştiğine yönelik anlam oluşturulmaktadır. Gazete İran Şahı'nın İstanbul'dan geçtiğini belirterek, "İran Şahı, Türk Silahlı Kuvvetlerinin başarısını benimsediğini söyledi" ifadelerine yer verilerek, ordunun dış dünyadan destek aldığı mesajını yinelemektedir. Gazete, haber girişinde Meclis faaliyetleri arasında yeni Anayasa'nın demokratik ve Atatürk ilkelerini koruyucu mahiyette olacağı bilgisine de yer vermektedir. Bir önceki Anayasa'nın bu ilkelere bağlı kalamadığı mesajı halka ulaştırılmaktadır. Gazete bir başka haber başlığında orduya olan desteklerini yinelemektedir. "İzmir'de sevgi tezahüratı" başlığı ile orduya karşı coşkun bir sevginin oluştuğu mesajı verilmektedir.

Vatan gazetesi ise 30 Mayıs 1960 tarihli sayısının birinci sayfasından manşete, "Kabinenin ilk toplantısı bugün" başlığını çıkarmaktadır. Org. Cemal Gürsel başkanlığında toplanacak olan darbe kabinesinin üst başlıkta, "Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel tarafından kurulmuş olan" ifadeleri ile yine MGK lideri Org. Cemal Gürsel'e atıfta bulunmaktadır. Ülkedeki tüm demokratik ve askeri kurumların başında yer almakta olan Cemal Gürsel'in, hükümetin de başında bulunduğu ifade edilmektedir. Bir başka başlıkta gazete, "Yeni milli rejimimiz tanınıyor" ifadelerini kullanmaktadır. Haber detayında Pakistan'ın yeni rejimi resmen tanıdığı bilgisi verilmektedir. Yeni rejimin "milli" olduğu vurgulanmaktadır. DP iktidarı sürecinde partinin temel mottosu milli iradenin temsilcileri olduklarına yöneliktir. Halkın tamamını kapsadıkları ifade edilmekte, bu yönde seçim kampanyaları gerçekleştirilmektedir. Burada da milli rejim vurgusu yapılarak DP iktidarına gönderme yapılmaktadır. Bir diğer başlıkta ise gazete, "A. Menderes seçildiği yerde 'Sabık' oldu" ifadelerini kullanmaktadır. Adnan Menderes'in 1946 yılında mebus olarak seçildiği Kütahya yolunda yakalanmasına gönderme yapılmakta ve burada görevinden azledilerek "sabık – eski" konumuna düştüğü ifade edilmektedir. Haber girişinde Adnan Menderes'e ait olduğu iddia edilen bir demece göre, "Bırakınız, meçhul yere gideyim" ifadesine yer verilmektedir. Bir çaresizlik hissiyatının yaratıldığı bu sözlerde, darbe ile devrilen Başbakan'ın umutsuzluğa kapıldığı ve kendisini hapsedenlere boyun eğerek onlardan yardım dilendiği mesajı verilmektedir.

3.3.1.1.2. 12 Eylül 1980 Darbesi Haberleri

3.3.1.1.2.1. 09 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 09 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine ülke içerisindeki siyasi huzursuzluk ortamını ortaya koyan bir başlığı çıkarmıştır: “Sağda, geride bir CHP topluma öncü olamaz” ifadelerine yer verilen manşette, CHP içerisindeki artan huzursuzluğun ve parti temsilcileri arasındaki anlaşmazlığın neşredildiği gözlenmektedir. Haber detayında, “CHP sol kanat parlamenterleri” ifadelerine yer verildiği dikkatleri çekmektedir. Partinin iki ayrı kutupta temsil edildiği izlenimi yaratılmaktadır. Partinin kuruluş yıl dönümü vesilesi ile parti merkezine yollanan bir mektuba dayandırılan manşette de, özellikle bu ifadenin yer alması, gazetenin bu yönde bir beyanatta bulunduğu fikrini güçlendirmektedir. Dönemin başta gelen konuları arasında faili meçhul cinayetler, önemli şahsiyetlere düzenlenen suikastların yanı sıra ölüm ve soygun haberleri de yoğunlukla yer almaktadır. Gazetelerin sağ – sol kavgası olarak nitelendikleri süreç sebebiyle gerçekleştiği ileri sürülen bu olaylardan bir diğer örneği, “6 kentte ikisi öğrenci, biri eczacı 11 kişi öldürüldü” başlığı ile duyurulmaktadır. Haber detaylarında, “Faşistlerin silahlı nöbet tuttıkları, kimlik kontrolü yaptıkları” ifadelerine yer verildiği gözlenmektedir. Sağcı ideolojiye sahip çıkanların “faşist” olarak nitelendirildikleri bu dönemde, gazetenin sağ ideoloji terimi yerine “faşist” adlandırmasını kullandığı görülmektedir.

Hürriyet gazetesi ise 09 Eylül 1980 tarihli birinci sayısına manşetten, “Bizim TV’de haberlerden çok liderler yer alıyor: Usandık” başlığı ile ülkede haberden çok siyasi liderlerin konuşulduğu bilgisini aktarmaktadır. Bu durumdan “usandık” ifadesini kullanarak bahseden gazete, habere yorumunu katarak mevcut sisteme yönelik şikâyetini dile getirmektedir. Haber girişinde ekranlarda görünme sıralamasına açıklık getiren gazete, birinci sıranın Süleyman Demirel tarafından işgal edildiğini belirtmektedir. İkinci sırada ise iktidarı kaybetmesinden bu yana liderliği kaptıran Ecevit’in yer aldığı bilgisi eklenmektedir. Erbakan için ise “hem TV’ye çatıyor hem de ekrandan eksik olmuyor” ifadesine yer verildiği görülmektedir. Sürmanşetten ise manşet haberine uyumlu bir şekilde karşılaştırma haberine yer verilmektedir. “Batı’da çok önemli olay olmazsa liderler ekrana gelmiyor” başlığı ile ülke içerisinde TRT yönetiminin liderler değişikçe, yöneticilerinin de değiştiğine dair detay bilgisi paylaşılmaktadır. Bir anlamda, Batı ile Türkiye arasındaki siyaset – medya ilişkisi açısından aşılabilir bir uçurum olduğu mesajı verilmekte ve bu durumdan “usandık” ifadeleri kullanılarak ne kadar rahatsız olduğu bilgisi paylaşılmaktadır. Bir başka başlıkta ise CHP içerisinde yönetime ve parti politikalarına karşı artan muhalefet haberleştirilmektedir: “CHP’li 31’ler açık mektup yayınladı” denilmektedir. CHP’nin kuruluş yıl dönümünde parti yöneticilerine 31 mebus

tarafından yollanan açık mektupta, “Sağa çekilen CHP barışın da, demokrasinin de, bağımsızlığın da, toplumun da savunucusu olmak hakkını yitirir” ifadeleri demeç olarak ön plana çıkarılmaktadır. Cumhuriyet gazetesinin aksine Hürriyet, haberi daha geri plandan birinci sayfasına çıkarmıştır. Fakat verilmekte olan mesaj yine de aynıdır. CHP içerisinde bir uzlaşmazlık hüküm sürmekte ve solcu bir parti olan CHP’nin mevcut yönetiminin sağ politikalara kayarak demokratik savunucu olma hakkını kaybettiği mesajı verilmektedir. Bir diğer başlıkta ise ülke içerisindeki artan siyasi istikrarsızlığa yönelik gelişme haberleştirilmektedir. Kabine bakanlarının muhalefet oyları ile düşürülmesi durumuna karşı çıkıldığı belirtilerek başlıkta, “AP Başkanlık Divanı kararı: Hükümet, başka bakan feda etmeyecek” ifadelerine yer verildiği gözlenmektedir. Haberin detay kısmında ise Demirel’e dayandırılan bu çıkış, “topun ağzındaki diğer bakanlarını korumayı kararlaştırdı” ifadeleri ile aktarılmaktadır. Bu detaydan itibarla, Demirel yönetiminin tutumunu sertleştirdiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda hükümet bakanları arasında, “topun ağzındaki diğer bakanlar” ifadesi ile hükümetin hedef alındığı mesajı verilmektedir.

Milliyet gazetesi 09 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine Cumhuriyet gazetesinde olduğu gibi CHP içerisindeki muhalefet mektubunu çıkarmıştır. Gazete attığı başlıkta, “31 CHP’li, merkez yönetimini eleştiren bildiri yayınladı” ifadelerine yer vererek daha doğrudan bir anlatım yolu izlemiştir. Mektupta yer alan “sağcı” olmak suçlamasını başlığa çıkarmayarak daha tarafsız kaldığı görülmektedir. Fakat haber girişinde bu suçlamalara yer verilerek, “CHP’deki sol kanat parlamenterleri, CHP’nin kendi içinde demokrasinin işlerliğini ortadan kaldırdığını ileri sürdüler” ifadeleri yer almaktadır. Doğrudan bir suçlama yapılarak, CHP’nin sol ve sağ kanat olarak ikiye bölündüğü, partinin kendi içinde demokrasi işleyişini bitirerek ülke yönetiminde söz hakkı bulunamayacağı ifade edilmektedir. Fakat edilgen bir cümle yapısı tercih edildiği, suçlamaların haber başlığında yer verilmeyerek haber girişine taşındığı gözlenmektedir. Gazete, “Anarşi 4’ü Adana’da 13 can daha aldı” başlığını kullanarak ülke içerisinde anarşi ortamının oluştuğu ve devletin vatandaşlarını koruyamadığı fikrini ortaya atmaktadır. Ülke yönetiminde söz sahibi olan AP ve CHP arasındaki uzlaşmaz tutuma değinilen bir başka haberde ise “TÜRK-İŞ: ‘AP ve CHP milletin soracağı hesaptan kaçamayacaklar’” başlığı kullanılmaktadır. TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu’na dayandırılan bu demeçte, açıktan hedef gösterme işlevinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Haber detayında ise “CHP-AP diyalogunun kurulması ve bu sayede Meclislere işlerlik kazandırılması şarttır” ifadelerine yer verilmektedir. Bir taraftan suçlu ilan edilen iki partiden hesap sorulacağına yönelik tehditkâr bir başlık atılırken diğer taraftan da haber girişinde suçlu olan bu iki partiden medet umularak diyalog çağrısı yinelenmektedir.

Tercüman gazetesi 09 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Kendi birliğini sağlayamayan CHP, ülke birliğinden söz edemez” başlığını çıkarmıştır. Yine diğer gazetelerde olduğu gibi CHP içerisinde başlayan sağ ve sol kanat tartışmaları gündeme getirilmektedir. CHP içerisinde 31 mebusun açık mektubuna dayandırılan haberde, “Merkez partisi haline getirildiği” iddiası da yinelenmektedir. Mektubu kaleme alan 31 vekile dayandırılarak, “Parti içinde tüzük hükümleri kötüye kullanılıyor, zor günlerin yükünü çekmiş bir parti örgütleri tasfiye ediliyor” suçlamaları da halka aktarılmaktadır. Gazete, manşetine çıkararak büyük önem biçtiği bu gelişme ile CHP içerisinde sağ ve sol kavgasının başladığını ifade etmektedir. Muhalefet kanadının yanında yer alarak da, “sağcı” olarak suçlanan kanada CHP’yi merkezci yapmakla itham etmektedir. Gazete, TÜRK – İŞ Sendikası’nın yayınladığı bildiriye birinci sayfasından yer vermektedir. Fakat Milliyet gazetesinin aksine, daha tutumlu bir başlık kullanarak, “TÜRK – İŞ: ‘Çare olacaksa erken seçime gidilmelidir’” ifadelerine yer vermiştir. Haber girişinde ise diyalog çağrısı yinelenmektedir. Gazetenin genel itibarıyla CHP yönetimine karşı tutumlarını sertleştirdiği gözlenmektedir. Fakat yine de diyalog ve demokratik tabanda çözüm taleplerini ön planda tuttuğu ve partiler arası kavganın değil, uzlaşmanın temel alındığı gözlenmektedir.

3.3.1.1.2.2. 10 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 10 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, Selim Yalçın imzalı bir özel haberi çıkarmıştır. “Hacizli Tır’lar yurt dışına kaçırıldı” başlığı ile duyurulan ve devlet bankası Ziraat’ten 62 milyon liralık borçlarını ödemeyerek kaçan Transtitko firması ile ilgili haber değerlendirilmiştir. Gazetenin Yalçın Pekşen imzasını taşıyan bir başka araştırma haberinde, “Türkiye’nin ‘En Turistik’ yöresi Sultanahmet alanında gece dolaşmak için yürek ister” başlığını kullandığı görülmektedir. Sultanahmet’te geceleri tekensiz bir ortam olduğu ve bu konuda kolluk kuvvetlerinin yetersiz kaldığı mesajı verilmektedir. Aynı zamanda Sultanahmet’in ülkenin en turistik yeri olduğuna yönelik genel geçer bilgiyi de eleştirerek, bilimsel gerçeklerin bu doğrultuda olmadığı bilgisi de paylaşılmaktadır. Uğur Mumcu imzasını taşıyan bir başka araştırma haberinde ise “Süleymancılar...” başlığının atıldığı gözlenmektedir. Gazeteci, araştırma haberinde Süleymancılar tarikatını hedefine almıştır. “AP içinde dinsel sağın çeşitli kesimleri, yani fraksiyonları var mıdır?” sorusunu yönelterek, “soruları aydınlatmaya olanak yoktur” mesajını da paylaşmaktadır. Son olarak muhabir, “Süleyman Bey, AP içinde Süleymancılık var mı?” sorusunu yöneltmekte ve AP lideri Süleyman Demirel ile Süleymancılar tarikatı arasında doğrudan bağlantı olduğu mesajını vermektedir.

Hürriyet gazetesi ise 10 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine yedek subaylık başvuru sürecinde yaşanan sıkıntıyı, “Yedek subaylık için 5 yıl sonraya gün veriliyor” başlığı ile çıkarmaktadır. Üst başlıkla desteklenen haberde, “100 bin genç eli-kolu bağlı bekliyor” ifadesine yer verilmektedir. Ülkedeki askere alma sürecinde yaşanan sıkıntıya ilişkin Milli Savunma Bakanı’nın gösterdiği tepki ise “gençlerden ülke yararına çalışma bekleyemeyiz” demeci ile aktarılmaktadır. Sürmanşetten ise Sadun Tanju’nun araştırması halka, “Lider, halkın bütününü zafere ulaştıran adamdır” başlığı ile duyurulmaktadır. Haber girişinde liderlik vasıflarından bahsedilerek, “Lider, kuşklar, korkular, sapmalar içinde olmaz” sözleri vurgulanmaktadır. Aynı zamanda dönemin liderlerine de değinilerek, “kendileri gibi düşünmeyenlere kolayca kıyıyor, işe yaramaz damgasını basıyorlar” ifadesi kullanılmaktadır. Ülke siyasetinde söz sahibi olan liderlere gönderme yapılarak, ülke liderlerinin vasıf sahibi olamadığı mesajı verilmektedir. Bir başka dikkat çeken başlıkta ise “Ne garip memleket: Muhalefet lideri metro temelini attı” başlığına yer verilmektedir. Ülke yönetiminde yaşanan siyasi krizlere vurgu yapılarak, haber girişinde, “İmar ve İskan Bakanı ‘Gecekondu sayar, yıkarım’ derken, Ticaret Bakanı başarı telgrafı çekti” denilmektedir. Bu bağlamda kabinenin birbiri arasında iletişimsizlik yaşadığı ve ülke yönetiminin en tepesinde sorun yaşandığı ifade edilmek istenmektedir. Bu vurgu da haber başlığına çıkarılan, “Ne garip memleket” ifadesi ile desteklenmektedir. Gazete, ülkede yaşanan sağ–sol kavgasına ilişkin bir başka haberi “Kafasına çivi çaktılar” başlığı ile halka ulaştırmaktadır. Haber girişinde olayın bir bez fabrikasında çıkan kavga sonunda, “sol görüşlü 25 yaşındaki İmdat Deniz kafasına çivi çakılmış olarak” bulunması ile neticelendiği belirtilmektedir. Sağ–sol kavgasında şiddetin dozunun arttığı ve işlenen cinayetlerin korkunçluğu “Kafasına çivi çaktılar” başlığı ile halka aktarılmaktadır.

Milliyet gazetesi 10 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Ecevit Ankara Metrosu’nun temelini attı” başlığını çıkarmaktadır. Hürriyet gazetesinin aksine başlığında yorumsamacı bir tutum sergilemeyen gazete, sadece olayın gerçekleştiğini halka duyurmaktadır. Üst başlıktan ise “Törene, hükümetten hiçbir üye katılmadı” ifadesine yer vererek, hükümet – muhalefet arasındaki gerginliğin altı çizilmektedir. Haber girişinde verilen demeçte ise Ecevit, “Metronun gerçekleşmesine hükümetin gücü yetmezse, halkın gücü yeter” ifadesini kullanmaktadır. Gazete burada Ecevit’in söylemleri arasından bu cümleyi ön plana çıkararak hükümete meydan okumaktadır. Bir anlamda ana muhalefet partisi liderinin sözcülüğü görevini de yerine getirmektedir. Birinci sayfasında yer alan haberlerinde yoğunluklu olarak CHP’ye ilişkin demeçleri başlığına çıkararak gazete, “Ecevit: ‘CHP kendini budayarak güçlendiriliyor’” ifadesini kullanmaktadır. CHP’nin kuruluşunun 57. yılı

kutlamalarına ilişkin yapılan haberde, parti içi muhalefete ve tasfiyelere ilişkin Ecevit'in savunması ön plana çıkarılmaktadır. Haber girişinde CHP lideri Ecevit'in açıklamaları ile devam eden gazete, AP hükümetine yönelik ithamları, "...diyalog çağrısına yanıt ermeyen AP tıkamıştır" ifadeleri ile birinci sayfasına taşımaktadır. Ülkenin içerisinde bulunduğu buhranlı durumdan çıkış yolunun diyalogda olduğunu savunan bir CHP, diğer tarafta ise bu diyaloga cevap vermeyerek uzlaşmadan kaçan bir AP hükümeti imajı çizilmektedir. Gazetenin birinci sayfasında yer almaya değer gördüğü bir başka haberde ise "Ankara'da bombalar patladı" başlığı kullanılmaktadır. "Yasadışı, 'TKP'nin 60. kuruluş yıldönümü nedeniyle asıldığı bildirilen pankartlar" ifadesinin kullanıldığı haber girişinde, bombaların bu pankartlara bağlandığı ve ülkede anarşinin tırmanarak etki gücünü arttırdığı ifade edilmektedir.

Tercüman gazetesi ise 10 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, "TÜRK – İŞ: 'Ecevit'in beyanı kaygı ile karşılandı'" başlığını çıkarmıştır. Haber girişinde manşete ilişkin detaylar verilmekte ve "Siyasi parti yetkililerinin sorumluluk sınırı içinde kalmalarının gerektiği" belirtilmektedir. CHP lideri Ecevit'in Konya'da bir miting esnasında İstiklal Marşı'nın protesto edilmesine ilişkin açıklamaları eleştirilmekte ve "karşılarında devlet gücü ve yargı organları yanı sıra, Atatürk milliyetçisi Türk işçilerini de bulacaktır" denilmektedir. Hedefe CHP alınmakta ve TÜRK-İŞ açıklamasına dayandırılarak, CHP yönetimi Atatürkçülük'ten uzaklaşmakla itham edilmektedir. "Metro'nun temeli 'Tek yol devrim' sloganlarıyla atıldı" başlığı ile Ankara metrosunun temel atma törenini haberleştiren gazete, yine hedefine CHP yönetimi ve Ecevit'i almaktadır. Haber girişinde ise "CHP lideri, Ankara Metrounun temelini atarken deve kurban edildi, beyaz güvercinler uçuruldu" ifadelerine yer verilmektedir. CHP liderinin katıldığı mitingde, "Tek yol devrim" sloganlarının atılmasını eleştiren gazete, CHP yönetimi ve Ecevit'i anarşi çağrısı yapmakla suçlamaktadır. Haber başlığına ek olarak üst başlıkta ise Ecevit'in demecine yer verilmekte olup, "Sadece işçileri değil, bütün halkı tribünlerden sahaya inmeye davet ettim" denilmektedir. Haber içeriği, başlık ve üst başlık uyumu açısından CHP lideri hedef alınmakta ve anarşiyi tırmandırmakla suçlanmaktadır. Gazete, ülke içerisindeki çatışma ortamının sorumlusu olarak da komünistleri göstermektedir. Solcu ideolojiye yakın isimleri komünist olarak hedef göstermekte ve haber başlığında, "Adana'da komünistler, güvenlik kuvvetleri ile çatıştı: Biri komando eri 3 kişi öldü" ifadesini kullanmaktadır.

3.3.1.1.2.3. 11 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 11 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, "Servet kaçırın vatandaşlar kayboldu" başlığını çıkarmaktadır. Haber girişinde ise ABD'de kurulan

paravan şirket aracılığıyla ülkenin devlet bankasını dolandıran suçluların, Türkiye sınırları içerisinde olduğuna ilişkin bilgi aktarılmaktadır. Birinci sayfasından okuyuculara aktarılan bir başka haberde ise “Ankara’da kurşuna dizilen 2’si kardeş, Fatsa’da 3, Malatya’da 2 olmak üzere yurttan 17 kişi öldürüldü” başlığını kullanmaktadır. Haber girişinde bu olaylara eşlik edecek bir şekilde, soygun, bombalı saldırı girişimlerine yönelik gelişmelere yer verilmektedir. Ayrıca, “Ankara Sıkıyönetim Savcılığı sol görüntüsü vererek eylem yapan biri eski MHP’li 9 kişinin 75 yıl hapsini istedi” detayına da haber içerisinde yer verildiği görülmektedir. Ülkedeki sağ ve sol kavgası sonucunda anarşinin arttığı, ölüm ve bombalı saldırı eylemlerinin önüne geçilemediği izlenimi yaratılmaktadır. Aynı zamanda MHP’li eski vekilin haber girişinde yer verilmesi ile provokasyonlarda sorumluluğun sağ görüşlü temsilcilere ait olduğuna yönelik bir mesaj verilmektedir. Gazete, ana muhalefet partisi CHP’yi hedefine alarak, “Sol kanadın bildirisi CHP grubunda kavgaya yol açtı” başlığını atmaktadır. CHP grubu içerisinde kavganın giderek büyüyen, sözlü münakaşanın da ötesine geçtiği ifade edilmektedir.

Hürriyet gazetesi darbe öncesi son sayısında sürmanşetinden “CHP’de küfürlü yumruklu kavga çıktı” gelişmesini halka duyurmaktadır. CHP grubunda yaşanan tartışma halka haberin üst başlığında da “Demokratik sol tartışması ortak grupta kıyamet kopardı” ifadeleri ile duyurulmakta ve Meclis grubu toplantısında sarf edilen hakaretlerin bilgisi de aktarmaktadır. Olayın magazinsel boyutu ile daha çok ilgilenen Hürriyet, skandalvari bir gündem yaratma çabası içerisinde girmiştir. Gazete ülkedeki anarşi sürecini de birinci sayfasına taşıyarak, “6 can alan bombalı paket ilaç diye gönderilmiş” başlığına eşlik eden detay bilgisinde ülkede yaşanan can kayıplarına, soygun girişimlerine ve kolluk kuvvetlerinin yetersizliğine dikkat çekmektedir.

Milliyet gazetesi de 11 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine CHP grubunda yaşanan kavgayı çıkarmaktadır: “CHP Ortak Grubu’nda büyük kavga çıktı” başlığının atıldığı haberde, “CHP TBMM Grubu Genel Kurul bildirisi adı altında yayımlanan bildiri” ifadelerinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bildiri içeriğinde, “CHP’yi programından ötede bir solculukla suçlayarak” ifadelerinin yer aldığı ve gazetenin “adı altında” yayımlanan bildiri şekilde nitelenmesi, bildiri içeriğe katılmadığı sonucunu doğurmaktadır. Gazete, İstanbul vekili Ali Topuz’un demecini başlığa çıkararak, “Sol kanadın bildirisine ben de imzamı koyarım” demektedir. CHP içerisinde başlayan sağcı ve solcu kanat kavgalarına katılarak, destek mesajı yinelenmektedir. Haber girişinde ise Topuz’un bir başka demecine atıfta bulunulmakta ve “Kimi kime şikâyet edeceksiniz, hem davacılar, hem savcılar hem de yargıçlar”

denilmektedir. Bu doğrultuda mevcut CHP yönetiminin anti demokratik olduğu mesajı verilmektedir.

Tercüman gazetesi darbe öncesi son sayısında, 11 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Ecevit’i kendi milletvekilleri de suçluyor: ‘CHP grubu robot gibi oldu’” ifadeleri ile CHP grubu içerisindeki kavga gelişmesi çıkarılmaktadır. CHP yönetimine yönelik, “Gel diyorsunuz geliyoruz, git diyorsunuz gidiyoruz” eleştirisini vekil Tahtakılıç’ın demeci ile duyuran gazete, parti içerisinde emirlere itaat sürecine geçildiği mesajını vermektedir. Anti demokratikleşen bir ana muhalefet partisinin iktidara aday olamayacağı mesajı verilmekte olup, iktidar eleştirilmekten kaçınılmaktadır. Gazete birinci sayfasından İçişleri Bakanı Orhan Eren’in demecini başlığına taşıyarak, “Anarşi dünyada olduğu gibi ülkemizde de amacına ulaşamayacak” ifadeleri aracılığı ile halka güven aşılacaktır. Ülkedeki ekonomik durgunluğun, anarşi ortamının oluşmasının neticesinde en büyük zararı üreticilerin gördüğü bilgisinden itibarla, “Vadeli çek uygulamaları yok denecek kadar azaldı, piyasa canlandı” başlığını atarak ülke içerisinde ekonomi politikalarının başarısından bahsedilmekte ve olumlu bir hava yaratma çabası içerisine girilmektedir.

3.3.1.1.2.4. 12 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesinin 12 Eylül 1980 askeri darbesi akabinde tekrar baskıya girdiği sayısı, Milli Kütüphane arşiv kaydında yer almadığı için gazetenin darbe haberleri 13 Eylül 1980 tarihli sayısı ile incelenecektir.

Hürriyet gazetesi 12 Eylül 1980 darbe günü yayınladığı sayısında birinci sayfasından manşete, “Ordu yönetime el koydu” başlığını çıkarmıştır. “Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edildi” üst başlığının eşlik ettiği manşetin haber girişinde ise hükümet ve parlamentonun feshi bilgisi aktarılmaktadır. Gazetenin sadece vuku bulan gelişmeyi tarafsız bir dille halka aktardığı ve önemini arttırma yöntemine başvurmadığı gözlenmektedir. Yorumsamacı bir dilden uzak durularak, tarafsız bir gözle gelişmeler aktarılmaktadır. Genelkurmay Başkanı Evren’in liderliğinde kurulan Milli Güvenlik Konseyi’nin bir numaralı bildirisi, birinci sayfasından halka ulaştırılmıştır. Bildiride, “dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik ciddi ve fiziki haince saldırılar içindedir” denilmektedir. Darbe ile devrilen hükümeti hedef alan MGK, ordunun yönetime el koymasına meşruluk kazandırmak istegindedir. Ayrıca bildiride, “Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine arttırmışlar...” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Darbenin gerçekleşmesine ilişkin ileri sürülen savlardan birisi de ülke içerisinde yaşanan kardeş kavgasıdır. Anarşi ortamının oluştuğu ve bu durumun engellenmesinde hükümetin yetersiz kaldığı, bu nedenle

de darbenin kaçınılmaz olduğu fikri ileri sürülmektedir. Bu dolayısıyla da gazete, birinci elden bu bildiriye halka ulaştırarak, cuntacı yönetimin propagandasını gerçekleştirmektedir.

Milliyet gazetesi darbenin ilk günü birinci sayfasından manşetine ordunun yönetime el koymasına ilişkin gelişmeleri tarafsız bir dille çıkarmıştır. Başlıkta, “Org. Evren Milli Güvenlik Konseyi Başkanı... Yönetim orduda” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Haber girişinde ise yine diğer gazetede olduğu gibi olayların gelişimi sıralanmakta ve parlamentonun feshi ile seçilmişlerin dokunulmazlığının kalktığı ifade edilmektedir. Fakat birinci sayfasından duyurulan bir diğer haberde, “Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı’nın bildirisi: AP, CHP ve MSP Genel Başkanları bir süre için Silahlı Kuvvetlerin güvencesi altına alındı” başlığının atıldığı görülmektedir. Zorla hürriyetleri ellerinden alınarak cuntacı yönetim tarafından gözaltına alınan seçilmiş siyasetçilerin, “Silahlı Kuvvetler güvencesi altına” alındığı bilgisi aktarılmaktadır. Burada gazete dezenformasyona başvurarak olayın içeriğini halka aktarırken kasıtlı bir şekilde değişikliğe gitmektedir. Hürriyetlerin gaspı olarak ifade edilmesi gereken bir uygulama, Silahlı Kuvvetler güvencesi altına alınma olarak halka aktarılmaktadır.

Tercüman gazetesi de 12 Eylül 1980 tarihi ile darbe günü yayınına ek baskı yapmamıştır. Darbe ile ilgili gelişmeleri ancak 13 Eylül 1980 tarihli sayısı ile duyurmuştur. Bu nedenle, gazetenin 12 Eylül 1980 günü gerçekleşen hadiselerle ilişkin haberleri, 13 Eylül 1980 günkü sayısından analiz edilecektir.

3.3.1.1.2.5. 13 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 13 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Org. Evren, MGK’nın ilkelerini açıkladı” başlığı ile cuntacı iktidarın darbe girişimine ilişkin sunduğu metni haberleştirmektedir. Haber detaylarında, “Eski zamanın siyasi davranışlarına yönelmedikçe yöneticiler, görevlerini sürdüreceklerdir” ifadelerine yer verildiği gözlenmektedir. Burada eski zamanın siyasetçileri eleştirilerek, davranışları hakir görülmekte, yeni zamanın siyasetçileri olacak adayların da bu davranışlara yönelmedikleri sürece faaliyetlerine devam edebilecekleri mesajı verilmektedir. Aynı zamanda haberin devamında Orgeneral Evren’in, “yeni yönetime karşı eylemlerin en sert şekilde kırılarak cezalandırılacağını da bildirmiştir” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Gazete, burada dolaylı bir aktarım yöntemini tercih etmektedir. Her ne kadar kaynak bilgisine yer verilse de, açık bir tehdit unsuru barındıran bu ifadenin gazetenin düşünceleri doğrultusunda yeniden ele alınarak neşredilmesi, anlatımı daha da ağır kılmaktadır. Gazetenin birinci sayfasından değerlendirilen bir diğer haberde, “Türkiye ile ilgili haberler yabancı ajans ve radyolarda ilk sıradaydı” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Yurt dışı basınında darbe haberlerinin

değerlendirildiği kısımda, “ABD Dışişleri Bakanlığı Türkiye’de ordunun yönetime el koyması konusundaki tutumunu açıklarken askeri ve ekonomik yardımın süreceğini belirtti” açıklamasına yer verilmektedir. Ülkedeki iktidar değişikliğinin ardından ABD hükümetinden gelen bir değerlendirmeye yer verilmekte ve “askeri ve ekonomik yardımın süreci” bilgisi halka aktarılmaktadır. Bu bağlamda, ABD’nin darbe sonrası kurulan cuntacı iktidara yardım etmeye devam edeceği sonucuna ulaşılmakta, yeni yönetime destek verildiği bilgisi halka aktarılmaktadır.

Hürriyet gazetesi 13 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Atatürk yolunda devam” başlığını çıkarmıştır. Burada Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk’e gönderme yapılmakta, cuntacı yönetimle Kemal Atatürk arasında bağ kurulmaya çalışılmaktadır. Manşete eşlik eden üst başlıkta ise “Terörün sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyinde” denildiği görülmektedir. Darbe meşru kılınmakta, cuntacı yönetimin demokratik rejimi devirmesindeki ana neden ülke içerisinde cereyan eden terör olayları olarak gösterilmektedir. Birinci sayfasında yer alan bir diğer dikkat çekici başlıkta ise “Türkeş kayıp” ifadesine yer verilmektedir. MHP Genel Başkanı görevini sürdüren Alparslan Türkeş’in cuntacı yönetimin emrine uymayarak teslim olmamasına ilişkin gazetenin “kayıp” ifadesini kullandığı görülmektedir. Haber detayında ise “MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş’i almak için” cümlesinde “almak” tabiri kullanılmaktadır. Zorla, rızası dışında “alı koymak” girişiminde bulunanların girişimi hafifletilmek ve masumlaştırılmak çabası içerisine girilmiştir.

Milliyet gazetesi ise 13 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, Kenan Evren’in, “Yeni yönetime herkes yardımcı olmalı” sözlerini çıkarmıştır. Burada gazete doğrudan alıntılama yönetimine giderek, haber kaynağının bir demecini manşete çıkarmıştır. Özellikle bu manşetin kullanılması ile darbe sonrası ülkede oluşan muhalif ve çekimser düşünceleri törpülemek, genele hitap eden bir vurgu ortaya koymak maksadı gerçekleştirilmiştir. Cuntacı yönetim yardımı açık bir şekilde tasvir edilmekte, toplumsal süreçlerde taraf olan tüm kesimleri kapsayıcı bir rol atfedilmektedir. Haber detaylarında ise “Son iki yıllık süre içinde terör 5241 can almış, 14 bin 152 kişinin yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep olmuştur” ifadeleri yer almaktadır. Cuntacı yönetimin girişimi haklı çıkarılmaya çalışılmakta ve sayısal verilerle ülkede yaşanan olumsuz hadiseler gündeme getirilmekte, darbe süreci desteklenmektedir. Gazetede yer verilen bir diğer haberde ise “Dünyada bir numaralı haber Türkiye idi” başlığı kullanılmakta ve 12 Eylül darbesinin dünyanın gündeminde bir sıraya oturduğu bilgisi aktarılmaktadır. Haber içeriğinde dünyanın

gündemine ilişkin bilgiler paylaşılmamakta aksine ülke içi siyasi gelişmelere ve beklentilere yer verildiği görülmektedir.

Tercüman gazetesi 13 Eylül 1980 tarihi ile darbe gelişmesini manşetinden haberleştirerek halka duyurmaktadır. Manşete, “Yeni anayasa hazırlanacak” başlığını çıkaran gazete, darbenin hukuki düzendeki bozulma ve çürümeye yönelik gerçekleştirildiği izlenimi yaratılmaktadır. Hukuki değişikliklerin ilk icraat olarak duyurulması ve ülkede süren tutuklama, gözaltına alma, çatışma haberlerine ilişkin gücü temsil eden bilgilerin yer almaması da, darbenin meşru kılınma ve olumlanma çabası olarak yorumlanabilecektir. Gazetenin birinci sayfasından değerlendirilen bir başka haberde ise “Ordu mecbur kaldı” başlığı dikkat çekmektedir. “Dış Dünya” üst başlığı ile desteklenen bu haberde, dışarıdan darbe gelişmesinin bir mecburiyet olarak değerlendirildiğine ilişkin halka bilgi aktarımı gerçekleştirilmektedir. Haber detaylarında cuntacı yönetimi destekleyen yayınlardan derlenen seçkiler yer almaktadır: “Federal Alman Radyosu: ‘Harekât demokrasiyi engelleyen mânialardan doğdu’, BBC: ‘Milletlerarası Kuruluşların yardımları devam edecek.’”

3.3.1.1.2.6. 14 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 14 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine “Türkeş’e bugün 13’e kadar süre tanındı” başlığı ile MHP lideri Türkeş’e yönelik gözaltı haberini paylaşmıştır. Evinden alınmaya gidilen, kendi güvenliği için misafir edilecek olan Türkeş söyleminden, “süre tanınan” Türkeş’e evirilen bir haber dili olduğu görülmektedir. Haber girişinde yine bu ekseninde bir haber söylemi oluşturulduğu görülmektedir. Türkeş’in, “emirlere uymaması durumunda suçlu ilan edileceği” belirtilmekte ve misafir olarak kabul edilmeyeceği, cuntacı yönetimin sabrının taşmakta olduğu bilgisi halka aktarılmaktadır. Gazete sürmanşetinden ise “Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasına ilişkin yankı ve yorumlar sürüyor” başlığı atılarak darbeye yönelik dünya basınından örnekleri halka ulaştırmaktadır. Haber detayında, “Batı Avrupa Radyo, TV ve basını genellikle politikacıları sorumsuzlukla suçlayıp Türkiye’nin demokrasiye döneceği yolunda inançlarını vurguluyor” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Burada haber dilinde genel bir değişim olmamakla birlikte, özele inildiğinde farklı bir anlatım tercihinin gidildiği görülmektedir. Dış basından doğrudan destek mesajları halka aktarılmazken, “genellikle” desteklendiği yönündeki ifadeler de akıllarda şüphe uyandırmaya ve haberde aktarılmak istenen bilgiye dair şüpheleri arttırmaya hizmet etmektedir. Gazetenin o günkü sayısında birinci sayfasından paylaşmaya değer bulduğu diğer başlıklarda ise “Yaşam normale dönüyor, Atatürk Üniversitesi Yönetim

Kurulu Orgeneral Evren'e kutlama telgrafi gönderdi" gibi destek ve normalleşme mesajlarının olduğu, darbe sonrası ülkenin düzeldiği mesajının verildiği görülmektedir.

Hürriyet gazetesi 14 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, MHP lideri Türkeş'in teslim olmasına ilişkin verilen "mühlet" haberi çıkarılmıştır. Başlıkta, "Türkeş'e saat 13'e kadar mühlet verildi" denilmektedir. Haber söyleminde burada da değişikliğe gidilmekte ve teslim olmazsa suçlu sayılacağı fikri yinelenmektedir. Gazete sürmanşetinden ise "Eski parlamenterler konuştu: 'Yeni yönetim hayırlı olsun'" başlığı ile destek mesajlarını halka aktarmaktadır. Eski parlamenterlerin de boyun eğdiği ve cuntacı yeni yönetime destek mesajlarının sunulduğu haber girişinde, "Türk Silahlı Kuvvetleri idareyi efendice, kansız şekilde el koydu" sözleri kaynaktan atıf yapılarak paylaşılmakta ve haberin inandırıcılığı arttırılmak istenmektedir. Parlamenterlerin eski partilerine yönelik detay bilgisi paylaşılmamakta ve ülke içerisinde birlik ruhunun hâkim olduğu, her kesimin cuntacı yönetimin arkasında durması gerektiği mesajı verilmektedir. Gazete, darbeye yönelik destek haberlerine devam ederek, dünya basınından "Dünya bizi konuşuyor: Schmidt, Türkiye'ye yardım devam edecek" örneği ile duyurmaktadır. Darbeyi olumlama girişimlerine bir yenisini daha ekleyen gazete, birinci sayfasına taşıdığı Cüneyt Arcayürek'in "Türkiye demokratik laik bir ülkedir" başlığını taşıyan yazısında, "Bir komutan bana, 'Evinizden çıkıp bir kapı ötesindeki komşunuza geceleri rahatlıkla gitmeyi istemez misiniz? dedi.'" ifadelerine yer verdiği görülmektedir. Ülkenin demokratik ve laik olması gerektiğine vurgu yapan yazıda, ordunun laikliğin ve demokrasinin koruyucusu olduğu, darbe öncesi en basit hürriyet hakkına dahi insanların sahip olmadığı, ancak darbe sonrasında bu hakların koruma altına alınacağına yönelik bilgi aktarılmaktadır.

Milliyet gazetesi ise 14 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, "Devlet Başkanı Org. Evren Bakanlık Müsteşarları ile görüştü" başlığını çıkarmıştır. Daha çok tarafsız bir dille gelişmeleri aktaran gazete, haber detayında da bu yaklaşım tavrını koruyarak gündeme dair gelişmeleri paylaşmıştır. Bir başka haberde ise darbenin üstünden geçen iki günün akabinde, hayatın tüm ülkede normalleştiğine ilişkin gelişme, "Hayat tüm yurttaki normale döndü" başlığı ile duyurulmuştur. Darbe sonrası küslüklerini unutarak, bir ve beraber olma yolunda hızlı adım atıldığı, ülkenin cuntacı yönetim arkasında kenetlendiğine yönelik haberler de paylaşılmaktadır: "Samsun Cezaevi'nde sağ ve sol tutuklu ve hükümlüler barıştı" başlığı ile darbenin ardından tutuklu mahkûmların koşullarından çıkarak kavgalarını unuttuğu ve öpüşüp barıştığı bilgisi de haber detaylarında yer almaktadır.

Tercüman gazetesi 14 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, "Siyasi parti tabelaları indirildi" başlığını çıkarmıştır. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nca uygulanan bir

güvenlik operasyonu olarak halka duyurulan gelişmede, ülkenin demokratik açıdan siyasi partilerini feda etmekte olduğu mesajı verilmektedir. Habere eşlik eden fotoğrafta, “İkisi de aynı binada idi...” üst başlığının kullanıldığı ve AP, CHP partilerinin her ne kadar uzlaşmasız bir tutum sergileseler de, cuntacı yönetim altında aynı kaderi paylaştıkları mesajı verilmek istenilmektedir. Diğer gazetelerin aksine ülkedeki mevcut sorunlara değinme gayretinde gözükten Tercüman, “140 işyeri 41 bin işçisi ile grevde” üst başlığı ile ülkede yaşanan işçi krizinin henüz çözülmediğini halka aktarmakta ve diğer gazetelerden değişik bir enformasyonu okuyucularına sunmaktadır. Gazetenin birinci sayfasından yer verdiği bir başka habere eşlik eden fotoğraf önem arz etmektedir. Gazete, “Hayat normale dönüyor” üst başlığı ile duyurduğu haberde, tankların gölgesinde Sultanahmet Meydanı’nda yürüyen halkı gösteren bir fotoğraf karesini paylaşmayı uygun görmüştür. Burada anlatımda zıtlık oluşturulmakta, haber içeriğinde her ne kadar normalleşme gözükse de, uygulamada bu sürecin henüz gerçekleşmediği mesajı örtük bir anlatımla verilmektedir. Nazlı Ilıcak’ın kaleminden çıkan bir yorum yazısında ise dikkat çekici ifadeler kullanıldığı ve ülkenin normalleşmekten çok, demokrasiden uzaklaştığına yönelik ithamlar barındırmaktadır: “Dünyanın sonu değilse bile, demokrasinin sonu geldi. Siyasi partilerin faaliyetlerine ara verildi, parlamento feshedildi...”

Şekil 3.2 Tercüman Gazetesi 14 Eylül 1980 Tankların Gölgesinde Çekilen Haber Fotoğrafı ve AP, CHP Parti Temsilcilerinin Aynı Binada Olduğunu Gösteren Haber Fotoğrafı

3.3.1.1.2.7. 15 Eylül 1980 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 15 Eylül 1980 tarihli sayısının birinci sayfasından manşetine, “Ücretlere yüzde 70 zamla tüm grevlere son verildi” başlığını çıkarmaktadır. Naif bir dille mevcut gelişmeleri halka manşetten duyurma çabası içerisinde olan gazete, haber detaylarında

ise farklı bir bilgi aktarım süreci içerisine girmektedir. Haber başlığında dezenformasyona başvuru olarak, grevlerin yapılan zam ile sona erdiği ilan edilirken haber girişinde, “Milli Güvenlik Konseyince yayınlanan bildiride tüm grev ve lokavtların ikinci bir kara kadar ertelendi” bilgisi halka aktarılmaktadır. MGK tarafından “ertelenen” grev ve lokavtlarda, işçilere seçim şansı sunulmadığı görülmektedir. Gazete, günün haberleri arasından sürmanşetinde değerlendirecek kadar önemli gördüğü bir başka gelişme ise MHP lideri Türkeş’in sonunda teslim olmasına ilişkin gelişme olmuştur. Bu gelişmeyi, “MHP Başkanı Türkeş de teslim oldu” başlığı ile halka aktaran gazete, son direnç noktası olarak görülen Türkeş’in de teslimiyet bayrağını çektiğini ifade etmektedir. Gazete, darbe süreci öncesinde hükümet politikalarını yoğunla eleştirmekte, ülke içerisindeki siyasi istikrarsızlığa da vurgu yapmaktadır. Darbe sonrası oluşan cuntacı yönetimi neticesinde yayınlarında yeni politikaları halka aktarmakla görevli bir sorumluluk üstlenilmekte ve aktarılan bilgilerde yoğunlukla dezenformasyon gerçekleştirildiği görülmektedir.

Hürriyet gazetesi ise 15 Eylül 1980 tarihli gazetenin birinci sayfasından manşetine, “Demirel ve Ecevit’le görüştük” başlıklı özel haberini çıkarmaktadır. Gündeme dair gelişmeler önemli görülmeyle, cuntacı iktidar tarafından görevlerinden azledilerek ev hapsine tutulan Demirel ve Ecevit’in hapis günleri magazinleştirerek halka aktarılmaktadır. Gazete haberde, “‘İyiyiz, burada bize saygı ve sevgi gösteriyorlar’ diyen Demirel, ‘Ecevit’le konuşuyor musunuz?’ sorumuza ‘Komşuyuz’ cevabını verdi” ifadelerine yer vermektedir. Olayın ciddiyetini azaltarak, ülkenin en merak edilen gelişmesi değerinin atfedildiği bu haberde, Hürriyet gazetesinin eski gündemine geri döndüğü görülmektedir.

Milliyet gazetesi 15 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, “4 parti liderinin durumu iyi” başlığı ile cuntacı rejim tarafından alı konulan siyasi liderlerin mevcut durumlarına ilişkin bilgiyi aktarmaktadır. Haber detaylarında ise siyaset liderlerinin mesajları halka ulaştırılmaktadır. Gazete, darbeci iktidarın halkın desteği ile kanundan kaçanlara karşı tek elden mücadele ettiğini bildirdiği haberinde, “Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, yurttaşların artan yardımıyla teröristlerin yakalanmasının hızlandığını açıkladı” başlığını kullanmaktadır. Cuntacı yönetimin kanunlarından kaçanlar terörist olarak nitelenirken, halkın da yardım ettiği askerlerin ülke güvenliğini hızla sağladığı imajı oluşturulmaktadır. Gazete, bir önceki gün de paylaştığı haberine paralel olarak, “Mamak Cezaevi’ndeki yasa dışı örgüt üyeleri kucaklaşarak koğuşlarını birleştirdi” ifadelerinin yer aldığı haber başlığı ile sağcı ve solcu suçluların cuntacı yönetimin başa geçmesi ile barışarak, geçmişi geride bıraktığı mesajı verilmektedir. Ülkedeki anarşi ortamından sorumlu sayılan bu suçlular, darbe sonrası kavgalarını bir anda unutmakta ve barışarak öpüşmekte, hatta koğuşlarını da birleştirmektedir.

Cuntacı yönetime dış basından destek mesajlarının geldiğine ilişkin bir başka haberde de, “Dış basın yeni yönetimi destekliyor” başlığı kullanılmaktadır. Haber detaylarında dış basından örnekler verilemekte ve Lüksemburg radyosunun, “Ordu hükümeti devirmedi, sokaktan topladı” dediği belirtilmektedir. Ordunun aslında bir darbe yapmadığı aksine sokağa dökülen ve kardeş kavgasına tutuşan siyaseti sokaktan topladığı mesajı halka aktarılmaya ve dış basından örneklerle desteklenmeye çalışılmaktadır.

Tercüman gazetesi ise 15 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından manşetine, MGK tarafından yayınlanan “grev erteleme” emri, “Bütün grev ve lokavtlar ertelendi” başlığı ile duyurulmaktadır. Haber girişinde kararın MGK emri olduğu bilgisi eksik tutulmakla birlikte, “işçilere mevcut ücret ve yan ödemelerin yüzde 70’i oranda ek ödeme yapılacak” denilmektedir. Bir başka haber başlığında, “Türkeş de teminat altına alındı” ifadeleri kullanılarak, Türkeş’in güvence altına alındığı bilgisi aktarılmaktadır. Zorla alı konulduğundan bahsedilmemekte, MHP liderinin eğer teslim olmaz ise suçlu ilan edileceğine ilişkin MGK bildirisi de habere eşlik edecek şekilde sunulmamaktadır. Aksine haber girişinde, Türkeş’in MGK’ya kendisinin müracaat ederek, evinden alındığı bilgisi paylaşılmaktadır. Gazete, dış basından bir örneği de paylaşarak, darbenin ülke dışında olumlu karşılandığı bilgisini halka, “Sunday Telegraph: ‘NATO ülkeleri durumdan memnun’” başlığı ile duyurmaktadır. Bu habere eşlik eden üst başlıkta ise “Türkiye’de hayat normale dönüyor” denilmektedir. Darbeye karşı muhalefet oluşmamış, dış basından destek mesajları gelmekte ve son siyasi lider de güvence altına alınmıştır. Böylelikle cuntacı yönetimin denetimindeki basın, ülkede normalleşme sürecinin sürmekte olduğu bilgisini halka rahatlıkla aktarabilmektedir. Fakat bu normalleşme süreci, şehir meydanlarında duran tankların gölgesinde gerçekleşmektedir.

3.3.1.1.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Haberleri

3.3.1.1.3.1. 12 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 12 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Kara Delik SADAT” başlığını çıkarmıştır. Bir kontrgerilla eğitim şirketi olarak faaliyet gösteren SADAT’ın devlet denetimi dışında hareket ettiği bilgisi de halka ulaştırılmaktadır. SADAT isimli şirketi, “kara delik”e benzeten gazete, şirketi hem kara, kötü, kirli olarak nitelemekte hem de fizik dünyasında devasa enerji kütleleri olarak uzay boşluğunda yer alan ve enerjiyi yutarak büyüyen devasa bir boşluk olan kara deliklere benzetmektedir. Haber detaylarına eşlik eden ilk ara başlıkta, “Savaş şirketi” denilmekte ve SADAT’ın devlet denetimi dışında hareket eden, bir savaş şirketi olarak hareket ettiği iddia edilmektedir. “Hizmetleri bilinmiyor”

ara başlığı ile devam eden haberde, bir önceki sav güçlendirilmekte ve hizmetleri bilinmeyen şirketin, devlet denetiminden uzak, TSK üstü bir güç haline getirildiği, “TSK’nin yetişemediği ülke ve askeri sahalardaki boşluğu doldurmak” amacıyla kurulduğu iddia edilmektedir. Gazete sürmanşetinden ise “Cizre’ye infaz raporu” başlığını atarak, Haziran 2015 genel seçimleri ardından Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde başlatılan terör operasyonlarına ilişkin İnsan Hakları İzleme Örgütü raporunu halka aktarmaktadır. Üst başlıkta, “ağır hak ihlalleri yapıldı” ifadesi yer almakta ve rapora dayandırılan bu belge ile devletin insan haklarını ihlal ettiği bilgisi paylaşılmaktadır. Gazetenin birinci sayfasından paylaşmaya değer bulduğu bir başka haberinde ise “İktidara bağlı yargı yaratılıyor” iddiası ortaya atılmaktadır. Habere eşlik eden üst başlıkta, “21 Yüksek yargı üyesinden ortak açıklama” ifadesi bulunmaktadır. İktidarın yargıya müdahale ederek demokratik süreçleri sekteye uğratmakta olduğu fikri halka 21 yüksek yargı üyesinin açıklamasına dayandırılarak verilmektedir. 15 Temmuz darbe girişiminin gerçekleştirilmesi nedenleri arasında gösterilen bir diğer maddeye ilişkin gelişme olan YAŞ toplantısı haberini gazete, “YAŞ’ta gündem paralel olacak” başlığı ile halka aktarmaktadır. Üst başlığa, “Tasfiye beklentisi” ifadelerinin çıkarıldığı görülmekte ve paralelci askerlerin bu korku ile apar topar bir şekilde darbeyi gerçekleştirdiği bilgisi, darbe sonraki yayınlarda ifade edilmektedir. Gazetenin hükümeti eleştirdiği bir diğer haber başlığında, “Suriyeliye TOKİ evi, yandaşa can simidi” ifadeleri yer almaktadır. İktidar partisine yakın olan müteahhitlerin yaşadıkları ekonomik sorunlar sebebiyle Suriyeliler’e TOKİ evlerinin verileceği bilgisinin Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından paylaşıldığı iddia edilmektedir.

Hürriyet gazetesi ise 12 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Nevada’dan vurdular” başlığını çıkarmıştır. Amerikan askeri İHA’sı tarafından öldürülen El Kaide üyesi Rifai Ahmed Taha’nın öldürülmesini haber olarak günün en önemli gelişmesi olarak kabul eden gazete, manşetinde bu gelişmeye yer vermiştir. Ülke gündeminde önemli bir yer teşkil eden Suriyeli göçmenlere TOKİ’den ev verileceği iddiasını birinci sayfasına taşıyan gazete, “TOKİ Başkanı: Suriyeli’ye parasız ev vermeyiz” başlığını atmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın, “Suriyelilerin gerekirse boş TOKİ konutlarına yerleştirilebileceğini” söylemesi ile başlayan tartışmalarda sözü TOKİ yöneticilerine veren gazete, TOKİ başkanının demecini başlığa çıkarıp, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sözlerini de hemen altından haber detayı olarak vermektedir. Böylelikle taraflar arası uzlaşmazlık olduğu izlenimi yaratılmaktadır.

Milliyet gazetesi 12 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “İstanbul zirvede” başlığı ile emlak piyasasındaki artan fiyat pahalılığına ilişkin gelişmeyi

çıkarmaktadır. Haber girişinde dünyadaki emlak piyasası pahalılığına ilişkin istatistik bilgileri paylaşmakta ve “Ev fiyatlarının son 1 yılda yüzde 20 arttığı İstanbul, dünyanın 150 kenti arasındaki 3. sırada yer aldı” ifadelerine yer verilmektedir. Kamuoyunda Suriyelilere TOKİ’den bedava ev verileceği iddialarının tartışıldığı bir dönemde bu haberin manşetten duyurulması, gazetenin Suriyeli göçmenleri emlak pahalılığından mesul tuttuğunu göstermektedir. Gazete, Van’ın Erciş ilçesinde düzenlenen PKK terör eyleminde hayatını kaybeden korucu Kırgız Türkü Turanbeg Günocak’ın cenaze törenini, “Kırgız Türklerden PKK’ya lanet” başlığı ile haberleştirmektedir. Terör eylemi sonucunda hayatını kaybeden bir vatandaşın cenaze törenine ilişkin gelişme, tüm Kırgız Türkleri’ne atfedilerek, başlığa çıkarılmaktadır.

Sözcü gazetesi ise 12 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Skandal masa!” başlığı ile AK Parti iktidarının FETÖ ile olan ilişkisi bulunduğunu iddia ettiği bir gelişmeyi paylaşmaktadır. Bir iftar yemeğinde çekilen fotoğrafa dayandırılan iddia için, haber girişinde, “Kırıkkale’deki iftarda Adalet Bakanı Bozdağ ile FETÖ’cülükle suçlanan işadamı ve onu sorgulayan hâkim aynı masada oturdu... Oruç açtılar!” ifadeleri kullanılmaktadır. Foto altı yazısında yer verilen ifadelerde ise “FETÖ”cü adaşı Bekir Şahin’le karşı karşıya” denilmekte ve Adalet Bakanı Bozdağ’ın FETÖ ile işbirliği içerisinde olduğu iddia edilmektedir. Haber girişinde yer verilen ifadelerde, “Oruç açtılar!” denilerek, dini bir vecibenin birlikte gerçekleştirilmesi vesilesiyle AK Parti ile FETÖ arasında dostluk bağlarının kuvvetli olduğu, aynı masada oruç dahi açtıkları ifade edilerek okuyuculara sunulmaktadır. Haber daha çok yorumsamacı bir dille ve saldırgan bir üslupla yazılarak, iddialar karşısında “Bakalım Bozdağ ne diyecek?” sorusu da iletilmektedir. Böylelikle Adalet Bakanı Bozdağ’dan hesap sorulmakta ve halkın gözü önünde suçlu ilan edilmektedir. Bir başka haberde ise gazete, kamuoyunu meşgul eden Suriyelilere bedava TOKİ evi verileceği iddialarına ilişkin, “TOKİ evlerini Suriyeliler yerine şehit ailelerine verin” başlığını atmaktadır. Yine yorumsamacı ve saldırgan bir söylem oluşturan gazete, olaya doğrudan müdahil olarak kanaat bildirmekte ve algı oluşturarak yönlendirme gayreti içerisine girmektedir. Üst başlıkta, “Yüreği şehit acısıyla yanan vatandaşlar, böyle diyor” denilmekle birlikte, kaynak bilgisi paylaşılmamaktadır. Ayrıca haber girişinde yer verilen, “Oysa şehit ailelerinin evleri dökülüyor” ifadeleri ile Suriyeliler’in değil, şehit ailelerinin bu evlere ihtiyacı olduğuna ilişkin söyleme dayanak oluşturulmaktadır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Polonya ziyareti esnasında alışverişe çıkan eşi Emine Erdoğan’ı birinci sayfasına taşıyan gazete, “Emine Hanım, Polonya’da 50 bin dolarlık antika aldı” başlığını tercih etmektedir. Burada “Emine Hanım” vurgusunda bulunulmakta, Cumhurbaşkanı’nın eşi

sıfatına dikkat çekilmektedir. 50 bin dolarlık antika alabilecek güce, ancak Cumhurbaşkanı eşi olması itibari ile ulaşabildiği anlatılmaktadır. “Yüksek yargı üyeleri cübbeyle sokağa indi” başlığı ile duyurulan bir başka haberde, “Son yılların en önemli eylemi Ankara’da yapıldı” ifadelerine yer verilmektedir. Gelişmeleri “en önemli” olarak tabir eden gazete, yorumsamacı bir yaklaşım belirlemekte ve “Yargıtay ve Danıştay’ın içini boşaltan yasaya karşı” sokağa inildiği iddiasında bulunarak, yürütmenin, yargıya müdahale ettiği mesajını vermektedir.

Vatan gazetesi ise 12 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “47 İŞİD’li aranıyor” başlığını çıkarmıştır. Haber girişinde, “İçişleri Bakanlığı ‘aranan teröristler’ listesini yenilendiği” bilgisi paylaşılmaktadır. Düşürülen Rus askeri uçağının ardından başlayan Türkiye–Rusya gerilimine de değinen gazete, Başbakan Binali Yıldırım’ın sözünü başlığa çıkararak, “Düşmanlıklar daimi olmaz” ifadesini kullanmaktadır. Başbakan Yıldırım’a yer verilen haberde, dışarıdaki sorunların çözüleceği bilgisine ek olarak, “İçeride de dostluklarımızı artıracacağız. 79 milyonun partisiyiz” demeci aktarılmaktadır. İçeride ve dışarıdaki sorunların hızla çözüleceği imajı oluşturularak, “79 milyon” ara başlığı ile desteklenen haberde kapsayıcı olduğu mesajı verilmektedir. Ölen Kırgız korucu Turatbeg Gürocak’ın cenaze törenini, “PKK terörüne Kırgız şehit” başlığı ile duyuran gazete, habere diğer gazetelerden daha geniş yer ayırmıştır. “Futbolcuların tek tek başlarını kesti” başlığı ile İŞİD terörüne dikkat çekilmektedir. Fakat haber başlığında İŞİD ismi geçirilmemekte, ancak bu gelişme haber içerisinde yer almaktadır. “Bir yıl önce futbolu İslam’a aykırı diye yasaklayan İŞİD” girişi ile haberde aktarılan “futbolcuların kafasını kesme” işine de bağlam kurarak açıklık getirilmekte ve İŞİD’in bu insanlık dışı davranışına neden sunma yanlışı içerisine girilmektedir.

3.3.1.1.3.2. 13 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 13 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Milli irade’ye kayyım darbesi” başlığını çıkarmıştır. Habere eşlik eden üst başlıkta ise “Erdoğan ve AKP, ‘sandık sonucuna saygı’ söylemini çöpe attı” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Bir ulusun, hiçbir baskı unsurunun müdahalesi olmaksızın gerçekleştirdiği seçimine atıfta bulunulan milli irade söylemi, AK Parti iktidarınca kuruluşundan bu yana kullanılan bir ifadedir. Başlıkta bu ifadenin yer alması, AK Parti iktidarının savunmuş olduğu milli irade algısına vurgu yapılmak amacıyla seçilmiştir. DBP ve HDP’ye bağlı olan belediyelere kayyım atanması sürecini eleştiren gazete bu olayı, Erdoğan ve AK Parti tarafından sandık sonucuna vurulan bir darbe olarak nitelendirmektedir. Sivil bir darbe olarak değerlendirilen kayyım girişimi eleştirilmekte ve sorumlu olarak “AKP” söylemi tercih edilmektedir. Kamuoyunda

AKP kelimesinin kullanımı çoğunlukla muhalif taraflarca tercih edildiği yönünde kanaat belirtilmektedir. Ara başlıklarında da AK Parti iktidarının bu girişimi, “Hukukçular: Tek parti uygulaması, Atanmışa daha çok yetki, Başkanlar: Amaç, DBP ve HDP’yi susturmak” başlıkları ile eleştirmekte ve sorumluluğu AK Parti iktidarı ile Cumhurbaşkanı Erdoğan’a yüklemektedir. Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasından değerlendirmeye değer bulunduğu bir başka haber ise “Bu Suça Ortak Olmayacağız” adlı bildiriye imza atan barış akademisyenlerinin davasına ilişkin gelişme olmuştur. Haberi, “Hem hukuksuz hem cüretkâr” başlığı ile duyuran gazete, yorumsamacı bir yaklaşım tavrı belirleyerek, tarafgir durumunda yer almıştır. Durumu hem hukuksuz hem de cüretkâr olarak değerlendirmekte ve haber içeriğine ilişkin yorumunu başlığa taşımak suretiyle taraf olmaktadır. Haber metninde de bu söylemsel tercihi devam ettiren gazete, “Dava dosyasında, soruşturmanın tam bir cadı avı mantığı ile yapıldığını gösteren çok sayıda belge yer aldı” ifadelerine yer vererek dava dosyasına ilişkin yorum, “tam bir cadı avı” ifadesi ile halka aktarılmaktadır. Yine “AKP” söylemini sürdüren gazete, AK Parti edimini tercih etmemekte, partinin icraatları nedeniyle “AK” olamayacağını savunarak, AKP şeklinde ifade etmektedir. Bir başka haber başlığında CHP lideri Kılıçdaroğlu’na dayandırılan bir demeçte, “AKP ile IŞİD akraba” denilmektedir. AK Parti iktidarı ile bir terör örgütü arasında bağ kurulmak suretiyle, kara propaganda yapılmaktadır.

Hürriyet gazetesi ise 13 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Özel hayat bırakmamış” başlığını çıkarmıştır. Eski Donanma Komutanı Nusret Güner ve kızı hakkındaki iddialara ilişkin yapılan haberde, “Askeri Casusluk” davası savcısı Zafer Kılınç için müfettişlerin hazırladığı rapora ulaştığı belirtilmektedir. Savcı Kılınç için, “Yalanı sansürlemeden koydu, Hukuka aykırı işlemler” ara başlıkları atılmakta ve savcının hukuksuzca hareket ettiği, manşette ifade edildiği gibi, “Özel hayat bırakmadığı” ifade edilmiştir. Gazete bir önceki gün haberleştirdiği, “İçeride de dostlukları artıracamız” diyen Binali Yıldırım röportajını yine gündemde tutmakta ve “Dışarıyla olan mutabakat içeride neden yapılmasın” başlığını kullanmaktadır. Böylelikle Başbakan’ın, muhalefet partileri ile olan uzlaşmazlıkların giderilmesinde olumlu bir tutum sergilemekte olduğu mesajı verilmektedir.

Milliyet gazetesi 13 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasının manşetine, “Mıknatıs timi çöktü” başlığı ile eylem hazırlığı içerisinde bulunan 4 IŞİD’linin tutuklandığı bilgisini çıkarmaktadır. Mıknatıs kullanılarak hazırlanan düzeneklerle bombalı eylemlere giriştiği belirtilen 4 IŞİD’linin haberi bu benzetmeden yola çıkılarak manşete “Mıknatıs timi” nitelemesiyle çıkarılmıştır. Gündemi meşgul eden bir diğer konu olan Suriyelilere vatandaşlık

verilmesine ilişkin, MHP lideri Devlet Bahçeli'ye söz hakkı tanıyan gazete, “Vatandaşlığı peşkeş çektirmeyiz” başlığını öne çıkarmaktadır. Milli bir duruş sergileyen gazete, Suriyeliler'e vatandaşlık verilmesini, Devlet Bahçeli'nin ağzından aktarmakta ve “Türk vatandaşlığı Cumhurbaşkanı'nın keyfine bırakılmış, aklının estiği gibi lütfedeceği bir unvan değildir” denilmektedir. Burada taraflara karşılıklı söz hakkı sunulmamakta ve sadece desteklenen tarafın sözcülüğü görevi üslenmektedir.

Sözcü gazetesi ise 13 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Esad'dan özür dile de 3 milyon Suriyeli ülkesine geri gitsin” başlığını çıkarmıştır. Üst başlıkta ise “Ruslar gelsin diye Putin'den özür dileyeceğine...” ifadeleri yer almıştır. Haber girişinde, “İsrail ve Rusya krizlerini, ‘özür dileyip’ çözen Erdoğan, Suriye'ye karşı da yumuşarsa Türkiye büyük bir yükten kurtulacak... Herkes huzur bulacak!” demektedir. Yine saldırgan bir söylem belirlemiş olan gazete, başlıkta her ne kadar Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ismini gizli tutsa da, söylem kendisine yönelik hazırlanmıştır. Ülkede ikamet eden 3 milyon mülteci Suriyeli'nin, Türkiye'yi terk etmesiyle, “Herkes huzur bulacak!” ifadeleri birlikte sunulmakta ve nefret söylemi oluşturulmaktadır. 3 milyon Suriyeli mültecinin Türkiye'de ikamet etmesinin suçlusu ve muhatabı olarak belirlenen Cumhurbaşkanı Erdoğan'a hitap eden gazete, İsrail ve Rusya krizlerini, “özür dileyip çözdüğünü belirterek, düşman olarak nitelendirilen Esad'dan da özür dilenmesi gerektiğini belirtmekte ve Cumhurbaşkanı'nı kamuoyu önünde küçük düşürmektedir. Gazete, “Sonunda bunu da yaptılar!” başlığı ile duyurduğu Milli Savunma Bakan Yardımcısı Şuay Alpay'ın bir nikâhta sarf ettiği, “Erdoğan Beyefendi'nin bir sünneti var” sözlerini, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı peygamber yaptılar, şeklinde yorumlamakta ve bu durumu eleştirmektedir. “Hâkimler cübbesiyle toplantıya çağrıldı” başlığıyla duyurulan haberde, “1500 hâkim ve savcıya taraflı olmasıyla bilinen saraydan davet geldi” ifadeleri yer almaktadır. Hâkimlerin, resmi kıyafetleri ile “taraflı olduğu bilinen saraya” davet edilmesi durumunu eleştiren gazete, Cumhurbaşkanlığı sarayını hedef almakta ve kamuoyu gözünde tarafsız olmadığını iddia ederek, yorumsamacı bir yaklaşımla haber içeriğine müdahale etmektedir.

Vatan gazetesi 13 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşete, “Çadır gitti, sergi geldi” başlığını çıkarmıştır. Terör örgütü PKK'nin Avrupa Parlamentosu'nda sergi açtığı iddia edildiği haberde, daha önce AP yanına kurulan PKK çadırı olayı ile bağlantı kurulmakta ve AP, PKK destekçisi olarak ilan edilmektedir. Habere eşlik eden detay bilgilerinde kullanılan ara başlıkta, “AP'li milletvekili açtı” ifadesi yer almakta ve söz konusu vekil hedef gösterilmektedir. Avrupa Birliği'ne ilişkin haberlere devam eden Vatan gazetesi, “AB sözünü tutmadı” başlığını atarak Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Mart'ta varılan uzlaşma

kapsamında birliğin söz verdiği üzere 18 bin mülteçiden sadece 798'ini Avrupa'ya aldığı iddia edilmektedir. Birliğin sözünü tutmadığı yorumunu yapan gazete, taraflara söz hakkı sunmamakta, doğrudan ithamda bulunmaktadır. Suriyeliler'e vatandaşlık verilmesine ilişkin gelişmeleri daha tarafsız bir dille haberleştiren Vatan, "Demokratik itiraz zamanı" başlığı ile Devlet Bahçeli'nin sözlerini başlığa taşımaktadır. "Bahçeli, 'Suriyeliler'e vatandaşlığı peşkeş çekmeyeceğiz'" sözleri ancak haber girişinde yer almaktadır. Vurgu, demokratik taleplerde yer almakta ve sert söylemler haber içeriğine yerleştirilmektedir. Her ne kadar bir demeç cümlesi olsa dahi, haber söyleminde başlığa çıkarılan cümlelerin de kamuoyunu etkileme ve basın kuruluşlarının yayın politikalarının dışı vurulmasında başat bir önemi bulunmaktadır.

3.3.1.1.3.3. 14 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi darbeden bir gün önceki 14 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, "Yargıdan iki utanç kararı" başlığını çıkarmaktadır. "AYM, çocuk tecavüzlerini, Yargıtay da dayakçı kocaları sevindirdi" üst başlığının eşlik ettiği haberde, Anayasa Mahkemesi'nin kararı eleştirilmektedir. "Utanç kararı" olarak nitelendirilen gelişmede, gazete sürece doğrudan müdahil olmakta ve yargının kararı alenen eleştirilerek tarafgir duruma düşülmektedir. Yargının bağımsız olmadığı iddialarını sık sık dile getiren gazete, mevcut iktidar döneminde bu tarz kararların alınmasında hız kazanıldığına da dikkat çekmektedir. Kamuoyu vicdanında hassas bir konuma sahip olan iki başat konuda yargıyı eleştirmekte olan gazete, demokratik unsurları işletmekte ve denetim mekanizmasını harekete geçirmektedir. Fakat bu denli hassas konularda taraf olunmakta, karar kamuoyuna bırakılmaksızın haber içeriğine müdahale edilmektedir. Sürmanşetten ise HDP Eş Başkanı Selahattin Demirtaş'ın Cumhurbaşkanı Erdoğan ve AK Parti iktidarına ilişkin iddialarına yer veren gazete, "AK Parti'li işadamları PKK'ye haraç verdi" başlığını kullanmaktadır. Burada AK Parti iktidarı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan hedef alınmakta, her ne kadar kaynak bilgisi gösterilse dahi, söylemin ön plana çıkarılması iktidar ve Erdoğan'ı zan altında bırakma hedefi taşımaktadır. Habere eşlik eden bir diğer gelişme ise "Ordu SADAT'tan rahatsız" ara başlığı ile yine HDP Eş Genel Başkanı Demirtaş'ın savaş şirketi olan SADAT'a ilişkin iddialarına açıklık getirmektedir. Burada PKK terör örgütü ile anlaştığı iddia edilerek Erdoğan ve AK Parti iktidarı üzerinde zan oluşturulmakta, hemen ardından da bu gelişmeye eşlik eden haber içeriğinde denetimden uzak olduğu yinelenen savaş şirketi SADAT'tan ordunun rahatsız olduğu bilgisi bir arada halka sunulmaktadır. Bir bağlam oluşturulma ve PKK terör örgütü ile anlaşılan iktidarın, ordu içerisinde rahatsızlık yarattığı mesajı verilmektedir. MHP lideri Devlet Bahçeli'nin, "Vur de vuralım, öl de ölelim" diye bağırarlara, "Onun da zamanı gelecek"

sözlerini sarf etmesi üzerine, HDP'nin suç duyurusunda bulunmasına ilişkin gelişmeyi haberleştiren gazete, “Bahçeli ifade verdi” başlığını kullanmaktadır. Üst başlıkta ise “Gitmese de olurmuş” ifadelerine yer verilerek, Savcılığın Bahçeli'ye isterse yazılı ifade de verebileceği bilgisi aktarmasını, keyfi olarak isterse gitmeyeceği algısı yaratılarak sunulmaktadır.

Hürriyet gazetesi ise 14 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Peşmerge istedi ABD verdi” başlığını çıkarmaktadır. ABD öncülüğünde, IŞİD terör örgütü istilasını altında bulunan Musul ve çevresini geri alma operasyonunda, ABD yönetiminin peşmergelerin de operasyona katılabilmesi için Irak'a 415 milyon dolar verdiği iddia edilmektedir. Bir nevi peşmergelerin maaşlarının ABD tarafından ödendiği belirtilmekte ve ABD yönetiminin Irak askerlerini, paralı askere çevirdiği belirtilmektedir. Gazetenin birinci sayfasına taşıdığı bir diğer haber ise “Fransa'dan Türkiye alarmı” olarak başlığa taşınmıştır. Fransa'nın, Türkiye'deki büyükelçiliği ile iki konsoloslukunu güvenlik gerekçesi ile darbe öncesi kapattığı belirtilmektedir. Fakat bu tehlikenin içeriği hakkında bilgi paylaşılmamaktadır. MHP lideri Devlet Bahçeli'nin ifade vermesine ilişkin gelişme, “Ben örnek olayım diye ifade verdim” başlığı ile Devlet Bahçeli'nin demeci öne çıkarılarak aktarılmaktadır.

Milliyet gazetesi 14 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Ankara'nın sergi öfkesi” başlığı ile Avrupa Parlamentosu'nda açılan PKK/PYD fotoğraflarının yer aldığı sergi haberi çıkarılmaktadır. Haber girişinde, “Avrupa Parlamentosu'nda PKK'nın elebaşı Öcalan ve PYD üyesi teröristlere yönelik fotoğraf sergisi açılması başkentte her kesimin tepkisini çekti” ifadeleri yer alırken, tepki gösteren yetkililere ait kaynak bilgisine ulaşılamamaktadır. Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilere ilişkin kamuoyunu meşgul eden Türk vatandaşlığı verilmesi tartışmalarında Başbakan Binali Yıldırım'a söz hakkı verilmektedir. “Suriye ile normal ilişkiye döneceğiz” söylemi başlığa çıkarılmakta ve “Suriyelilerin ‘siyasi misafir’ olduğu” bilgisi aktarılmaktadır. Başbakan Yıldırım'ın vatandaşlık tartışmalarına ilişkin, “Utanç verici tartışmalar” dediği belirtilmektedir. Gazete, muhalefete de söz hakkı sunmakta ve gazetecilik kodlarına göre hareket etme çabası içerisinde yer almaktadır. Daha önce Suriyeliler'e vatandaşlık verilmesine ilişkin referanduma götürülmesi önerisi sunan CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'na söz hakkı sunulmakta, “Cesaret edemezler” demeci haber içeriğinde yer almaktadır. Fransa'nın büyükelçiliğini güvenlik şüphesi nedeniyle kapatmasına ilişkin gelişmeyi, “IŞİD istihbaratı elçilik kapattı” başlığı ile duyuran gazete, “muhtemel bir terör eyleminde bulunabileceği istihbaratı” bulunduğu iddiasını gündeme getirmektedir.

Sözcü gazetesi ise darbeden bir gün önceki sayısında manşetine, “Şehit ailesinden devlete kurşun gibi sözler!” başlığını çıkarmaktadır. Üst başlıkta olaya ilişkin detay bilgisi paylaşılarak, “Taziyeye giden kaymakam şok oldu” ifadesi yer almaktadır. Haber girişinde ise “Saray şehit aileleri için, ‘Evlatları şahadet makamına ulaştı. Ne mutlu onların ailelerine’ diyor. Şehit aileleri de soruyor: ‘Niye biraz da devleti yönetenler mutlu olmuyor?’” ifadeleri yer almaktadır. Burada taraflar karşı karşıya getirilmekte ve şehit ailelerinin tepkisi devlete yöneltilmektedir. Olayın önemini arttıran gazete, manşetinde bu tepkiye ilişkin “kurşun gibi sözler” ifadesini kullanmaktadır. Gazete sürmanşetine ise kendi gazetesi ile ilgili bir gelişmeyi çıkarmakta ve “Sözcü medyada en çok vergi veren ikinci gazete oldu” başlığını kullanmaktadır. Üst başlıkta ise “Vatan sevgisi işte böyle bir şey...” ifadeleri dikkat çekmektedir. Haber girişinde ise “Milyonluk kamu ilanlarıyla beslenen, şişirme tirajlı yandaş medya, zarar gösterip vergi vermezken, Sözcü ilan ambargosuna rağmen 4.584.603 lira vergi verdi...” ifadelerine yer verilerek, hükümete yakınlığı ile bilinen gazetelerin, “yandaş medya” olarak anıldığı görülmekte olup, vergi kaçırmakla itham edildikleri dikkat çekmektedir. Habere doğrudan müdahil olan gazete, en çok vergi veren ikinci gazete olmalarını “Vatan sevgisi” ile ilişkilendirmektedir. Yandaş olarak adlandırılan hükümete yakın gazetelerin ise vergi kaçırmakla suçlanmalarına eşlik edecek şekilde, üst başlıkta ifade edildiği gibi, vatan sevgisine sahip olmadıkları mesajı halka ulaştırılmaktadır. Ekonomiye ilişkin bir başka haberde ise “AK Parti’li yandaş işadamlarının eli cebine gitmezken vergi listesinin en tepesinde 5 Koç yer aldı” ifadeleri başlığa çıkarılmaktadır. AK Parti hükümetine yüklenen gazete, yine vergi kaçırmakla ve bu durumu denetlemeyerek göz yumulduğu iddiasını ortaya atarak, hükümeti hedef almaktadır. Darbeden bir gün önce özel kuvvetlerin İstiklal Caddesi’nde gezmekte olduğu bilgisi ise “Özel kuvvetler İstiklal’de” başlığı ile halka duyurulmaktadır. Haber detaylarında bu eylemin sebebi ise Fransa’nın milli bayram günü olan 14 Temmuz için olduğu bilgisi paylaşılmaktadır.

Vatan gazetesi 14 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, Avrupa Parlamentosu’nda açılan PKK/PYD sergisini eleştirdiği, “Saygısızlık” başlığını çıkarmıştır. Haber girişinde Türk Dışişleri Bakanlığı’nın sert tepki gösterdiği belirtilerek, “Bu yapılan terör kurbanlarının anısına saygısızlık!” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Manşete çıkarılan ifadenin desteklendiği görülmekle birlikte, AP’nin terörü desteklediği mesajı da verilmektedir. “Nüfusumuz artacak!” başlığı ile öne çıkarılan bir diğer haberde, Başbakan Yıldırım’ın Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmalarına ilişkin demeci yer almaktadır. Ara başlıkta yer alan ifadelerle, muhalefetin nefret suçu işlediği bilgisi Başbakan Yıldırım’a dayandırılarak halka ulaştırılmaktadır. Muhalefete de söz hakkı sunan Vatan gazetesi

“CHP’den tepki: Kimlik değil vatan verin” başlığı ile CHP Milletvekili Sayek Böke’nin vatandaşlık tartışmasına ilişkin yorumunu birinci sayfasına taşımaktadır. Böylelikle taraflar arası söylem eşitliği sağlanarak, her iki tarafın da düşünceleri halka aktarılmaktadır. “14 Temmuz’a terör gölgesi” başlığı ile duyurulan bir başka haberde, Fransız büyükelçiliğinin kapatılmasına ilişkin, Türk emniyetinin uyarısı olduğu detayı paylaşılmaktadır. Darbe öncesi gerçekleşen bu istihbarat paylaşımı ile IŞİD eylemi tehlikesinin sürdüğü bilgisi de halka aktarılmaktadır.

3.3.1.1.3.4. 15 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Darbe girişimi, 15 Temmuz 2016 akşam saatlerinde gerçekleştiği için, ulusal basın haberlerini ancak ertesi gün yani 16 Temmuz 2016 günü gazetelerinde yayımlayabilmiştir. Bu nedenle, darbe haberleri için inceleme 16 Temmuz 2016 sayılarında gerçekleştirilecektir. Cumhuriyet gazetesi 15 Temmuz 2016 tarihli sayısının birinci sayfasından manşetine, “Gazze yalanı belgelendi” başlığı ile Mavi Marmara saldırısı sonrasında, Türkiye – İsrail arasında yaşanan gerilimin, imzalanan mutabakatla birlikte sona erdiği fakat Türk Hükümeti’nin iddia ettiği maddelerin belgede yer almadığına ilişkin iddiaları haberleştirilmektedir. Gazete; İbranice, Türkçe ve İngilizce olmak üzere üç dilde hazırlanan mutabakatın, 6 maddeden oluştuğu ve aynı zamanda maddeler içerisinde Gazze’ye yönelik ablukanın kaldırılması, yardım koşullarının iyileştirilmesi ya da Hamas’a yönelik atılacak adımlara ilişkin hiçbir madde barındırmadığını halka duyurmaktadır. Duygu Güvenç imzasını taşıyan özel haberde, belgenin Cumhuriyet gazetesi tarafından ele geçirildiği ve saldırıda ölen Türk vatandaşlarının ailesine verilmek üzere 20 milyon dolarlık tazminatın yer aldığı, bu tazminatı dağıtma yetkisinin ise Türk hükümetine devredildiği belirtilmektedir. Bu şartların sağlanması için de dava açılmama sözünün alındığı habere eşlik eden bilgiler arasında yer almaktadır. Burada gazete, doğrudan hükümeti hedef almakta, özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın iddialarına değinilmekte ve bu mutabakatta söz konusu maddelerin yer almıyor olmasında hükümetin ve Cumhurbaşkanı’nın yalan söylediği iddia edilmektedir. Gazete, darbe öncesinde sürmanşetinden ön plana çıkarmayı uygun gördüğü bir başka gelişmeyi ise “Askerle eskiye dönüş” başlığı ile duyurmaktadır. Üst başlıkta, “Erdoğan ‘askeri vesayetle mücadele’ sürecine noktayı koydu” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. AK Parti iktidarının ilk yıllarında askeri vesayetle mücadele ilkesi ile “sivilleşme” adı altında askerden aldığı yetkilerin, cemaatle arası bozulduktan sonra tekrar terörle mücadele adı altında geniş yetkiler çerçevesinde askeriye geri verildiği iddia edilmektedir. Böylelikle hem hükümet politikaları eleştirilmekte hem de askeri vesayetin yeniden yaratılmakta olduğu darbe öncesi

haberleştirilmektedir. Habere eşlik eden Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın fotoğrafına eşlik eden yazıda ise “Barış için kritik bir adım olan Dolmabahçe mutabakatı buzdolabına kaldırıldı. O günden sonra Türkiye yeniden kan gölüne döndü” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Burada doğrudan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan zan altında bırakılmakta ve siyasi manevralardaki değişkenlik sebebi ile bedelin vatandaşlara ödetildiği ve ölümlerden sorumlu olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan hedef gösterilmektedir.

Hürriyet gazetesi ise 15 Temmuz 2016 tarihli sayısının birinci sayfasından manşetine, “Nice katliamı” başlığını çıkarmıştır. Fransa'nın Bastille Günü kutlamaları esnasından terör saldırısı gerçekleştiren IŞİD, kalabalığın içerisine sürdüğü kamyonla yüzlerce kişiyi ezdiği gelişme haberleştirilmektedir. Gazetenin bir diğer önemli gördüğü başlık ise “Kadınlar kızdı, hukukçulardan tepki var” olmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin 15 yaş altı çocuklara her türlü cinsel davranışı “cinsel istismar” sayan TCK'nın 103/1 fıkrasını iptal etmesine ilişkin gelişmeyi cinsiyetçi bir yaklaşım tavrını takınarak ele alan gazete, toplumun genelini ilgilendiren bir vicdan ve hukuk meselesi bu gelişmeyi, “Kadınlar kızdı, hukukçulardan tepki var” başlığı ile öne çıkarmıştır.

Milliyet gazetesi 15 Temmuz 2016 birinci sayfasından manşetine, “Vatandaşlık kriterleri” başlığını çıkarmıştır. “Suriyelilere ‘istisnai vatandaşlık’ formülü uygulanacak” üst başlığının eşlik ettiği haberde, Türk vatandaşlığına geçmek isteyen Suriyeli mültecilere ilişkin uygulanacak formül haberleştirilmektedir. Haber girişinde Türk vatandaşı olabilmek için öncelikle aranan nitelikler arasında milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek hal ve durum olmaması gerekliliği arandığı belirtilmektedir. Başbakan Binali Yıldırım'ın BCC'ye verdiği röportajını haberleştiren gazete, başkanlık sistemine ilişkin demeçlerinden haber başlığına, “Başbakan şart değil” sözlerini çıkarmıştır. Türkiye Cumhuriyeti hükümetinde yer alarak Başbakanlık görevini üstlenen resmi bir temsilcinin uluslararası bir haber kuruluşuna verdiği demecinde yer alan “Başbakan şart değil” sözlerinin başlığa çıkarılması, sözü söyleyen kişi ile üstlendiği görev arasındaki bağa dikkat çekme amacı taşımaktadır. Ülke içerisindeki siyasete ilişkin gelişmeleri MHP üzerinden anlatan gazete, “MHP’de ihraç tangosu” başlığını kullanmıştır. “MHP’de Genel Merkez ile muhalifler arasında ince hesaplar var” ifadelerine yer verilen haber girişinde, MHP lideri Bahçeli'nin ihtiyaç halinde kullanılmak üzere partiden ihraç etme yetkisini üzerine aldığı belirtilmektedir. Parti içi hesaplaşmaların yaşandığı haberleştirilirken, bu gelişmeler “tango”ya benzetilmektedir. Bir kadın ve bir erkek tarafından gerçekleştirilen dansın partnerleri ise Devlet Bahçeli ve Meral Akşener olarak resmedilmektedir. Gazete, 15 Temmuz darbe girişimini gerçekleştiren FETÖ için haberinde, “FETÖ hepsinden tehlikeli” başlığını

kullanmıştır. Darbe günü haberleştirilen bu gelişmede, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı iddianamesine giren ifadeler başlıkta yer almaktadır. “Bütün terör örgütlerinden tehlikeli” olarak ifade edilen iddianamede FETÖ, halkın gözünde terör olaylarının sorumlusu ilan edilmekte ve halkın bilinci bu tarz gelişmelere hazırlanmaktadır.

Sözcü gazetesi ise 15 Temmuz 2016 günü birinci sayfasından manşetine, “Saraya kafa tutan muhtar!” başlığını çıkarmıştır. “Erdoğan Beştepe’ye çağırdı... O gitmedi” üst başlığının eşlik ettiği haberde, Muhtar Bahadır’ın demeci haber girişinde yer almaktadır: “Cumhurbaşkanı tarafsız olsa giderdim ama o halkın değil, bir partinin Cumhurbaşkanı gibi hareket ediyor.” Davete icabet etmeyen bir muhtarın “Saraya kata tuttuğu” iddia edilmekte, haber girişinde yer alan demeçte ise “Cumhurbaşkanı’nın tarafsız olmadığı, halkın değil, bir partinin cumhurbaşkanı olduğu” bilgisine yer verilmektedir. Böylelikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a tarafsız olmadığı suçlaması yöneltilmekte, muhtar Bahadır’ın bu demokratik yorumu Saray’a kafa tutmak olarak yorumlanmaktadır. Haberin önemini artırarak bilginin etki gücünü yoğunlaştırma gayesinde olan gazete, içerikteki bilginin önemini başlıkta abartarak vermektedir. Asuman Aranca’nın özel haberine dayandırılan bir diğer haberde, “Paralel’le ilgili iddianamede böyle denildi: ‘Gülen’in arkasında Amerika ve CIA var’” iddiasının yer aldığı görülmektedir. Haber detaylarında Ankara Başsavcılığının Fethullah Gülen Cemaati ile ilgili yürüttüğü soruşturma sonucunda yayınlanan 666 sayfalık iddianameye dayandırılan bu bilgi ile “Gülen ve örgütünün ABD’nin emrinde olduğu, CIA tarafından kullanıldığı çok açıktır” denilmektedir. Bu bilginin de gösterdiği üzere, ertesi gün gerçekleşecek olan darbe girişimi ve FETÖ – CIA ilişkisi önem kazanacaktır.

Vatan gazetesi 15 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Şarlatan’ın sonu” başlığı ile terör örgütü PKK’nın hendek planlayıcısı olmakla suçlanan Murat Karayılan’ın sağ kolu “Sabri Başkale” kod adlı Fethi Şarlatan’ın bir operasyon sonucu vurulduğu bilgisini çıkarmaktadır. Düzenlenen operasyonla ilgili paylaşılan detaylara ilişkin, “Bacağı koptu” ara başlığının atıldığı görülmektedir. Terör örgütü temsilcisinin soyadından yola çıkılarak kurulan bağ ile “Şarlatan” dolandırıcı, benzetmesine dikkat çekilmektedir. Operasyonun detaylarına yer verilerek, olayın önemi artırılmakta ve bir terör örgütü temsilcisinin durumu haberleştirilerek, detaylar ne kadar kanlı ise o kadar çok okunur ilkesinden yola çıkıldığı görülmektedir. Gazetenin yeni İngiltere Dışişleri Bakanı ile ilgili haberinde yer verilen detaylar da önem arz etmektedir. “Avrupa’da Boris endişesi: ‘Üzgünüz, onu bakan yaptık’” başlığı ile duyurulan haberde, “Soytarı” ara başlığının atıldığı görülmektedir. İngiliz Daily Mirror gazetesi haberine dayandırılan gelişmede gazetenin; “Boris’in bakan olmasından dolayı dünyadan özür dilediği” bilgisi paylaşılmaktadır. The

Independet gazetesinin ise “Soytarı bakanı olan tek ülke” dediği öne sürülürken, “Terör örgütü PKK’ya sempati duyduğunu söyleyen Johnson gaflarıyla ünlü” olduğu bilgisi de gazetede yer alan bilgiler arasındadır. Böylelikle bir İngiliz Bakanı hedef alınmakta, yabancı basına dayandırılan hakaret bilgileri gazetenin birinci sayfasından kamuoyuna duyurulmaktadır. Bu karalama girişiminin tek nedeninin ise Boris Johnson’un PKK terör örgütüne sempati beslediği iddiasına dayandırıldığı gözlenmektedir.

3.3.1.1.3.5. 16 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi darbe girişimi bastırıldıktan sonraki 16 Temmuz 2016 tarihli ilk sayısında manşetinden, “Çözüm demokrasi” başlığı ile gelişmeleri duyurmuştur. Manşete eşlik eden üst ve alt başlıklarda, “Askeri ya da sivil her darbeye karşı..., Ne askerin tankı tüfeği, ne AK Parti’nin Anayasayı yok sayması” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Gazete, darbe girişiminin başarısızlığa uğramasının ardından yayınlarını özgürce ulusa geçebilmektedir. Hem AK Parti hükümetine karşı gelen gazete, hem de askeri vesayete ve cuntacı yönetime karşı çıkmaktadır. “Çözüm demokrasi” manşeti ile ülkenin gerçek yönetim anlayışına inanç ifade edilmekte ve cuntacı bir yönetimin oluşmaması durumu neticesinde yayınlarını medya – demokrasi ilişkisi bağlamında özgürce geçebilmektedir. Gazete burada sadece askeri darbeye karşı çıkmamakta, “Askeri ya da sivil her darbeye karşı...” üst başlığı ile “sivil darbe” olarak nitelendirdiği AK Parti hükümetinin Anayasa ihlallerine de karşı gelmektedir. Ana muhalefet partisi CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu’nun demecine yer veren gazete, “Kılıçdaroğlu: Darbelerden çok çektik” başlığını atmaktadır. Darbe karşıtı olarak yorumlanabilecek olan bu demeç birinci sayfasından duyurulmakta ve ana muhalefet partisinin de askeri vesayetin karşısında olduğu mesajı halka iletilmektedir. Parlamentodan darbeye ilişkin geçilen bir başka haberde ise “Ortak ses çıktı: MHP ve HDP karşıyız” başlığının tercih edildiği görülmektedir. Gazete burada demokratik unsurlardan iki Meclis grubu bulunan muhalefet partisinin aynı konumda yer almalarına rağmen ortak ses çıkarmalarındaki ilginçliğe dikkat çekmektedir. İki uzlaşmaz parti arasındaki ortak durumun tesisi ancak darbe ile gerçekleşmiştir. Cumhuriyet gazetesi de bu durumu ortak başlık altında yer vererek kamuoyuna aktarmakta ve iki farklı ideolojinin temsilciliği görevini üstlenmiş azınlık partilerinin ortak paydada, yani darbe karşıtlığında birleştiği mesajını vermiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın “FaceTime” uygulaması aracılığı ile bağlandığı CNN Türk ekranlarından halkı direnişe çağırmasına ilişkin gelişme, “Cepmodern direniş” başlığı ile gazetede yer almıştır. Habere ilişkin detay bilgilerinde ise “Erdoğan ve AK Parti bu şekilde uzun süredir kavgalı olduğu Doğan grubu ile de ‘mecburen’ barışmış oldu” ifadelerine

yer verilmektedir. Darbenin bir mecburi barışmaya sebep olduğu ve medya, siyaset arasındaki ilişkinin demokratik haklar ve talepler neticesinde gerçekleştiği bilgisi paylaşılmaktadır. Haber başlığına ilişkin gazetenin yorumu ise “28 Şubat gazete manşetleri ile geldi ve postmodern olarak anıldı. 27 Nisan 2007 e-muhtıra olarak adlandırıldı. Dün geceki kalkışmaya karşı tavır ise belki de ‘cep modern direniş’ olarak anılacak” ifadelerinde gizlidir. Daha önceki darbe yahut muhtıra girişimlerine dikkat çekilmekte ve bu darbeye ilişkin cep telefonu üzerinden halkın sokağa inerek, cuntacı askerlere karşı direniş göstermeye davet edilmesi durumu “Cepmodern direniş” olarak anılmaktadır.

Hürriyet gazetesi 16 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Darbeye geçit yok” başlığını atarak, askeri vesayet karşıtı olduğunu belirtmiştir. Gazete, darbeye karşı direnişi ön plana çıkararak, kalkışmanın halkın direnişi sonucunda engellediğini yazmaktadır. “Darbeye geçit yok” ifadesi ile demokrasi vurgusu ön plana çıkarılmazken, burada ön planda yer alan söylem, darbenin engellenmesine ilişkin direniş itkisi olmuştur. “Darbeciler Hürriyet’i bastı” başlığı ve haber içeriğinde yer alan, “İçinde Hürriyet Gazetesi, Kanal D ve CNN Türk’ün bulunduğu İstanbul Bağcılar’daki Doğan Medya Center’a 03.30’da helikopterlerle gelen darbeci askerlerin” ifadeleriyle medyayı susturmaya yönelik girişimler haberleştirilmektedir. “Bu nedenle Hürriyet bugün çok kısıtlı imkânlarla hazırlandı” ifadelerinin yer verildiği haberde, darbecilerin özgür basını susturmaya yönelik girişimlerinden bahsedilmekte, yaratılan zorluklara rağmen darbe karşıtı yayınların eldeki imkânlar kullanılarak yeni güne hazırlandığı belirtilmektedir. Burada medya – demokrasi ilişkisinin önemi ön plana çıkmaktadır. Demokrasiye vurulan ve seçilmişleri görevden alma bilinci ile hareket eden cuntacı askerlerin, bu girişimlerini güvence altına almak için de özgür medyayı kontrol ederek, yanlı yayınlarda bulunmasını sağlama amacıyla olduğu görülmektedir. Öne çıkan bir başka haberde, “AK Parti’nin isim babası reklamcı Erol Olçak ve oğlu köprüde öldü” başlığının atıldığı görülmektedir. FETÖ tarafından TSK içerisine yerleştirilen bir grup asker tarafından organize edilen 15 Temmuz darbe girişiminin ana hedefi, AK Parti hükümetini devirmektir. Bu bağlamda AK Parti’nin isim babası olarak da bilinen reklamcı Erol Olçak ve oğlunun öldürülmesi haberi, önemli görülmekte ve AK Parti ile ilişkisi nedeniyle birinci sayfasına taşınmaktadır.

Milliyet gazetesi ise 16 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Darbeciler başarılı olamaz” sözlerini çıkarmıştır. Üst başlıkta, “Cumhurbaşkanı halkı meydanlara çağırdı” ifadelerine yer verilerek Cumhurbaşkanı’na dayandırılan, “Darbeciler başarılı olamaz” sözüne yönelik kaynak bilgisi paylaşılmaktadır. Gazete, doğrudan haber üretim sürecine müdahil olmayarak, daha tarafsız bir yaklaşım belirlemektedir. Söylemlerde

kaynak bilgisine atıfta bulunulduğu ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın demecine yer verilerek darbe karşıtı bilgi paylaşımının gerçekleştirildiği dikkatleri çekmektedir. Gazete darbe girişimini duyurduğu sürmanşetine, “Olağanüstü gece” başlığını çıkarmaktadır. Üst başlıkta, “TSK içinde bir grup darbe girişiminde bulundu” ifadesi yer alırken, darbenin sorumluluğunun FETÖ'ye henüz yüklenmediği dikkatleri çekmektedir. Hükümet kanadından darbe girişimi olduğuna yönelik ilk açıklamanın Başbakan Binali Yıldırım'dan geldiği bilgisi paylaşılarak, “Kalkışmaya izin vermeyeceğiz” başlığı kullanılmaktadır. “Belli ki emir komuta zinciri olmadan asker içerisindeki bazı kişilerin kanunsuz eylemi söz konusu” ifadeleri Binali Yıldırım'ın demeci olarak ön plana çıkarılmaktadır. CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun darbe karşıtı açıklaması, “İnancımızı koruyoruz” başlığı ile haberleştirilirken, MHP lideri Bahçeli'nin ise “Kabul edilemez” ifadelerini kullandığı belirtilmektedir. Gazete, darbe karşıtı yayınlarını ulusa geçmekle birlikte, doğrudan haber kaynaklarına dayandırılan açıklamalara yer vermektedir.

Sözcü gazetesi 16 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Cumhuriyet ve Demokrasi kazandı” başlığını çıkarmaktadır. Cuntacı yönetime karşı zaferin kazanıldığını ilan eden gazete, galibiyetin “Cumhuriyet ve Demokrasi” anlayışında yattığını belirtmektedir. Manşete eşlik eden üst başlık bilgisinde ise “Erdoğan, ‘TSK içindeki paraleller darbe girişiminde bulundu, teslim olmayız’ dedi. Halk sokağa döküldü...” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Darbenin “paraleller” yani FETÖ tarafından gerçekleştirildiği bilgisini Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın demeci ile halka aktaran gazete, halkın sokağa dökülmesindeki sorumluluğun Cumhurbaşkanı'na ait olduğu mesajını vermektedir. Haber girişinde, “Dün gece Türkiye’de büyük bir kaos yaşandı...” ifadelerine yer verilirken, “Ordudaki Fethullahçı askerler hükümeti silahla devirmeye kalkıştı...” bilgisiyle de darbenin FETÖ tarafından hükümeti devirmek maksadı ile gerçekleştiği belirtilmektedir. “TSK içinde yuvalanmış olan Fethullahçı kadrolar, tasfiye edileceklerini anlayınca dün gece düğmeye bastı...” bilgisinin eşlik ettiği bir diğer haberde, darbenin tasfiye korkusu ile gerçekleştirildiği belirtilmektedir. “Cumhuriyet tarihinde bir ilk: Milletın Meclisine 3 kez bomba atıldı” başlığının yer verildiği haberde, cuntacı askerler tarafından milletvekilleri içinde iken Meclis’e 3 defa bomba atıldığı bilgisi paylaşılmaktadır. Bu gelişmenin Cumhuriyet tarihinde bir ilk olduğu ifade edilirken, olayın önemine vurgu yapılmakta ve cuntacı askerlerin demokrasi ve Cumhuriyet taraftarı olmadığı bilgisi kamuoyuna aktarılmaktadır. Parlamentodan darbe karşıtı açıklamaları birinci sayfasına taşıyan gazete, CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun, “Demokrasiye sahip çıkalım” sözlerini haber başlığında yer verirken, MHP lideri Bahçeli'nin, “Hükümetin yanındayız” sözlerini başlıkta değerlendirmektedir. CHP lideri demokrasi vurgusu yaparken, MHP liderinin

hükümete olan desteği yinelenmekte ve haber başlıkları üzerinden partiler arası farklı bakış açıları ön plana çıkarılmaktadır.

Vatan gazetesi ise 16 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Bedelini ödeyecekler” başlığını çıkarmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın demecinin yer aldığı haber girişinde ise “Hadlerini bildireceğiz. Bu ayaklanma girişimini yapanlar cezasını çekecek” ifadelerine yer verilmektedir. Oldukça sert ve tehditkâr bir söylemsel yaklaşım belirleyen gazete, Cumhurbaşkanı’nın demokrasiye olan inancı ve halkın darbeyi engellemesine olan güvenine değinmekten öte, saldırgan bir üslupla “bedelinin ödetileceği” bilgisi kamuoyuna ulaştırılmaktadır. “Ucuz ayaklanma girişimi” ara başlığının eşlik ettiği haberde, darbe girişimi “ucuz” olarak nitelendirilmekte ve önemi küçümsenmektedir. Gazete, sürmanşetinden ise “Son ihanet” başlığına yer vererek, haber girişinde, “Paralel yapının Silahlı Kuvvetler içindeki kalıntıları dün darbe girişiminde bulundu” ifadelerine yer vermektedir. Darbenin sorumluları FETÖ/PDY olarak halka duyurulurken, bu girişimin “son ihanet” olduğu belirtilmektedir. “Kriz yaşanmadan aşıldı” ara başlığı ile de, “kriz” olarak nitelendirilen darbe girişiminin henüz başlangıç safhasında bastırılması için “kriz yaşanmadan aşıldı” ifadeleri kullanılmaktadır. Böylelikle darbe girişimi yeniden küçümsenmekte, şehit olan vatandaşlara ilişkin bilgi ise ne manşette ne de sürmanşette yer almayarak, bilgi eksiltirme yöntemine başvurulmaktadır.

3.3.1.1.3.6. 17 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 17 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Türkiye darbe aldı” başlığını çıkarmıştır. Gazete, demokrasi zaferi olarak değerlendirilen bir darbe girişiminin engellenmesinin ardından yayınlarında eski çizgisine geri dönmüştür. Hükümet ve iktidar partisinin temsilcilerinin politikalarını eleştirmeye devam etmektedir. Darbe başlangıç aşamasında engellenmiş olmasına rağmen gazete, ülkenin “darbe” aldığını ve bu işten zararlı çıkacağını ifade etmektedir. Manşete eşlik eden alt başlıklarda ise sırasıyla, “Hesaplaşma, İntikam, Zafiyet, Demokrasi!” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Hesaplaşma alt başlığında, “Yargıdaki ‘temizlik’ ise çok daha geniş çaplı oldu” ifadeleri ön plana çıkarılmakta ve AK Parti iktidarının kendisi tarafından yargı sistemi içerisine yerleştirilen temsilciler ile ordudaki cemaate yakınlığı ile bilinen askerlere yönelik “temizlik” yani tasfiye sürecine gidildiği bildirilmektedir. İntikam başlığının eşlik ettiği haber bilgisinde ise Cumhurbaşkanı’nın darbe girişimini engellemek için halkı sokağa çağırdığı belirtilmekte fakat bu çağrıya çoğunlukla “militanlaşmış AK Parti yandaşları” şeklinde ifade edilen, askerlere şiddet uygulama eğilimindeki vatandaşların cevap verdiği belirtilmektedir. Bu

olayların bilinmesine rağmen, çağrının yinelenerek, suçun devam etmesine iktidar tarafından göz yumulduğu bilgisi paylaşılmaktadır. Zafiyet başlığı ile darbenin ancak devlet kurumlarındaki yetkinsizlik nedeniyle gerçekleşebildiği, askeri en yüksek makamda oturan Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'ın dahi darbecilerce rehin alınabildiği bilgisi aktarılmaktadır. Demokrasi alt başlığında ise her ne kadar askeri darbe engellenmiş olsa dahi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, "kişiliğinde belirginleşen hukuk devleti ilkelerini umursamayan, aşırı otoriterleşme ve çoğunlukçuluk eğilimlerini tırmandıracağına ilişkin beklentiler" ifadesiyle, demokratik kuralların dışına çıkılacağı beklentisi halka aşılansmaktadır. Gazetenin birinci sayfasından değerlendirdiği bir başka haber metninin başlığında ise "Dünya basını böyle gördü: 'Korku ve terör içindeki ülke'" ifadeleri dikkat çekmektedir. Independent yazarı Fisk'e dayandırılan haber metninde, "Bir sonraki darbeye kadar darbe engellendi" denilerek, darbe korkusunun devam etmesine sebep olunmaktadır. Alman Die Welt'in ise "Asıl darbe şimdi başlıyor. Korku ve terör içerisinde bir ülke. Erdoğan imparator. Amatör bir darbe" yorumları ön plana çıkarılarak, ülkenin korku ve teröre teslim olduğu, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın imparatorluğunu ilan ettiği bilgisi paylaşarak darbe olumlanmaktadır.

Hürriyet gazetesi ise 17 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, "Başkent'te en uzun gece" ifadelerine yer vererek başkent Ankara'da 22.00'den sonra başlayan darbe girişimi için, "vatandaşlar tankların, askerlerin önüne geçti" ifadelerini kullanmaktadır. Darbeyi vatandaşların perspektifinden ele alan gazete, halkın "darbe girişiminin önüne geçtiği" mesajını vermektedir. Gazete, genel olarak bu sayısında darbenin nasıl engellendiği sorusuna cevap arayarak, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'in, "Tankların yollarını tıkadık" sözlerini başlığa çıkarmıştır. Emniyet ve Hükümet'le gece boyunca istişare içerisinde olduğunu belirten Gökçek'in, darbeyi engellemede üzerine düşeni yaptığı belirtilmektedir. "Dehşetin boyutu gündüz ortaya çıktı" başlığının atıldığı bir diğer haberde, Ankara Emniyet Müdürlüğü binasının tüm camlarının kırıldığı belirtilmektedir. Genel olarak başkent Ankara perspektifinde ele alınan haberlerle oluşturulan sayıda, Ankara'nın yaşadığı darbe gecesi "dehşet" olarak ifade edilmektedir.

Milliyet gazetesi 17 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, "Demokrasinin zaferi" başlığını çıkarmıştır. Burada darbenin engellenerek, demokratik bir kazanım elde edildiği vurgulanmakla birlikte, özgür basının yayınlarını herhangi bir engele takılmaksızın ulusa geçebildiği mesajı da verilmektedir. Habere eşlik eden üst başlıkta yer alan bilgiler ise önemlidir: "161 şehit, 1440 yaralı" Demokrasinin 161 şehit ve 1440 yaralı sayısı ile zaferini ilan ettiği vurgulanmakta, kanlı biten gecenin kolay bir şekilde kazanılmadığı belirtilmektedir. Haber girişinde ise halkın kazandığı zafere vurgu yapılarak,

“darbe girişimini sokaklara çıkan halkın demokratik direnişi önledi” ifadeleri kullanılmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Kısıklı mitinginde sarf ettiği, “Pensilvanya’daki bu zatı bize teslim edin” sözlerinin de başlığa çıkarıldığı görülmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “Pensilvanya’daki bu zat” ifadesi ile Fethullah Gülen’i kastettiği bilinmekle birlikte, darbe girişiminin sorumluluğu da Gülen’e ve cemaatine yüklenmektedir. “Kollarda şerit” başlığının eşlik ettiği bir başka haberde ise darbeci askerleri karşılamaya gelen askerlerin kollarında kırmızı ve beyaz şeritler sarılı olduğu, darbeci askerlerden kendileri ayırarak, bağlılıklarının Türk milletine ait olduğu mesajı verilmektedir. Gazete, yargıya yönelik girişilen temizlik operasyonlarını ise “Sıcak Saatler” başlığı ile vermektedir. Doğrudan haber içeriğini yansıtmayan bu başlıkla birlikte, haberin önemi de göz önünden saklanmaktadır.

Sözcü gazetesi ise 17 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Cumhuriyet’in kurucusu Ulu Önder Atatürk’ün dediği gibi... Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” başlığını çıkarmaktadır. Habere eşlik eden giriş bölümünde, “Seçilmiş hükümeti tankla, topla, savaş uçaklarıyla devirmeye kalkışan FETÖ’cü çeteye en güzel cevabı Türk halkı verdi” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Kazanılan demokrasi zaferinin destanını yine Türk milletinin yazdığı vurgulanmaktadır. Seçilmiş hükümete yönelik anti demokratik darbe girişiminin engellenmesi demokrasi zaferi olarak ilan edilmekte ve darbe süreci doğrudan eleştirilmektedir. Darbe karşıtı yayınlar, ulusa özgür bir şekilde geçilebilmektedir. Fakat haber içeriğinde ise AK Parti iktidarına yüklenen gazete, “AKP iktidarının yıllarca göz yumduğu, ‘Ne istediler de vermedik’ dediği FETÖ’cü çetenin ordudaki uzantıları, halktan unutamayacağı bir tokat yedi” ifadelerini kullanmaktadır. FETÖ’yü darbe yapacak güce getirmekle AK Parti iktidarı suçlanırken, demokrasi zaferine imza atanların vatandaşlar olduğu belirtilmektedir. Darbe girişimi sonrasında ordu içerisinde yürütülen FETÖ operasyonları kapsamında gözaltına alınanlara ilişkin haberde, “3’ü orgeneral, 37 paşa gözaltında” başlığının kullanıldığı görülmektedir. Orduda yer alan generallere, paşa adlandırmasının kullanıldığı bilinmektedir. General, yeni Türkçe’de bir adlandırma iken, paşa nitelendirmesi, eski Türkçe’den kalan bir terimdir. Burada vurgulanmak istenen ise gözaltına alınan 37 generalin eski Türkiye’de kalarak, yeni ve demokratik Türkiye’de tıpkı darbe gerçeği gibi yerinin olmadığıdır.

Vatan gazetesi 17 Temmuz 2016 tarihli sayısının birinci sayfasından manşetine, “Darbe üssü Akıncılar” başlığını çıkarmıştır. Haber girişinde, “Darbe girişiminde başrolü Hava kuvvetleri eski komutanı Org. Öztürk oynadı” ifadelerine yer verilerek, Org. Öztürk darbenin baş sorumlusu ilan edilmektedir. Darbenin bir havacı darbesi olduğu izlenimi

yaratılarak, asıl sorumluların havacılar olduğuna ilişkin algı yaratılmaktadır. Haber detaylarında yer verilen, “Düğüne gitmedi” başlığı ile 15 Temmuz gecesi tüm havacı komutanlar düğünde eğlenirken sadece Öztürk’ün gitmediği belirtilmektedir. Düğüne gitmeyerek bu fırsattan yararlandığı ve darbenin düğmesine bastığı mesajı verilmektedir. Sürmanşete ise “Sonları geldi” başlığının çıkarıldığı görülmektedir. Yargıda ve orduda yürütülen temizlik hareketinin sonucunda, FETÖ’nün uzantılarının temizleneceği bilgisi paylaşmakta ve “sonları geldi” denilerek hareket kabiliyetlerinin sona erdirileceği belirtilmektedir. Bir diğer haberde ise Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Kısıklı mitinginde sarf ettiği, “O zatı teslim et” sözlerinin başlığa çıkarıldığı görülmektedir. FETÖ yöneticisi Fethullah Gülen’in olduğu anlaşılan zatın darbe girişiminin ardındaki isim olduğu ve ABD’de ikamet etmekte olduğundan, yetkili makamlara seslenilerek suçlarının cezasını çekmesi için Türkiye’ye teslim edilmesi istendiği belirtilmektedir.

3.3.1.1.3.7. 18 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 18 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Sokaktaki tehlike” başlığını çıkarmıştır. “Darbe karşıtı gösteriler, bazı gruplar tarafından saldırı eylemlerine dönüştürüldü” üst başlığının eşlik ettiği haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve hükümetin çağrısıyla yapılan darbe karşıtı gösterilerin, demokrasi dışı eylem ve saldırılarla sonuçlandığı bilgisi paylaşılmaktadır. Burada başlıkta dikkat çekilen, darbe karşıtı demokratik taleplerin ifade edildiği eylemlerin, sokaktaki herhangi bir tehlike haline dönüşerek, saldırılarla sonuçlandığı ve yasaların dışına çıkıldığı bilgisidir. Bu demokrasi dışı saldırı girişimlerinin ise Cumhurbaşkanı Erdoğan ve hükümet kanadının çağrısı sonucunda başlayan darbe karşıtı eylemler neticesinde gerçekleştiği bilgisi paylaşarak, sorumlular hedef gösterilmektedir. “Gülen TSK’ye nasıl sızdı?” başlığı ile Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın hazırladığı Gülen ve cemaati iddianamesine dayandırılarak, “TSK’ye girme faaliyeti 1984’te yoğunluk kazandı, AK Parti iktidarı döneminde ise önleri tamamen açıldı” ifadesi ile cemaatin darbe girişimini gerçekleştirmesindeki başarının asıl sorumlusunun AK Parti iktidarı olduğu belirtilmektedir.

Hürriyet gazetesi ise 18 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Başına silah dayadılar” başlığını çıkarmıştır. Genelkurmay Başkanı’nın başına silah dayanarak darbe bildirisini okumaya zorlanmasına ilişkin gelişme paylaşılmaktadır. Hürriyet, “Donanma Komutanı ‘yalan’la kaçırıldı” başlığını attığı haberinde de yine darbe gecesi yaşananları, önemli şahsiyetlerin hikâyeleri ile paylaşmaktadır. Donanma Komutanı Oramiral Veysel Kösele’nin yanına gelen cuntacı askerlerin, “Terör saldırısı ihbarı var, gitmeliyiz” dediği

belirtilmektedir. Gazete bu girişimi “yalan”la kaçırılmak şeklinde değerlendirmektedir. Gazetenin yapmış olduğu kalkışma sonrası haberlerde, darbeci askerlerin isimlerini doğrudan verilerek, manşet haberinde Genelkurmay Başkanlığı özel kalem müdürü Tümgeneral Mehmet Dişli’yi suçlu ilan etmektedir. Fakat bir diğer haberde ise “Şüpheli komutan böyle yakalandı” başlığının atıldığı görülmektedir. Anadolu Ajansı’nın servis ettiği fotoğraflara dayandırılarak yapılan haberde, “Darbe girişimini örgütleyen ve komuta eden isimler arasında gösterilen eski Hava Kuvvetleri Komutanı ve YAŞ üyesi Akın Öztürk’ün...” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Kişileri henüz yargılanmadan hedef göstermenin ve suçlu ilan etmenin demokratik, anayasal normlar çerçevesinde ve gazetecilik etiğine aykırı olduğu bilgisi bulunmaktadır. Bu bağlamda gazetenin iki farklı kişi için iki farklı söylemsel pratik kullandığı da dikkatleri çekmektedir. Binali Yıldırım’ın, “Çeteci askerle vatansever asker karıştırılmasın” sözlerini birinci sayfasından başlığa taşıyan gazete, FETÖ tarafından TSK içerisine sızdırılan askerlere yönelik öfkenin, emir altında sokağa çıkarılan askerlere yönelmemesi gerektiği mesajını vermektedir. Sokak eylemleri sırasında askerlerin darp edildiği ve hatta öldürüldüğü bilgileri de gelmektedir. “En yakınındaki 2 asker gözaltında” başlığında ise Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın, “başyaveri Kurmay Albay Ali Yazıcı ve Muhafız Alay Komutanı Albay Muhsin Kutsi Barış”ın FETÖ’den göz altına alınmasına ilişkin gelişme haberleştirilmektedir. “En yakınındaki” ifadesi ile FETÖ’nün hükümetin en tepesinde yer alan ismin dahi yakın çevresine sızdığı bilgisi paylaşılmaktadır.

Milliyet gazetesi 18 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Demokrasi Şehitleri” başlığını çıkarmıştır. Darbe girişimi esnasında sokakta direnerek ölenlere, şehitlik mertebesinin bahşedildiği görülmektedir. Seçilmiş siyasilere ve hükümetin uğruna sokağa dökülerek canlarını feda edenlerin “Demokrasi” için şehit olduğu iddia edilmektedir. Başbakan Binali Yıldırım’a dayandırılan haberde, “Yüzde 100 engellendi” başlığı atılarak, darbenin sona erdiği ve kalkışmanın tamamen bittiği, hayatın normale döndüğü bilgisi paylaşılmaktadır. CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun demecine dayandırılan bir diğer haberde ise “Darbe bizim için darbedir” sözleri başlığa çıkarılmaktadır. Ana muhalefet partisinin de darbenin karşısında durduğu mesajı verilmekle birlikte, haber detaylarında, “Cemaatçiler değil Kemalist subaylar yapsa da karşı dururduk” sözleri vurgulanarak, darbenin demokrasi için kabul edilemez bir gerçek olduğu, kimin gerçekleştirdiğinin bir önemi olmadığı mesajı verilmektedir. “Özel harekâta kandil bombası” başlığının eşlik ettiği bir diğer haberde ise darbecilerle terör örgütü PKK arasında bağ kurulmaya çalışılmaktadır. “F-16’ların PKK’ya karşı Kandil’e yönelik harekâtlarda kullanılan bombalardan attığı ortaya çıktı” ifadeleri ile FETÖ’nün terör örgütüne karşı kullanılan silahlarla güvenlik güçlerini vurduğu ve

vatana ihanet ettiği bilgisi paylaşılmaktadır. “Kara doğudan hava batıdan” başlığı ile darbenin iki kanattan gerçekleştirildiği iddia edilmektedir. Cuntacıların, kara kuvvetleri desteği için Malatya’da bulunan 2. Ordu Komutanlığı’ndan destek alacağı, hava kuvvetleri içinse batıdaki illerden uçak ve helikopter kaldıracağı bilgisi paylaşılmaktadır. Başlıkta, tahkim güçlerine yönelik bilgi paylaşımının yanı sıra, uçak ve helikopterlerin batı menşeli olarak ithal edilmesine yönelik söylemsel ard alan bilgisine de ulaşmak mümkündür. Doğudan gelebilecek tehlikelerde ise doğu illerinde yuvalanan terör örgütü üyelerine göndermede bulunmaktadır.

Sözcü gazetesi de Hürriyet gazetesi gibi 18 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Emir subayı, Hulusi Paşa’nın başına silah dayadı, yaveri ise kemerle boğazını sıkı” başlığını çıkararak, Genelkurmay Başkanı’nın rehin alınması olayını halka duyurmaktadır. Manşette rehin alınma sürecine ilişkin gelişmeler paylaşılırken, eşlik eden üst başlıkta, “FETÖ’cüler burunlarının dibine kadar girmiş ama asker de iktidar da uyumuş” ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. FETÖ’nün bu denli içeriye sızmış olmasına ilişkin eleştirel bir tutum belirleyen gazete, olayın tüm çarpıcı ayrıntılarını paylaşarak, bu girişimin ne denli rahat gerçekleştirilebildiğini belirterek, FETÖ’yü bu kademeye yerleştiren iktidarı hedef almaktadır. Bu minvaldeki haberlerine devam eden gazete, sürmanşetinden, “İktidar, FETÖ’cüyü AYM’ye atamak için her şeyi yapmış” başlığını halka ulaştırmaktadır. Haber girişinde, “FETÖ’den gözaltına alınan Alparslan Altan’ın AYM üyeliğine atanması için Abdullah Gül, Tayyip Erdoğan ve Binali Yıldırım imza attı” bilgisi paylaşılmaktadır. FETÖ’cülerin Anayasa Mahkemesi’ne yerleştirilmesinde devlet kademesinin en üst merciinde yer alan isimler hedef gösterilerek, iktidar partisi ve temsilcilerinin suçlu olduğu iddia edilmektedir. “Erdoğan’ın yanındaki 1 yaveri tutuklandı 3 yaveri gözaltında” başlığına eşlik eden, “Sarayına bile sızmışlar” üst başlığında ise Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın en yakınındaki iki askerin de FETÖ’den gözaltına alınmasına ilişkin gelişme, evine, yani “sarayına” bile sızmışlar denilerek haberleştirilmektedir. Cuntacıların bu denli hükümet içine karışmış olmasının yanı sıra, Cumhurbaşkanı’nın özel hayatına dahi giriş yapabilmiş olması, FETÖ – iktidar arasındaki ilişkinin yeniden eleştirilmesi olarak yorumlanmaktadır. “Darbeciler gibi, askeri linç edenler de yargılansın!” başlığı ile duyurulan haberde, CHP lideri Kılıçdaroğlu’nun talebi haberleştirilmektedir: “Askerlerin düşürüldüğü durum hiç hoş değil. Onlar verilen emre uydu. Linç edilmelerini hiçbir vicdan kabul etmez” ifadelerinin yer aldığı haber metninde, sokak eylemlerinde askerlere karşı yapılan linç girişimleri eleştirilerek, sorumluların yargı önüne çıkarılması için hükümet kanadına baskı yapılmakta ve kamuoyu tepkisi oluşturulmaktadır.

Vatan gazetesi 18 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “İdam istemek hakkınız” başlığı ile Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sözlerini taşımaktadır. Anti demokratik bir uygulama olarak, gelişmiş toplumlarda yasaklanan ve Türkiye’de de uygulaması kaldırılan bir ceza yöntemi olan idam isteğini gazetenin manşetinden kamuoyuna duyurması, tepkilerin artmasına neden olmakta ve kamuoyu oluşturma amacı gütmektedir. “İbret olsun!” sürmanşeti ile okuyuculara, “15 Temmuz darbe girişiminin elebaşısı olduğu öne sürülen eski Hava Kuvvetleri Komutanı Akın Öztürk’ün ilk görüntüleri” servis edilmektedir. Haber içeriğinde, “darbe girişiminin elebaşı olduğu öne sürülen” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Henüz söz konusu kişi hakkında her hangi kesinleşmiş bir yargı kararı bulunmazken gazete, etik ilkeleri ve yasal teamülleri çiğneyerek, Akın Öztürk’ün fotoğraflarını suçlu olarak kamuoyuna servis etmektedir. Başlıkta ise “İbret olsun!” denilerek, cuntacı askerler arasında yer aldığı iddia edilen şahsın darp edilmiş yüzü kamuoyuna sunulmaktadır. “En yakınındaki isme kelepçe” başlığı ile Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın, “Rizeli Başyaveri Topçu Kurman Albay Ali Yazıcı”nın tutuklandığı bilgisi paylaşılmaktadır. “Beştepe’deki Muhafız Alay Komutanı Muhsin Kutsi Barış’ın da gözaltında olduğu öne sürüldü” bilgisi aktarılmaktadır. Her ne kadar başlıkta, en yakınındaki isimlere kelepçe takıldığı bilgisi paylaşılsa dahi, başlığa Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın isminin çıkarılmadığı yahut kendisini temsil edecek her hangi bir niteleme bilgisinin yer almadığı görülmektedir. Bu da haber başlığının etkisini azaltmaktadır.

3.3.1.1.3.8. 19 Temmuz 2016 Günü Gazeteleri Birinci Sayfa Haberleri

Cumhuriyet gazetesi 19 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Cadı avı başladı” başlığını çıkarmıştır. Manşete eşlik eden üst başlıkta ise “Darbe karşıtı gösterilerde nefret, karakolda işkence, kamuda şüpheli tasfiye var” ifadelerine yer verilerek, darbe karşıtı gösteriler sonrasında gerçekleşen süreç “cadı avı”na benzetilmektedir. Tarihte cadı avı; kişilerin yargılanmaya ihtiyacı olmadan yakılması, linç edilmesi, cezalandırması olayına verilen addır. Burada gazete, darbe karşıtı gösterilerde gerçekleşen nefret ve şiddet olaylarına dikkat çekmekte, karakollarda gözaltına alınanlara uygulanan yasa dışı sorgulama teknikleri ve en önemlisi ise devlet personellerine yönelik kamuda yaşanan ihraç sürecine dikkat çekerek bütün bu gelişmeleri Ortaçağ’ın cadı avı yöntemine benzetmektedir. Habere eşlik eden alt başlıkta “Meydanlarda demokrasiden söz eden yok” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Darbe sonrasında demokrasi nöbetine başlayan halkın fiili durumunu eleştiren gazete, foto altı yazısında ise “Sarıklı, cüppeli kişilerin zikir gösterileri, Osmanlı bayrakları ve dini sloganların hâkim olduğu meydanlar” ifadelerini kullanmaktadır. Demokrasi nöbetinde yer alanları gerici ve Osmanlı sevdalısı olmakla itham eden gazete, haber fotoğrafında da üç

hilalli Osmanlı bayrağını dalgalandıran demokrasi nöbetçilerine yer vermektedir. Gazete sürmanşetinde ise “Darbecilerin ihanet konuşmaları” başlığı ile darbe girişiminin yaşandığı gün cuntacı askerler arasındaki görüşlerin dökümünü halka sunmaktadır. Habere eşlik eden üst başlıkta, “Halka ateş açın” diye başladılar, ‘Kaçalım’ diye bitirdiler” ifadelerine yer verilerek, halkın zaferine dikkat çekilmektedir. Halka ateş açmayı göze alan askerler gözden düşürülmekte, halkın direnci karşısında kaçmaları ise korku, yenilgi olarak tasvir edilmektedir. Gazete, “Kamuda büyük tasfiye” başlığı ile okuyucularına duyurduğu kamudan ihraç gelişmesine ilişkin, haber detaylarında şu ifadeleri kullanmaktadır: “İktidar darbe girişiminden sonra cemaatçileri hedef aldığını söyleyerek..., Kısa sürede bu kadar çok ismin uzaklaştırılması listelerin daha önceden hazırlandığını düşündürdü.” Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, gazete iktidarın bu darbe girişimini fırsata dönüştürerek, önceden planlı listeler aracılığı ile kamuda ihraç işine giriştiği ve darbeyi neden “göstererek” kamudan büyük bir temizlik yaptığı belirtilmektedir. “İşkence görüntüleri” başlığı ile duyurulan bir başka haberde ise Ankara’da gözaltına alınan askerlere ağıllarda uygulanan işkence görüntüleri servis edilerek, bu anti demokratik süreç eleştirilmekte ve kamuoyu oluşturulması hedeflenmektedir. Dünya basınından yansımaların değerlendirildiği bir başka haberde gazete, “Seçilmişlerin diktası uyarısı: Dünya basını gelecek konusunda karamsar” başlığı kullanılarak, mevcut iktidar eleştirilmekte, demokrasi zaferi sonrasında seçilmişlerinin diktasının inşa edilebileceği mesajını verilmektedir.

Şekil 3.3 Cumhuriyet Gazetesi 19 Temmuz 2016 “Meydanlarda Demokrasiden Söz Eden Yok” Haberi Üç Hilal Fotoğrafi ve İşkence Görüntülerine Ait Haber Fotoğrafi

Hürriyet gazetesi ise 19 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “15 dakika kalsam ölecektim” ifadeleri ile Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sözlerini çıkarmaktadır. İstanbul’da CNN International’ın sorularını yanıtlayan Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın darbe gecesi Marmaris’te yaşadıklarını manşetine çıkaran gazete, kalkışma girişimine kişisel

hikâyeler perspektifinden bakmaya devam etmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın başından geçen hikâyeyi mağdur konumunda göstererek sunmaktadır. Darbecilerin Cumhurbaşkanı'nı konakladığı otelde öldürmek hedefiyle hareket ettiği algısını yaratılmaktadır. Gazete sürmanşetinden “7795 polis açığa” başlığı ile kamuda yaşanan tasfiye girişimine güvenlik güçleri perspektifinden bakmaktadır. Cuntacı askerlerin girişimlerinin engellenmesinde polis kuvvetlerinin etkin rol üstlenmesine rağmen, tasfiye rakamlarında detaylı açıklamalarla polis güçleri içerisinde, “3 bin 21 polis amiri, 4 bin 774 polis memuru, 92'si sivil memur, 12 bekçi”nin açığa alındığı bilgisini paylaşmaktadır. Abdulkadir Selvi'nin özel haberi ile okuyuculara aktarılan bir başka haberde, “MİT darbeyi Genelkurmay'a 16.30'da haber verdi” başlığının kullanıldığı görülmektedir. Haber detaylarında ise MİT Müsteşarı Hakan Fidan, Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar ve Kara Kuvvetleri Komutanı Salih Zeki Çolak'ın toplanarak, darbeyi engelleme planı yaptığı öne sürülmektedir. Yapılan toplantının “...gizli bir toplantı” şeklinde ifade edildiği haberde, darbenin çok önceden bilinmesi ve yapılan planlamalar neticesinde engellenebildiği mesajı verilmektedir.

Milliyet gazetesi 19 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “Dev tasfiye” başlığı ile kamuda yaşanan ihraçları çıkarmaktadır. Başbakan Yıldırım'ın açıklamalarına dayandırılan haberde, “bakanlıklarda terör örgütüne o veya bu şekilde katılmış kamu görevlilerinin tasfiyesine yönelik” çalışma başlatıldığı belirtilmektedir. Gazete burada rakam paylaşmamakta aksine akredite kaynaklara atıfta bulunarak içeriği derlemektedir. Sürmanşetten ise “Parlamento idamı getirirse onaylarım” başlığı ile Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın CNN International'a verdiği röportajda ön plana çıkan idam kararına ilişkin açıklamaları yer almaktadır. Günün en önemli ve sıcak gelişmesi olarak sunulan bu haberde, idam konusu gündemde tutularak kamuoyunun tepkisi ölçülmek istenmektedir. “Faaliyet iptal kaçılım mı?” başlığının kullanıldığı haberde, darbeci askerlerin kendi aralarında kurdukları “Yurtta Sulh Konseyi” isimli Whatsapp grubu konuşmaları ifşa edilmektedir. Faaliyet olarak ifade edilen darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması sonucu cuntacı askerlerin kaçışlarına ilişkin hezeyanlarının yer aldığı mesajlar ön plana çıkarılmaktadır.

Sözcü gazetesi ise 19 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetine, “FETÖ'cü subaylar darbe bildirisini sarayda yazmış!” başlığı çıkarılmakta ve “Erdoğan, burnunun dibindeki cemaatçileri görmemiş” üst başlığının kullanıldığı görülmektedir. Burada gazete doğrudan FETÖ ve Cumhurbaşkanı Erdoğan arasında bağ kurmaya çalışmaktadır. “Burnunun dibindeki cemaatçileri görmemiş” başlığı ile o kişilerin Cumhurbaşkanı tarafından belli kademelere yerleştirildiği iddia edilmektedir. Darbenin gerçekleşebilmesindeki fırsatın, AK Parti hükümeti ve Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından sağlandığı iddiası da sık sık gazetede

yinelenen bilgiler arasında yer almaktadır. Asuman Aranca'nın haberinde ise Sözcü gazetesinin yıllardır FETÖ'ye karşı hükümeti ve ülkedeki herkesi uyardığı belirtilmekte, "Hatta bunu AK Parti – Cemaat kol kolayken yapmıştı... Dinlemediler, alıp diplerine kadar soktular" ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Böylelikle gazete, cemaatin mevcut iktidar tarafından devlet içerisine yerleştirildiği ve bu darbenin sorumluluğunun iktidarda olduğu iddiasını yinelemektedir. Bu iddiayı destekler nitelikteki bir başka haberde, Birinci Ordu eski Komutanı Çetin Doğan'ın şu sözleri başlığa çıkarılmaktadır: "Atatürkçüleri hapse attılar, yerine darbecileri doldurdular." Bir başka haberde ise gazete kendisini savunmakta ve yayınladığı bir haberin Akit gazetesi tarafından yalanlanmasına ilişkin gelişmeyi, "Yalan haberlerle susturacaklarını sanıyorlar, Sözcü'ye atılan iftiraya belgeli cevap" başlığı ile duyurmaktadır. Burada gazete yandaş medya olarak da ifade edilen hükümet çevrelerine yakın gazeteleri hedef alarak, atılan iftiralara açıklık getirmektedir. "Boğazı kesilerek öldürülen asker" haberini, 'Yalan haber. Darbeye destek veriyorlar'" denilerek çarpıttığını iddia ettiği Akit gazetesinin, aynı haberi, "Halk darbeci hainin kellesini aldı" başlığı ile duyurduğu bilgisini paylaşmaktadır. Burada söylemsel olarak farklılıklar dikkat çekmekte, gazeteler arası etik değer farklarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bir basın organı, bir başka basın organının iftiralarına birinci sayfasından açıklık getirerek cevap vermek zorunda bırakılmaktadır. Gazete sürmanşetinden, "Sözcü, FETÖ'cülerin darbe yapacağını duyurmuştu" başlığı ile Soner Yalçın'ın yaptığı uyarıları tekrar gündeme getirerek, dinletemedikleri, darbenin daha başlamadan engellenebilecekken, hükümet ve iktidar odakları tarafından ciddiye alınmayarak bu kalkışmaya mahal verildiği iddiasını yinelemektedir.

Vatan gazetesi 19 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından manşetinde yine idam meselesine yer vermekte ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, "İdam çıkarsa imzalarım" sözlerini başlığa çıkarmaktadır. İdam meselesini gündemde tutarak, kamuoyunda gündem oluşturma amacı güden gazete, okuyucularının gündemini belirlemektedir. Gazete bir başka haberinde ise "MİT 16.00'da 'Darbe' dedi" başlığını kullanmaktadır. Alt başlıkta ise "Erkene çektiler..." demektedir. Burada gazete, darbenin MİT tarafından saat 16'da haber alındığı ve gerekli talimatların verilmesi için Genelkurmay ile iletişime geçtiği bilgisini paylaşmaktadır. Fakat bu denli erken haber alınmasına rağmen, kalkışmanın henüz başlamadan engellenememesine ilişkin kamuoyunda oluşan soru işaretlerine ise "Erkene çektiler..." başlığı ile cevap verilmektedir. Bu algıyı oluşturan gazete, darbe girişimi olduğu bilgisinin yetkili mercilerce haberinin alınması nedeniyle, cuntacıların erken kalkışma işine giriştikleri iddiasını ortaya atmaktadır. "Hakkımı helal etmiyorum" başlığının kullanıldığı haberde, Genelkurmay eski Başkanı Necdet Özel'in sözleri paylaşılarak, ordunun bu

girişiminin destek görmediği ve lanetlendiği mesajı verilmektedir. “Cumhurbaşkanını ölü ya da diri alacaktık” başlığının yer verildiği bir başka haberde, Erdoğan’ın oteline saldırıyı komuta eden Tümğ. Gökhan Sönmezateş’in emri altındaki askerlere iletildiği bu sözler için “kan dondurdu” ifadesi kullanılmaktadır. “Son çırpınış” ara başlığının atıldığı bir başka haberde ise güvenlik uzmanı Mete Yazar’a dayandırılan bilgiler paylaşılmakta ve “Darbeci ekibin çoğu 24 Temmuz’a kadar izinliydi. Deşifre olunca hepsi apar topar birliklerine döndü” denilmektedir. Gazete, darbenin ifşa olan askerlerce acemice gerçekleştirildiği mesajını vermektedir. İfşa olan FETÖ’cülerin, “son çırpınışı” olarak nitelendirilen bu kalkışma hareketinin ardından bir başka girişimde bulunamayacağı ve sonlarının geldiği mesajı da verilmektedir.

3.3.2. Şematik Çözümleme

3.3.2.1. Durum

3.3.2.1.1. Ana Olayın Sunumu

İncelenen haberlerin Türk siyasal ve basın tarihini ilgilendiren farklı tarih aralıklarında yayınlanmasından ötürü, dönemlere ayrılarak ana olayların gazetede sunumlarına yakından bakılması gerekmektedir.

3.3.2.1.1.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi Gazetelerinde Ana Olayın Sunumu

İncelenen gazetelerde ele alınan haberler, 27 Mayıs 1960 askeri darbesini temel alarak, ana olayı ihtilal olarak sunmaktadır. Gerçekleşen askeri darbe öncesinde demokrasinin bekçisi kabul edilen, düzenleme, tertipleme ve kamuoyu oluşturarak diğer demokratik güçleri denetleme yetkisine sahip özgür basının, darbe karşıtı bir tavır belirlemesi beklenmektedir. Fakat incelenen gazetelerin ister hükümet politikalarını desteklesin isterse de hükümetin giriştiği anti demokratik açılımları gazetelerinde eleştirerek kamuoyunu bilinçlendirme görevini yerine getirsin, cuntacı askerler tarafından dikta yönetiminin oluşmasını desteklediği görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi darbenin gerçekleşmesinden önceki yayınlarında birinci sayfasından sıklıkla yer verdiği gelişme Tahkikat Encümeni’nin özgür basına uyguladığı sansür girişimleri olmuştur. Bu başlıklardan bazıları şu şekildedir: “Gündem dışı görüşmenin neşri yasak edildi (24 Mayıs 1960 Manşet Haberi), Ankara Haber gazetesi dün 10 gün müddetle kapatıldı (25 Mayıs 1960 Birinci Sayfa Haberi), Meclis görüşmelerinin neşri yasak edildi (26 Mayıs 1960 Sürmanşet Haberi).” Yayınlarında sıklıkla demokratik seçimlerle başa geçen sivil iktidarın girişimlerini eleştiren gazete, demokratik talepleri halka iletmekte ve kamuoyu oluşmasını sağlama görevini üstlenmektedir. Fakat darbe girişiminin başarıya ulaşmasının ardından gazetenin demokratik seçimlerle başa geçen sivil iktidarın yanında

durmadığı aksine cuntacı yönetimin denetimine girerek adeta propaganda aracına dönüştüğü, darbenin askeri bir müdahale değil aksine bir ihtilal olarak işlendiği görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan yayınlar arasından seçilenler ise şunlardır: “Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı (27 Mayıs 1960 Manşet Haberi), Türkiye’nin kahraman Silahlı Kuvvetlerimiz tarafından idaresinin ikinci günündeyiz (28 Mayıs 1960 Manşet Haberi), YETER! SÖZ MİLLETİNDİR! BASIN – TÜRK ORDUSU – ÜNİVERSİTE (30 Mayıs 1960 Birinci Sayfasından Yer Verilen Çizim).”

Hürriyet gazetesinin ise yayınlarında daha çok hükümet kanadına yer verdiği ve kişisel hikâyeler eşliğinde, daha çok magazinél içerikleri birinci sayfasında işlediği görülmektedir. Uygulanan sansür girişimlerine ilişkin Tahkikat Encümeni’nin işlemlerini manşetten yahut sürmanşetten sunmayan gazete, yoğunlukla ya küçük bir yer ayırmakta ya da hiç yer vermemektedir. Bu bağlamda, yayınlarında orta bir yol izlediği ve muhalif kanadın yanında yer almadığı ifade edilebilmektedir. Darbe sonrasında yayınlarında en az sevinç göstermesinin bekleneceği basın kuruluşlarından birisi de hiç şüphesiz ki Hürriyet gazetesidir. Darbe öncesi yayınlanan haberlerden öne çıkan başlıklar şunlardır: “Genç bir kadın baskında şarap banyosunda ele geçirildi! (24 Mayıs 1960 Birinci Sayfa Haberi), Başvekilin Yunanistan’ı ziyareti dün tehir edildi (25 Mayıs 1960 Manşet Haberi), Meclis Tahkikat Encümeni işini bitirdi; Başvekili öptü... (26 Mayıs 1960 Manşet Haberi ve Habere Eşlik Eden Ara Başlık).” Fakat darbenin gerçekleşmesinin ardından beklenenin aksine Hürriyet gazetesinin coşkun bir sevinç ile attığı başlıklarında orduyu kutladığı ve cuntacı yönetimin girişimlerini doğrudan birinci sayfasında yer vererek halka iletildiği görülmektedir. Bu doğrultuda yayınlanan başlıca başlıklar şunlardır: “Türk Ordusu vazife başında: Silahlı kuvvetlerimiz bütün Yurtta idareyi fiilen ele aldı (27 Mayıs 1960 Sürmanşet Haberi), Yurtta tam bir huzur hüküm sürüyor. Yeni Anayasanın hazırlıkları ilerliyor (28 Mayıs 1960 Sürmanşet Haberi), “Geç bile kaldı”... (29 Mayıs 1960 Birinci Sayfa Haberi).”

Milliyet gazetesi yayınlarında mevcut olumsuz durumlara yer vermektedir. Fakat söylemsel açıdan eleştirel bir dil kullanılmamakta, doğrudan haber kaynağına dayandırılan açıklamalar tarafsızlık ilkesi çerçevesinde okuyuculara ulaştırılmaktadır. Bu doğrultuda gazetenin kamuoyunu oluşturma ve diğer demokratik güçleri denetleme işlevini yerine getirme açısından analiz edilen gazeteler arasında belirgin bir farklılık göstermediği açıktır. Darbe öncesi yayınlarda yer alan haber başlıklardan bazıları şunlardır: “Meclis’teki görüşmelerin neşri kısmen yasak edildi (24 Mayıs 1960 Manşet Haberi), D.P. Meclis Grubu bugün fevkalade toplantıya çağrıldı (25 Mayıs 1960 Birinci Sayfa Haberi), Başvekile göre Komisyon işini bitirdi (26 Mayıs 1960 Manşet Haberi).” Gazete, 27 Mayıs 1960 darbesinin

ardından yayınlarında tarafsız kalmaya yoğun bir çaba göstermiştir. Her ne kadar kaynak bilgisi olarak yoğunlukla cuntacı yönetime başvurulsa dahi, gazetenin bir propaganda aracına dönüşmediği gerçeği de açıktır. Bu doğrultudaki yayınlarda yer verilen başlıklardan bazıları şunlardır: “İdare Orduda (27 Mayıs 1960 Manşet Haberi), Meclis feshedildi (28 Mayıs 1960 Manşet Haberi), Gedik ve A. S. Korur, “Hakikatleri açıklayacağız” dediler (29 Mayıs 1960 Birinci Sayfa Haberi).”

Tercüman gazetesinin ise darbe öncesi yayınlarında hükümet kanadının gelişmelerine ve özellikle Başvekil Menderes’e odaklı bir yayıncılık anlayışı belirlediği, haberlerini de bu doğrultuda ele aldığı görülmektedir. Meclis Tahkikat Encümeni’nin sansür girişimleri yayınlarda yer alsada dahi, rutin bir haber şeklinde sunulmakta ve önem arz edilmemektedir. Bu doğrultuda gazetenin birinci sayfasından yer verilen başlıca haber başlıkları şu şekildedir: “Meclis Tahkikat Encümeni dün yeni bir tebliğ daha yayınladı (24 Mayıs 1960 Manşet Haberi), Adnan Menderes bugün bir yurt gezisine çıkıyor (25 Mayıs 1960 Manşet Haberi), Başvekil Eskişehir’de dün gece çok mühim bir konuşma yaptı (26 Mayıs 1960 Manşet Haberi).” Gazete, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi başarıya ulaştıktan sonra ilk yayını 28 Mayıs 1960 tarihinde ulusa geçebilmiştir. Darbenin başarı ile gerçekleştiği ve cuntacı yönetimin sivil iktidarı tutsak ettiği haberinin yayılmasının ardından, gazetenin darbeyi olumlayarak, ülkede normalleşme sürecine girildiği ve demokratik adımların atıldığına, eski iktidarın korkunç girişimlerde bulunduğuna yönelik haberlere yer verdiği görülmektedir. Darbenin olumlandığı başlıca haberler başlıklarından bazıları şu şekildedir: “Milletçe bayram sevinci içindeyiz (28 Mayıs 1960 Manşet Haberi), Eski idarecilerin korkunç projeleri: Menderes kütle halinde tevkiflere girecekti... (29 Mayıs 1960 Birinci Sayfa Haberi), Yeni Kabine bugün vazifesine başlıyor: Başvekil Org. Cemal Gürsel’e yurdun her yerinden dün binlerce tebrik ve sevgi telgrafı gönderildi (30 Mayıs 1960 Manşet Haberi).”

Vatan gazetesinin darbe öncesi yayınlarında Meclis Tahkikat Encümeni’nin giriştiği sansür işlemlerine birinci sayfasından yer verdiği görülmektedir. Ülkede yaşanan anti demokratik uygulamalar tarafsızlık ilkesi gözetilerek, yayınlara müdahil olmadan aktarılmaya çalışılmaktadır. Fakat bu girişimler göz ardı edilmemekte ve Tahkikat Encümeni’nin anti demokratik uygulamaları gazetede sıklıkla yer alarak, okuyuculara aktarılmaktadır. Başlıca haber başlıkları şu şekildedir: “CHP’nin tahkikat talebi için neşir yasağı (24 Mayıs 1960 Manşet Haberi), Meclis müzakerelerinin yayını için yasak kararı (26 Mayıs 1960 Birinci Sayfa Haberi), DP.’de ‘ıslahatçı’ bir grup belirdi (27 Mayıs 1960 Manşet Haberi).” Gazetenin darbe süreci gerçekleştikten ve başarılı bir şekilde sivil iktidarın devrilerek yerine cuntacı yönetimin geçtiği anlaşıldıktan sonra ise yayınlarda darbeyi öven bir söylemsel pratik

belirlendiği görülmektedir. Bu doğrultuda ele alınan bazı haber başlıkları da şu şekildedir: “Bir bayram havası bütün yurdu kapladı (28 Mayıs 1960 Birinci Sayfa Haberi), Kurtuluş hareketi nasıl başarılı (29 Mayıs 1960 Birinci Sayfa Haberi), Yeşilköy’den geçen İran Şahının beyanatı: ‘Milli Hareket, Türkler için hayırlı olmuştur’ (30 Mayıs 1960 Birinci Sayfa Haberi).”

3.3.2.1.1.2. 12 Eylül 1980 Darbesi Gazetelerinde Ana Olayın Sunumu

Çalışmanın 12 Eylül 1980 darbe dönemi içerisinde ele alınan örneğinde yer alan gazeteler, demokratik bir seçilmişler kabinesinin, askeri darbe ile devrilmesi karşısında bir önceki darbede olduğu gibi ana olayı ihtilal olarak sunmaktadır. Demokratik görevler bir kenara bırakılarak, gazeteler adeta cuntacı yönetimin emrine girmekte ve yayınlarında propaganda yapma amacı gütmektedir. Cumhuriyet gazetesi 12 Eylül öncesinde sokaklarda yaşanan sağ ve sol kavgalarına yoğunlukla birinci sayfasından yer vermekle birlikte, haberlerinde daha çok CHP içinde devam eden hesaplaşmaya dikkat çekmektedir. Bombalı saldırıların haberleştirildiği görülmekte, yolsuzluk yapan firmalar ifşa edilmekte, hemen hemen her gün çeşitli nedenlerle sağ ve sol kavgası nedeniyle ölüm haberleri gelmektedir. Darbe için, halkın bilincinin hazırlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda, darbe öncesinde gazetenin birinci sayfasından yer verilen dikkat çekici bazı başlıklar şunlardır: “‘Sağda, geride bir CHP topluma öncü olamaz’ (09 Eylül 1980 Manşet Haberi), Adana’da biri er 5 kişi, Mersin’de 4, diğer illerdeki olaylarda ise 15 kişi öldürüldü (10 Eylül 1980 Birinci Sayfa Haberi), Servet kaçıran vatandaşlar kayboldu (11 Eylül 1980 Manşet Haberi).” Cumhuriyet gazetesi, 12 Eylül 1980 askeri darbesini olumlamakla birlikte, darbeyi üstün bir başarı şeklinde topluma aktarmamakta aksine daha tarafsız ve yayınlarında daha tutumlu bir söylemsel pratik belirlediği dikkat çekmektedir. Daha çok toplumsal uzlaşımın kurularak, hayatın normal seyrine döndüğü izlenimi yaratılmakta ve darbenin olumlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda gazetenin birinci sayfasında yer verilen başlıca haber başlıkları şunlardır: “Org. Evren, MGK’nın ilkelerini açıkladı (13 Eylül 1980 Manşet Haberi), Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasına ilişkin yankı ve yorumlar sürüyor (14 Eylül 1980 Sürmanşet Haberi), Ücretlere yüzde 70 zamlarla tüm grevlere son verildi (15 Eylül 1980 Manşet Haberi).”

Hürriyet gazetesinin darbe öncesi yayınlarında ülke içerisinde yükselen anarşi, siyasi arenada yaşanan kavgalar ve uzlaşmaz tutumlar, artan hayat pahalılığı ile birlikte ülke yönetiminde söz sahibi olan siyasi liderlere yönelik eleştiriler kaleme alınmıştır. Bu doğrultuda gazetenin, Cumhuriyet gazetesinde olduğu gibi darbeye zemin hazırlayan

yayınlar yer verdiği görülmektedir. Her ne kadar gazetenin darbeyi çağırmadığı görülse dahi, siyasi sorumluları göreve çağırmaktan da kaçındığı dikkatleri çekmektedir. Bu doğrultuda kaleme alınan darbe öncesi haber başlıklarından bazıları şunlardır: “Lider, halkın bütününe zafere ulaştıran adamdır (10 Eylül 1980 Sürmanşet Haberi), Ne garip memleket: Muhalefet lideri metro temelini attı (10 Eylül 1980 Birinci Sayfa Haberi), Demokratik sol tartışması ortak grupta kıyamet kopardı: CHP’de küfürlü yumruklu kavga çıktı (11 Eylül Sürmanşet Haberi), Anarşiye çocuklar alet ediliyor (12 Eylül 1980 Manşet Haberi).” Hürriyet gazetesinin de haberlerinde darbeyi övücü yayınlardan kaçınsa dahi, doğrudan haber üretim sürecine müdahil olarak, gerçekleşen askeri müdahaleyi olumladığı, anarşi ortamının kaçınılmaz bir sonucu olarak gördüğü açıktır. Bu doğrultuda ele alınan haber başlıklarından bazıları şunlardır: “Terörün sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyinde (13 Eylül 1980 Manşet Haberi), Eski parlamenterler konuştu: ‘Yeni yönetim hayırlı olsun’ (14 Eylül 1980 Sürmanşet Haberi), Dünya bizi konuşuyor: Schmidt, Türkiye’ye yardım devam edecek (14 Eylül 1980 Birinci Sayfa Haberi).”

Milliyet gazetesinin ise darbe öncesi yayınlarında daha tarafsız bir politika belirlediği görülmektedir. Başlıklarında doğrudan kaynak bilgisine atıfta bulunmaktadır. Seçilen haberler, doğrudan içeriğe müdahale edilmeksizin, etik kurallar çerçevesinde kaleme alınmaktadır. Fakat Milliyet gazetesi de, diğer gazeteler gibi ana olayı demokratik sürece askeri bir müdahale olarak yorumlamamakta aksine bir ihtilal olarak değerlendirmektedir. Gazete, darbe öncesi yayınlarında ülkedeki artan sağ ve sol kavgasını sık sık haberleştirmekte, anarşi vurgusu yaparak, siyasilerin ülkedeki düzeni sağlamaktan aciz kaldığı mesajını vermektedir. Darbe öncesi gazetenin birinci sayfasına taşınan bazı haber başlıkları şunlardır: “Anarşi 4’ü Adana’da 13 can daha aldı (09 Eylül 1980 Birinci Sayfa Haberi), Ecevit Ankara Metro’sunun temelini attı: Törene, hükümetten hiçbir üye katılmadı (10 Eylül 1980 Manşet Haberi), CHP Ortak Grubu’nda büyük kavga çıktı (11 Eylül 1980 Manşet Haberi).” Gazete, darbenin gerçekleşmesine ilişkin haberlerinde daha tarafsız bir dille haber başlıkları kullanmıştır. Fakat gazetenin birinci sayfasından yer vermeye değer bulduğu diğer küçük haberlerde, darbe sonrasında ülkede yaşanan normalleşme ve barış ortamının inşasına ilişkin seçimli haberlerin de yerleştirildiği dikkatleri çekmektedir. Bu doğrultuda da darbe girişimi olumlanmaktadır. Söz konusu haber başlıklarından bazıları şunlardır: “Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı’nın bildirisi: AP, CHP ve MSP Genel Başkanları bir süre için Silahlı Kuvvetlerin güvencesi altına alındı (12 Eylül 1980 Birinci Sayfa Haberi), Hayat tüm yurttan normale döndü (14 Eylül 1980 Birinci Sayfa Haberi), Dış basın yeni yönetimi destekliyor (15 Eylül 1980 Birinci Sayfa Haberi).”

Tercüman gazetesi diğer gazetelerde olduğu gibi darbe öncesi süreci iç çatışmanın yaşandığı bir ortamda, her gün gelen ölüm haberleri eşliğinde, siyasi uzlaşmasız bir ülke olarak tasvir etmektedir. Darbeyi örtük bir dille eleştiren gazete, askeri müdahalenin anarşi içerisindeki ülkede kaçınılmaz bir son olduğunu ifade etmekle birlikte, bu yayınlarını çoğunlukla dış basından aldığı başlıklara dayandırmaktadır. Gazete, darbeyi bir ihtilal olarak değerlendirmekten öte, kaçınılmaz bir son olarak resmetmekte ve ana olayı askeri müdahale olarak halka sunmaktadır. Darbe öncesinde yayınlanan haber başlıklarından dikkat çekenler arasında yer alan bazıları şunlardır: “Kendi birliğini sağlayamayan CHP, ülke birliğinden söz edemez (09 Eylül 1980 Manşet Haberi), Metro’nun temeli ‘Tek yol devrim’ sloganlarıyla atıldı (10 Eylül 1980 Birinci Sayfa Haberi), Adana’da komünistler, güvenlik kuvvetleri ile çatıştı: Biri komando eri 3 kişi öldü (10 Eylül Birinci Sayfa Haberi).” Gazete, her ne kadar darbenin bir mecburiyet sonucunda gerçekleştiğine ilişkin haberleri birinci sayfasına taşısa da, darbenin eleştirel bir boyutta gazetede değerlendirildiği yayınlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında yer alan belki de en önemlisi 14 Eylül 1980 tarihli gazetenin birinci sayfasındaki, “Hayat normale dönüyor” başlıklı haberde kullanılan tankların gölgesinde yürüyen vatandaşların fotoğrafıdır. Fakat genel hatları ile gazetenin darbeyi olumladığı ve kaçınılmaz bir son olarak ihtilalin gerçekleştiği izlenimi yaratılmaktadır. Bu doğrultuda kaleme alınan bazı haber başlıkları şunlardır: “Ordu mecbur kaldı’ (13 Eylül 1980 Birinci Sayfa Haberi), ‘Ordunun iktidarda kalma hırsı yok’ (14 Eylül 1980 Birinci Sayfa Haberi), Sunday Telegraph ‘NATO ülkeleri durumdan memnun’ (15 Eylül 1980 Birinci Sayfa Haberi).”

3.3.2.1.1.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Gazetelerinde Ana Olayın Sunumu

Çalışma içerisinde incelenen son darbe dönemi 15 Temmuz 2016 kalkışmasını kapsamaktadır. Bu süreçte örneklem içerisinde ele alınan gazetelerin, darbe öncesinde her ne kadar eleştirel yayınlar yapsalar dahi, başarıya ulaşmayan bir kalkışma girişimi sonucunda özgür basın işlevini yerine getirebildiği görülmektedir. Gazeteler, istisnasız bir şekilde demokrasi vurgusu yapmakta, üstlendikleri kamuoyunu oluşturma ve yansıtma işlevini medya – demokrasi bağlamı içerisinde etkin bir şekilde yerine getirebilmektedir. Cumhuriyet gazetesinin 15 Temmuz 2016 askeri kalkışması öncesinde yayınlarında yoğunlukla etken cümle yapısını tercih ederek habere müdahil olduğu ve iktidar partisini sert bir dille eleştirdiği görülmektedir. Fakat bu durum askeri kalkışmanın olumlanması durumu ile neticelenmemekte, aksine kalkışma askeri bir müdahale olarak görülerek, sivil iktidar kimin elinde olursa olsun yapılanların anti demokratik yanlarına dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda gazetenin ana olayı olduğu gibi bir kalkışma olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Darbe öncesinde gazetenin yer verdiği bazı haber başlıkları şu şekildedir: “Kontrgerilla eğitimi veren şirket, devlet denetimi dışında faaliyet gösteriyor: Kara Delik Sadat (12 Temmuz 2016 Manşet Haberi), Erdoğan ve AKP ‘sandık sonucuna saygı’ söylemini çöpe attı: Milli irade’ye kayyım darbesi (13 Temmuz 2016 Manşet Haberi), AK Parti’li işadamları PKK’ye haraç verdi (14 Temmuz 2016 Sürmanşet Haberi).” Gazetenin, kalkışma sonrasındaki haberlerinde ise demokrasi vurgusunu yükselttiği görülmektedir. Bu doğrultuda ele alınan bazı haber başlıkları şu şekildedir: “Çözüm demokrasi (16 Temmuz 2016 Manşet Haberi), Çözüm demokrasi dedik ve hep diyeceğiz (18 Temmuz 2016 Birinci Sayfa Haberi), Darbecilerin ihanet konuşmaları: ‘Halka ateş açın’ diye başladılar, ‘Kaçalım’ diye bitirdiler (19 Temmuz 2016 Sürmanşet Haberi).”

Hürriyet gazetesinin ise darbe öncesindeki yayınlarında eleştirel bir üsluptan kaçındığı görülmektedir. Daha çok Suriyelilere vatandaşlık ve TOKİ’den bedava ev verilmesi olayını gündemde tutmaktadır. Askeri kalkışma haberi ise bir askeri müdahale olarak ele alınmakta ve ana olay bu ekseninde işlenmektedir. Darbe öncesindeki yayınlardan öne çıkan haber başlıkları şunlardır: “TOKİ Başkanı: ‘Suriyeli’ye parasız ev vermeyiz’ (12 Temmuz 2016 Birinci Sayfa Haberi), Dışarıyla olan mutabakat içeride neden yapılmasın (13 Temmuz 2016 Birinci Sayfa Haberi), Peşmerge istedi ABD verdi (14 Temmuz 2016 Manşet Haberi).” Darbe girişimi ise gazetenin birinci sayfasından şu başlıklarla duyurulmuştur: “Darbeye geçit yok (16 Temmuz 2016 Manşet Haberi), Dehşetin boyutu gündüz ortaya çıktı (17 Temmuz 2016 Birinci Sayfa Haberi), Çeteci askerle vatansever asker karıştırılmasın (18 Temmuz 2016 Birinci Sayfa Haberi).”

Milliyet gazetesi de diğer yayın organları gibi darbeyi bir askeri müdahale şeklinde ana olay değerlendirmesi ile haberlerine taşımıştır. Darbe öncesi yayınlarında ülke gündemini teşkil eden konularda daha tarafsız bir dille, akredite kaynaklara dayandırılan bilgileri aktaran gazete, olayları ana akım perspektifinden değerlendirmektedir. Bu bağlamda gazetede yer alan ve yer verilmeye değer görülen bazı haber başlıkları şunlardır: “Vatandaşlığı peşkeş çektiirmeyiz (13 Temmuz 2016 Birinci Sayfa Haberi), Suriye ile normal ilişkiye döneceğiz (14 Temmuz 2016 Birinci Sayfa Haberi), Vatandaşlık kriterleri: Suriyelilere ‘istisnai vatandaşlık’ formülü uygulanacak (15 Temmuz 2016 Manşet Haberi).” Darbeyi eleştirerek, demokrasi vurgusu yapan gazeteler arasında yerini alan Milliyet, bu bağlamda demokratik görevini yerine getirmekte ve seçilmiş hükümete destek çağrısı yapmaktadır. Darbe sonrası seçilen bazı haber başlıkları ise şu şekildedir: “Darbeciler başarılı olamaz (16 Temmuz 2016 Manşet Haberi), Demokrasinin zaferi: 161 şehit, 1440 yaralı (17 Temmuz 2016 Manşet Haberi), Yüzde 100 engellendi (18 Temmuz Birinci Sayfa Haberi).”

Sözcü gazetesinin darbeyi bir ihtilal olarak değerlendirmedeği aksine anti demokratik bir askeri kalkışma olarak ana olay şeklinde okuyucularına aktardığı görülmektedir. Her ne kadar Sözcü gazetesi de, tıpkı Cumhuriyet gazetesi gibi mevcut iktidar ve iktidar odaklarını sert dille yayınlarında eleştirerek, yeri yorsa da demokratik kazanımlar söz konusu olduğunda tarafını demokrasiden yana yapmıştır. Darbe öncesi yayınlarında ön plana çıkan bazı haber başlıkları şu şekildedir: “Skandal masa! İktidarın, FETÖ’cülerle ilişkisi iftar yemeğinde belgelendi (12 Temmuz 2016 Manşet Haberi), Esad’dan özür dile de 3 milyon Suriyeli ülkesine geri gitsin (13 Temmuz 2016 Manşet Haberi), Şehit ailesinden devlete kurşun gibi sözler! (14 Temmuz 2016 Manşet Haberi). Sözcü gazetesi, 15 Temmuz 2016 askeri kalkışmasının başarıya ulaşamamasının ardından yayınlarını özgürce ulusa geçerek, kamuoyunu oluşturma ve yansıma işlevini yerine getirebilmiştir. Yayınlarında demokrasi vurgusu yapan gazete, her ne kadar siyasal iktidarı eleştirse dahi, demokrasi ve cumhuriyetin temini konusunda sandığın yolunu göstermektedir. Bu doğrultuda ele alınan bazı haber başlıkları şu şekildedir: “Cumhuriyet ve Demokrasi kazandı (16 Temmuz 2016 Manşet Haberi), Cumhuriyet’in kurucusu Ulu Önder Atatürk’ün dediği gibi... Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir (17 Temmuz 2016 Manşet Haberi), Düğmeye basıldı: Devlet içinde Fethullahçı temizliği (19 Temmuz 2016 Birinci Sayfa Haberi).”

Vatan gazetesi ise daha çok hükümet politikalarına yakın bir söylem dili ile haberlerini sunmaktadır. Kalkışma girişimini ana olay olarak askeri müdahale şeklinde değerlendiren gazete, girişimi sert bir söylemsel yaklaşımla haberlerine taşımaktadır. Darbe öncesi yayınlarında yoğunlukla terör örgütü ve terör ile mücadelenin yanı sıra Suriyeli mültecilere vatandaşlık hakkının sunulması ile ilgili gelişmeleri gündemde tutan gazete, muhalif yayınlara yer vermemektedir. Darbe öncesinde gazetede yer alan bazı haber başlıkları şu şekildedir: “47 İŞİD’li aranıyor (12 Temmuz 2016 Manşet Haberi), Suriyeliler’e vatandaşlık: Nüfusumuz artacak! (14 Temmuz Birinci Sayfa Haberi), Başkanlık mesajı: ‘Başbakan şart değil’ (15 Temmuz 2016 Birinci Sayfa Haberi).” Darbe girişiminin ardından yayınlarında saldırgan bir üslup belirleyen gazete, demokrasiden çok sorumlulardan hesap sorulması konusunda kamuoyunu güdüleme hedefindedir. Bu doğrultuda seçilen bazı haber başlıkları şu şekildedir: “Bedelini ödeyecekler (16 Temmuz 2016 Manşet Haberi), İdam istemek hakkınız (18 Temmuz 2016 Manşet Haberi), Darbeci generali alnından vurdu (18 Temmuz Birinci Sayfa Haberi).”

3.3.2.1.2. Sonuçlar

İncelenen haberlerde, örnek olarak seçilen olayların sonuçlarının haber metinlerinde ne şekilde değerlendirildiğine ilişkin bulguların paylaşılabacağı bu bölümün  döneme ayrılarak ele alınmaktadır.

3.3.2.1.2.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi Sonuçları

Çalışmanın rnekleme içerisinde yer alan gazeteler, incelenen 27 Mayıs 1960 darbesinin sonuçlarını haber başlığı, haberin spotu ve haber girişlerinde vermiştir. Cumhuriyet gazetesi darbenin sonucunu ülkedeki anti demokratik uygulamaların sona ermesi, hayatın normal seyrine geri dönüşü şeklinde ele almıştır. Darbenin gerçekleşmesinin olumlu sonuçlanacağı fikrine odaklı olarak, askeri müdahale bir ihtilal olarak değerlendirilmekte ve yorumlanmaktadır. Tüm gazeteler bir neden sonuç ilişkisi kurulması noktasında yetersiz kalsalar dahi, sonucun darbe ile neticelenerek, askeri cunta hükümetinin kurulmasının ardından tüm yayınlar askeri müdahaleyi olumlu karşılamıştır.

3.3.2.1.2.2. 12 Eylül 1980 Darbesi Sonuçları

Tıpkı 27 Mayıs 1960 darbesinde olduğu gibi, 12 Eylül 1980 darbesini de örnekleme içerisinde yer alan gazeteler olumlu karşılamaktadır. Haber başlığı, haber spotu ve haber girişinde yer verilen olay sonucunda, 12 Eylül 1980 darbesinin ülke içerisinde yaşanan ölümlere son vereceği, sağ-sol kavgasını bitirerek, anarşinin sona ereceği yorumları getirilmiştir. Gazeteler, tarafları ne olursa olsun ülkede yaşanan sorunların nedeni olarak siyasi uzlaşmasız ortamı göstermekte ve cuntacı hükümetin kurulması ile bu sorunların hızla ortadan kaldırılarak, ülkede grevlerin sona ermesi, kardeş kavgasının sonra ererek normalleşme sürecinin başlatılması, demokratik seçimlere gidilmesi gibi sonuçları işlemiştir.

3.3.2.1.2.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonuçları

Çalışmanın rnekleme içerisinde yer alan son darbe dönemi ise 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de yaşanan askeri kalkışma girişimi olmuştur. Diğer iki darbe döneminden farklı olarak bu girişimde yaşanan askeri kalkışma başarıya ulaşamamış ve cuntacı bir hükümet kurulamamıştır. Seçilmiş yürütme ve yasama erki, darbeden daha da güçlü bir şekilde çıkmayı başarmıştır. Bu bağlamda, gazeteler de kalkışma girişimi sonucunun başarısızlıkla neticelenmesini, demokrasinin zaferi olarak değerlendirmiştir. Cumhuriyet gazetesi darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasını demokrasi zaferi olarak değerlendirmekle birlikte, darbe sonrası sürece ilişkin demokratik kaygılara da yer vermiş ve AK Parti hükümetinin politikalarını eleştirmiştir. Sözcü gazetesi de bu ekseninde yayınlar yaparak, darbenin sonucunun

başarısızlıkla neticelenmesini demokrasi ve Cumhuriyetin zaferi olarak yorumlamış fakat darbe sonrası sürecin getirdiği karamsar tabloya da dikkat çekmiştir. Vatan gazetesi ise öfkesini FETÖ üzerine yoğunlaştırmış ve hükümet söylemlerine yakın bir tablo çizerek, idam tartışmalarını gündemde tutmuştur. Diğer gazeteler ise darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasını demokrasinin kazancı olarak görmüş ve darbe sonrası süreçte ortada yer alarak, hükümet ve muhalefet arasındaki uzlaşma zeminini inşa etmeye çabalamıştır.

3.3.2.1.3. Ard Alan ve Bağlam Bilgisi

Söylem analizi yönteminde, ard alan ve bağlam bilgisi, araştırmaya konu olarak seçilen örnek olayın ardındaki toplumsal ve siyasal yönlerin açığa konulmasıdır. Ard alan ve bağlam bilgisine ulaşılmaksızın, haberin toplumsal anlamına oturtulamayacağı ifade edilmektedir. Haberin gerçek anlamının ortaya konulabilmesi için belli bir bağlama oturtularak, ard alan bilgisine ulaşılması gerekmektedir. Çalışmanın örnekleme içerisinde yer alan üç darbe girişimi ayrı başlıklar altında dönemlere ayrılarak, ard alan ve bağlam bilgisi açısından incelenmektedir.

3.3.2.1.3.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi Ard Alan ve Bağlam Bilgisi

Cumhuriyet gazetesinde ard alan ve bağlam bilgisine işaret eden yayınlar bulunmaktadır. Genel itibari ile darbenin meydana gelmesine neden olarak cuntacı hükümet tarafından tebliğ edilen bildiride, ülkedeki anti demokratik uygulamalara dikkat çekilmekte ve kardeş kavgasını önlemek maksadı ile bu askeri girişimin gerçekleştirildiği iddia edilmektedir. Bu doğrultuda gazetenin, “Gündem dışı görüşmenin neşri yasak edildi (24 Mayıs 1960), Dokunulmazlığı kaldırılmak istenen mebuslar (24 Mayıs 1960), Ankara Haber gazetesi dün 10 gün müddetle kapatıldı (25 Mayıs 1960), Meclis görüşmelerinin neşri yasak edildi (26 Mayıs 1960)” haber başlıkları ile ülkedeki buhran durumu ortaya konulmaktadır. Demokrat Parti iktidarının elinde tuttuğu Meclis’i, Tahkikat Encümeni’nin olağanüstü hal yasaları ile anti demokratik bir biçimde yönettiği bilgisi halka aktarılmaktadır. Darbeyi gerçekleştiren cuntacı iktidar da bu haberlere dayanarak, özgür basın üstündeki baskıyı ve anti demokratik uygulamaları kaldırmak isteği ile darbeyi gerçekleştirdiğini belirtmektedir.

Hürriyet gazetesinin ise ard alan ve bağlam bilgisi açısından yayınlarında taraflı davrandığı ve hükümeti eleştirmekten kaçındığı gözlenmektedir. Darbenin meydana gelmesinde ileri sürülen en büyük anti demokratik uygulama olan Meclis Tahkikat Komisyonu’nun yürüttüğü faaliyetler ve basın özgürlüğünün ihlali konularında gazetenin taraflı bir söylemsel pratik belirlediği ve sadece bu gelişmeleri resmi ağızdan tebliğ ettiği

dikkatleri çekmektedir. Toplumsal olaylara oldukça az yer ayıran gazetenin yoğunlukla kişisel hikayelere ve sansasyonel magazin içeriklerine yer ayırdığı görülmektedir.

Milliyet gazetesi de tıpkı Cumhuriyet gazetesi gibi ard alan ve bağlam bilgisine yer vererek, özellikle Meclis Tahkikat Encümeni ile ilgili gelişmeleri okuyucularına manşet ve sürmanşetten duyurmuştur. Darbeyi gerçekleştiren cuntacı hükümetin iddiaları arasında yer alan bu anti demokratik uygulamalara ilişkin haberlerde, yorum içeren söylemlerin de yer aldığı ve eleştirel bir tutum sergilenerek, hükümet açıklamalarının yerildiği görülmektedir. Doğrudan tarafgir durumuna düşülme de, yayınlardaki söylemsel farklılıklar darbenin nedenleri arasında yer alan anti demokratik uygulamaların kamuoyunun gündeminde tutulma gayreti içerisinde bulunulduğunu göstermektedir: “Meclis’teki görüşmelerin neşri kısmen yasak edildi (24 Mayıs 1960), Memleket içindeki meşgalelerin kesreti dolayısıyla Menderes’in Yunanistan seyahati yine tehir edildi (25 Mayıs 1960), D.P. Meclis Grubu bugün fevkalade toplantıya çağrıldı (25 Mayıs 1960), Başvekile göre Komisyon işini bitirdi (26 Mayıs 1960).”

Tercüman gazetesinin ise olayları iktidar perspektifi ile yorumladığı ve bu doğrultuda neşriyat gerçekleştirdiği görülmektedir. Gazetenin anti demokratik uygulamaları olağan seyri içerisinde sunduğu görülmekle birlikte, ard alan ve bağlam bilgisine rastlanılmamaktadır.

Vatan gazetesinde ard alan ve bağlam bilgisi olarak ülke içerisindeki artan karışıklık ortamı ve iç siyasetteki çalkantılı sürece ilişkin haberler yer almıştır. “CHP’nin tahkikat talebi için neşir yasağı... (24 Mayıs 1960), Muhalefet, Meclis’i terk etti (24 Mayıs 1960), DP.’de ‘ıslahatçı’ bir grup belirdi (27 Mayıs 1960).” Cuntacı iktidarın darbe gerekçeleri arasında gösterdiği basın üzerindeki baskı ortamı, Meclis Tahkikat Encümeni tarafından yürütülen anti demokratik uygulamalar ile sansür girişiminin yanı sıra iç siyasetin buhran ortamı, darbenin ard alan ve bağlam bilgisi olarak gazetenin birinci sayfasında yer almıştır.

3.3.2.1.3.2. 12 Eylül 1980 Darbesi Ard Alan ve Bağlam Bilgisi

Cumhuriyet gazetesinin yaptığı haberlerde, ard alan ve bağlam bilgisine ulaşılmaktadır. Cuntacı hükümetin 12 Eylül 1980 darbesini gerçekleştirmesine neden gösterdiği ülke içerisindeki anarşi ortamı, durmak bilmeyen sağ-sol kavgası ve ölümler ile birlikte siyasi arenada yaşanan uzlaşmaz tutumlar, Cumhuriyet gazetesinin darbe öncesi yayınlarında sıklıkla birinci sayfasında yer bulmuştur: “6 kentte ikisi öğrenci, biri eczacı 11 kişi öldürüldü (09 Eylül 1980), Adana’da biri er 5 kişi, Mersin’de 4, diğer illerdeki olaylarda ise 15 kişi öldürüldü (10 Eylül 1980), Türkiye’nin “En Turistik” yöresi Sultanahmet alanında gece dolaşmak için yürek ister (10 Eylül 1980).”

Hürriyet gazetesinde de darbe gerekçeleri arasında sunulan ülke içerisindeki anarşi ortamına dair haberlere rastlanmaktadır. “Anarşi kurbanı bekçinin hamile eşi 6 çocuğuyla ortada kaldı (09 Eylül 1980), Kafasına çivi çaktılar (10 Eylül 1980), CHP’de küfürlü yumruklu kavga çıktı (11 Eylül 1980).” Sağ ve sol ideoloji temsilcileri arasında çıkan kavgalarda yaşanan ölümler, tüm vahşeti ile okuyuculara ulaştırılmaktadır. Aynı zamanda ülke içerisinde siyasi uzlaşmazlığın ve partiler içerisinde yaşanan kavgalar da okuyuculara birinci sayfadan ulaştırılmaktadır.

Milliyet gazetesi diğer gazeteler gibi birinci sayfadan anarşi içerikli haberleri yayınlamakta ve cuntacı hükümetin darbe gerekçelerinde ileri sürdüğü siyasi uzlaşmazlık ile anarşi ortamının bastırılmadığına yönelik içerikler paylaşmaktadır: “Anarşi 4’ü Adana’da 13 can daha aldı (09 Eylül 1980), 80 bin işçi greve hazırlanıyor (10 Eylül 1980), Ankara’da bombalar patladı (10 Eylül 1980).” Gazetenin birinci sayfasından verdiği bu haber başlıklarında, ülke içerisinde yükselen anarşiye ve kargaşa ortamına dikkat çekilmektedir. Sağ ve sol kavgasının, kardeşin kardeşe kırdırılmasının sonucunda da, darbenin kaçınılmaz bir son olduğu gerçeği cuntacı hükümetin ileri sürdüğü gerekçeler arasında başta gelmektedir.

Tercüman gazetesinin ard alan ve bağlam bilgisi olarak ülkenin siyasetine odaklandığı, yaşanan uzlaşmaz tutumlar ve kavgaları gündemde tutma çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Sağ – sol kavgalarına kurban edilen vatandaşların haberleri sıklıkla gazetenin birinci sayfasında yer alarak, cuntacı hükümetin savlarını güçlendirmeye yaramaktadır: “Metro’nun temeli ‘Tek yol devrim’ sloganlarıyla atıldı (10 Eylül 1980), Adana’da komünistler, güvenlik kuvvetleri ile çatıştı: Biri komando eri 3 kişi öldü (10 Eylül 1980), Ecevit’i kendi milletvekilleri de suçluyor: ‘CHP grubu robot gibi oldu’ (11 Eylül 1980).”

3.3.2.1.3.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Ard Alan ve Bağlam Bilgisi

Cumhuriyet gazetesinin darbe öncesinde birinci sayfadan yer verdiği haberlerde, ard alan ve bağlam bilgisine ulaşılmaktadır. Temel olarak eleştirel bir bakış açısı ile iktidar politikalarını yeren gazetenin, muhalif bir çizgide yer aldığı bilinmektedir. Kendilerine “Yurtta Sulh Konseyi” adını veren cuntacı askerlerin, darbe gerekçesi olarak ileri sürdükleri anayasal ihlaller, yolsuzluklar ve diğer anti demokratik uygulamaların yanı sıra uluslararası itibarın zedelenmiş olması gibi nedenler, gazetenin ard alan ve bağlam bilgisi olarak birinci sayfadan yer verdiği gelişmeler içerisinde yer almaktadır: “Kontrgerilla eğitimi veren şirket, devlet denetimi dışında faaliyet gösteriyor (12 Temmuz 2016), Tasfiye beklentisi: YAŞ’ta gündem paralel olacak (12 Temmuz 2016), Milli irade’ye kayyım darbesi: Erdoğan ve AK Parti, “sandık sonucuna saygı” söylemini çöpe attı (13 Temmuz 2016).”

Hürriyet gazetesinde ise ülke içerisindeki yolsuzluk ve anayasal ihlallere, anti demokratik uygulamalara ilişkin haber içeriklerine rastlanmamaktadır. Ard alan ve bağlam bilgisi olarak Hürriyet gazetesinin daha çok ülke içinde gerçekleşen terör tehlikesi ile kamuoyunu meşgul eden Suriyelilere bedava ev ve vatandaşlık hakkı tanınmasına ilişkin haberler yer almaktadır: “TOKİ Başkanı: Suriyeliye parasız ev vermeyiz (12 Temmuz 2016), Peşmerge istedi ABD verdi (14 Temmuz 2016), Fransa’dan Türkiye alarmı (14 Temmuz 2016).”

Milliyet gazetesinde darbenin ard alan ve bağlam bilgisini teşkil edecek yoğunlukta haber içeriğine rastlanmamakla birlikte, bazı detaylar da önemli görülmektedir. Her ne kadar gazete anayasal ihlallere ve yolsuzluklara ilişkin haber içeriklerini okuyuculara ulaştırmasa dahi darbenin gerçekleşmesinde etken rol üstlenen AK Parti iktidarı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın otokrat yönetim anlayışına ilişkin iddialar haberleştirilmektedir. Aynı zamanda uluslararası arenada ülkenin değer ve itibar kaybı yaşamasıyla birlikte kamuoyunu meşgul eden Suriyeli mülteci problemi de sıklıkla birinci sayfasından okuyuculara ulaştırılmıştır: “Referanduma gidelim (13 Temmuz 2016), Vatandaşlığı peşkeş çektirmeyiz (13 Temmuz 2016), Kuzey Kıbrıs’ta sivil tören (14 Temmuz 2016).”

Sözcü gazetesi ise darbe öncesi yayınlarında sert bir dille AK Parti hükümeti ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ı eleştirmektedir. Muhalif bir çizgide yer alan gazetenin, yayınlarında yoğunlukla iktidar odaklarını hedef aldığı bilinmektedir. Ard alan ve bağlam bilgisi olarak FETÖ’cü askerlerin gerçekleştirdiği darbe girişimi öncesinde, gazetenin birinci sayfasında manşet ve sürmanşetinden yer verdiği haber başlıklarında AK Parti ile FETÖ arasında organik ilişkiler olduğuna dair iddialar yer almaktadır. Bunun yanı sıra gazetenin darbeci güçlerin ileri sürdüğü üzere ülkede yaşanan anti demokratik uygulamalar ve anayasal ihlallere de dikkat çekerek ard alan ve bağlam bilgisine yer verdiği görülmektedir: “İktidarın, FETÖ’cülerle ilişkisi iftar yemeğinde belgelendi (12 Temmuz 2016), Yüksek yargı üyeleri cübbeye sokağa indi (12 Temmuz 2016), Şehit ailesinden devlete kurşun gibi sözler! (14 Temmuz 2016).”

Vatan gazetesinin ise ard alan ve bağlam bilgisi açısından en zayıf içerikleri sunan basın organı olduğu görülmektedir. Yayınlarında daha çok IŞİD terörüne dikkat çekilmekte ve kamuoyunu meşgul eden Suriyeli mülteci krizine değinilmektedir. Aynı zamanda Avrupa Birliği Parlamentosu’nda açılan PYD terör örgütünün sergisi de sert dille eleştirilmektedir. Bu başlıklar haricinde gazetenin ard alan ve bağlam bilgisi teşkil edecek içeriklere gazetenin birinci sayfasından yer vermediği anlaşılmaktadır.

3.3.2.1.4. Yorum

3.3.2.1.4.1. Haber Kaynakları

Çalışma örneklemini içerisinde yer alan üç darbe dönemi ayrı başlıklar altında haber kaynakları açısından incelemeye tabi tutulmaktadır.

3.3.2.1.4.1.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi Haber Kaynakları

İncelenen haberlerde gazetelerin birinci ve ikinci el kaynaklara dayanan bilgilere yer verdiği görülmektedir. Yapılan bazı haberlerde muhabirlerin doğrudan haber kaynağı ile iletişime geçerek röportaj ve söyleşileri gerçekleştirdiği, olaya tanık olarak güncel gelişmeleri haberleştirdiği görülmektedir. Aynı zamanda Meclis Tahkikat Encümeni bildirimleri gibi, darbe metninin de neşredilmesinde ikinci el kaynaklardan aktarılan bilgilerin haberlerde yer aldığı gözlenmektedir. İncelenen haberlerde darbe öncesi dönemde yoğunlukla gazetelerin Meclis Tahkikat Komisyonu bildirimlerini ikinci el kaynaktan aktardığı görülürken, darbe sonrası dönemde de yine Milli Birlik Komitesi'nin bildirimlerini olduğu gibi ikinci el kaynaktan aktarma yoluna gidilmektedir. Darbe öncesi süreçte Başvekil Adnan Menderes'in açıklamalarına birinci el kaynaktan yer verilirken, darbe sonrası süreçte birinci el kaynaklar arasında yoğunlukla Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in hitapları aktarılmaktadır. Darbeye destek mesajlarının uluslararası basından derlenerek ikinci el kaynak bilgisi ile aktarıldığı da görülmektedir.

3.3.2.1.4.1.2. 12 Eylül 1980 Darbesi Haber Kaynakları

İncelenen haberlerde gazetelerin birinci ve ikinci el kaynak bilgisine dayalı gelişmeleri aktardıkları görülmektedir. Gazetenin birinci sayfasından yer verilen bazı haberlerde muhabirlerin doğrudan haber kaynağı ile görüşmek sureti ile haberi gerçekleştirdiği görülmektedir. Fakat aynı zamanda basın bildirimlerine dayalı bilgilerin ikinci el kaynaklardan da derlenerek aktarıldığı, uluslararası basın kuruluşlarının haberlerinin destek mesajları altında toparlanarak paylaşıldığı dikkatleri çekmektedir. Darbe sürecinin ardından gazetelerin yoğunlukla haber kaynağı olarak birinci elden ulaştıkları isimler; darbeyi gerçekleştiren cuntacı hükümetin başında yer alan Orgeneral Kenan Evren olurken, devrilen hükümet temsilcileri arasında Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in de birinci el kaynaklar arasında demeçlerine yer verildiği saptanmıştır. İkinci el kaynak bilgisine ise Milli Güvenlik Konseyi bildirisinin paylaşılmasında, uluslararası haber kaynaklarının darbe sonrası destek mesajlarında rastlanmaktadır.

3.3.2.1.4.1.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Haber Kaynakları

İncelenen haberlerde gazetelerin birinci ve ikinci el kaynak bilgisine dayandırarak olayları aktardıkları görülmektedir. Örnek olay ile ilgili haberlerde, muhabirlerin doğrudan haber kaynakları ile görüşerek olayları haberleştirdikleri gibi aynı zamanda belge ve tanık bilgilerine dayalı olarak ikinci elden gelişmeleri aktardıkları da görülmektedir. Darbenin gerçekleşmesinin ardından gazetelerin bilgisine başvurdukları ya da onlarla ilgili gelişmeleri paylaştıkları haber kaynakları arasında başta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Binali Yıldırım, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu ve MHP lideri Devlet Bahçeli'nin demeçleri birinci el kaynak bilgisi olarak haberleştirilmektedir. Bunun yanında cuntacı askerlerin koordinesinden sorumlu olduğu iddia edilen eski Hava Kuvvetleri Komutanı ve eski YAŞ üyesi Akın Öztürk'e ve FETÖ lideri Fethullah Gülen'e de ikinci el kaynak bilgisi olarak değinilmektedir.

3.3.2.1.4.2. Tarafların Olaya Getirdikleri Yorumlar

Darbe dönemlerinde Türk medyasının demokratik misyonuna olan bağlılığının analiz edildiği çalışmada, bu başlık altında örnek olaylara yönelik tarafların getirdiği yorumlar incelenmektedir. Darbe süreçlerinde meydana gelen olaylara müdahil olan kaynakların yorumlarının yanı sıra, gazetelerin yayın politikalarını belirlemede aktif rol üstlenen diğer tüm karar alıcılar da taraf bilgisi içerisinde değerlendirilmektedir.

3.3.2.1.4.2.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi Tarafların Olaya Getirdikleri Yorumlar

İncelenen gazetelerin de bir taraf olduğu fikriyatından ileri çıkılarak, gazetelerin temel yayın politikalarını ve görüşlerini yansıttıkları başyazıların incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Cumhuriyet gazetesinden Nadir Nadi'nin 28 Mayıs 1960 tarihinde kaleme aldığı "Dönüm Noktası" isimli başyazısında, "Büyük Türk Ordusuna ithaf, DESTEĞİMİZ!" ifadelerine yer vererek, seçilmiş sivil iktidarın değil, cuntacı iktidarın yanında yer alınarak, demokratik kazanımların göz ardı edildiği görülmektedir. Nadir Nadi'nin; "Ne Mutlu (29 Mayıs 1960), Bardağı Taşırın Damla (30 Mayıs 1960)" adını taşıyan başyazılarında da aynı eksende düşünceler belirtilerek, sivil iktidarın eleştirildiği, darbenin olumlanarak, cuntacı iktidara destek mesajlarının paylaşıldığı görülmektedir. Hürriyet gazetesinin de 28 Mayıs 1960 tarihinde "Teklif ediyoruz..." adı altında isimsiz olarak yayınlanan başyazısında, "...sıkılan kahpe kurşunlarla şehit olanların, uğrunda öldükleri ideal, bugün Tanrıya şükürler olsun tahakkuk etmiştir." ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Yazıda darbenin olumlandığı, sivil iktidarın politikalarının eleştirildiği yorumuna ulaşılmaktadır. Cuntacı iktidar desteklenerek, darbe girişimi övülmekte ve demokratik güçlerin askıya alınması

gerçeği görmezden gelinmektedir. Milliyet gazetesi ise 27 Mayıs 1960 darbesi ile ilgili olarak başyazı kullanmamıştır. Tercüman gazetesi 28 Mayıs 1960 tarihinde Haldun Taner'in kaleme aldığı, "Sonuç değil, başlangıç" adı altında yayınlanan başyazısında, "Türk Milleti böyledir işte. Kös dinler görünür. Boynu bükük sanılır. Ama ayramı kabardı mı da uyuşukluğundan birden silkinip, bütün o baskıyı, o zorba kuvvetleri coşkun bir sele kapılmış süprüntü küfeleri gibi önüne katıp götürür." ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Devrilen sivil iktidar eleştirilerek, cuntacı hükümetin başarısı, Türk milletinin başarısı olarak değerlendirilmekte ve demokrasiden değil, cuntadan taraf olunduğu belirtilmektedir. Vatan gazetesi ise 28 Mayıs 1960 tarihli Ahmed Emin Yalman imzasını taşıyan başyazısında, "Allahın bugünü de varmış!" başlığını kullanmıştır. Yazıda darbenin gerçekleşmesine ilişkin, "Bu sabah erken saatlerde radyomu dinlerken, dünyalar birden bire benim oldu." ifadelerine yer verilerek cuntacı iktidarın desteklendiği görülmektedir.

Darbe sürecinde cuntacı askeri yetkililer ile sivil iktidarı teşkil eden hükümet görevlileri iki ayrı taraf olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazetelerin haberlerinde yer verilen tarafların temsilcileri arasında; cuntacı iktidarın başında Orgeneral Cemal Gürsel yer alırken, Gürsel'in olaya ilişkin yorumu; ülkede düzenin sağlanması, iç karışıklığın sona erdirilmesi, kardeş kavgasının bitirilmesi ve bozulan ekonomik düzenin yeniden tesisi olmuştur. Sivil iktidarın temsilcisi konumunda ise eski Başvekil Adnan Menderes ve AP'li vekiller ile hükümet temsilcileri yer almaktadır. Vatan gazetesinin 29 Mayıs 1960 tarihli haberinde Menderes'in nasıl ele geçirildiği anlatılmaktadır. Haberin spotunda ise "Fakat benim suçum ne?" ifadesinin devrik Başvekil Adnan Menderes'e ait olduğu belirtilmektedir. Başvekil'in ve AP'li temsilcilerin darbeye karşı çıkarak, suçlarının ne olduğunu soruşturdukları görülmektedir. Demokratik bir sürecin, askeri güç tarafından anti demokratik bir şekilde sekteye uğratılmasına karşı çıkılmaktadır. Bu süreçte gazeteler darbeyi başarılı bulmakta, sansür sürecinin ortadan kaldırılmasını desteklemekte ve cuntacı iktidarı öven, "Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı (28 Mayıs 1960 Cumhuriyet Gazetesi Manşeti)" benzeri başlıklar atmaktadır. Darbenin bir diğer tarafı ise sivil halk tarafından teşkil edilmektedir. Hürriyet gazetesinin 27 Mayıs 1960 tarihli birinci sayfasında yer verilen, "Bayram sevinci: İstanbul bayraklarla donandı" başlıklı haberinde, sokağa çıkma yasağına rağmen vatandaşların darbeyi kutladığı belirtilmekte, gazeteler sivil halkın da darbenin yanında yer aldığı mesajını paylaşmaktadır.

3.3.2.1.4.2.2. 12 Eylül 1980 Darbesi Tarafların Olaya Getirdikleri Yorumlar

Örnek olaya dönük olarak incelenen gazetelerin birinci sayfalarında yer verdikleri haberlerin söylemi kadar, darbenin tarafları arasında gazetelerin kendisinin de yer aldığı fikri önem kazanmaktadır. Medya ve demokrasi ilişkisi bağlamına oturtularak gazetelerin yayın politikalarını açıkladıkları, olaylarla ilgili taraf bilgilerini paylaştıkları başyazıların da incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Uğur Mumcu tarafından 14 Eylül 1980 tarihinde kaleme alınan, “Bundan Sonra...” başlıklı “Gözlem” yazısında, “Silahlı Kuvvetlerin, emir komuta zinciri içinde yönetime tümüyle el koyması, yağmurun yağması gibi doğal bir olaydır!” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Darbenin doğal bir süreç olarak gerçekleştiği ve kaçınılmaz bir son olduğu fikriyatı ileri sürülmekte ve cuntacı iktidarın oluşması desteklenmektedir. Hürriyet gazetesinin ise 15 Eylül 1960 tarihli birinci sayfasında, “Bugün yeni bir gündür...” adıyla isimsiz bir başyazı kaleme aldığı görülmektedir. Gazete darbe ile ilgili genel düşüncelerini, “Hainlerin, küstah ve kabadayılardan, demokrasiyi yozlaştıran tüm güçlerin hepsi geriye itildi” ifadeleri ile aktarmakta ve cuntacı iktidarı destekleyerek, darbenin gerçekleşmesi sürecini olumlu karşılamaktadır. Milliyet gazetesinin 14 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından, “Demokrasi için, 12 Eylül’ün başarısı şarttır...” başlığı ile duyurduğu başyazısında, “Türk Silahlı Kuvvetleri’ne bu kördüğümü çözmek görevi düşmektedir.” ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Demokrasi’nin başarısının darbeye bağlı olduğu algısı yaratılmakta ve cuntacı iktidarın desteklenerek, demokrasinin tesisi için çaba harcanılması gerektiği mesajı verilmektedir. Tercüman gazetesi de 14 Eylül 1980 tarihli birinci sayfasından yer verdiği başyazısında, “Allah yardımcıları olsun!..” başlığını kullanarak, “Türkiye’de uygulandığı şekliyle demokrasi onun en iyi, en çağdaş yapan üstün niteliklerini, zenginliklerini kaybetmişti. Çirkin politika onu yozlaştırmıştı.” ifadeleri ile eski sivil iktidarı eleştirmekte, cuntacı yeni yönetimin desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Olayın tarafları arasında cuntacı Milli Güvenlik Kurulu’na başkanlık eden Orgeneral Kenan Evren ve diğer tarafta ise devrik iktidarı temsilen Süleyman Demirel, Bülent Ecevit ve Alparslan Türkeş yer almaktadır. Müdahale sonrası devletin başına geçen Org. Evren, darbe girişimini; kardeş kavgasının sona erdirilmesi, ülkenin huzur ve refaha kavuşturulması, anarşinin son bulması, sokakların yeniden güvenli hale getirilerek siyasetin yozlaşan dünyasının ortadan kaldırılması olarak değerlendirmekte ve olumlamaktadır. Hürriyet gazetesinin 15 Eylül 1980 tarihli manşet haberinden, “Demirel ve Ecevit’le görüştük” başlığı ile duyurulan gelişmede, Demirel’in, “İyiyiz, burada bize saygı ve sevgi gösteriyorlar” dediği; Ecevit’in ise “İyiyiz, herhangi bir sorumuz yok” dediği belirtilmektedir. Tarafların olayın değerlendirilmesine ilişkin gözaltında tutulması gerekçesi ile özgürce yorum yapamadıkları,

yapsalar dahi yayınlanamadığı görülmektedir. Bu da demokratik bir hak olarak ifade özgürlüğünün gasp edilerek alındığı, fikir hürriyetinin ortadan kaldırıldığını göstermektedir. Darbenin diğer bir tarafı olan vatandaşların ise yorumları gazetelerde yer almamıştır. Cuntacı iktidarın kontrolünde olan güdümlü bir basının özellikle yer vermediği düşüncesinden itibaren, toplumun cunta yönetimini kabullenmediği fikri ortaya çıkmaktadır.

3.3.2.1.4.2.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Tarafların Olaya Getirdikleri Yorumlar

Darbe girişimlerinde olduğu gibi olağanüstü hal dönemlerinde medya ve demokrasi arasındaki ikili ilişkinin benzersiz yapısı daha kolay ortaya çıkmaktadır. Örnek olay arasında yer alan 15 Temmuz 2016 askeri kalkışmasının ardından gazetelerin yayın politikaları ve tutumları çerçevesinde oluşturulan başyazılar, bu durumun analiz edilebilmesi adına önem arz etmektedir. Cumhuriyet gazetesinin 18 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasında yer verdiği, “Çözüm demokrasi dedik ve hep diyeceğiz” adı altında yayınlanan başyazıda, “...seçilmiş siyasal iktidara yönelik bir askeri darbeyi kabullenmek, onaylamak, darbe girişimi karşısında suskun kalmak, savunduğumuz, inandığımız demokrasiye aykırı bir tutumdur.” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Mevcut iktidarı ve politikalarını sert bir dille eleştiren Cumhuriyet gazetesi, cuntacı askerlerden taraf olmamış ve demokrasi vurgusunu yinelemiştir. Hürriyet gazetesinin ise başyazı kaleme almadığı, bunun yerine yayınlarında, “Bir grup asker darbe yapmak istedi, halk izin vermedi (16 Temmuz 2016)” benzeri yorum içeren başlıklara yer verdiği ve darbenin karşısında durduğu görülmektedir. Milliyet gazetesi ise 16 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından, “Demokrasinin yanındayız” başlığı ile yayınladığı başyazısında, “Demokrasinin bir kez daha askeri darbeye askıya alınması kabul edilemez.” denilerek, seçilmiş iktidarın tarafında bulunduğu belirtilmektedir. Sözcü gazetesinin 17 Temmuz 2016 tarihli birinci sayfasından, “Demokrasiden yanayız” başlığıyla yayınladığı başyazısında, “Sözcü muhalefet de olsa, seçilmiş hükümeti, Yüce Türk Meclisi’ni ve parlamenter demokrasiyi her zaman savunmuştur, savunacaktır.” denilmektedir. Sivil iktidarın yanında bulunduğunu, demokratik mücadeleyi desteklediklerini belirten gazete, her ne kadar yayınlarında muhalefet yürütse de, anti demokratik bir uygulama olarak darbenin karşısında bulunduğunu belirtmektedir. Vatan gazetesinin ise başyazı kaleme almadığı fakat kalkışmayı organize ettiği iddia edilen eski Hava Kuvvetleri Komutanı Akın Öztürk’ün darp edilen görüntülerini, “İbret olsun” başlığıyla sürmanşetine (18 Temmuz 2016) çıkardığı görülmektedir.

Darbenin tarafları arasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve cuntacı askerleri komuta ettiği iddia edilen eski Hava Kuvvetleri Komutanı Akın Öztürk yer almaktadır. Akın

Öztürk'e emirleri ileten ve darbeyi perde arkasından yönettiği belirtilen isim ise FETÖ lideri Fethullah Gülen'dir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, darbe gecesini yaptığı açıklamalarında da cuntacılara karşı çıkmakta, seçilmişleri destekleyerek, devlete sahip çıkılması adına sivil halkı meydanlara davet etmektedir. Milliyet gazetesinin 19 Temmuz 2016 tarihli haberine göre, eski Hava Kuvvetleri Komutanı Akın Öztürk'ün, "Ben yapmadım. 15 Temmuz günü gerçekleşen askeri darbeyi planlayıp yöneten bir kimse değilim." dediği belirtilmektedir. Darbe tarafları arasında yer alanlar arasında Başbakan Binali Yıldırım, "Demokrasiye zarar verilmeyiz", CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, "Darbelerden çok çektik", MHP lideri Devlet Bahçeli, "Kalkışma kabul edilemez" (Vatan Gazetesi 16 Temmuz 2016), dediği belirtilmektedir. Taraflar darbeye karşı çıkmakta, sivil iktidar vurgusu yaparak seçilmiş iktidarın tarafında yer almaktadır. Darbenin olumsuz tarafları gündemde tutularak, demokrasinin sarsılmasına izin verilemeyeceği belirtilmektedir. Darbenin ve en önemlisi ise demokrasinin tarafları arasında yer alan en büyük unsur vaziyetindeki sivil halk ise kalkışma gecesini sokaklara dökülerek, darbeye karşı çıkmış ve demokrasinin yanında olduğunu göstermiştir. Vatan gazetesinin 17 Temmuz 2016 tarihli haberinde, CHP lideri Kılıçdaroğlu da, "Dün halkımız meydanlara çıktı, darbeye karşı direnme hakkını kullandı." sözleri ile bu duruma dikkat çekmektedir.

3.3.3. Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmada analiz edilen üç darbe döneminde eleştirel haber çözümlemeleri sonucunda elde edilen en önemli bulgu, başarıya ulaşan kalkışmalar sonucunda medya gücünün demokratik kazanımlardan vaz geçtiğine yönelik olmuştur. Bu durumda sivil iktidarı lanetlemek ve cuntacı yeni yönetimi desteklemek yolunu seçen medya tarafgir durumuna düşmektedir. Tezin ileri sürdüğü ana savını oluşturan bu varsayımın izini tablo 3.1'de gösterilen haber başlıkları karşılaştırması üzerinden sürmek de mümkündür. Hatırlanmalıdır ki darbe öncesi dönemde her ne kadar sivil iktidar eleştirilse dahi, 27 Mayıs 1960 darbesi ile birlikte Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Tercüman ve Vatan gazeteleri darbe girişimini olumlama ve destekleme hatasına düşmektedir. Yine analiz içerisinde elde edilen bulgular neticesinde tablo 3.2'de gösterilen başyazı analizinde, basın organlarının temel politikalarının dışı vurulduğu bu yazın türünde de darbeci iktidarın ululaştırılarak, demokratik kazanımların göz ardı edildiği görülmektedir. Adeta propaganda aracına dönüşen gazeteler, yalnızca eleştirel tavırlarını örtük bir şekilde gerçekleştirebilmektedir. Nitekim Tercüman gazetesinin 14 Eylül 1980 tarihli sayısında yer verdiği haber başlığı ve kullanılan haber fotoğrafı uyumu, tankların gölgesinde normalleşme çabası içerisindeki İstanbul halkını resmetmekte ve bu

şartlarda normalleşmenin ne denli başarılı olabileceğine yönelik eleştirel bir söylem pratiğini teşkil etmektedir.

Söz konusu bulgular, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından oluşan süreçte de tekrarlanmaktadır. Araştırma örneklemini içerisinde yer alan Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Tercüman gazetelerinin özerkliklerini kaybederek, demokratik kazanımları bir tarafa bıraktığı ve devrik sivil iktidarı yererek, cuntacı iktidara destek çağrılarını yinelediği görülmektedir. Fakat 15 Temmuz 2016 sürecine gelindiğinde ise cuntacı askerler emellerine ulaşamayarak, kalkışma başarıya ulaşmadan bastırılmıştır. Yine tablo 3.1'den görülebilecek şekilde, diğer iki darbe döneminden farklı olarak haber başlıklarında karakteristik değişiklikler yaşandığı dikkatleri çekmektedir. 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbelerinde yayın hayatına devam etmiş olan gazeteler dahi, söz konusu bu kalkışma sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından yayınlarında demokrasi vurgusu yaparak darbeleri lanetlemekte ve sivil iktidara destek çağrılarını yinelemektedir. Elde edilen bu bulgular göstermektedir ki başarıya ulaşan darbe süreçleri sonucunda meydana gelen olağanüstü hal çerçevesinde demokratik unsurları tek güç altında toplayan askeri iktidarlar, devletin baskı aygıtlarının yardımı ile özgür basın kontrol altında tutmaktadır. Yayınların güdümlü ve taraflı olmasına sebebiyet veren bu sonuç itibarıyla, demokratik süreç sekteye uğratılmakta, kamuoyunu teşkil eden vatandaşların temel hak ve hürriyetleri gasp edilmektedir. Böylesi bir durumu eleştirel bir söylemsel pratikle sayfalarından okuyucularına duyurması beklenen medya organları ise cuntacı iktidarın güdümünde kalarak, yayınlarında tarafgir duruma düşmektedir.

Tarihler 15 Temmuz 2016'yı gösterdiğinde ise akşam saatlerinde başlayan askeri kalkışma, yönetimde bulunan AK Parti iktidarı ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı devirme girişimine dönüşmüştür. Ordu içerisinde hareket kabiliyeti bulamayan bu girişim aynı zamanda sivil vatandaşlar tarafından da desteklenmemiştir. Yeni medya olanaklarının etkin kullanımı ile birlikte askeri kalkışma haberi kısa sürede vatandaşlar tarafından öğrenilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "FaceTime" adlı yeni medya uygulaması aracılığı ile CNN Türk ekranlarına bağlanarak vatandaşları sivil iktidara destek olmak için sokağa çıkmaya davet etmesi üzerine ise insanlar askerlerin karşısına çıkarak darbeye dur demiştir. Başarısızlıkla sonuçlanan bu kalkışma akabinde ise Türk medyası yayınlarını demokrasi bilinci çerçevesinde değerlendirerek ulusa geçmiştir. Üç darbe dönemi arasındaki söylemsel farkları çalışma içerisinde tablolaştırılan analiz bulguları üzerinden değerlendirmek de mümkündür. Başarı ile sonuçlanan 27 Mayıs ve 12 Eylül darbeleri ardından gazeteler cuntacı iktidarın yanında yer alarak haberlerini bu çerçevede şekillendirmişken, 15 Temmuz sürecinden sonra haberlerde demokrasi vurgusu yapılmıştır. Her ne kadar darbe süreci

öncesinde hükümet politikaları en sert şekilde eleştirilse dahi, Sözcü ve Cumhuriyet gazeteleri 15 Temmuz darbe girişiminin ardından sorumluluk bilincine sadık kalarak demokrasi çağrısını 16 Temmuz 2016 sabahı birinci sayfalarından ulusa geçmiştir.

Tablo 3.1 Darbe Dönemleri Gazetelerinde Haber Başlıkları Karşılaştırılma Tablosu

- Haber Başlıklarının Karşılaştırılması -		
27 Mayıs 1960 Darbesi	12 Eylül 1980 Darbesi	15 Temmuz 2016 Darbesi
Cumhuriyet Gazetesi		
<i>Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı</i>	<i>Org. Evren, MGK'nın ilkelerini açıkladı: Ana hedef Atatürkçülük</i>	<i>Çözüm demokrasi: Ne askerin tankı tüfeği, ne AKP'nin Anayasayı yok sayması</i>
Hürriyet Gazetesi		
<i>Türk Ordusu vazife başında: Silahlı kuvvetlerimiz bütün yurtta idareyi fiilen ele aldı</i>	<i>Terörün sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyinde</i>	<i>Darbeye geçit yok</i>
Milliyet Gazetesi		
<i>İdare Orduda: Kin güdülmeyecek</i>	<i>Evren: "Yeni yönetime herkes yardımcı olmalı"</i>	<i>Darbeciler başarılı olamaz</i>
Tercüman Gazetesi		
<i>Milletçe bayram sevinci içindeyiz</i>	<i>"Ordu mecbur kaldı"</i>	-
Vatan Gazetesi		
<i>Halk, silahlı kuvvetlerimizi büyük sevinçle bağrına bastı</i>	-	<i>Bedelini ödeyecekler</i>

Tablo 3.2 Darbe Dönemleri Gazetelerinde Başyazıların Karşılaştırılma Tablosu

- Başyazıların Karşılaştırılması -		
27 Mayıs 1960 Darbesi	12 Eylül 1980 Darbesi	15 Temmuz 2016 Darbesi
Cumhuriyet Gazetesi		
<i>Dönüm Noktası: Nadir Nadi "Büyük Türk Ordusuna ithaf, DESTEĞİMİZ!"</i>	<i>Bundan Sonra: Uğur Mumcu "Silahlı Kuvvetlerin, yönetime el koyması yağmurun yağması gibi doğal bir olaydır!"</i>	<i>Çözüm demokrasi dedik ve hep diyeceğiz: - "...askeri darbeyi kabullenmek, inandığımız demokrasiye aykırı bir tutumdur."</i>
Hürriyet Gazetesi		
<i>Teklif ediyoruz...: - "...uğrunda ödükleri ideal, bugün Tanrıya şükürler olsun tahakkuk etmiştir..."</i>	<i>Bugün yeni bir gündür...: - "...bizi canımızdan bezdiren, her gün birkaç ananın gözyaşı dökmesine neden olan dünya sonra erdi."</i>	-
Milliyet Gazetesi		
-	<i>Demokrasi için, "12 Eylül"ün başarısı şarttır...: - "Toplumda kışkırtılmış olan ayrılıkçuları, çağdaş Atatürk milliyetçiliği içinde ezip eritmek gerekiyor."</i>	<i>Demokrasinin yanındayız: - "Sandıktan çıkmış bir iktidarı, sandık dışında bir yolla devirmeye çalışmak anayasa suçudur."</i>
Tercüman Gazetesi		
<i>Sonuç değil, başlangıç: Haldun Taner "... Türk Ordusunun organizasyon ve tatbik ustalığına hayranlığımız bir kat daha artıyor."</i>	<i>Allah yardımcılarını olsun!...: - "...son yıllarda Türkiye'de uygulandığı şekliyle demokrasi, en çağdaş yapan üstün niteliklerini, zenginliklerini kaybetmişti. Çirkin politika onu yozlaştırmıştı."</i>	-
Vatan Gazetesi		
<i>Allahın bugünü de varmış!: A. Emin Yalman "Bu sabah erken saatlerde radyomu dinlerken, dünyalar birden bire benim oldu..."</i>	-	-

SONUÇ

Medya ve demokrasi ilişkisinin tarihsel süreci içerisinde izi sürüldüğü anda, başlangıcından bu yana demokratik iktidar ile medya temsilcilikleri arasında yakın ilişkilerin bulunduğu açık bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya organlarını elinde tutanların politik iktidar ile arasındaki ilişki, karşılıklı çıkar dayalı simbiyotik bir durumdur. Bu karşılıklı çıkarlar arasında kimi zaman seçim dönemlerinde daha geniş kitlelere ulaşma maksadı yer alırken, kimi zaman da medya sahiplerinin devlet tarafından sunulan ekonomik imtiyazlardan yararlanabilmesi yer almıştır. Diğer bir taraftan da Althusser'in devletin ideolojik aygıtları içerisinde yer verdiği medyanın, politik gücü elinde tutan sivil iktidarın kullandığı baskı aygıtları karşısında güçsüz duruma düşebileceği gerçeği de açıktır. Sonuç itibarıyla yasama, yürütme ve yargı güçlerinin üçlü birlikteliği demokratik zeminde tartışmalı kabul edilse dahi, askeri darbeler sonrasında ortaya çıkan olağanüstü hal yasalarının geçerli olduğu anlarda bu birliktelik mümkün kabul edilebilmektedir. Böylece olağanlaştırılan olağanüstü anlarda, baskı aygıtları sivil ya da askeri iktidar tarafından daha etkin bir biçimde kullanılabilir. Bu bağlamda devletin ideolojik aygıtı olarak işlev gören medya organlarından yazılı basın, olağanüstü halin hüküm sürdüğü darbe sonrası dönemlerde birer propaganda aracına dönüşebilmektedir. Söz konusu bu durumlarda, demokratik unsurlar içerisinde dördüncü güç olarak denetleme, kontrol etme ve güdüleme işlevleri ile kamuoyunu oluşturarak yansıtması beklenen medya, demokratik normlardan feragat ederek tarafgir durumuna düşebilmektedir.

Demokrasi kültürünün inşası sürecinde Cumhuriyet'in ilanından bu yana önemli bir misyon üstlenen özgür basın organları, anti demokratik uygulamalar karşısında durabilecek gücü bulmak zorundadır. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi öncesinde gazetelerin Meclis Tahkikat Komisyonu'nun sansür girişimlerine karşı eleştirel bir üslupla yayınlarını yapabildiği gerçeği bilinmektedir. Yine aynı şekilde 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi öncesinde ülkede yaşanan siyasi çıkar çatışmaları neticesinde baş gösteren ekonomik, sosyal ve siyasal problemler gazetelerin birinci sayfalarından okuyuculara aktarılabilmiştir. Bu örnekler çerçevesinde, demokrasi kültürünü yaygınlaştırarak ileri bir seviye taşımakta önemli bir misyon üstlenen Türk medyası, baskı ve zor kullanma yöntemlerine boyun eğmeyerek, yayınlarında tarafgir duruma düşmeksizin demokratik kazanımlara sahip çıkabilecek söylemsel pratikleri kullanmalıdır. Bu durumun inşası için de demokratik toplumlarda hayati bir görev üstlenen medyanın bağımsızlığının sağlanması gerekmektedir. Devletin baskı aygıtlarını kontrol altına alan olağanüstü hal hükümetleri ve güvenlik konseylerinin

oluşmaması adına, 15 Temmuz 2016 gecesi sivil itaatsizlik göstererek seçilmiş hükümete sahip çıkan demokratik bir toplum bilincine ulaşılması gerekmektedir. Bu bilince ulaşılabilmenin ön koşulu ise özgür bir basın ve güçlü bir sivil toplum yapısıdır.

Türkiye’de yaşanan son darbe girişimi olarak 15 Temmuz 2016 kalkışmasının ise yeni medya dolayımı ile ortaya konulan etkin direniş pratikleri bağlamında ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Demokratik bilincin geliştirilerek, Türkiye’de sivil toplum yapısının güçlendirilmesinde başat bir konumda yer alan yeni medya dolayımı ile üretilen direniş kültürü pratiklerinin, 15 Temmuz örneğinde incelenmesi önerilmektedir. Söz konusu bu olayda yeni medya olanakları etkin bir şekilde kullanılmış ve geleneksel basından da destek alınarak direniş kültürü pratikleri ülke içerisinde uygulamaya konulabilmiştir. Bu bağlamda iletişim pratiklerinin kullanıldığı, Türk demokrasi tarihinin önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilen 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sürecinin detaylı olarak analiz edilmesi yararlı bulunmaktadır. Bu çalışma içerisinde üzerinde durulan yazılı basın organlarının söylem pratiklerinin incelenmesi neticesinde ulaşılan en önemli bulgu başarı ile sonuçlanan darbe girişimlerinin ardından gazetelerin bağımsızlıklarını yitirdikleri yönünde olmuştur. Fakat başarısızlıkla sonuçlanan 15 Temmuz darbe girişiminin akabinde ise seçilmiş iktidara muhalefet yürüten gazeteler dahi sorumluluk bilincini işleterek demokrasi çağrısı yapmıştır. Bu bağlamda ise yeni medya olanaklarının darbeyi engellemedeki başarısının araştırılması kadar, demokrasi bilincinin geliştirilerek, artık günümüzde beşinci güç olarak değerlendirilen yeni medyaların direniş kültürü pratikleri ekseninde çalışmalara konu olması beklenmelidir. Bu çalışmada temeli atılan geleneksel medya ile demokrasi arasındaki etkin ilişkiler ağının, yeni medya kapsamında detaylı olarak analiz edilmesi gerektiği önerisi de çalışma sonucunda yinelenmektedir.

KAYNAKÇA

- Adaklı, G. (2013). "2002-2008: Türk Medyasında AKP Etkisi", *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*. İ. Uzgel, B. Duru (drl.). Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Ahmad, F. (1999). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Çev. Y. Alogan), Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Akkaya, A. Y. (2014). *Türkiye'de Darbeler ve Azınlıklar*. Ufuk Yayınları, İstanbul.
- Alemdar, K. ve Erdoğan, İ. (1990). *İletişim ve Toplum*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Alkan, M. Ö. (1998). "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi". *Görüş Dergisi*, 5: 48-61.
- Alkan, H. (2016). "15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar". *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilgi Dergisi*, Güz, Sayı 79: 253-272.
- Althusser, L. (1990). *Felsefe ve Bilimadamlarının Kendiliğinden Felsefesi*. (Çev. Ö. Sezgin), V Yayınları, Ankara.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev. A. Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Aron, R. (1976). *Demokrasi ve Totaliterizm*, (Çev. V. Hatay), T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, İstanbul.
- Aslan, K. (2004). *Haber Nasıl Okunur: Haberde İdeoloji, Söylem*. Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Avcı, N. (1988). *İletişim Düşüncesinin Gelişimi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Aydemir, T. (1968). *Talat Aydemir'in Hatıraları*, May Yayınları, İstanbul.
- Balancar, F. ve Elmas, E. (2009). "Askerin Siyasete Müdahaleleri ve Ordu İç Siyasallaşma". A. Bayramoğlu ve A. İnsel (Ed.), *Almanak Türkiye 2006-2008: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, Tesev Yayınları, İstanbul, 185-199.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları, Ankara.
- Birand, M. A. ve Yıldız, R. (2012). *Son Darbe: 28 Şubat*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Boulding, K. E. (1989). *Three Faces of Power*. Sage Publications, London.
- Cansever, N. ve Kiriş, H. (2015). "Türkiye'de Ordu – Siyaset İlişkileri Çerçevesinde Ak Parti – Tsk Etkileşimine Bakış". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 3: 361-384.

- Cemal, H. (1986). *Tank Sesiyle Uyanmak*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Chomsky, N. (2012). *Medya Gerçeği*. (Çev. A. Yılmaz ve O. Akinhay), Everest Yayınları, İstanbul.
- Curran, J., Gurevitch, M. ve Woollacott, J. (1990). *İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar*. (Çev. M. Özbek), Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu, Ankara.
- Çaylı, E. ve Depeli, G. (2012). *İfade Özgürlüğünün On Yılı: 2001-2011*. IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Dağdelen, M. Ç. (2017). “Medya Sosyolojisi Bağlamında Yeni Bir Kavram: Medyatokrazi”. *The Journal of Academic Sociel Science Studiess JASS*, Sonbahar II (60): 451-464.
- Dean, M. (2001). “Michel Foucault: ‘A Man in Danger’”. G. Ritzer and B. Smart (Ed.), *Handbook of Social Theory*, Sage Publications, London.
- Devran, Y. (2010). *Haber, Söylem, İdeoloji*. Başlık Yayın Grubu, İstanbul.
- Dilipak, A. (1991). *İhtilaller Dönemi*. Beyan Yayınları, İstanbul.
- Dural, A. Baran (2012). “Antonio Gramsci ve Hegemonya”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (48): 309-321.
- Dursun, D. (2001). *27 Mayıs Darbesi, Hatıralar Gözlemler, Düşünceler*. Şehir Yayınları, İstanbul.
- Dursun, D. (2005), “Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler”. *Muhafazakâr Düşünce*, Kış 1(3): 175-196.
- Dursun, Ç. (2013). *İletişim Kuram Kritik*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Dutton, W. H. (2009). “The Fifth Estate Emerging Through the Network of Networks”. *Prometheus: Critical Studies in Innovation*, 27 (1): 1-15.
- Dutton, W. H. (2012). “The Fifth Estate: A New Governance Challenge”, D. Levi-Faur (Ed), *The Oxford Handbook of Governance*, Oxford University Press, Oxford: 584-598.
- Elibol, S. (1985). *İlim ve İdeoloji*. Birlik Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, M. (2017). *15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Basında Sivil Toplum- Demokrasi Algısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erkanlı, O. (1972). *Anılar... Sorunlar... Sorumlular....* Baha Matbaası, İstanbul.

- Ergil, D. (1983). “İdeoloji Üzerine Düşünceler”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Arşiv 38(1): 69 – 95.
- Fejes, F. (2005). “Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri: Yok Olan İzleyici Sorunu”, M. Küçük (Ed.), *Medya, İktidar, İdeoloji*. (Çev. M. Küçük), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara: 295-314.
- Foucault, M. (1993). *Ders Özetleri 1970–1982*. (Çev. S. Hilav), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2002). *Toplumunu Savunmak Gerekir*. (Çev. Ş. Aktaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Golding, P. ve Murdock, G. (2002). “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik”. *Medya, Kültür, Siyaset*. S. İrvan (drl.), Alp Yayınevi, Ankara.
- Gölcü, A. (2014). *Demokrasi Kültürü Bağlamında 28 Şubat Sürecini Yeniden Düşünmek: Köşe Yazılarında Demokrasi Söylemi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güdekli, İ. A. (2014). *Siyaset ve Sosyal Medya İlişkisi (Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı İbrahim Melih Gökçek Örneği)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Hale, W. ve Özbudun, E. (2010). *Türkiye’de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm, AKP Olayı*, Doğan Kitap Yayıncılık, İstanbul.
- Hale, W. (1996). *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, (Çev. A. Fethi), Hil Yayınları, İstanbul
- Hall, S. (1999). “Kültür, Medya ve İdeolojik Etki”, M. Küçük (Ed.), *Medya, İktidar, İdeoloji*. Ark Yayınları, Ankara, 199-245.
- Hançerlioğlu, O. (1986). *Toplumbilim Sözlüğü*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hardt, H. (1999). “Eleştirelin Geri Dönüşü ve Radikal Muhalefetin Meydan Okuyuşu: Eleştirel Teori, Kültürel Çalışmalar ve Amerikan Kitle İletişimi Araştırması”, *Medya, İktidar, İdeoloji*. M. Küçük (drl.). Ark Yayınları, Ankara.
- Hayes, A. S. (2008). *Press Critics are the Fifth Estate: Media Watchdogs in America*, Praeger, Westport.
- Heywood, A. (2007). *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*, (Çev. A. K. Bayram vd.,). Adres Yayınları, Ankara.
- Ilıcak, N. (1975). *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*. Kervan Yayınları, İstanbul.
- İba, Ş. (2013). “AKP Nasıl İktidar Olmuştu?”. F. Başkaya (Ed.), *AKP “İlmli İslam” Neoliberalizm*. Ütopya Yayınevi, Ankara, 80-108.

- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. Temuçin Yayınları, İstanbul.
- İncioğlu, N. K. (1997). “Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları”. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay (Ed.), *Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim*. Der Yayınları, İstanbul: 265-277.
- İnuğur, M. N. (1992). *Türk Basın Tarihi*. Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- İpekçi A. ve. Coşar Ö. S. (1965). *İhtilalin iç Yüzü*, Toker Matbaası, İstanbul.
- Kabacalı, A. (1995). *Yakın Tarihimizden Büyük Dönemeçler*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- Kabaklı, A. (1989). *Temellerin Duruşması*. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Karakuş, E. (1977). *Kırk Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara*. Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K. H. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)*. AFA Yayıncılık, İstanbul.
- Kılıç, D. (2005). “Haber Yapma Sürecinin Belirleyici Unsurları ve Basın Ahlakı”. *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4: 130-141.
- Kışlalı, A. T. (2000). *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Kuyucu, M. (2012). *Türkiye’de Medya Ekonomisi*. Esen Kitap, İstanbul.
- Lipset, S. M. (1959). “Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy”. *The American Political Science Review*, 53 (1), 69-105.
- Meriç, C. (2008). “İdeoloji”, *Umrandan Uygarlığa*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mutlu, E. (1998). *İletişim Sözlüğü*. Ark Yayınları, Ankara.
- Mutlu, E. (2005). *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*. Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Mücek, A. A. (2009). *Türkiye’de Askeri Darbeler*. Gökkuşığı Yayınları, Ankara.
- Neziroğlu, İ. (1998). “Çok Partili Türk Siyasi Hayatında Askeri Müdahaleler”. *Yeni Türkiye Dergisi*, No. 23–24, İstanbul, 1237–1252.
- Oran, B. (2001). *Türk Dış Politikası-Cilt 1 (1919-1980)*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Öymen, Ö. (1986). *Bir İhtilal Daha Var 1908-1980*. Milliyet, İstanbul.
- Özcan, M. (2002). “Demokrat Doğulmaz”. *Türkiye ve Siyaset*, 9-10, 49-61.
- Özer, Ö. (2011). *Haber Söylem İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Literatürk Yayınları, Konya.
- Phillips, N. ve Hardy, C. (2002). *Discourse Analysis: Investigating Process of Social Construction*, Sage Publications, London.

- Poggi, G. (1990). *The State: Its Nature, Developments and Prospects*. Stanford University Press, California.
- Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok*. (Çev. K. Somer), Savaş Yayınları, Ankara.
- Ramonet, I. (2000). *Medyanın Zorbalığı*, (Çev. A. Derman), Om Yayınevi, İstanbul.
- Sancar, S. (2014). *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Saral, Z. (1991). *12 Eylül Basının İkinci Yüzü Kalemlerin İhaneti*. Yurt Kitap Yayın, Ankara.
- Saran, C. (2014). "Medyada Mülkiyet İlişkileri: AKP Döneminde Medya Sahipliğinde Yaşanan Değişimler". I. Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya Araştırmaları Kongresi. 12-15 Mayıs 2014, Kocaeli, 355-373.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. (Çev. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan), Yetkin Yayınları, Ankara.
- Sarup, M. (1995). *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*. (Çev. A. B. Güçlü), Ark Yayınları, Ankara.
- Savcı, G. (2006). *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı (1946-1997)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sholle, D. J. (1999). "Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar ve Bilgiye", Mehmet Küçük (drl.), *Medya İktidar ve İdeoloji*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Sözen, E. (1999). *Söylem-Belirsizlik Mübadele Bilgi Güç ve Refleksivite*. Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Şeker, M., Sine, R. ve Çavuş, S. (2012). "Wikileaks Haberlerinin Türk Basınındaki Söylemi". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 31: 379-400.
- Şeker, M. (2003). "Haber Söylemi İçinde Yapılandırılmış Örtülü Nesnellik İhlalleri". *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4: 100-113.
- Şimşek, S. S. (2018). *Darbelere Giden Süreçte Medyanın Algı İnşası: 27 Mayıs 1960 ve 15 Temmuz 2016'nın Karşılaştırmalı Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Toker, M. (1992). *Demokrasimizin "İsmet Paşalı Yılları: Demokrasiden Darbeye 1957-1960*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Tokgöz, O. (2010). *Temel Gazetecilik*. İmge Kitapevi, Ankara.
- Topuz, H. (1973). *100 Soruda Türk Basın Tarih*. Gerçek Yayınevi, İstanbul.

- Trak, A. (1984). Liberalizm-Devletçilik Tartışması (1923–1939). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. IV, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Urhan, V. (2000). *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*. Paradigma Yayınevi, İstanbul.
- Ülkü, G. (2004). “Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve Van Dijk Yöntemi”. Ç. Dursun (Ed.), *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Elips Kitapları Yayınevi, Ankara.
- Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology A Multidisciplinary Approach*, Sage Publications, London.
- Van Dijk, T. A. (1999). “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”. M. Küçük (Ed.). *Medya, İktidar, İdeoloji*. Ark Yayınları, Ankara, 331 – 398.
- Vural, A. M. (1999). *Yerel Basın ve Kamuoyu*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Whimster, S. (2001). “Max Weber: Work and Interpretation”. G. Ritzer and B. Smart (Ed.). *Handbook of Social Theory*. Sage Publications, London, 54-66.

İnternet Kaynakları

- Bardakçı, T. (2012), “Türkiye’nin İlk Darbe Girişimi”. <https://www.haberturk.com/polemik/haber/778901-turkiyenin-ilk-darbe-girisimi> (erişim tarihi: 04.12.2017).
- Bilimakademisi., (2013). "Siyaset ve Toplum Bilim Perspektifinden Gezi Parkı Olayları". <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2013/08/Siyaset-ve-Toplum-Bilim-Perspektifinden-Gezi-Parki-Olaylari.pdf> (erişim tarihi: 25.09.2018).
- Cumhurbaşkanlığı., (2016). "10 Soruda 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Fetullahçı Terör Örgütü". https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/15Temmuz/onsorudafeto_tr_en.pdf (erişim tarihi: 01.01.2018).
- Diken., (2017). "Terör Bilançosu: 7 Haziran 2015'ten Bu Yana 596 Sivil, 580 Asker, 311 Polis Hayatını Kaybetti". <http://www.diken.com.tr/teror-bilancosu-7-haziran-2015ten-bu-yana-596-sivil-580-asker-311-polis-hayatini-kaybetti/> (erişim tarihi: 30.01.2018).
- Erdem, B., Duman, S. ve Pehlivan, P., (2014). "27 Mayıs 1960 Darbesi Raporu". https://www.academia.edu/5403733/27_MAYIS_1960_DARBES%C4%B0_RAPORU (erişim tarihi: 15.07.2018).

- Hall, S., (1975). "Television as a Medium and Its Relation to Culture".
<https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/history/cccs/stencilled-occasional-papers/9and25to37/SOP34.pdf> (erişim tarihi: 07.11.2018).
- Hamsici, M., (2014). "10 Soruda: 17-25 Aralık Operasyonları".
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141212_17_25_aralik_operasyonu_neler_oldu_10_soruda (erişim tarihi: 28.01.2018).
- Radikal., (2013). "Başbakan Erdoğan: Biz Birkaç Çapulcunun Yaptıklarını Yapmayız".
<http://www.radikal.com.tr/politika/basbakan-erdogan-biz-birkac-capulcunun-yaptiklarini-yapmayiz-1136875/> (erişim tarihi: 29.01.2018).
- Yeni Şafak., (2015). "Blok Hareketi: 7 Haziran 2015 Genel Seçimi".
<https://www.yenisafak.com/secim-2015> (erişim tarihi: 30.01.2018).
- Yüksel, O., (2011). "12 Eylül 1980'den Günümüze Türkiye".
<http://politikakademi.org/2011/09/12-eylul-1980den-gunumuze-turkiye/> (erişim tarihi: 23.01.2018).

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Mustafa AKBAYIR
Doğum Yeri-Tarihi	Adana-21.04.1992
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Mersin Mezitli Çok Programlı Lisesi, Mersin, 2009
Lisans Diploması	Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, Mersin, 2014
Yüksek Lisans Diploması	-
Tez Konusu	-
Yabancı Dil	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında basılan bildiriler;	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Yeni Medya Çalışmaları III. Ulusal Kongre 2017 Mart ayında Ankara’da gerçekleşen ulusal kongrede “KAMUSAL VE ÖZEL ALANIN DEĞİŞİMİ BAĞLAMINDA PERİSCOPE UYGULAMASI ÖRNEĞİ” bildirisi sunulmuş olup, ISBN: 978-605-62169-6-1 numaralı tam metin kitabında yayımlanmıştır. 2. International Congress of Eurasian Social Sciences 2017 Nisan ayında Antalya’da gerçekleşen uluslararası kongrede “BİR GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZ ÖRNEĞİ: THE WATCHTOWER OF TURKEY” adlı bildiri sunulmuş olup, International Congress Of Eurasian Social Sciences (ICOESS) Özel Sayısı Ağustos 2017 tam metin kitabında yayımlanmıştır. 3. Innovation and Global Issues in Social Sciences Nisan ayında Antalya’da gerçekleşen uluslararası kongrede “STUART HALL ÖNDERLİĞİNDE İNGİLİZ KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR OKULU VE ‘V’ MASKELERİ ANALİZİ” adlı bildiri sunulmuş olup, Innovation and Global Issues in Social Sciences-2017 kongre tam metin kitabında yayımlanmıştır. 	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Mersin İmece Gazetesi, Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü
E-Posta	mustafaakbayir@windowslive.com